

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון - [CC BY-NC-SA 2.5](#) אסור
בשימוש מסחרי

וספרי ויקיטקסט תחת רשיון [GNU Free Doc. License](#)
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל הרב אברהם ישראל שליט"א

ואין למו מכשול – הלכות גמילות חסדים

הרה"ג אברהם ישראל שליט"א

[הקדמה](#) • [שער האגדות](#) • [שער הכנסת אורחים](#) • [שער שמחת חתן וכלה](#) • [שער השבת](#)
[אבידה](#) • [שער ביקור חולים](#) • [שער חסד עם המתים והאבלים](#) • [גמילות חסדים בעניינים שונים](#)

[הקדמה](#)

[שער האגדות](#)

[פרק א - גמילות חסדים](#)

[מעלת הגומל חסד בממונו](#)
[כיצד בודקים אם האשה טובה](#)
[הצלה בזכות חסד לשם שמים](#)
[בן צדיק בזכות עשית חסד](#)

[פרק ב - ביקור חולים](#)

[להרגיש בצער הזולת](#)
[להתמסר לחולים](#)
[סופו של הנמנע מלבקר חולים](#)
[לא לגרום מות לחולה](#)
[סגולה לרפואת החולה](#)
[אחת מששים מהמחלה](#)

[פרק ג - הכנסת אורחים](#)

[לכבד אורחים פשוטים](#)
[בזכות הכנסת אורחים](#)
[כיצד מקבלים אורחים](#)
[לקבל כל אורח בסבר פנים יפות](#)
[הכנסת אורחים שוה להנחת תפילין](#)

שער הכנסת אורחים

פרק א - מעלת הכנסת אורחים

לארח תלמידי חכמים
לשנות בדיבור כדי להכניס אורח
הכנסת אורחים כשאשתו מתנגדת
מי נקרא אורח
לא להרבות רעים בביתו

פרק ב' - התנהגות עם אורחים בסעודה

שתייה מכוס הקידוש
בציעת הפת
הסתכלות על האורח בסעודה
להתנהג באיפוק ובסבלנות
לאכול לאט
לא לעשות הפליות
אורח שאינו שומר מצוות

פרק ג - עניינים שונים

לא להקפיד
דיבור בשפה זרה
לשרת את האורחים
לשמור על גדרי הצניעות
מתי לא מזמינים אורחים
גניבת דעת
תפילה
סוג נוסף של הכנסת אורחים

פרק ד' - מצות לוייה לאורח

שיעור מצות לוייה
בכייה בשעת הפרידה
אמירת לך לשלום
צדקה

שער שמחת חתן וכלה

פרק א - לשמח חתן וכלה

לשמחו שבעה ימים
לבטל תורה כדי לשמחם
מניעה מהשתתפות בחתונה

פרק ב - שמירת על גדרי הצניעות

פרק ג - כיצד משמחים חתן וכלה

נתינת מתנה לחתן
כיצד מרקדים
לא להפריע לשכנים

פרק ד - עניינים שונים

מקום ישיבת החתן
השתתפות ילדים בנשואי הוריהם
שבת חתן
עליה לתורה
בין המיצרים
השתתפות הורים אבלים בחתונה
השתתפות קרובים אבלים בחתונה
הליכה לחתונה בלי הזמנה
נקימה ונטירה
הליכה לכותל

שער השבת אבידה

השבת אבידה - מבוא

פרק א - דיני השבת אבידה

להחזיר אבידה לבעליה
סגולה למציאת אבידה

פרק ב - הכרזה וסימנים

כיצד מכריזים
סימנים
הבאת עדות

פרק ג - מציאת כסף

מציאת כסף ברחוב
מציאת כסף בחנות
מציאת כסף במקום ציבורי
מציאה בבית הכנסת
מציאת כסף בבית חבירו
כסף שנפל מכיס חברו

פרק ד - מתי פטור מהשבת אבידה

חפצים שאין בהם סימן
אבידה שנמצאה במקום שרובם חילונים
אבידת גוי
אבידת מחלל שבת

פרק ה - ענינים שונים

שימוש באבידה
שמירה עד שיבוא אליהו
מציאה בבית הכנסת
מציאה בחוף הים
חפץ שאבד לפני זמן רב
מציאת סבון במקוה
חפצים שהוחלפו
להפקיר את האבידה
נטילת שכר על ההשבה
לעשר מהמציאה

פרק ו - הצלת חברו מהפסד ממון

הצלה מחברה רעה
הצלה בשידוכים
הצלה בכבישים
השבת חבר בתשובה

שער ביקור חולים

פרק א - מצות ביקור חולים

לבקר חולה רשע
איזה חולה מצוה לבקר

פרק ב - כיצד מקיימים מצות ביקור חולים

לבקש רחמים על החולה
לשמח את החולה
ביקור חולים בשבת
דיבור עם החולה בטלפון
לעמוד ביראה ובכבוד ליד החולה

פרק ג - מתי חייבים לבקר ומתי פטורים

הליכת חתן וכלה לבקר חולה
לבקר חולה במחלה מדבקת
לבקר אשה
לבקר גויים
ביקור חולים לפהנים
ביקור שונאים

פרק ד - לבקש רחמים על החולים

להתפלל על החולים
כיצד להתפלל על החולה
להזכיר שם החולה
לברכו בכל לשון
להזכיר שם האם
כיצד לבקש רחמים על הוריו

לא לפתוח פה לשטן
תפילת החולה על עצמו

פרק ה - שינוי והוספת שם לחולה

מת לאחר הוספת השם
הוספת שם לחשוכי בנים

פרק ו' - ענינים שונים

שמירה על החולה
גילוי המחלה לחולה
לבקר חולה בסבר פנים יפות
גילוי המחלה לאחרים
להיזהר בדיבורו
ליטול ידים כשיוצא מבית חולים
ביקור חולים או ניחום אבלים
סגולה לחולה
תהלים מתחת לראש החולה
וידוי לחולה

שער חסד עם המתים והאבלים

פרק א' - הלויית המת

נשיאת המיטה
לבטל תורה לצורך הלוייה
השתתפות בניו של הנפטר בהלוייה
השתתפות חתן וכלה בהלוייה
השתתפות נשים בלווייה
שאילת שלום
הספד
נטילת ידים
ברכה על ראיית קברות

פרק ב' - ניחום אבלים

מקום ישיבת המנחמים
ניחום אבלים בשבת
לחיצת יד
להתפלל בבית האבל
כיצד באים לנחם
מתי מנחמים
לנחם דרך טלפון
להתכוון לפני הניחום
האבל מדבר תחילה
חתן וכלה לנחם
גבר לנחם אשה
לנחם גוי
להיזהר בדיבור

גמילות חסדים בענינים שונים

[חסד בבית](#)
[אמירת שלום](#)
[לשמוע את השני](#)
[עידוד](#)
[תזכורת](#)
[מצות פריקה וטעינה](#)
[טרמפ](#)
[התחשבות בזולת](#)
[להציל מנזק](#)
[חסד עם המתים](#)
[מצות תוכחה](#)
[שלום בית](#)

הקדמה

נשמת כל חי תברך את שמך ה' אלהינו ורוח כל בשר תפאר ותרום זכרך מלכנו תמיד, מהעולם ועד העולם אתה אל, ולך לבדך אני מודה, על כל החסדים והטובות שגמלתי ולא זנחתני. מי ידמה לך מי ישוה לך ומי יערך לך, האל הגדול הגבור והנורא, אל עליון קונה שמים וארץ, נהללך ונשבחך ונברך את שם קדשך, כאמור: ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו.

אמרו רבותינו במדרש רבה (קהלת פרשה ז פ"ו): אמר רבי ברכיה, גמילות חסד בתורה - בראשה, ובאמצעיתה, ובסופה. בראשה דכתיב: "ויבן ה' אלהים את הצלע" מלמד שקילעה הקדוש ברוך הוא לחוה, והביאה אל האדם, ונעשה שושבין להם. ובאמצעיתה דכתיב: "וירא אליו ה' באלני ממרא" מלמד שביקר את אברהם כשהיה חולה, וכן נאמר: "ויברך אלהים את יצחק בנו" זו ברכת אבליים, שניחמו לאחר מיתת אברהם אביו. בסופה שנאמר: "ויקבור אותו בגיא" שקבר את משה רבינו. ע"כ. נמצאנו למדים, שהעוסק בגמילות חסדים, הרי הוא הולך בדרך ה' יתברך ובאורחותיו הטהורות, ועל זה אמרו בפסיקתא זוטרתיא (דברים פרשת ראה): "אחרי ה' אלהיכם תלכו" זו דרכיו של הקב"ה, מה הוא רחום וחנון אף אתה היה כן. מה הוא גומל חסדים אף אתה כן.

זיכני ה' יתברך בטובו הגדול, לסיים חיבור זה העוסק במצות גמילות חסדים אשר היא אחד מעמודי התווך של העולם, ובלעדי מצוה זו אין

העולם יכול לעמוד ולהתקיים, ומצוה זו מגינה על האדם מהיסורים, כמו שכתב רבינו יונה באגרת התשובה: עבר אדם על כריתות או מיתות בית דין, תשובה ויום הכפורים תולים ויסורים ממרקים. ולהגן עליו מן היסורים, ירבה צדקה, שנאמר וצדקה תציל ממות. וישתדל שיעשו אחרים. וכן ישתדל **במצות גמילות חסדים**. לעזור את חבירו בעצתו ובהשתדלותו, וידבר על לב העני נחמות, ויעסוק **במצות ביקור חולים** ו**קבורת מתים ותנחומי אבלים**. ותלמוד תורה כנגד כולם, שיעמול בתורה ויטרח בה, ותדד שנתו מעיניו עליה ויהיה זה הטורח במקום יסורין.

ולך נא ראה מה שכתב המקובל הקדוש רבי משה קורדובירו זיע"א בספר תומר דבורה (פרק ראשון) וזו לשון קודשו: יש היכל ידוע של מלאכים הממונים לקבל גמילות חסדים שאדם עושה בעולם הזה, וכאשר מדת הדין מקטרגת על ישראל, מיד אותם המלאכים מראים החסד ההוא, והקדוש ברוך הוא מרחם על ישראל, מפני שהוא חפץ בחסד; **ועם היות שהם חייבים, אם הם גומלים חסד זה לזה מרחם עליהם**. ע"כ דב"ק.

וכתב בספר מסילת ישרים (פרק ד) בדרך קניית הזהירות: יעקב, על שחרה אפו ברחל שאמרה לו הבה לי בנים, אמרו במדרש, בזו הלשון: אמר לו הקדוש ברוך הוא, כך עונים את המעוקות? חייד, שבניך עומדים לפני בנה. ולפי שנתן את דינה בתיבה כדי שלא יקחה עשו, אף על פי שכונתו היתה ודאי לטובה, **אך לפי שמנע חסד מאחיו**, אמרו במדרש: אמר לו הקדוש ברוך הוא, "למס מרעהו חסד", לא בקשת להשיאה למהול הרי היא נשאת לערל, לא בקשת להשיאה דרך היתר, הרי היא נשאת דרך איסור. ע"כ. ראה מה הגיע לבחיר האבות, בעבור שמנע חסד מאחיו הרשע, ומזה נלמד שעל אחת כמה וכמה צריך להיזהר שלא להימנע מעשיית חסד עם אחינו בית ישראל הכשרים.

בעומדי בשער הספר הנוכחי, אשא תפילה לאל נורא עלילה, שיהי רצון שאזכה שחיבורי זה יעשה נחת רוח להי' יתברך ויתעלה, ויביא תועלת לעם ישראל, ויתרבה על ידינו כבוד שמים תמיד. ואציגה כאן דברי רבין חסידא רבי אליעזר פאפו בספרו אורות אלים (עמוד מח) שהביא דברי הירושלמי (מסכת שקלים פרק ב ה"ה):

אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, אזכה שיהו דברי נאמרין בבתי כניסיות ובבתי מדרשות. שמעון בן נזירא בשם רבי יצחק אמר, כל תלמיד חכם שאומרים דבר הלכה מפיו בעולם הזה, שפתיו רוחשות עמו בקבר, שנאמר: דובב שפתי ישנים, מה כמר של ענבים זה כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובב, אף שפתותיהם של צדיקים כיון שאומרים דבר הלכה מפיהם של צדיקים, שפתותיהן מרחשות עמהן בקבר, מה הנאה לו, בר נזירא אמר, כהדין דשתי קונדיטון, ר' יצחק אמר כהדין דשתי חמר עתיק, אע"ג דשתי ליה, טעמא בפומיה גדול.

וכתב על זה האורות אליים בזו הלשון : גם אני שפל אנשים אבקש מאת ה', עושה צדקות עם כל בשר ורוח יעשה עמי צדקה וחסד, ויזכני שאחדש חידושים רבים לאמיתה של תורה, ואכתוב רובי תורה במועצות ודעת להדריך זרעי וכל בית ישראל בדרך הישר והטוב, ויהיו דברי נאמרים בבתי מדרשות, ויהיו דברי ערבים ומקובלים לשומעיהם, ויעשו דברי פירות לעשות נחת רוח ליוצרינו. אנא האל אב הרחמן מלא שאלתי זאת, אם לא בזכות - ברחמים.

וגם אל כל יודעי ספר אשר בכל דור ודור, אבקש זאת מאתם, שיעשו עמי חסד של אמת וישתדלו לקרוא דברי בפה מלא. ואתם בני וכל זרע אחרי, כבדוני בזאת ולמדו היטב, ובפרט דברי התוכחות והנהגות טובות וצוואות אשר אנכי מצוה אתכם, תשתדלו לדרשם ברבים ושיאמר עליהם קדיש, אולי אבנה מאיזה אדם שיכנסו דברי באזניו ויהיה לי למשיב נפש. עד כאן דב"ק.

תודה וברכה מיוחדת עלי להביע **להורי היקרים**, אשר גידלוני על ברכי התורה, ודאגו לי בשחר נעורי לכל מחסורי, כדי שאלמד תורה בישיבה, ללא טרדה והפרעה. יהי רצון שבורא עולם יאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים בבריאות טובה והצלחה רבה, ויהא ביתם מלא ברכת ה', ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו, ויזכו לראות בשמחת כל יוצאי חלציהם, ועיניהם תחזנה בשוב ה' שיבת ציון. אמן.

וימלא פי תהילה וברכה לנות ביתי היקרה והמסורה, אשת חיל עטרת בעלה, אשה יראת ה' היא תתהלל, מרת שושנה תחי', אשר מידה הייתה לי זאת להגיע עד הלום, שתמיד עומדת לימיני ומסייעת לי בכל יכולתה, כדי שאוכל לשבת באוהלה של תורה, ושלי - שלה הוא. ויהי רצון שבורא עולם ייתן לה כח ובריאות איתנה ועזר וסיוע להמשיך לעמוד על המשמר, ותיזכה להמשיך ללמד את בנות ישראל את הדרך הישרה אשר ילכו בה, ונזכה יחד לגדל ולחנך את ילדינו בדרך התורה והיראה בבריאות טובה עד זקנה ושיבה, ולא תמוש התורה מפינו ומפי זרעינו ומפי זרע זרענו עד עולם. אמן.

ולפי סיום אברך את הגבאים היקרים המסורים שמחזיקים את בית הכנסת "**אהל אברהם**" במסירות ובאהבה ומשתדלים שלא יחסר שום דבר בין ברוחניות ובין בגשמיות, הלו הם - ר' **מנשה דבי, נסים בוטון, וליאון שקי הי"ו**. ואשא תפילה לאל נורא עלילה, שנזכה בקרוב לסיים את בניית הבנין החדש והגדול של בית המדרש ובית הכנסת "אוהל אברהם" על שם הצדיק הגדול רבי יחיאל אברהם פיש זצ"ל, ויהי רצון שזכותו תעמוד לנו שניזכה להקים עולה של תורה ולברך על המוגמר בשעה טובה במהרה. אמן.

וכמו כן תודתי נתונה לידיד נפשי הרב החשוב רבי דוד עזריה שליט"א משגיח ור"מ בישיבת עטרת חכמים חולון, שעבר עימי על הלכות אבידה

הכתובים בספר הנוכחי, והעיר והאיר הערות והארות חשובות, תהיא משכורתו שלימה מאת ה', ויזכה להמשיך להרביץ תורה בתלמידים. אמן.

קראתי את שם הספרים "ואין למו מכשול", כדי לרמוז את ראשי התיבות של שמי בתוכו, כי המילה "אין" היא ראשי תיבות של "נאום אברהם ישראל". וכבר גיליתי דעתי בספרי הקודמים, שכל כוונתי בחיבורי ובלימודי, לעשות נחת רוח ליוצרי, וכל מחשבה שאינה לפי רצונו יתברך, בטלה ומבוטלת כעפרא דארעא, וכל רצוני הוא לעשות נחת רוח ליוצרינו ולעשות רצון בוראינו.

עם חיתום שורותיי אלה, אפרוש כפי אל ה' בתחינה ותפילה, שלא יסיר חסדו ואמתו מאתי כל הימים, ויזכני לשבת כל ימי חיי בד' אמות של הלכה להגות בתורה ה' יומם ולילה מתוך הרחבת הלב וישוב הדעת, ונזכה לזכות את הרבים, ולקרב רחוקים צמאי דעת המבקשים להכיר את דרך החיים הנצחיים. ועוד אזכה בחסד ה' להוציא לאור את שאר ספרי הנמצאים בכתב יד, ונזכה לראות בשוב ה' שיבת ציון, ובא לציון גואל, והיה ה' למלך על כל הארץ, במהרה בימינו אמן.

האגדות

שער

פרק א - גמילות חסדים

נאמר בתחילת מסכת אבות: "על שלשה דברים העולם עומד, על התורה, ועל העבודה, ועל גמילות חסדים".

וכתב בספר ראשית חכמה (שער הענוה פרק ז), שאילולא שקינא אברהם, לא היה קונה שמים וארץ. ואימתי היה מקנא? כששאל למלכי צדק [ישם' בנו של נח] כיצד יצאת מן התיבה, אמר לו: בזכות גמילות חסדים שהיינו עושים שם. אמר לו: וכי מה היה לכם בתיבה לעשות גמילות חסדים, וכי היו שם עניים? והלא לא היו שם כי אם נח ובניו ועם מי עשיתם חסד?

אמר לו : עם הבהמות וחיות ועם העופות, כי לא היינו ישנים, אלא היינו נותנים לפניהם מאכלם.

באותה שעה אמר לו אברהם : אילולא שעשיתם חסד עם הבהמות והחיות והעופות, לא הייתם יוצאים מן התיבה, ואני אם אעשה חסד עם בני אדם שנבראו בצלם אלהים, על אחת כמה וכמה. באותה שעה - ויטע אש"ל בבאר שבע - אכילה שתיה לויח. ע"כ.

נמצאנו למדים, שקיום כל העולם היה בזכות עשיית חסד, ולולא זה, לא היו יוצאים נח ובניו מן התיבה, והעולם היה שומם עד עצם היום הזה. ועל כן נאמר "עולם חסד יבנה", שבזכות החסד שעשו נח ובניו בתיבה, המשיך העולם להתקיים. וכתוב באבות דרבי נתן (פרק כט): תנחומי אבליים, ובקור חולים, וגמילות חסדים, מביאים טובה לעולם.

מעלת הגומל חסד בממונו

לפעמים נדמה לאנשים, שאדם ההולך בצורה פשוטה ועובד במקצוע שאינו מכובד, אין מה להתפעל ממנו וממעשיו, שהרי מה כבר אפשר למצוא באחד כזה. אבל שרואים אדם הדור בלבשו, וזקנו ארוך ומסודר, ונודע שמו ברבים, אזי נוהגים בו כבוד ושמחים להיות במחיצתו. הסיפור שלפנינו ימחיש לנו לאיזה מעלות יכול להגיע אדם פשוט, בזכות גמילות חסדים אחת שעשה בחייו.

מעשה באיש אחד שהיה תלמיד חכם חסיד ועניו, וביקש מאלהיו להודיעו מי יהיה אחד מחבריו בעולם הבא, וצם ימים רבים והִרְבֵּה בתפלה ותחנונים, עד שנאמר לו בחלום, שפלוגי הקצב יהיה מחבריו בעולם הבא. הקיץ החסיד משנתו, והיה דואג ונאנח עד מאוד.

חזר שנית להתענות ולחלות את פני ה' שיוודיעו מי יהיה חברו, ושוב אמרו לו בחלום, שכבר הודיעו לו שחברו בעולם הבא הוא פלוגי הקצב! כשומעו דבר זה, נדהם ונאנח ובכה בכי גדול על דבר זה.

והנה שמע קול קורא אליו מהשמים ואומר : לולא שאתה חסיד ויש בך מעשים טובים, היית חייב מיתה. מדוע חרה לך על ששמעת שהקצב הוא מחבריך?! הידעת את אשר עשה הקצב מעשים טובים שלא יוכל כל אדם לעשות, ומעלתו מעלה גדולה בעולם הבא.

קם החכם בבוקר, והלך לחנותו של הקצב, וישב עמו ואמר לו : רצוני שתודיעני מעשיך וחסדיך בעולמך. אמר לו הקצב : אדוני, אתה רואה מלאכתי, ומימה שאני מרויח, אני נותן חצי לצדקה, ומהחצי השני אני מפרנס את נפשי ונפשות בני ביתי.

אמר לו החכם : אנשים רבים נותנים צדקה יותר מזה, אבל הודיעני אם עשית דבר גדול שלא יוכל לעשות שום אדם אחר!

החריש הקצב שעה גדולה, ואז אמר לו : אדוני, נזכרתי בדבר שעשיתי לפני כמה שנים, וזה תוכן הסיפור :

באחד הימים הייתי מתעסק במלאכתי, והנה אורחת גויים באה וכמה שבויים עימם, וביניהם נערה קטנה בוכה במר נפשה. קרבתי אליה ואמרתי לה : בתי, למה תבכי ולמה תצעקי? ותאמר לי : אדוני, אני יהודיה, ואני מפחדת שמא יוציאוני הגוים האלה מכלל ישראל, ורצוני שהיהודים יפדוני מיד הערלים הללו.

כשומעי דבריה, חמלתי עליה ואמרתי לה : אני אפדך! הלכתי לאדוניה, וקניתי אותה בדמים מרובים יותר מממוני, והבאתיה לביתי, וגידלתיה עד שבגרה.

זיכני ה' יתברך לבן יחיד, וכשהגיע בני לגיל (21), דברתי עמו, ואמרתי לו שרצוני שישא את הנערה הזאת לאשה, ואני אתן להם בגדים ותכשיטים חשובים מאוד. ויאמר לי בני : הנני בידך עשה הטוב בעיניך!

שמחתי לשמוע שבני מסכים לנשוא אותה, והכנתי להם כל צרכיהם, מחוט ועד שרוך נעל לא חסרתי דבר, ועשיתי סעודה גדולה לכבוד החופה, ולא הנחתי מכל בני עירי אחד שלא בא לחופה, וגם כל העניים באו, והושבתי אותם עם בני העיר כדי שלא יתביישו, ושמתי לפניהם מאכלים ומעדנים, ואכלו ושתו, והיו שמחים וטובי לב.

והנה שמת לי לב, שבאחד השולחנות לא היו אוכלים כלום, נגשתי לשם ושאלתי : אחי למה אינכם אוכלים כלום? שמא מצאתם במטעמי איזה דבר לא טוב? ויאמרו לי : העני הזה שהושבת עמנו, בוכה מהעת שישב כאן עד עכשיו, ולכן אנו לא נוכל לאכול מפני אנחתו.

לקחתי את העני בידי, והוצאתיו לחוץ ואמרתי לו : אחי, הודיעני מה יש לך ואל תעלים ממני כלום, אם יש לך חובות, אתן לך ממון לשלם, ואם אתה צריך הלואה, אתן לך.

ויאמר לי העני : אין עלי חוב ואיני צריך הלואה, אבל אני בוכה על הנערה שאתה משיא אותה לבנד, שהיא מעיר פלונית, ואני קידשתיה לפני כמה שנים, והיא מאורסת לי, והנה שטר האירוסין בידי. הוציא העני את השטר ואראה לעשיר שאכן היא מאורסת לו.

אמרתי לו : האם יש לך סימן בנערה הזאת שהיא שלך? ויאמר לי : ראיתיה פעם אחת בבית אביה, וראיתי בגופה סימן כזה וכזה במקום פלוני. האמנתי לדבריו, ואמרתי לו שאני אמלא את רצונו.

קראתי לבני ואמרתי לו: בני, אתה עשית רצוני והסכמתה להתחתן עם הנערה הזאת, ועתה רצוני שתמלא את בקשתי. ויאמר לי בני: כל אשר תאמר לי אעשה ולא אמרה את פיך.

אמרתי לבני: הנערה הזאת היא מאורסת לאדם אחר, ואותו אדם נמצא כאן, ולכן עשה רצוני ותן לו את הנערה והוא יחגוג את החתונה במקומך!

הסכים בני לדברי, והבאנו את האיש האורח ואת הנערה, וערכו את החופה ולאחר החתונה, הבאתי להם כל מה שהיה מוכן בבית עבור בני, וישבו עמי ימים רבים, עד שרצו לשוב לעירם, ונתתי להם מתנות טובות וצדה לדרך ואשלחם בשלום, ושאלתי בכל עת לעוברי דרך בשלום.

כששמע החכם את הסיפור שסיפר לו הקצב, אמר לו בהתפעלות: ברוך אתה לה' שהניחות את לבבי ושימחתני, כי אתה עתי להיות אחד מחברי בעולם הבא. (אוצר המדרשים עמוד 320).

כיצד בודקים אם האשה טובה

מסופר במדרש, שלאחר שגירש אברהם את ישמעאל מביתו, הלך ישמעאל ולקח לו אשה מבנות מואב ושמה 'עשייה'. לאחר (3) שנים, הלך אברהם לראות את ישמעאל, ונשבע לשרה שאינו יורד מן הגמל במקום שישמעאל שרוי שם.

הגיע אברהם לביתו של ישמעאל, ומצא שם את אשתו. אמר לה: היכן הוא ישמעאל? אמרה לו: הלך הוא עם אמו להביא פירות ותמרים מן המדבר. אמר לה: תני לי מעט לחם ומעט מים כי עיפה נפשי מדרך המדבר. אמרה לו: אין לי לא לחם ולא מים! אמר לה: כשיבא ישמעאל, תגידי לו במילים האלו: "החלף את מפתן ביתך, מפני שאינה טובה לך ולא ראויה לך!"

כשבא ישמעאל לביתו, אמרה לו אשתו את הדברים שאמר לה אברהם, והבין ישמעאל מה היתה כוונתו של אביו, ושילח אותה מביתו.

הלכה אמו ולקחה לו אשה מבית אביה ו'פטימה' שמה. לאחר (3) שנים נוספות, הלך אברהם לראות את ישמעאל, והגיע לשם בחצי היום, ומצא את אשתו החדשה של ישמעאל. אמר לה: היכן ישמעאל? אמרה לו: הלך להביא פירות ותמרים מן המדבר. אמר לה: תני לי מעט לחם ומעט מים כי עייף אני מהדרך. מיד הוציאה ונתנה לו.

עמד אברהם והיה מתפלל לפני הקדוש ברוך הוא על בנו, ונתמלא ביתו של ישמעאל מכל טוב, וממון וברכות. וכשבא ישמעאל סיפרה לו אשתו

את הדברים שהיו עם אביו, וידע ישמעאל שעד עכשיו רחמיו עליו כרחם
אב על בנים. (ילקוט שמעוני פרשת וירא רמז פב).

מכאן רואים אנו, שהמבחן הגדול שניתן לאדם לבחון את האשה שעומד
להתחתן עימה - האם היא ראויה לו או לא, זהו על ידי שבוחן אותה אם
היא אוהבת לגמול חסדים עם הזולת או לא. ולכן כאשר ראה אברהם
אבינו שאשתו של ישמעאל אינה אוהבת לגמול חסדים, רמז לו להתרחק
ממנה. אולם כשהאשה גומלת חסדים, אזי מביאה היא ברכה לביתה,
כפי שהיה עם אשתו השניה של ישמעאל, שבזכות החסד שעשתה עם
אברהם, זכתה לברכתו.

הצלה בזכות חסד לשם שמים

מעשה באדם אחד שהיה לו עושר גדול ואוצרות זהב וכסף בידו ואבנים
טובות, והיה האיש ההוא קמצן גדול שאין כמוהו בכל העולם. ולא היה
הולך לבית הכנסת מפני שהיה מפחד שיבקשו ממנו לתת פרוטה לצדקה.

אומנם מצוה אחת ויחידה היתה לו, שאותו האיש היה מוהל, ואם היתה
מזדמנת לו ברית מילה, היה הולך לכל מקום שהזמינו אותו אפילו אם
היה צריך ללכת מביתו זמן רב, ובנוסף לכך היה גומל חסד עם אבי הבן,
ולא היה נוטל שום שכר על עשיית הברית.

ויהי היום, בא אליו משחית אחד בדמות איש רגיל, ואמר לו: בשעה טובה
אשתי ילדה לי בן זכר, ועל כן אני מבקש ממך שתבוא אל הברית למול
את בני.

מיד כששמע זאת המוהל, הלך לביתו ולקח הסכין של המילה עמו, וישב
על העגלה והלך עם אותו האיש שביקש ממנו למול את בנו, כי הוא סבר
שזהו איש מבני האדם, ולא ידע שהיה זה אחד מן החיצוניים.

נסעו שניהם בעגלה, ועברו במקומות אשר לא עבר בהם איש, ולאחר
יומים רצופים של נסיעה, הגיעו ביום השלישי לעירו של אבי הבן, והוא
הוליכו לביתו.

המוהל ראה לפניו כפר קטן שהיו בו כעשרים בתים, אבל הבתים היו
יפים מאוד, וכשבא לביתו של אבי הבן, ראה המוהל שהוא עשיר גדול
וכל טוב היה בביתו, בשר ודגים גדולים, ולקח הבעל הבית הסוס שלו
ונתן ליד עבדו ליתן לו מספוא, ולא הרגיש המוהל שאבי הבן הוא שד
ומזיק.

ויהי כאשר פנה בעל הבית לעסקיו, הלך המוהל לחדר אשר היולדת שמה, וכשראתה היולדת את המוהל, שמחה שמחה גדולה וקראה לו לשלום, ואמרה לו: בא אלי אדוני ואני אגלה לך סוד גדול.

ניגש אליה המוהל, והאשה פתחה פיה ואמרה: דע לך, שבעלי הוא שד ומשחית, ואני באה מזרע אנשים. כשהייתי קטנה, לקחו אותי השדים מהורי ואני אבודה אצליהם, וכל מעשיהם הבל וריק ומעשה תעתועים. ואני מצוה אותך למול את בני הנולד לי מהם, ועוד אני מזהירה אותך, להציל את נפשך, ועל כן תיזהר שלא לאכול מהם שום מאכל ולא ולשתות שום משקה, ולא לקחת שום מתנה לא מבעלי ולא משום אחד מהם!

כששמע המוהל את דבריה, חרד לבו ונתיירא מאד. ויהי לעת ערב, באו הרבה אנשים ונשים מהכפר בסוסים ובעגלות, ודמות כולם היתה כדמות אנשים רגילים, אך כולם היו מזיקים ומשחיתים, וכולם ישבו לערוך לימוד של "ברית יצחק". וכשהגיע זמן הסעודה, הפצירו במוהל ליטול את ידיו ולשבת עימם לסעודת מצוה, אך המוהל סירב לאכול ולשתות, ואמר להם שהוא עייף מהדרך, ואינו יכול לאכול.

למחרת הלכו כולם לבית הכנסת, והתפללו שמה, והוכרח המוהל להתפלל עימם. לאחר התפלה הביאו את התינוק, ומל אותו כמנהג כל בית ישראל. לאחר מכן אמרו לו שישתה מעט יין כמנהג המדינה, ויאכל מיני מתיקה, אך הוא לא אכל ולא שתה, ואמר להם שהוא בתענית חלום.

כששמע זאת אבי הבן, אמר לו, שמאחר והוא טרח כל כך כדי לבוא למול את בנו, יערוך לכבודו סעודה גדולה בלילה לאחר שיסיים תעניתו. וכל כונתו של בעל הבית היה, שיהנה המוהל מפתו ומפרנסתו, ואז יהיה לו שליטה עליו, ולא ידע מאומה שאשתו גילתה לו שהוא שד ומשחית.

ויהי לעת ערב, ערכו סעודה גדולה לכל אנשי הכפר, ואף על פי כן המוהל לא אכל ולא שתה איתם מאומה, ואמר להם שראשו ואיבריו כבדים עליו. והמה אכלו ושתו כל מעדני עולם.

ויהי כטוב לבם ביין, אמר בעל הבית למוהל: קום ולך עמדי לחדר אחד! נתיירא המוהל ואמר בדעתו, שכנראה הגיע זמן קצו למות. קם והלך עמו לחדר אחד, והראה לו בעל הבית כלים מכלים שונים שהיו עשויים מכסף טהור. אחר כך היה מוליכו לחדר שני והראה לו כלי זהב, ואמר לו טול כלי אחד לזכרון.

אמר לו המוהל: יש לי כלים של זהב ושל כסף, ויש לי כל טוב שבעולם, כלים טובים ומרגליות, טבעות ויהלומים וענקים לרוב, ואיני חפץ במהומה.

לאחר מכן הוליד אותו לחדר אחד שהיה בו הרבה מפתחות, וכשהתבונן המוהל על המפתחות, היה נדמה לו שאותם מפתחות דומים בדיוק למפתחות של חדר האוצרות שבביתו.

כשראה בעל הבית שהמוהל תמהה, אמר לו: דע לך, שבגלל שגמלת חסד עמדי, והלכת עמי דרך כל כך ארוכה כדי למול את בני, וראיתי שהשם איתך שלא אכלת ולא שתית ולא לקחת מאומה מרשותי, לכן אני אגלה לך, שאני הוא הראש של השדים הממונים על אותם בני אדם שהם קמצנים בטבעם, ומסור בידינו כל המפתחות של האוצרות שלהם, כדי שלא יהא בהן כח ורשות לעשות בהן איזה צדקה וגמילות חסד, ואף כדי להשתמש בכסף לעצמם כדי להתענג ולקנות איזה מאכל טוב או מיני מגדים אין להם רשות. ובגלל שאתה גמלתני חסד גדול, קח את צרור המפתחות הללו, ואל תירא, חי ה' שלא יארע לך שום רעה.

ויקח המוהל את המפתחות והלך בשמחה לביתו. ובבואו לביתו נהפך לבבו ונעשה לאיש אחר, ותיכף בנה בנין של אבנים גדול ומפואר מאוד, ועשה צדקה ופירנס את העניים, והיה מלביש הערומים, והפליא לעשות עד יום מותו ונפטר בשם טוב.

מסיפור זה נלמד, שמי שהוא קמצן גדול ואינו גומל חסד בממונו, הרי הוא ברשות הסיטרא אחרא, וביד המזיקים ששורים על הממון. אבל מי שהוא ותרן בממונו וגומל חסד עם הבריות, אזי הוא מסיטרא דקדושה. ולכן יראה האדם שלא יהא קמצן יותר מדאי, כדי שיזכה להכניס עצמו בקדושה, ויזכה גם כן לעולם הבא. (קב הישר פרק כה).

בן צדיק בזכות עשית חסד

מספר בספר מדרש תלפיות: הגאון רבי אברהם דפיסה זצ"ל, בא לעולם בזכות תפילת חכמי ישראל. ומאורע המעשה היה, שבהיות גלות ספרד, היו בורחים משם יהודים ועוברים לארץ תוגרמה, והיה זקנו של רבי אברהם דפיסה, מקבל עניים ועשירים, ומכלכלם, ולאחר מכן היה מלוה אותם, ומספק להם מזון כפי הנצרך להם, ובזבז על כך ממון רב.

ויהי היום, הגיעו לביתו ארבעה זקנים חכמים גדולים הבאים מהגולה, ובראותם את עוצם כבוד תפארתו, ונפשו החסידה והנדיבה שדואג לכל אותם הגולים, שאלו אותו מה בקשתו מהקדוש ברוך הוא, והשיב להם שרצונו לקבל בניס חכמים. אמרו לו: בטח בהשם שיצא תוך שנה בן מחלציד, ואותו הבן יתחכם מאוד ותקרא לו 'אברהם', וזה יהיה לסימן שעשית חסד עם זרע אברהם. ואכן זכה שיצא ממנו אותו גאון, שהיה חכם בכל המושכלות.

וכבר כתב החפץ חיים: נאמר בתהילים: "אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי בבית ה' לאורך ימים". ולכאורה קשה, כיצד יתכן שדוד מכנה את החסד ל"רודף", והרי רודף זה אדם שבה להזיק לחבירו, והעושה חסד עם חבירו הרי הוא מצילו ולא רודפו?

וביאר החפץ חיים, שלפעמים נדמה לאדם שהתעסקותו בטוב וחסד נעשית לו כרודף היורד לחייו, כי אין לו פרטיות, וזמנו נגזל, ושלוש ביתו מושבת. ועל זה נתכוון דוד, שעדיף שרודפים כאלה יבואו עליו, ולא יבואו במקומם רודפים אחרים חלילה, וממילא יקוים בו סיוס הפסוק "ושבתי בבית ה' לאורך ימים".

פרק ב - ביקור חולים

אחת מהמצוות היקרות שזיכנו ה' יתברך היא - מצוות ביקור חולים, ולמדנו מצוה זו מהקדוש ברוך הוא, שכאשר אברהם אבינו היה חולה, בא ה' יתברך בכבודו ובעצמו לבקרו. ומכאן למדו רבותינו, שגם הגדול ביותר, צריך ללכת לבקר את הקטן ממנו, ואין לו לחוס על כבודו.

ומספרים על הגאון רבי משה מחבר ספר 'נזר הקדש', שהיה רב העיר קייידאן - עירו של החזון איש, והיה לומד חברותא עם החזון איש, ואף על פי שהחזון איש שהיה צעיר לימים ממנו, רב העיר לא היה חס על כבודו והיה לומד עימו.

והנה באחד הימים כאשר בא החזון איש ללמוד עם רב העיר, אמר לו החזון איש: כבוד הרב, יענקלה הפחח חולה, והנני מבקש שנלך שנינו ביחד לבקרו כדי לקיים מצות ביקור חולים!

אמר לו הרב: מה כבודו מדבר? הרי לא נהוג שרב העיר הולך לביתם של אנשים כלל, כי אין זה מכבוד התורה, [כך היה הנהוג בעיירות בחו"ל, שהרב לא היה הולך כי אם לחתונה ומברך את החתן והכלה, אבל לא היה הולך לביתם של אנשי העיר].

אמר לו החזון איש: יראה כבודו; אשתו של יענקלה אינה מעריכה את בעלה כראוי, ובגלל זה נוצר מצב בו החל השלוש בית שלהם להיות רופף עד מאוד. ואם נלך שנינו לבקרו, הרי כתוצאה מכך, יהיה מזה רעש גדול שהרב בא לבקר את יענקלה, וכשתראה אשתו את הכבוד שחלק הרב לבעלה, אזי תנהג בו בכבוד הראוי לו, ויחזור השלוש לביתם!!!

כששמע זאת הרב, הסכים ללכת עם החזון איש כדי לבקר את יענקלה, ואכן למחרת כל העיר רעשה מזה. ואשתו, כמובן, לא חדלה להתפאר בפני אחרים על כך שהרב חלק כבוד כזה גדול לבעלה. ומאז נעשה שם שלום בית... (זקניד ויאמרו לד)

להרגיש בצער הזולת

הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל היה רגיל לספר על הגאון "ברך טעם"; שפעם עשה שידוך לבנו עם בת של גביר עשיר גדול, ובאותה תקופה השואב מים של העיר חלה, והרב היה בצער גדול ולא יכל להתרכז, ולא יכל לאכול, והיה מתפלל עליו שיבריא.

פעם הגיעו המחותנים וראו לפני הרב אינם כתמול שלשום, וחשבו אולי הרב רוצה לחזור בו מהשידוך, אמרו להם משפחת הרב, שכל זה אינו בגללם, אלא בגלל שואב המים שחולה. כששמעה זאת המשודכת, נכנסה לרב ואמרה לו: מה הרב עושה, אמנם נכון שצריך להתפלל עליו שיבריא, אבל עד כדי כך להצטער. כששמע זאת הרב, ביטל מיד את השידוך, באומרו: **אם אין לאשה הזאת שום רחמנות, ואינה משתתפת בצערו של הזולת, לא ראוי להשתדך אתה...**

מסופר על רבי חיים שמולאביץ', שבעיצומה של מלחמת השחרור, נולד לו בן, וברית המילה היתה בבית החולים. באותו זמן, היו פגזים נוחתים מכל עבר ומרעידים את קירות הבית, וכדי להגיע מהבית לבית החולים, היה צריך להמתין לנפילתו של הפגז, ולרוץ ולתפוס מחסה בפתח אחד הבתים, ושוב להמתין לנחיתתו של פגז נוסף, ושוב למהר ולמצוא מסתור בפתחו של בית אחר.

והנה תוך כדי התקדמות בין פגז לפגז, הבחין רבי חיים בילד שהיה חבוש בידיו וברגליו עקב פגיעת פגז. נעצר הרב והחל לבכות. אחד מבני המשפחה שליווה את הרב זעק לעברו למהר ולתפוס מחסה. אך רבי חיים לא היה מסוגל לזוז ממקומו, והמשיך להתבונן בילד הסובל, כשהוא בוכה על כאבו, ולא שם ליבו שגם הוא נתון בסכנה.

כששאלוהו לפשר מעשיו, השיב ואמר: סכלים חושבים שלשאת בעול, פירושו - שצריך לעזור לשני, וכאשר אדם נפגע וכבר חבשו אותו בידיו וברגליו, כבר אי אפשר לעזור לו. לא ולא! נכון שלעזור אי אפשר, מה עם הנשיאה בעול, כלומר - להתחלק עמו בכאב, ולהרגיש את צערו.

כאשר אדם נושא חבילה כבידה, כולם מבינים שצריך להגיש לו עזרה. אך כאשר נושא חבילת יסורים - צריכים להטות את הלב! וכמו שאמרו רבותינו ז"ל, שכאשר תלמיד חכם סובל, צריך כל אחד שיחלה עליו.

כלומר, לא צריך לעשות עבורו משהו, אלא כשאי אפשר להגיש עזרה פיזית, צריך לקחת את צערו של השני ללבנו, ולהרגיש ביסוריו...

וכדי להרגיש באמת את צערו של השני, צריך ללכת לבקרו בשעת חוליו, וכשרואה כיצר מתייסר החולה, אזי קל לו יותר להרגיש את צערו של החולה, וממילא יתעורר לבקש עליו רחמי שמים, ויתפלל עליו מעומק לבו.

להתמסר לחולים

מסופר בגמרא על רבי יהושע בן לוי שהיה מטפל באנשים שהיה להם מחלה מדבקת. כשהגיע זמן פטירתו, הגיע אליו מלאך המות כשסכינו שלופה בידו. ביקש ממנו רבי יהושע שיראה לו ברגעיו האחרונים את מקומו בגן עדן. הסכים לכך מלאך המות, אך לפני שלקחו לשם, פנה אליו רבי יהושע ואמר לו שישאיל לו את סכינו, מפני שמתירא הוא ממנו. הסכים המלאך ונתן לו את סכינו, ולקחו לגן עדן.

כשהגיעו לגן עדן, הגביה אותו מלאך המות והראה לו את מקומו. כשראה רבי יהושע את מקומו, מיד קפץ ונכנס לשם בעודו חי, וכשניסה המלאך להוציאו משם, נשבע רבי יהושע שלא יצא משם. ומאחר שמימיו לא עבר על שבועתו, וכך זכה ליכנס חי לגן עדן.

לאחר זמן מה, הגיע זמן פטירתו של רבי חנינא בר פפא וביקש גם הוא ממלאך המות להראות לו את מקומו בגן עדן? אך מלאך המות סירב. אמר לו רבי חנינא: וכי יש דבר בתורה שלא קימתי? אמר לו מלאך המות: האם טיפלת בחולים שמחלתם מדבקת כמו שנהג לעשות רבי יהושע בן לוי?! ולכן לא זכה רבי חנינא למה שזכה רבי יהושע. (כתובות עז:).

רואים אנו, שאף על פי שאדם לומד ומקיים את כל התורה, בכל זאת אדם שמשותף ונושא בצער הזולת והולך לטפל בחולים שאף אחד אינו דואג לבקרו, יכול להגיע לדרגות נשגבות ונעלות יותר מאותו שלמד את כל התורה. ואמרו חכמינו ז"ל, שכל המבקר את החולה, ניצול מדינה של גיהינם. וזאת משום שנושא בעול ובצער הזולת.

סופו של הנמנע מלבקר חולים

הנה לפנינו מעשה שהיה בימינו, שימחיש לנו עד כמה אדם צריך לבקר חולים ולהשתתף בצערם ולדאוג להם עד כמה שיש באפשרותו, ומי שנמנע מכך, אזי הגלגל יכול להסתובב גם אליו חס ושלום.

בספר "אנשים מספרים על עצמם", מסופר על שתי חברות בנות (15) [מיכל ומירב], שהיו חברות בלב ובנפש, וכל אחת הרגישה בת בית אצל חברתה. והנה אחת החברות בשם מיכל, קיבלה את המחלה הנורא בראות, ועכב כך היתה מדוכאת מאוד.

אמא של מירב, אסרה עליה ללכת לבקר את מיכל, מפני שהיא מאוד מפחדת מהמחלה בגלל שאבא שלה נפטר ממנה, ולכן היא רוצה להרחיק אותה מכל דבר שקשור למחלה ההיא. וככל שניסתה הבת לשכנע את אמה שמיכל צריכה עידוד בשעות קשות אלו, והיא חייבת להיות לצידה, האמא לא רצתה לשמוע על כך.

באחד הימים התקשרה אמא של מיכל לאמא של מירב, והתעניינה קצת בכעס, מדוע בתה לא באה לבקר את מיכל ברגעים קשים אלו. אמא של מירב ניסתה להתחמק בכל מיני תירוצים, אבל בסוף הודתה שאינה רוצה שבנה תדבק מהמחלה. אמא של מיכל נפגעה מכך, וטרקה את הטלפון. אך אמא של מירב אמרה: "בשביל הבת שלי, אני מוכנה שכל העולם יכעס עלי".

יום אחד הרגישה מירב סחרחורת בראש. ולאחר בדיקות מקיפות, התברר שיש לה גידול ממאיר בראש. ומיד אשפזו מירב באותו מקום שמאושפזת חברתה מיכל. וכעת אמא של מיכל ואמא מירב נפגשות שם יום יום...

מי יודע אם אמא של מירב היתה נותנת לביתה ללכת לעודד את חברתה החולה ולהשתתף בצערה, האם המחלה לא היתה פוקדת גם אותם?! הנסתרות לה' אלהינו!

לא לגרום מות לחולה

סיפר הרב גלינסקי שליט"א על חולה אחד מחוסר הכרה שהיה מחובר זמן רב למכשירי הנשמה, והרופא שהיה מטפל בו "ריחם" עליו וניתק אותו ממכשירי הנשמה וגרם למותו.

מיד לאחר המעשה נתגלה החולה אל הרופא בחלום, וצעק עליו ואמר: למה עשית לי כך, הייתי צריך לסבול עוד ארבעה ימים ועל ידי כך הייתי מתקן את עצמי בשלמות לחיי העולם הבא!!! ועקב מעשה זה חזר אותו רופא בתשובה.

סגולה לרפואת החולה

מסופר שפעם אחת באו לסבא מנוברדוק, ובקשו ממנו שיתפלל לרפואת חולה במחלה קשה ב"מ. יעץ להם הרב ללכת לישיבה ולשכור שני תלמידים שיענו "אמן יהא שמיה רבה" בכל כוחם וכוונתם לזכותו של הרופא, ועל ידי זה יקרעו את גזר הדין מעליו כמבואר בגמרא.

אולם בני המשפחה חזרו והפצירו שהם רוצים לזכות בברכת הצדיק. כששמע זאת הרב, פתח מיד בדברי תוכחה ואמר: הרי כל אות ואות מדברי רבותינו ז"ל היא אמת לאמיתה, ומדוע בעת צרה מחפשים סגולות שונות, ועושים כל מיני השתדלות בהוצאות כספים לאין ערוך, ולא מתחזקים בעצות שנתנו לנו חכמינו הקדושים?! והם אמרו שעל ידי אמירת 'יהא שמיה רבה' בכל כוחו קורעים גזר דין, וכי יש ברכה והבטחה גדולה מזו לזכות לרפואה שלימה? אין זה אלא שחסר לאנשים באמונה אמיתית בדברי חכמים.

אחת מששים מהמחלה

רב אחד נכנס אצל גביר אחד קמצן, כדי לבקש ממנו תרומה לישיבה. אמר לו הגביר: וכי אינך יודע שאיני נותן נדבות לאף אחד?! אמר לו הרב: לא באתי לבקש נדבה, אלא באתי לקיים מצות ביקור חולים!

אמר לו הגביר: אני ברוך השם בריא, ואין לך מה לבקרני. אמר לו הרב: נדמה לך שאתה בריא, אבל למעשה, אתה חולה אנוש, שהרי נאמר בספר קהלת, שיש סוג חולי רעה והוא - "עושר שמור לבעליו לרעתו", דהיינו העושר השמור רק בשביל בעליו, זו מחלה רעה בשבילו. ומאחר שאינך נותן נדבות, הרי אתה חולה ובאתי לקיים "ביקור חולים".

אמר לו העשיר: ישנם הרבה חולים אחרים בעיר, תלך לבקר אותם ותעזוב אותי לנפשי! אמר לו הרב: רבותינו אומרים, שהמבקר חולה, נוטלאחד מששים מחוליו, ולכן מוטב לי לבקר אותך וליטול אחד מששים מעושרך [שזוהיא מחלתו], מאשר לבקר חולה ממש, וליטול אחד מששים מהקדחת שלו...

פרק ג - הכנסת אורחים

כתב רבינו חיים פלאג'י זיע"א: במסכת עירובין (יט.) נאמר, שאברהם אבינו יושב בפתח גהינם, וכל מי שהוא מהול ולא פגם בבריתו, אברהם אבינו מצילו מגיהנם.

אולם, שאלה נוספת ישאל אברהם את אותו אדם לפני שיצילו מגיהנם - האם גם אתה השתדלת כמוני במצות הכנסת אורחים? ואז יבוש האדם שלא עשה הכנסת אורחים, ובפרט אם היה אדם עשיר והיה לו בית גדול ומרווח לקיים בו הכנסת אורחים כראוי. ומסיים הרב: וחוששני שאברהם אבינו לא יצילהו מגיהנם!

נמצאנו למדים, שהכנסת אורחים היא המפתח להינצל מגיהנם. ולכן חייב כל אחד ואחד מאיתנו להשתדל לקיימה כיאה וכיאות.

לכבד אורחים פשוטים

מסופר על רבי חיים מבריסק זכר צדיק לברכה, שהגיע לביתו אורח, וסבור היה הרב שאותו אורח הוא תלמיד חכם, ולכן קיבל את פניו בספר פנים יפות, ועשה לו מטעמים, ואף הציע לו מטה במו ידיו כפי הראוי לחכם כמותו.

בבקר נעלם האיש, ועד מהרה התברר כי יחד עמו נעלמו מן הבית חפצי ערך רבים. והתברר שאותו אורח היה נוכל שהעמיד פני תלמיד חכם. משראו כך בני הבית, התלוננו באוזני הרב: כיצד הכנסת הביתה אדם בליתי הגון שכמותו? היתכן לאַרְח כל אדם מבלי לדעת תחילה מי הוא?

השיב רבי חיים לבני ביתו: כשרצה הקדוש ברוך הוא לזכות את אברהם אבינו במצוות הכנסת אורחים, שלח אליו מלאכים שנראו כערבים שמשתחווים לעפר רגליהם, ומדוע נשלחו המלאכים דווקא בצורת עובדי עבודה מזוהמת?

אלא רצה הקדוש ברוך הוא להראות בכך הלכה לדורות, שכאשר עומדת בפני יהודי מצוות הכנסת אורחים, אל לו לחקור ולדרוש יותר מדי מי הוא האורח, אלא צריך להכניס כל אדם בלא חקירות ודרישות. ולכן הלכתי בדרכו של אברהם, ולא חקרתי לברר מי הוא אותו האיש ומה טיבו!!!

בזכות הכנסת אורחים

מספרים שלפני שנים רבות גרו בעיר חברון מעט יהודים ובקושי היו יכולים לאסוף לעצמם מנין לצורך תפילה. אותם יהודים היו משובחים במידה אחת - שכל פעם שהיה בא אורח לעיר, היו רבים בניהם מי יזכה לארח אותו בביתו. זה אומר בביתי ילין, וזה אומר בביתי. וכשהיה זוכה איש מהם להכניסו לביתו, שמח בו כמוצא שלל רב.

והנה ערב כיפור אחד, היו בעיר רק תשעה אנשים, וחששו היהודים שלא יהיה להם מנין ביום הקדוש הממשמש ובא, וככל שניסו למצוא אורח, לא מצאו. והנה כמעט בכניסת הצום, ראו זקן אחד הולך לקראתם, ומיד בקשו ממנו שיצטרף איתם לתפילת יום הכיפורים. ואכן זכו להתפלל במנין כדת וכדין.

במוצאי כיפור הטילו הקהל גורל מי יזכה לארח את הזקן בביתו, ונפל הגורל על שמש בית הכנסת. מיד הוליד השמש את האורח לביתו בכבוד גדול, אך לפתע בעודם הולכים, נעלם פתאום הזקן ואיננו, וככל שחיפשוהו לא מצאו לו זכר.

כשעלה השמש בלילה על מטתו בצער גדול, בא אליו אותו זקן בחלום הלילה ואמר לו: תדע לך שאני אברהם אבינו, ובאתי להשלים לכם מנין בזכות שאתם שמחים ומקפידים במצוות הכנסת אורחים... *

*. א"ה: כתב בספר שם הגדולים מערכת א אות קצט): כמה שנים הייתי תמה על מנהג ישראל שמתפללין בזיהאר"ה (בביקור) אצל קברות הצדיקים, והרי אין לקרות קריאת שמע או להתפלל בתוך ד' אמות של מת או בבית הקברות כמו שכתוב בשלחן ערוך (או"ח סימן עא) ולהרמב"ם לא יצא אף בדיעבד. וכיוצא בזה הייתי תמה על מה שכתב בספר עמק המלך שאברהם אבינו ע"ה השלים מנין. עד שמצאתי בספר חסידים (סימן תתשכט) שכתב, שרבינו הקדוש היה נראה בבגדי חמודות שהיה לובש בשבת ולא בתכריכין, ופוטר בני ביתו מקידוש, כי הצדיקים נקראים חיים, ולא כשאר מתים שהם חפשים מן המצות. עכ"ד. ובזה תנוח דעתנו בכל החקירות הנזכרות ויותר מהמה. ע"כ. וראה בספר חזון עובדיה על ט"ו בשבט (עמוד תכג). ואכמ"ל.

כיצד מקבלים אורחים

מעשה ביהודי ושמך רבי ישעיה, שהיה מכניס אורחים גדול. פעם אחת עברו בעירו כמה סוחרים יהודים בערב שבת קודש, וכמוכן רבי ישעיה יצא לקראתם, וביקש מהם שיבואו לשבות אצלו, והבטיח להם שיתן להם כל מעדני מלכים שיש ברשותו, אך זאת בתנאי שכל סוחר ישלם לו במוצאי שבת חמישה זהובים.

בלית ברירה מוכרחים היו האורחים לשבות בביתו, אולם בגלל המחיר הגבוה שביקש מהם, בקשו ממנו שיתן להם ממיטב האוכלים והמשקים, ואכלו ללא הגבלה וללא בושה, מפני שעתידיים לשלם כסף רב עבור סעודה זו.

במוצאי שבת באו הסוחרים לרבי ישעיה כדי לשלם לו על הסעודות, אך להפתעתם הרבה סירב הרב לקבל מהם כסף, ואמר להם: חלילה לי לקבל מכם אפילו פרוטה אחת, זיכני ה' יתברך במצות הכנסת אורחים שעליה נאמר "גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה", ואיך אחליף מצוה זו בתשלום כסף.

שאלוהו הסוחרים: אם כן, מדוע מתחילה אמר לנו כבודו שצריכים אנו לשלם על האכילה והשתיה מחיר כה רב? השיב להם רבי ישעיה: רציתי מאוד שתתענגו אצלי ותדרשו ממני כל מה שחביב עליכם ותרגישו כמו בבית, ולכן אמרתי לכם מחיר גבוה, כדי שלא תרגישי אי נעימות ממני, וכך קיימתי את המצוה בשלמות...

לקבל כל אורח בסבר פנים יפות

ישנם אנשים, שכאשר מגיע אליהם אדם מכובד, משתדלים לכבדו בצורה היותר טובה שיכולה להיות. אבל כשבא אדם פשוט שאין ממנו הרבה תועלת, הרי הם עושים "סימנים" כדי לרמוז לאורח שילך לדרכו, כגון שמפקקים ונאנחים שהם מאוד עייפים (והאמת שאינם עייפים), או שמסתכלים כל רגע בשעון וכדומה.

ועל כיוצא בהם מספרים, שרבי לוי יצחק מברדיטשוב בא לעיר 'לבוב', והלך לביתו של עשיר נכבד, וביקש ממנו שיועיל בטובו לארח אותו בביתו. העשיר שלא הכיר את הרב, פער את פיו ואמר: וכי ביתי בית מלון? איני צריך עוברי אורח בביתי! הלך הרב לביתו של מלמד עני, שקבלו בסבר פנים יפות ובכבוד גדול, ואף נתן לו מטה לישון בביתו.

במהרה נודע בעיר על בואו של הצדיק רבי יצחק, והכל נהרו לפתחו כדי לבקש את ברכתו ולהתייעץ עמו, והרב לא היה מספיק לנח מעט. והנה בן האנשים הגיע גם אותו עשיר, וכשראה את פני קודשו של הרב, נשתטח לפניו וביקש את מחילתו והפציר בו שיבוא להתארח בביתו.

פנה אליו הרב ואמר : על ידך נתבאר לי ההבדל בין לוט לאברהם, כי אצל אברהם נאמר וירא והנה שלושה "אנשים" נצבים עליו, אנשים פשוטים שנדמו לערבים, ובכל זאת קיבלם. ואילו אצל לוט נאמר ויבואו "המלאכים", ומי לא היה מקבל מלאכים בביתו. ועל כן שבחו את אברהם על שדאג לארח גם אנשים פשוטים בביתו...

מספרים על הצדיק רבי יחזקאל מקוזמיר, שהיה יושב בחדרו בשעת לילה מאוחרת, והיה שקוע בלימודו, ולפתע נשמעו דפיקות על דלת ביתו, משמשו של הרב כבר היה רדום ולא שמע את הדפיקות, ולכן קם הרב בכבודו ובעצמו ופתח את הדלת. והנה לפניו קבוצת אנשים שנקלעו לעיירה בשעת לילה מאוחרת.

קיבלם הרב במאור פנים ומיהר להכין בעבורם סעודה ומשקה חם, ותוך כדי ההכנות, התעורר השמש של הרב משנתו, וראה את רבו רץ ומכין סעודה עבור האורחים. אמר השמש בליבו, הרי אני לא שמעתי את האורחים נכנסים לבית, ובמו עיני רואה אני כיצד רבינו רץ וטורח בעבוד אורחים אלו, אין זה כי אורחים אלו אינם אלא נשמות קדושים שבאו מעולם העליון כדי שכבוד הרב יעשה להם תיקון, ואם כן אין אני צריך להתערב בזה, וישכב השמש במיטתו ולא זע ולא נע ושיניו נוקשות זו לזו מרוב חרדה.

בבקר השכם רץ השמש ברחובות העיר וסיפר בהתרגשות לכל מי שפגש, על אותן נשמות שבאו בלילה לבית הרב כדי לבקש תיקון, ודברים אלו הגיעו לאוזניו של הרב, וכששמע זאת אמר : אכן עסקתי בלילה בתיקון נשמות, אך לא בתיקון נשמותיהן של האורחים אלא בתיקון הנפש שלי, מפני שנשמות שבאים להתארח בעולם הזה, הרי הם באים לתקן את נפשו של המארח...

הכנסת אורחים שוה להנחת תפילין

מספרים על אחד מחכמי ישראל שהתארח אצל הגאון רבי ברוך בער זצ"ל ראש ישיבת קמניץ, והנה כשהגיע זמן השינה, מצא האורח את רבי ברוך מציע לו את המיטה בכבודו ובעצמו, מיד מחה האורח ברבי ברוך ואמר לו : הרי יכולתי לעשות זאת בעצמי, ומדוע כבודו התריח את עצמו? אמר לו רבי ברוך : וכי גם תפילין תוכל להניח בעבורי?

מספרים על הגאון רבי שמחה הכהן זצ"ל, מחבר ספר 'אור שמח', שלעת זקנותו היה חולה, והיה פטור ממצות ישיבה בסוכה [שהרי מצטער פטור מן הסוכה].

והנה באחד מימי חג הסוכות, בא לו אורח, ואמר הרב לאורחו שישב בסוכה, אך הוא אינו יכול לשבת עמו בסוכה משום שאינו חש בטוב ופטור הוא משיבה בסוכה. ואכן ישב האורח ואכל לבדו בסוכה, והרב עלה לביתו.

כעבור כמה דקות, הגיע הרב עם מנת אוכל, וישב עם האורח בסוכה ואכל. וכששאלוהו מדוע ירד לסוכה והרי הוא פטור, אמר להם: אמנם מצטער פטור מן הסוכה, אבל לא מצינו שמצטער פטור ממצות הכנסת אורחים...

נמצאנו למדים: שכל אחד ואחד מאיתנו חייב להשתדל כפי כוחו לקיים מצוה חשובה זו, וכמו שיהודי רודף אחר מצות ציצית ותפילין ותפילה ושאר מצוות יקרות, כך עליו לרדוף אחר מצות הכנסת אורחים, ולקיימה בעין יפה ובשמחה רבה, ואשרי חלקו בעולם הזה ובעולם הבא.

שער הכנסת אורחים

פרק א - מעלת הכנסת אורחים

א. אמרו רבותינו בתלמוד: בזמן שבית המקדש קיים, מזבח מכפר על האדם על ידי שמקריב עליו קורבנות. ועכשיו שחרב בית המקדש, שולחנו של אדם מכפר עליו, על ידי שמכניס אורחים לביתו ומאכילם על שלחנו. (1)

ועל כן, יש לחזר אחר מצוה יקרה זו. ובזכות זה שמכניס אורחים לביתו, יזכה לבנים חכמים גדולים בתורה. (2)

(1) . מסכת חגיגה (דף כז.), ורש"י שם. וכתב המאירי (שבת קכז.): לעולם ישתדל אדם בהכנסת אורחים, שאין לך מצוה גדולה מזו. וראה בספר ערוך לנר (נדה כד: ד"ה אכילתו).

ודרך אגב ראיתי בשו"ת משנה הלכות (חלק יא סימן קמה) שסיפר, שאחד מצדיקי הדור הקפיד שבחדר שאכלו בו, לא ישן איש מעולם. וביאר הדבר, לפי מה שאמרו רבותינו ז"ל, שבזמן שבית המקדש קיים, מזבח מכפר על אדם, ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו. נמצא שהמאכל הוא במקום קרבן והשלחן הוא במקום מזבח. ומכיון ששלחנו של אדם הוא במקום מזבח, לא ראוי לישן באותו בית, וכמו שכתב בספר חסידים, שאין לסרוק ראשו וכיוצא בו על השלחן מפני שדומה למזבח, כך גם סבר אותו צדיק שאם אפשר, צריך לזוהר שלא לישן במקום המזבח, כמו הכהנים שהיו אסורים אפילו בישיבה ליד המזבח. ע"כ.

(2). צדקה לחיים (אות קמט) בשם מדרש תלפיות. עוד כתב שם, שמי שרוצה לקיים מצות הכנסת אורחים, צריך שיהיה לו כר וכסות (שמיכות) מוכנים, לערוך לאורח מיטה, כדי שישכב. וכבר ראיתי שלפעמים מאחר שלא ימצא לאורח מיטה, נמנעים מלארחו.

ונראה שזהו כונת הכתוב במלכים ב (פרק ד): "וַיַּעֲשֶׂה נָא עֲלֵיךָ קִיר קֶטְנָה, וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מְטָה וְשִׁלְחָן וְכֶסֶא וּמְנוּרָה, וְהָיָה בָּבֵאוּ אֵלֵינוּ יָסוּר שְׁמָה", דקשה למה נקט מיטה בראשונה. ולפי האמור יש לפרש שמכיון שיש מיטה בבית לאורח, בעל הבית נמשך לעשות לאורח גם שלחן ומנורה, אבל כשאין מיטה, נמנע גם מהשאר. ע"כ.

ב. גדולה הכנסת אורחים, יותר מהשכמת בית המדרש. ולכן אדם שיש לו שיעור קבוע, ובא לו אורח בדיוק בשעה שצריך לצאת לשיעור תורה, אם אין בבית מי שידאג לאורח כראוי, וגם אין לו אפשרות להביא את האורח לשיעור, ישאר בבית וידאג לאורח כפי כבודו. (3)

(3). איתא במסכת שבת (קכז): אמר רבי יוחנן, גדולה הכנסת אורחים מהשכמת בית המדרש. ורב דימי אמר יותר מהשכמת בית המדרש. ופסק הראב"י (שבת סימן רסז) כרב דימי שגדולה הכנסת אורחים מהשכמת בית המדרש. וכן הוא בשו"ת תרומת הדשן (סימן עב).

והגאון רבי דוד שפרבר בשו"ת אפרקסתא דעניא חלק ב (אורח חיים סימן עד) הקשה, מדוע לא העתיק הרמב"ם לא את דברי ר' יוחנן ולא את דברי רב דימי להלכה. ותירץ, דמאחר שהרמב"ם העתיק דברי רב שאמר "גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה", אם כן הוא הדין או כל שכן שגדולה הכנסת אורחים מהשכמת בית המדרש, ושמע מינא דסבירא ליה להרמב"ם כרב דימי. ע"ש.

וטוב עין יראה בספר אהבת חסד (חלק ג פרק א) שפסק כרב דימי, שהכנסת אורחים גדולה מהשכמת בית המדרש. ועל פי זה כתב, שאם השכים לילך לבית המדרש ונזדמן לו אורחים, מוטב יותר שיתעסק במצוה זו, כשאין לו בביתו מי שיקבלם כהוגן [שאם יש מי שידאג להם, הלא קיימא לן שאם נזדמן לפניו מצוה כשהוא עוסק בתלמוד תורה, ותוכל המצוה

להעשות על ידי אחרים, אין מבטלים תלמוד תורה כדי לקיים המצוה, והוא הדין כשהוא בדרך לשיעור תורה. ותלמוד תורה כנגד כולם. וכן כתב הנצי"ב בספרו העמק שאלה (סימן יא אות ב).

ולפעמים באים אורחים נכבדים ביותר, ומן הראוי שהוא בעצמו ישמש לפניהם לכבודם, אף שיש בבית מי שיוכל לדאוג להם. וכן מצינו בגמרא בבא מציעא (פ"ו:) שבגלל שהשתמש אברהם אבינו בשלוחו ליקח מים [שנאמר יקח נא מעט מים], פחת את המצוה, ושילם לו הקדוש ברוך הוא גם כן על ידי שליח, משום שהאורחים היו נכבדים ביותר, כי היו מלאכים ונתלבשו בדמות אנשים, והיה צריך הוא בעצמו לשמש אותם ולכבדם, [ואף על גב שהוא לא ידע מזה, מכל מקום לקיחת המים שהיה על ידי שליח לא היה לפי כבודם], ועל כן לא היה עבור זה שכרו כל כך גדול. ע"ש.

וראה בשו"ת אפרקסתא דעניא חלק ד (סימן שכב) שהביא דברי התנא דבי אליהו (פרק א) שכתב: גדולה צדקה ששוותה לתורה, גדולה צדקה שהתורה שוותה לה. ואם צדקה שוה לתורה עצמה, אם כן הכנסת אורחים שגדולה מהצדקה [משום שהיא בכלל גמילות חסדים], גדולה מהתורה.

ובספר תולדות יעקב ויוסף, כתב לבאר מה שאמרו גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה, שלפעמים הכנסת אורחים הוא ביטול תורה, ואפילו הכי גדולה הכנסת אורחים יותר מתלמוד תורה. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת אדרת תפארת (חלק ד סימן מד-מו) שהאריך בענין זה.

האם הכנסת אורחים דוחה לימוד תורה לרבים

עמדתי ואתבונן בענין תלמיד חכם העומד לצאת למסור שיעור תורה לרבים, ובאו לו אורחים לביתו, ואין בבית מי שיטפל וידאג להם, האם מותר לו לבטל שיעור תורה של רבים כדי לדאוג לאורחיו, או לא.

הנה ראה ראיתי להרב אהבת איתן בחידושיו לשבת (שם) שהקשה, כיצד אמרו שהכנסת אורחים גדולה כהשקמת בית המדרש, והרי מצות הכנסת אורחים כלולה במצות גמילות חסדים, והשקמת בית המדרש כלולה במצות תלמוד תורה, ותנן במסכת פיאה "ותלמוד תורה כנגד כולם", דהיינו שלימוד תורה חשוב יותר מגמילות חסדים המוזכר שם במשנה.

וכתב לתרץ, שכל אותן מצוות שמוזכרות במשנה בפיאה, שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, הם מצוות שהן טובות לשמים ולבריות, אבל מצוות שהן טובות רק לשמים [כגון תפילין

וכדומה], אינו אוכל פירותיהן בעולם הזה. ולפי זה מה שאמרו במשנה "ותלמוד תורה כנגד כולם", על כורחך איירי שהוא טוב לבריות, כגון שמלמד לאחרים, וכמו שאמרו בסוכה (מ:ט): הלומד תורה ומלמדה לאחרים, זהו תורה של חסד. ועל זה אמרו גדולה הכנסת אורחים כהשקמת בית המדרש. ע"כ. וכן כתב שם הרב עיון יעקב.

נמצא לפי זה, שיש הבדל בין לימוד תורה שמלמד לרבים, לבין לימוד תורה שלומד לעצמו, שרק באופן שהולך ללמוד ביחידות, והזדמנו לו אורחים, יבטל מלימודו לכבוד האורחים. אבל תלמיד חכם היוצא למסור שיעור ברבים, והזדמנו לו אורחים, לא יבטל השיעור אף שאין מי שיטפל באורחים.

והנה אחר המחילה הרבה מהרב אהבת איתן, לא זכיתי להבין אמאי קאמר שלימוד תורה ביחידות אינה מצוה הטובה לבריות, והרי גם הלומד ביחידות מוריד שפע לעולם, ובזכותו העולם קיים וכמו שאמר רבי אלעזר בפסחים (סח:): אילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר: "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתיי". ומשנה מפורשת היא בפרק קמא דאבות "על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים", ואין לך חסד גדול מזה שלומד ומחזיק א העולם. וידוע המעשה בחכם אחד שלמד תורה בזמן שלא היה מי שלמד בעולם, ונגלו אליו בחלום ואמרו לו שבזכותו העולם לא נחרב.

ואם כן, גם הלומד תורה לבדו הוא בכלל גומל חסדים, ואף על פי כן קבעו חכמינו ז"ל שכאשר אין מי שיטפל באורחים, צריך הוא לבטל מלימודו ולדאוג להם, והוא הדין עם צריך למסור שיעור לרבים, והזדמנו לו אורחים ואין מי שיטפל בהם, יבטל השיעור.

ותעלוזנה כליותי בראותי למה שכתב בשלחן ערוך הרב (ה' תלמוד תורה פ"ד סעיף ד), שאפילו תלמוד תורה של רבים נדחה מפני מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים, כמו שאמרו על רבי יהודה בר אלעאי כשהיה מלמד לתלמידים, וראה הליות המת או כלה שהולכת לחופה, היה מפסיק מתלמודו ללוות המת ולהכניס הכלה לחופה.

ויש אומרים שאם על ידי שיבטל עכשיו את לימודו לרבים, לא יוכלו להתאסף עוד ללמוד לאחר קיום המצוה, אין לו להפסיק אפילו למצוה מן תורה. ויש חולקים ואומרים שבכל ענין אין תלמוד תורה אפילו של רבים, דוחה שום מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים, ואפילו היא מצוה קלה של דבריהם, מאחר שתכלית חכמה, הם מעשים טובים, וכן עיקר. עכ"ד.

וכן זכתה עיני לראות בספר השל"ה הקדוש (מסכת שבועות פרק נר מצוה מה) שכתב, שאם אירע לאדם מצוה שאינה יכולה להתקיים על ידי אחר, ואם לא יקיימנה עתה תבטל, אף על פי שהוא לומד לרבים, יפסיק באמצע

למודו, ואחר כך ילמד לרבים. ע"כ.

לארח תלמידי חכמים

ג. כל המארח תלמיד חכם בביתו, ודואג לו לאכילה ושתייה ולינה, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב קרבן תמיד, (4) וכאילו קיים את כל החמישה חומשי תורה. (5)

(4). ברכות (דף י:), ולמדו זאת מדברי השונמית שאירחה את אלישע הנביא בביתה, ואמרה לבעלה: "איש אלהים קדוש הוא עובר עלינו תמיד". ואמרו בילקוט שמעוני (שמואל א רמז קכא): פתח רבי יוסי בכבוד אכסניא ודרש קל וחומר, ומה יתרו שלא קרב את משה אלא לכבודו כך, המארח תלמיד חכם בביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה, שכל המאכיל פרוסה לתלמיד חכם, כאלו עשה חסד עם כל ישראל.

(5). רבינו חיים פלאג'י בספרו כף החיים (סימן ה אות יב), והוסיף, שלא רק המאכיל, אלא כל המחזיק ביד התלמיד חכם שיעסוק בתורה, הוה ליה כאילו קיים כל התורה כולה. ובגמרא כתובות (קיא:), אמרו, המהנה תלמיד חכם מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק לשכינה.

לשנות בדיבור כדי להכניס אורח

ד. אדם שרוצה לקיים מצות הכנסת אורחים, ואשתו מונעת ממנו לעשות כן, מפני שאין להם מספיק ממון להוציא כדי לארח אורחים בביתם, יכול לומר לאשתו שהאורחים הביאו לו סכום כסף כדי שיקנה מצרכים לביתו, אף שבאמת לא הביאו לו מאומה, ואין בזה איסור שקר. (6)

(6). כמבואר בספר צדקה לחיים לגאון רבי חיים פלאג'י (אות קדס), ועל פי זה ביאר מאמר רבותינו בגמרא בבא מציעא (כג:), שמותר לשנות באושפיזא, דהיינו לצורך הכנסת אורחים.

והוסיף שם (באות קן): איוב אמר; בני ביתי מרגיזין עלי לאמר "הלואי נוכל לינשוך בשרו", מפני שהייתי מטריחם באורחים. ומזה ילמד האדם, שלא להקפיד על אשתו ובני ביתו כשמתכעסים על מה שמביא אורח, כי כך הוא המידה, ואין כל חדש, ולפום צערא אגרא, דיגדל שכרו. ויפיס את אשתו בממון או בדבר אחר, ויפק רצון מה' להכניס אורחים, ואשריו לו.

הכנסת אורחים כשאתו מתנגדת

ה. מי שרוצה להכניס לביתו אדם אביון שאין לו היכן לעשות שבת או חג, ואשתו מתנגדת להכניסו, וטוענת שאינה רוצה אנשים זרים בביתה, יש לבעל לשדל את אשתו בדברי פיוס, עד שתסכים להכניס את האורח לביתם. (7) (ועיין בהערה).

האם הכנסת אורחים קודמת לשלום בית

(ז). אמרו רבותינו בגמרא שבת (שבת קכז): "גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני שכינה". והקשה הרה"ג רבי אברהם פטל זצ"ל בספרו ויאמר אברהם (בראשית עמוד צה), הלא די והותר אם היתה הכנסת אורחים רק כקבלת פני שכינה, ולמה אמרו יותר מקבלת פני שכינה?

אלא ידוע מה שאמרו חכמינו ז"ל: "אשה עיניה צרה באורחים", ועוד אמרו: "איש ואשה שזכו, שכינה בניהם". ואם היתה הכנסת אורחים רק כקבלת פני שכינה, אמור יאמר האיש - מה לי להכניס אורחים לביתי ולהתקוטט עם אשתי ולעשות נגד רצונה כדי שתהא השכינה שרויה בביתי על ידי קבלת האורחים, והרי אם אהיה בשלום עם אשתו, גם כן תהיה השכינה שרויה בינינו. לפיכך אמרו חכמים, תדע שקבלת אורחים יותר גדולה מקבלת פני שכינה, ולכן לא תשמע לאשתך בדבר הזה. ע"כ. וכן כתב בספר שיחת חולין של תלמידי חכמים, והובא בספר אוצרות התורה (פי' וירא).

וכעת מצאתי למרן החיד"א בפירושו למסכת אבות (פ"א משנה ה) שכתב לבאר את סמיכות תחילת המשנה "ויהיו עניים בני ביתך", להמשך המשנה "ואל תרבה שיחה עם האשה, באשתו אמרו", שבאו חכמינו ז"ל ללמדנו, שלא תתיעץ עם אשתך בענין הבאת עניים בביתך, כי האשה עינה צרה באורחים. ע"כ.

ומשמע מדבריו שאף שאשתו עלולה לסרב לכך, יש לו להכניס לביתו אף נגד רצונה. ודמי למי שרוצה להניח תפילין ואשתו מסרבת לו, וכי יעלה על הדעת שישמע לה?! כך הדבר גם לגבי הכנסת אורחים. וראה מה שכו' לעיל בשער האגדות (עמוד ?)

וכעת נדפס ספר חשוקי חמד לג"ר יצחק זילברשטיין (סוכה עמוד תמא) וכתב שם שאלה: בליל חג סוכות דפק בביתו של ראובן איש עני, וביקש להתארח אצלו בחג, כי אין לו מקום אחר לאכול ולישון. רעייתו של ראובן לא רצתה לארח את העני, וידע ראובן שאם יכניס את האורח,

יגרום הדבר לקצת מתיחות בביתו, ובא לשאול האם בכל זאת יכניס את העני, או שמא גדול השלום ולא יכניס את האורח.

והשיב, ששמע בשם הקדוש מרימנוב שאפילו אם יבוא לו מחלוקת עם אשתו על ידי הכנסת אורחים, לא ישגיח על זה, משום שגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה. והוסיף להביא ראיה לזה מלוט שקיבל אורחים [את שני המלאכים] הגם שאשתו התנגדה לכך, וראיה לזה שהרי גילתה לכולם על דבר האורחים, ולכן עוד באותו לילה התקבצו כל אנשי סדום מסביב לביתם. וסיים שיש לדעת, שבכל מקרה השכינה לא תשרה בבית שיש בו צרות עין. ע"ש.

ועל כל פנים נראה, שכל זה נאמר דווקא באופן שאין מי שיקבל את אותו אורח, אבל באופן שיש אחרים שידאגו להם, אין לו להתקוטט עם אשתו בשביל כך, ולא יזמין אורחים נגד רצונה. וראיה לכך מדברי המשנה ברורה (סימן נג אות סה) שכתב: אין לאדם להתקוטט בעבור שום מצוה כגון גלילות ספר תורה וכיוצא בו. ופשוט דדוקא אם המצוה תתקיים על ידי אחר, אבל אם המצוה תתבטל לגמרי (כגון הכנסת אורחים) או החזקת תלמוד תורה, ויש בידו למחות, בודאי מחויב למחות כדי להחזיק המצוה, שהרי מדינא כופין על עניינים כאלו כמבואר בחושן משפט (סימן קסג סעיף א).

לסיכום: אדם שנזדמן לו אורח שאין לו היכן לעשות שבת או חג וכדומה, ואין שום אפשרות לארח אותו במקום אחר, מחוייב לארחו בביתו ולדאוג לכל מחסורו, אף כשאשתו מתנגדת לכך.

מי נקרא אורח

ו. יש אומרים, שמצות הכנסת אורחים נוהגת רק באורח שבא מחוץ לעיר כדי לאכול ולישון בבית חבירו, אבל המזמין לביתו חבר שגר באותה העיר לארוחת ערב, ולאחר מכן חוזר החבר לישון בביתו, אין זה נחשב להכנסת אורחים. (8)

ויש אומרים שגם באופן שהאורח גר בעירו וחוזר לישון בביתו, הרי זה נחשב להכנסת אורחים, ומצוה לכבדו בכבוד הראוי לו. וכן ראוי לנהוג, ובפרט אם אותו שכן משפץ את הבית, וקשה לו לסעוד את ארוחותיו בביתו. (9)

ובודאי שהמארח את אביו ואת אמו בביתו, מקיים מצוה גדולה וחשובה, אף על פי שהוריו גרים באותה שכונה שהוא גר. (10)

(8). כתב הרמ"א (אורח חיים סימן שלג סעיף א) בשם התרומת הדשן, דלא מקרי אורחים אלא שנתארחו אצלו בביתו, או שזימן אורחים שנתארחו אצל

אחרים, אבל כשזימן חבירו לסעוד אצלו, לא מקרי אורחים, ואינו סעודת מצוה, אלא סעודת רשות. ע"כ.

וגם האשל אברהם (סימן שיז אות ז) כתב, שאורחים נחשבים למצוה רק אם הכניסם מהשדה לביתו, אבל הזמין אורחים מעירו, יש לומר שלא מצוה הוי. וציין לתרומת הדשן הנ"ל. וכן כתב הרב כף החיים (שם אות יא), שאינם נקראים אורחים אלא כשבאו מעיר אחרת.

וכן תחזה בשלחן ערוך הרב (סימן תקי אות כ) שכתב, שאם האורחים הם מאותה העיר, אין כאן מצות הכנסת אורחים. וכן כתב בספר סולת בלולה (כלל טו) בשם התוספות יום טוב, שאין מצות הכנסת אורחים במזמין חבירו שגר באותה העיר.

וראה בספר יוסף אומץ (עמוד 322) כתב, שלשון "הכנסת אורחים", הונח על מי שמכניס אורח לביתו מרחוב העיר כשהולך ותועה ולא ידע מי יאספו לביתו, כענין שנאמר: "ואין איש מאסף אותם הביתה ללון" (שופטים יט). ע"כ. ומשמע מדבריו, שאם מזמין לביתו חבר שאינו תועה בדרך, אין זה נחשב להכנסת אורחים.

וראה עוד בספר סדר היום (שחרית של שבת) שכתב: הכנסת אורחים גם כן עם היות שנכנס בכלל גמילות חסדים היא מצוה גדולה וראויה להמנות בפני עצמה, מפני שהמכניס אורחים בתוך ביתו וממציא להם מקום ומושב שישבו וינוחו מיגיעת הדרך, עושה עמם כמה טובות, האחד, מנוחת הגוף והאברים. והשני, שממציא להם מה לאכול ולשתות כדי שתחזור נפשם אליהם. השלישית, שמונע ממנו בושות וכלימה בהיותו גר בארץ ללכת לחזר אחר בית ומושב שיוכל לשבת ואין מכיר אליו. הרביעי, שעושה טובה עם מי שלא עשה עמו טובה ולא הכיר בו מעולם ומכניסו בביתו ומאכילו ומשקהו ועשה עמו כל הצריך אליו שכרו גדול כפול ומכופל שעושה הדבר לשם המצוה עצמה, וראוי הוא לכל שכר בעולם. ע"כ.

ומדברות קודשו ניכר, שמהות המצוה של הכנסת אורחים היא, להכניס לביתו את אותם אנשים שאין מי שידאג להם, ואת אותם שאינו מכיר, ובזה גדולה מעלתו של המארח. אולם מדברי רוב הפוסקים לא משמע הכי כפי שיתבאר בס"ד בסעיף הבא. וראה עוד בשו"ת אוהב משפט (או"ח סימן יב ד"ה אמנם), ובשו"ת חיים ביד (סימן סד ד"ה איך שיהיה).

(9). כבר נתבאר בהערה הקודמת שרוב ככל הפוסקים נסמכו סמיכה בכל כוחם על דברי חד מן קמאי רבי ישראל איסרלן, ועל פי זה הורו שאין מצות הכנסת אורחים נוהגת בהארכת שכנים וכדומה. והנה לפניך תוכן דברי קודשו של אותו גדול רבנו ישראל איסרלן בשו"ת תרומת הדשן (סימן עב): שאלה; יש שבות שמקילין בו במקום מצוה, האם יש להקל באותו

שבות במקום שיש כבוד האורחים, או לא. (כלומר, האם הכנסת אורחים נחשבת למצוה הראויה לדחוק איסור שבות).

תשובה; יראה דאם באו לו אורחים לביתו, יש להקל לכבודם ולצורכם כמו לצורך שאר מצוה, כדאמרינן בשבת (קכז.) גדולה הכנסת אורחים ממצות בית המדרש [ולכן התירו לפנות ארבע וחמש קופות של תבן בשבת, כדי להושיב שם אורחים, ולא חיישינן לטרחא דשבת]. אומנם אם זימן אורחים לסעוד סעודה בביתו אבל לא נתארחו אצלו, בכהאי גוונא אין לנו ראייה להקל, משום שמה שאמרו גדולה הכנסת אורחים כהקבלת פני שכינה, מיירי באורחים שבאו מן השדה לביתו. ואפשר דמכל מקום אין לחלק. עכ"ד.

עין רואה שאף על פי שבתחילה רצה התרומת הדשן לחלק בין זימן אורחים לביתו ללינה ואכילה, לבין אורחים שבאים רק לסעודה ולאחר מכן הולכים, מכל מקום סיים, שאפשר שאין לחלק בזה. ואם כן, גם כשמזמין אורחים לארוחת ערב בלבד, נחשב לו הדבר למצוות הכנסת אורחים, אפילו אם האורחים הם מאותה העיר. ופליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה, כיצד הבינו הרמ"א ושאר פוסקים מדברי התרומת הדשן, שאורח הגר בעירו של בעל הבית אינו נקרא אורח, והרי התרומת הדשן סיים שאפשר שאין לחלק.

ובמשים חופשי מצאתי את שאהבה נפשי בפתחי תשובה (יורה דעה סימן סט סעיף ג) שהביא דברי הסולת למנחה שכתב, דלא מקרי אורחים אלא שנתארחו בביתו, אבל לא שזימן אצלו חבירו. והרב פתחי תשובה חולק עליו בזה וסובר שגם כשזימן את חבירו, נחשב לאורח. ע"ש.

וכן מצאתי שכתב רבינו חיים אחי המהר"ל בספר החיים (פרנסה פרק ג), שיש מצוה להכניס אורחים אפילו כשמזמין את שכניו שהם עשירים, ויכניסם לפעמים לביתו כדי לכבדם, וזהו מצות הכנסת אורחים שמנו חכמינו ז"ל בכלל המצוות שאדם אוכל מפירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, ומעתה אל תהיה סעודת המריעים קלה בעיניך בזמן שאין עמה קלות ראש. והו"ד בטעמי המנהגים (אות תרעז).

ולעת כזאת ראיתי בשו"ת משנה הלכות חלק יא (סימן רטז) שדן, כשהיו ישראל במדבר, היאך קיימו מצות הכנסת אורחים, שעיקר המצוה היא באכילה, (כדאיתא בכתובות ס"ז) במעשה דמר עוקבא, ואם כן כיצד קיימו מצוה זו, והרי כל אחד קיבל עומר משלו, ולא היתה לו אפשרות לתת משלו לאחרים? ותירץ דודאי מי שהיה מכניס אורחים, היה נעשה נס בעומר, והיה מספיק כדי לתת לאורח. ע"ש.

ומשמע שאף על פי שמזמין את חבירו שבאותה העיר, מקיים מצות הכנסת אורחים, שהרי במדבר היו כולם כתושבי עיר אחת, ואף על פי כן סבירא ליה, שקיימו בזה מצוות הכנסת אורחים. לפיכך נראה דכיון

שמדברי התרומת הדשן נראה שאין הבדל בין אורחים הבאים מחוץ לעיר לבאים מאותה העיר, וכן דעת עוד רבים מן הפוסקים, ראוי להכניס לביתו גם אנשים קרובים שאינם מעיר אחרת, באופן שאותם אורחים הן יראי ה', ולא יבואו לידי לצנות וקלות ראש חס ושלום.

(10). בשו"ת משנה הלכות (חלק טז סימן קלב) נשאל אודות הורים שגרים באותה העיר של בנם, ובאים אליו בכל שבת, ומתאכסנים שמה עד מוצאי שבת, ובנם דואג להם לאכילה שתיה ולינה, האם נחשב להכנסת אורחים, או מאחר שכתב הרמ"א (הנ"ל) שאם זימן את חבירו לסעוד אצלו, אין זה נחשב לאורח ואינו סעודת מצוה רק סעודת רשות, אם כן יוצא, שכיון שהוריו הם מאותו עיר, אינם נחשבים לאורחים, ואיבד המצוה לדעת הרמ"א.

והשיב, שתחילה וראש יש להבהיר, שהמארח אורחים בתוך ביתו יש לו מצוה, מפני שכשאדם בא מן השדה ואין לו מקום לאכול ולישון, הרי הוא בגדר נצרך שמצוה לאורחו, ולכן אם זימן אותו לביתו מקיים מצוה.

אבל הדר בעיר, ובא חבירו וזימן אותו לאכול סעודה, אין זה בגדר אורח ולא בגדר עני שמצוה להחיותו, אלא הוא סעודת מרעים או פחות מזה, והוי רק סעודת רשות, דמה לו עם בעלי בתים של אותה עיר, ולמה יתן להם מאכל ומשקה בלי סיבה. ולכן נחלקו הפוסקים האם גם זה נכלל במצות הכנסת אורחים, או רק המארח אנשים מחוץ לעיר מקיים בזה את המצוה.

ועל כל פנים בנדון דידן, המזמין הורים לביתו או שבאים מאליהם לביתו להיות שם בשבת וכדומה, יש בזה מצוה גדולה של כבוד אב ואם, ומצוה להאכילם ולהשקותם אפילו שהם בביתם והוא הדין כשהם בביתו, שמצוה לכבדם בכל הכבוד האפשרי, ואין זה מדין אורחים או צדקה, אלא מדין כיבוד הורים שאין לך מצוה גדולה מזו, ולכן אין הבדל אם הם באותה העיר או שבאו מעיר אחרת.

ולכן אם באו לשבות אצלו בשבת, מצוה גדולה הוא לכבדם, ויכול לקיים בכל היום כמה מצוות של כבוד. והמארח אדם זר בביתו, יש לו רק מצוה אחת של הכנסת אורחים. אבל כשמזמין את הוריו, מקיים מצוה בכל עת וכל שעה, ואין נפקא מינא אם קיימא לן המזמין בני עירו נמי הוה בכלל אורח או לא. וזה פשוט. ע"כ.

לא להרבות רעים בביתו

ז. אף שנתבאר שיש מצוה גדולה להכניס אורחים, מכל מקום אל ירבה האדם רעים בתוך ביתו כדי לצחוק ולדבר עימהם בהבלי העולם הזה, (10) ועל כיוצא בזה נאמר בתהילים: "וּבְמוֹשֵׁב לַצֵּים לֹא יֵשֵׁב". (11)

(10). כפי שאמרו בגמרא ברכות (סג.): לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו. וראה מה שכתב בזה בספר כף החיים פלאג"י (פרק ה אות יב). וידוע על כמה בתים שנהרסו בגלל אותם חברים שהיו פוקדים את הבית לעיתים קרובות, ונוצר קשר בין החבר לאשת בעל הבית, ואחריתו של אותו בית עדי אבד. רח"ל.

(11). כדאיתא בגמרא עבודה זרה דף יח (עמוד ב).

פרק ב' - התנהגות עם אורחים בסעודה

א. אדם שמכניס אורחים לביתו, יש לו לכבדם בשמחה ובסבר פנים יפות, ולא יצטער על כך שאורחיו אוכלים משלחנו, אלא ישמח על הזכות שנפלה בחלקו לקיים מצוה גדולה וחשובה שכזו.

ומי שהוא צר עין, וקשה לו לראות את אורחיו אוכלים משולחנו, עדיף יותר שלא יזמין אותם לביתו, מפני שאם יאכלו משולחנו, עלולים לבוא לידי נזק בגללו. (1)

(1). כתב בספר קב הישר (פרק כו): כתיב בספר משלי: "אֵל תִּלְחַם אֶת לֶחֶם רַע עֵין וְאֵל תִּתְאָיו לְמִטְעַמְתָּיו, כִּי כִּמוֹ שֶׁעַר בְּנַפְשׁוֹ כֵּן הוּא, אֲכַל וּשְׂתָה יֹאמֵר לֵךְ וְלָבוֹ בֵּל עֵמֶךָ".

ומבואר בזוהר, שכל האוכל מאכל אצל אדם שהוא רע עין, אותה האכילה היא בנפשו של האוכל כמו סם המות. ולא יגיעו ימים מועטים שיבוא אליו איזה חולי, ולפעמים יגיע אף שיחלה בחולי שיש בו סכנה. ולכן לא רצה רבינו הקדוש לאכול משום אדם, כי היה מתיירא לנפשו שלא יהנה מאיזה צר עין, ואחר כך בהכרח יבוא לו איזה חולי. ואם כן, כל מי שהוא צר עין, גורם רעה לעצמו וגורם רעה לאחרים. ולפעמים כשימות האדם האוכל מאכל אצל הצר עין, אזי בגרמא דיליה הוא מת, וצריך לעשות תשובה על זה. כדאמרו חכמינו ז"ל: "מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב".

על כן יראה האדם כשיש לו אורחים בביתו, יתן להם בעין יפה, או שלא יזמין כלל אורחים כדי שלא יבא ח"ו לידי עונש. ועל פי זה יש לפרש

הפסוק במשלי: "צַדִּיק אֲכַל לְשֶׁבַע נַפְשׁוֹ וּבָטָן רְשָׁעִים תִּחְסָר" שפירושו, כי כל האוכל אצל צדיק שהוא טוב עין, יאכל לשובע נפשו אפילו אם אכל מעט מן המאכלים. אבל מי שהוא אוכל מן בטן של רשעים, הוא יחסר, שאפילו אם הוא אוכל הרבה, לא יהיה שבע האוכל מן מאכל של רע עין, כי זה הוא כלל גדול, מי שהוא רע עין, אינו יכול להשביע את נפשו, ומכל שכן שאינו יוכל ליתן לאחרים מטובו אשר חנן ה' אותו. עכ"ד. ודי בזה.

שתיה מכוס הקידוש

ב. אדם שמארח בביתו אורחים בשבת, ראוי ונכון למזוג את היין של הקידוש לכמה כוסות, ולהגישם לפני כל אחד מאורחיו, ולא יתן להם לשתות ישירות מהכוס שקידש עליה, מפני שישנם אנשים שנגעלים לטעום מפה לפה. (2)

(2). גרסינן במסכת דרך ארץ (רבה פ"ט): לא ישתה מן הכוס ויתננה לחבירו, מפני סכנת נפשות. **ומעשה** ברבי עקיבא שהתארח אצל אדם אחד, ואותו אדם שתה מהכוס ונתן לרבי עקיבא לשתות ממנה, ואמר לו רבי עקיבא שישתה הוא. ושוב שתה אותו אדם מכוס אחרת, ונתן לרבי עקיבא, וגם הפעם סירב הרב לשתות. אמר לו בן עזאי למארח: עד מתי אתה משקה את רבי עקיבא כוסות מוטעמים.

ופירש שם הנחלת יעקב בשם הלבוש, שיש ליזהר בזה, דשמא חבירו מן האניני הדעת, ולא יוכל לשתות ממה ששתה חבירו, או אפילו מהכלי ששתה חבירו, ומתוך הבושה שאינו רוצה לסרב לו הוא שותה, ויבוא לידי סכנה.

ופסק מרן בשלחן ערוך (סימן קע סעיף טז): לא ישתה מן הכוס ויתן לחבירו, מפני סכנת נפשות. ובסעיף כ"ב כתב: אחר ששתית ונשאר יין בכוס לשתית חבירך, קנח מקום נשיקת הפה משום מיאוס. וכתב שם הכף החיים בשם הלבוש, שאפילו אם יודע בחבירו שאינו איסטניס כל כך, מכל מקום יקנח מקום נשיקת פיו בכוס, משום מיאוס. ע"ש.

וכתב בשו"ת נצח יוסף (חלק ב סימן כא), שכאשר יש אורחים וידידים שמשתתפים בסעודה, נוהגים ששופכים לתוך כמה כוסות מכוס הקידוש, וכל אחד מהאורחים מקבל כוסו. וזה נראה עדיף טפי, וראוי לעשות כן. ובזה אף אם הם איסטניסים, יכולים לשתות מכוס זה שלא שתו ממנו כלל. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת רבבות אפרים (חלק א סימן קצד).

בציעת הפת

ג. אין לכבד את האורח לברך ברכת "המוציא" ולחלק את הלחם לבני הבית, מפני שהאורח מתבייש לחלק את הלחם בעין יפה וביד רחבה. לפיכך צריך בעל הבית לבצוע על הלחם, כדי שיחלק את הלחם בעין יפה. (3)

אומנם אם אביו או חמיו מתארחים אצלו, המיקל לכבדם לבצוע על הלחם, יש לו על מה שיסמוך. (*3)

(3). מקור דין זה הוא בגמרא בברכות (מו.), אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי: בעל הבית בוצע ואורח מברך. בעל הבית בוצע - כדי שיבצע בעין יפה, ואורח מברך ברכת המזון - כדי שיברך לבעל הבית. ע"כ.

ופסק מרן בשלחן ערוך (סימן קסז סעיף יד), שאם המסובים רבים [ואין שם בעל הבית, או שכולם בעלי בתים], גדול שבכולם בוצע. ואם בעל הבית אוכל עימהם, הוא בוצע אפילו אם האורח גדול. וכתב המשנה ברורה (ס"ק עג) **שבעל הבית קודם אפילו לכהן ולתלמיד חכם**, כדי שיבצע בעין יפה.

והוסיף המשנה ברורה (ס"ק עד), שהלחם חמודות כתב, שכיום נהגו לחלוק כבוד לגדול שיבצע, והמגן אברהם הסכים עמו. אך כמה אחרונים מפקפקים בזה. אמנם בסעודה שכל המסובים אוכלים כל אחד ואחד מכרו, ומברכים לעצמם, בודאי הנכון שבעל הבית יכבד את הגדול שיבצע תחילה, כיון שאין כאן טעם משום עין יפה. ע"כ.

וראה בשו"ת באר משה (חלק ג סוף סימן כה) שאם עורכים סעודה לכבוד החתן, רשאי החתן לבצוע אף שהוא אורח, מפני שבגללו מברכים שבע ברכות בסעודה, וגם יש בגללו עוד הוספות בברכת המזון, לכן נחשב כאילו הוא בעל הבית. ע"ש.

(*3). כן כתב בספר חשוקי חמד (שבת עמוד תרנג), וביאר שמאחר והטעם שבעל הבית בוצע הוא כדי שיבצע בעין יפה, והאב גם הוא כעין בעל הבית, ויחלק מנה יפה לכל בני המשפחה ויבצע להם בעין יפה, אפשר לכבדו בבציעת הפת, ואין זה דומה לאדם זר שמתבייש לחלק למסובים בעין יפה. ואפשר גם לצרף את שיטת הלחם חמודות הסובר שמאחר ובימינו נהוג לתת לכל אחד רק פרוסה קטנה לצורך הברכה, ואחר כך מחלקים שוב פעם לחם לכל אחד לצורך הסעודה, ממילא בטל הטעם שבעל הבית בוצע כדי שיחלק לכל אחד בעין יפה, ולכן אפשר לכבד אדם גדול לבצוע.

ומעשה בתלמיד חכם אחד שהתארח בשבת אצל בנו, וידע שבנו יפציר בו שיבצע על הפת, ולכן הביא עמו חלות משלו, ובצע עליהן, ונתן מהחלות שלו בעין יפה למסובים, ונחשב כאילו הוא הבעלים בנוגע לפת. ע"כ.

ד. אדם שיש לו תחבושת בידו או פצע מוגלתי ביד, לא יבצע על הלחם כשיש אורחים, מכיון שישנם אנשים שנגעלים לאכול מאותו הלחם

לאחר שנגע בו בידיו, ולכן באופן כזה יתן לאדם אחר שיבצע על הלחם.
(4)

(4). כן כתב להזהיר בספר כף החיים פלאגיי (סימן כד אות סג), וכיוצא בזה
כתב רבי יהודה החסיד בספר חסידים (סימן תתכט). ע"ש.

ה. לאחר שבעל הבית בצע וטעם מהפת, יתן מיד חתיכת פת לאשתו.
וגם אם מסב על שולחנו אורח חשוב כגון אביו או חמיו וכדומה, יקדים
לתת לאשתו. [ויש בזה טעם על פי הסוד]. ואם יש חשש שאותו אורח
יפגע, יתן לו ולאשתו ביחד. (5)

(5). כן כתבנו בס"ד בחלק ה (עמוד פד) בשם הפוסקים, כיעו"ש. ושוב ראיתי
שכן כתב גם בשו"ת ויזרע יצחק (חלק א סימן יג). ע"ש.

ו. ראוי ונכון שבעל הבית יקפיד לפרוס לאורח לחם שיספיק לו לכל
הסעודה, וכמו כן ימזוג לו אוכל ושתייה ביד רחבה, מפני שלפעמיים
האורח מתבייש לשלוח ידו למאכלים והמשקים שבשולחן, וגם
מתבייש לבקש שיגישו לו מהם, ולכן צריך לפקוח עין שלא יחסר לו
כלום. (6)

(6). אהבת חסד (חלק ג פ"ג), בשם הזוהר הקדוש (ויקהל דף קצח.). וישנם אנשים
שאומרים לאורח "תרגיש כמו בבית", וצריכים לדעת שעדיין אין זה
מספיק, מפני שהאורח מתבייש להרגיש כמו בבית, ולכן מוטל על בעל
הבית לדאוג שלא יחסר לאורחיו כלום.

הסתכלות על האורח בסעודה

ז. יש לזהר שלא להסתכל על האורחים בשעת הסעודה, וגם אין
להסתכל על המנה שהוגשה לפניהם, כדי שלא יתביישו לאכול. (7)

(7). שלחן ערוך (סימן קע סעיף ד). וראה בכף החיים פלאגיי (סימן כד אות סג);
שהמגיד אמר למרן הקדוש, שִׁיפֶה כִּיּוֹנוֹ הַמַּסְתִּירִים עֲצָמָם בְּשַׁעַת אֲכִילָה
כְּמוֹ בְּשַׁעַת שְׁעוּשִׁים צוּרְכֵיהֶם. ולפי זה, הנכנס לבית חבירו, וראה מנגד
שהוא אוכל, יהיה נסוג לאחור, או ישב באיזה צד שלא יראנו, עד שיסיים
לאכול. ע"כ.

להתנהג באיפוק ובסבלנות

ח. יש להיזהר שלא להיות קפדן ורגזן בסעודה, בפרט כשנמצאים בביתו אורחים. וצריך להתנהג בסבלנות ובאיפוק רב, כדי שלא לגרום לאורחים אי נעימות, ועל ידי כך יתביישו לאכול.

וכמו כן, כאשר אחד מבני הבית שבר איזה חפץ או גרם לנזק אחר, יתאפק בעל הבית ולא יגיב על כך ברוגז. וכן אם נעלם איזה חפץ מהבית, לא ישאל את בני הבית "היכן החפץ" בנוכחות האורחים, כדי שלא יחשבו האורחים שחושדים בהם. (8)

(8). מסכת דרך ארץ רבה (פרק ו). ומסופר שם על הלל הזקן שעשה סעודה לאדם אחד, והמתין שאשתו תגיש את הארוחה. והנה בא עני לביתו, ואמר לאשת הלל, שהוא צריך להתחתן היום, ואין לו שום דבר בידו. נטלה אשתו את כל הסעודה ונתנה בידו, והכינה סעודה אחרת עבור בעלה והאורח, והניחה לפניהם. אמר לה הלל: בתי מפני מה לא הבאת את האוכל מיד? ואז סיפרה לו את המקרה שקרה לה עם העני. אמר לה: בתי, אף אני דנתי אותך לכף זכות. ע"כ. ומכן נלמד שגם בזמנים של לחץ ואי נעימות מהאורחים, יש להתנהג באיפוק רב ובסבלנות, כפי שנהג הלל כלפי

לאכול לאט

ט. כאשר בעל הבית סועד עם אורחיו, יש לו לאכול לאט, ולסיים את הארוחה אחרון, כדי שהאורחים לא יתביישו להמשיך לאכול כשיראו שבעל הבית סיים את ארוחתו.

וגם אם בעל הבית שבע ואינו תעב לאכול עוד, אין לו להפסיק לאכול בעוד שהאורחים סועדים, מפני שהאורחים עלולים להתבייש להמשיך בסעודה. ולכן יאכל בעל כורחו, ויפשוט ידו בקערה לקחת עוד מאכל, עד שיסיימו אורחיו לאכול. (9)

(9). ספר צדקה לחיים לגאון רבינו חיים פלאגי זיע"א (אות קמד), והוסיף, שבודאי שצריך ליזהר שלא לקום מהשולחן וללכת אנה ואנה בעוד האורחים אוכלים, אלא ישב ויאכל עימהם עד גמר סעודתם.

לא לעשות הפליות

י. אדם שבאו לביתו כמה אורחים בבת אחת, יש לו להגיש לפניהם מנה שוה, ולא יתן לאחד יותר מהשני, כדי שלא לגרום לאחד מהם קינאה על חבירו.

ועל כל פנים, רשאי לכבד את הגדול שבהם יותר ממה שמכבד את האחרים, כגון להושיבו בראש השולחן, ולהגיש לו את מנתו לפני כולם, וכיוצא בזה. (10)

(10). כף החיים פלאג'י (פרק ה אות יז), והביא דברי רבינו בחיי על הפסוק "מהרי שלש סאים", שאברהם נתכוין לכבוד שלשתן, ועשה חלקים שוים לכולם, כדי שלא להטיל קנאה ביניהם.

אורח שאינו שומר מצוות

יא. מי שמארח בביתו יהודי שאינו שומר תורה ומצוות, לא יגיש לו לאכול ולשתות בלי ברכה, אלא יתן לו כיפה, ויאמר לו בנימוס שיברך, ויסביר לו את גודל ערכה של הברכה. (11)

ואם ברור לו שאותו אורח יסרב לחבוש כיפה ולברך, ויכול להיגרם שנאה וחילול ה' אם לא יגיש לו כיבוד קל, יניח לו את הכיבוד ואת הכיפה על השולחן, והאורח ינהג כפי שיחפוץ. (12)

וישנה עצה טובה, שלאחר שהגיש לפני אורחיו את הכיבוד, יאמר להם שהוא מברך "שהכל", ומכוין לפטור בזה את כל המסובים, [שברכת שהכל פוטרת בדיעבד את כל המאכלים]. (13)

(11). כן כתב מרן בשלחן ערוך (סימן קסט ס"ב). וכבר כתבנו בס"ד בענין זה וכיוצא בזה בס' ואין למו מכשול חלק א (עמוד מ, ועמוד צא). וראה עוד בחלק ג (עמוד קלד). ע"ש.

(12). בשו"ת שבט הלוי (חלק ד סימן יז) עמד על מדוכה זו, והעלה; שמי שיש אצלו אורח חשוב שאינו שומר מצוות, יש לצדד להקל לתת לו מאכל ומשתה, באופן שאם יבקש ממנו ליטול ידיו לברך, ירגיז אותו מאוד. ע"ש. וכן כתב בשו"ת מנחת שלמה (חלק א סימן לה) שאם יבקשו מהאורח ליטול ידים, יפגע מכך או שיתרגז, וישנא את ההולכים בדרך ה', יש לכבדו באכילה ושתיה. וראה בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן יג).

(13). כן כתב מרן הסטייפלר זיע"א בספר קריינא דאגרתא (חלק א מכתב קמא), וביאר, שאף על פי שאותם אורחים אינם מתכוונים לצאת ידי חובת הברכה, יכול להוציאם ידי חובתם בדיעבד, שיש לשער שהם חושבים שבעל הבית מברך במקומם, וזהו כעין כוונה לצאת. ואולי על דעת זה יש לסמוך ולתת לו לאכול. ע"כ. וכן כתב בשו"ת וישב יוסף (כהן חלק א סימן יג).

וכעת נדפס ספר חשוקי חמד (שבת עמוד רכא), וכתב גם כן את העצה הנ"ל, וצירף לזה את דעת הגרש"ז בשלחן ערוך הרב (סימן ריג סעיף ד) הסובר

שלדעת הסוברים שמצוות אינן צריכות כוונה, אף על פי שלא נתכוין המברך להוציאו וגם הוא לא נתכון לצאת, יצא. ולכן יש לסמוך על זה גם אם אותו אורח יושב בגילוי ראש, וגם אינו עונה אמן על ברכתו. ע"ש.

יב. מי שרוצה לכבד את אורחו, לא ישאל אותו האם הוא רוצה לאכול או לשתות, מפני שהאורח ישיב לו שאינו רוצה לאכול ולשתות, מפני הבושה. ולכן יש להגיש לאורח מאכל ומשקה בלי לשאול אותו אם הוא רוצה. (14)

(14). ספר טעמי המנהגים עמוד תקנז.

יג. אדם שבאו לו אורחים בליל שבת, יש לו להזדרז בקידוש עד כמה שאפשר, כדי להקדים את הסעודה, על מנת שלא יצטערו האורחים. ולאחר הסעודה ישלים את מה שהחסיר. (15)

(15). ספר הבית (עמוד תסא), והביא שם את הסיפור המפורסם על רבינו החפץ חיים שפעם אחת התארח בביתו הגאון רבי ליב חסמן בליל שבת, והחפץ חיים התחיל מיד בקידוש ללא אמירת "שלוש עליכם", וכששאל אותו רבי ליב מדוע מיהר כל כך בקידוש, אמר לו החפץ חיים: כבודו בודאי רעב, ורציתי שתסעד תחילה, ואילו המלאכים אינם רעבים, ויכולים להמתין קמעה עם ה"שלוש עליכם". ע"כ. ועיין בשו"ת דבר אברהם (חלק ב סימן ב).

פרק ג - ענינים שונים

א. כשיבואו אורחים לביתו, יקבלם בסבר פנים יפות, (1) וישים מיד לפניהם לאכול ולשתות, כי אולי הם רעבים וצמאים ומתביישים לבקש. ויגיש להם את המאכלים בפנים מאירות, ולא בפנים זועפות ועייפות.

ואפילו אם הייתה לו מריבה קודם לכם אם אשתו או עם אחד מבני ביתו, לא יראה זאת בפני האורחים, כדי שירגישו האורחים בנח. (2) ובשעת הארוחה, יראה עצמו כמצטער על שאינו יכול להשיג להם יותר ממה שהגיש לפניהם. (3)

(1). כן כתב במחזור ויטרי (סימן תכד) בביאור המשנה באבות "והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות", שאם נכנסו אורחים אצלך, קבלם ברצון, שיהא סיברך ודעתך טוב להם, ואף להם ינדע ויסברו שבסבר פנים

יפות ובלב טוב אתה נותן להם. ושנו רבותינו, שאם אדם נותן לחבירו כל מתנות שבעולם ופניו כבושות בקרקע, כאילו לא נתן לו כלום. ע"כ.

וכתב רבינו חיים פלאג'י בספרו צדקה לחיים (אות קנג), שהמקבל אורחים בשמחה, **כך מקבלים אותו בעולם הבא**, שמקבל פני שכינה. ע"כ.

ובגמרא כתובות (קיא:): אמר ר' יוחנן: טוב המלבין שינים לחבירו יותר ממשקהו חלב, שנאמר (בראשית פרק מט): "וּלְבָן שֵׁנִים מִחֶלְבִי", אל תקרי לְבָן אלא לְבוֹן שינים. ומזה ילמד האדם, שאם נתן לאורח דבר מועט בסבר פנים יפות, שכרו גדול יותר ממי שנתן דבר גדול ללא סבר פנים יפות.

(2). ספר מנורת המאור (חלק א נר ג כ"ז), והוסיף, שלא יספר לפניהם תלאותיו, כי ישבר רוחם בחושבם שבשבילם אומר דברים אלו, **וכמעט שיאבד שכרו עבור זה**.

(3). כתב בספר חסידים (סימן נו): לעת האוכל יאמר לאורח: אדוני אכול בשמחה ושתה בלב טוב יינך או מימך, כי הצור יודע כי ברצון ונפש חפצה הייתי נותן לך בשר, בחיי נפשי שאין לי מה שאתן לך.

וכתב רבינו בחיי בספר כד הקמח בשם המדרש, על הפסוק שנאמר באברהם "ויטע אשלי", רבי נחמיה אומר, אותיות 'אשלי' הן הן אותיות 'שאל' - היה אדם נכנס אצלו, ואברהם אומר לו: שאל כל מה שאתה רוצה ואני נותן לך.

לא להקפיד

ב. אם האורח שבר איזה כלי ללא כוונה, או שנשפך לו שתיה על המפה הנקיה, צריך בעל הבית לתת לאורח הרגשה שלא קרה כלום [אפילו אם הכלי שנשבר הוא יקר מאוד], כדי שלא יתבייש האורח. (4)

(4). כתב בספר צדקה לחיים (אות קסד), שיש שני סוגים של הכנסת אורחים. יש המכניס אורחים כדי להראות להם את ביתו ועושרו. ויש המכניסם לשם שמים - כדי להאכיל רעבים. והמבחן בזה הוא, אם נאבד מביתו איזה חפץ, או נשברו כלי זכוכית חשובים. שאם כונתו לשם שמים, אינו מקפיד כלל, וחושב שזהו בכלל ההוצאה שצריך להוציא בעבור האורחים. ואם הוא כדי להראות עושרו ולהתגאות, אז יתמלא חימה, ולא ישגיח על כבוד האורחים.

ומספרים על הגאון רבי עקיבא איגר, שהזמין אורח לליל הסדר, ובעת עריכת הסדר, שפך האורח בשגגה יין על המפה. מיד הזדרז רבי עקיבא ונגע בכוסו כאילו שלא במתכוון ושפכו על המפה. נענה הרב ואמר

ברצינות: 'כמדומני שהשולחן עקום'. וזאת כדי שלא יגרם בושה לאורח.

דיבור בשפה זרה

ג. כשרוצים בני הבית לדבר ביניהם בשפה זרה, אין להם לעשות כן בפני האורחים. וכמו כן, לא ידברו לידם בלחישה וברמיזה, מפני שהאורחים עלולים לחשוב שמדברים עליהם, ויכולים להיפגע מכך. (5)

וכשאינ ברירה וחייב לדבר בשפה זרה, כגון שאמו או אביו מדברים איתו בשפה שלהם, יענה להם באותה שפה, ולאחר מכן יסביר לאורחים על מה היתה השיחה, כדי שירגישו בנח. (5)*

(5). כף החיים פלאג'י (סימן ה אות יד), וכתב שכמה פעמים שמע וראה שדברו בני הבית על איזה ענין, ולא נגע ולא פגע לאורח כלל, והאורח טעה בדמיונו שדברו עליו, ונצטער הרבה מאוד וזלגו עיניו דמעות בקול מר, ולכן צריך דעת ותבונה שלא יהיו מדברים בפני האורח דבר דמשתמע לתרי אנפי, ולהיות כל דבריהם בשכ"ל הקודש. ע"כ.

(5)*. כן האיר לנכון מהר"ר חיים רבי שליט"א בספר ואין למו מכשול חלק ג (עמוד קלב).

לשרת את האורחים

ד. ראוי ונכון שבעל הבית ישרת את האורחים בעצמו ולא על ידי שליח, אפילו אם הוא אדם נכבד וחשוב. (6)

ואם יש לבעל הבית בנים, מצוה שיחנכם במצוה יקרה זו, ויתן להם שיגישו את הכיבוד לאורחים. (7)

(6). גרסינן במסכת קידושין (לב:): מעשה בחכמים שהיו מסובים בחתונת בנו של רבן גמליאל, והיה רבן גמליאל עומד ומוזג להם משקה. נתן את הכוס לרבי אליעזר ולא רצה לקבלו, נתן לרבי יהושע וקיבלו.

אמר לו רבי אליעזר: מה זה יהושע שאנו יושבים ואדם גדול [רבן גמליאל] עומד ומשקה אותנו? אמר לו רבי יהושע: מצינו גדול ממנו שהיה משמש. אברהם גדול הדור היה, וכתוב: "והוא עומד עליהם". ושמה תאמר כמלאכי השרת נדמו לו? לא נדמו לו אלא כערביים. ואנו, לא יהיה רבן גמליאל עומד ומשקה אותנו?!

אמר להם רבי צדוק: עד מתי אתם מניחים כבוד של מקום ואתם עוסקים בכבוד הבריות, הקדוש ברוך הוא משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה, ועורך שלחן לפני כל אחד ואחד, ואנו לא יהיה רבן גמליאל עומד ומשקה עלינו. ע"כ. נמצאנו למדים שגם אדם גדול וחשוב צריך לשרת את אורחיו ולא לחוס על כבודו, כי זהו כבודו.

ועיין בבבא מציעא (פז:). שכל מה שעשה אברהם אבינו למלאכים בעצמו, שילם לו הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, וכל מה שעשה על ידי שליח, שילם לו על ידי שליח. וקיימא לן דמצוה בו יותר מבשלוחו כדאיתא בקידושין (מא.).

וכתב בשו"ת תורה לשמה (סימן רנה) שאם בעל הבית הוא תלמיד חכם, צריך האורח לקום לכבודו כאשר בא להושיט לו משקה או מאכל וכדומה, והוכיח זאת מהגמרא בקידושין (שס), שרב פפא רבא שרתו את החכמים ומזגו להם משקה, וכשראו שאין החכמים קמים לכבודם, הקפידו עליהם. ועיין מה שכתב הפני יהושע בחידושיו לקידושין שם.

וראה בשו"ת חדות יעקב (אורח חיים סימן יט) שכתב, שמזה שאברהם אבינו ורבן גמליאל היו משרתים בסעודה בעצמם, יש ללמוד שהשרות שמשרת בעל הבית את אורחיו, זהו בכלל המצוה של הכנסת אורחים, ולא רק הכשר מצוה, ואם אינו משרתם, חסר לו במצוה עצמה. ע"ש.

(ז). כן מצינו שנהג אברהם אבינו, כמו שכתוב: "ואל הבקר רץ אברהם, ויקח בן בקר רך וטוב, ויתן אל הנער, וימהר לעשות אותו" וכתב רש"י; שאותו הנער היה ישמעאל, ורצה לחנכו במצוות. ובמדרש רבה (פ' מח) כתוב, שעשה כן כדי לזרזו במצוות.

ה. אם יבאו אורחים לביתו של אדם, יכבדם כפי כוחו ויותר מיכולתו. ואל יראה להם שהוא עני, אלא יראה להם שלא חסר לו כלום [אף על פי שהוא באמת עני], וישכיבם במיטב מיטותיו.

ויחשוב בלבו כאילו הוא אורח, והאורח הוא בעל הבית. ויאמר לעצמו: אילו הייתי אני מתארח אצל האורח הזה, הייתי רוצה שיכבדני ויאכילני וישקני כראוי, לכן גם אני אעשה לו כן. (8) וגלגל הוא שחוזר בעולם. (9)

(8) ראשית חכמה פרק דרך ארץ. ומה שכתבנו שישכיבם במיטב מיטותיו, ראה בגמרא תענית (כא:), שכאשר באו אורחים לאבא אומנא, היה מכבדם ונותן להם לישון על גבי תכשיטי צמר. וכתב בספר אהבת חסד (פ"ב), שלפעמים יותר עושה לו טובה שמשכיבו היטב, ממה שמאכילו ומשקהו.

וכתב בספר צדקה לחיים (אות קדס): מי שרוצה לקיים מצות הכנסת אורחים, צריך שיהיה לו כר וכסות מוכנים, לערוך לאורח מיטה, כדי

שישכב. כי לפעמים מכניס אורח, ולעת השכיבה אין לו כר וכסות לכסות, ואם ישאר בלי כסות יחלה, ואם יקח מבניו ובני ביתו הכר והכסת, הם יחלו, וחי בהם אמר רחמנא. וכבר ראיתי בחוש הראות, כי מפני שלפעמים לא ימצא לאורח מיטה, נמנעים מלארחו. עכ"ל.

ובספר לשכנו תדרשו (חלק א עמוד קפג) סיפר על החפץ חיים, שפעם נתארח בביתו יהודי אחד, ולאחר שהחפץ חיים טרח להאכילו ולהשקותו כדין, סידר לו את מצעו ועלה על המטה ונשכב עליה כדי לבדוק האם המטה נוחה לשכיבה, וזאת משום שצריך בעל הבית לחשוב כאילו הוא במקום האורח, ומה היתה הרגשתו כאשר היה מתארח אצל אחרים. ולכן לא הסתפק בהצעת המטה אלא טרח לבדוקה בגופו.

(9). גרסינן במסכת שבת (קנא): אמר לה רבי חייא לאשתו; כאשר בא עני, תקדימי להביא לו לחם, כדי שיקדימו להביא גם לבניך. אמרה לו: אתה מקלל את בניי שיהיו עניים? אמר לה: קרא כתיב "כי בגלל הדבר הזה", ותנא דבי רבי ישמעאל, גלגל הוא שחוזר בעולם. ע"כ. והוא הדין לענינינו, שמי שדואג לאורחיו, ידאגו גם לו כשיתארח אצל אחרים.

ו. אין האדם חייב להאכיל את אורחיו בשר ולהשקותם יין, אלא כל אחד יכבד את אורחיו כפי מה שיש באפשרותו לכבד. (10) והעיקר שיקבל את אורחיו בספר פנים יפות ובמאור פנים. (11)

ולפעמים קורה שהאדם נמנע מלהזמין אורחים לביתו, מפני שחושב שאין לו מספיק דברים כדי לכבדם, וגם קשה לו להוציא כסף כדי לקנות דברים בעבורם. וצריך לדעת שזאת עצת היצר שרוצה למנוע אותו מלקיים מצה יקרה זו. ולכן יזמין אורחים, ויכבדם כפי מה שמתאפשר לו. (12)

(10). כן כתב בספר חסידים (סימן נו). וכתוב בזוהר הקדוש (פרשת אמור דף קד.): אמר רבי אלעזר, התורה לא הטריחה את האדם יותר ממה שהוא יכול, אלא כמה שהוא יכול לעשות יעשה, דכתיב "איש כמתנת ידו", ולא לימא איניש אכול ואשבע וארווי בקדמיתא, ומה דישתאר, אתן למסכני. אלא רישא דכלא דאושפיזין הוא. ואי חדי לאושפיזין ורוי לון, קודשא בריך הוא חדי עמיה וכו'.

(11). כתוב במדרש משלי (פי טו אות יז) על הפסוק: "טוב אַרְחַת יָרֵק וְאַהֲבָה שָׁם מְשׁוֹר אָבוּס וְשִׁנְאָה בּוֹ". אמר רבי לוי, כנגד מי אמר שלמה פסוק זה, כנגד שני בני אדם שפגעוהו. בשעה שירד ממלכותו והיה מחזר על הפתחים בשביל פרנסה, פגעו בו שני בני אדם שהיו מכירים אותו, בא אחד מהם ונשתטח לפניו, ואמר לו: אדוני המלך, אם רצונך תאכל עמי היום.

מיד הלך עמו, והעלהו לעלייה וזבח שור, והביא לפניו מטעמים רבים, והתחיל משמיע לו דברי מלכותו, ואמר לו: זכור אתה שעשית כך וכך ביום פלוני שהיית מלך. מיד כיון שהזכיר לו ימי מלכותו, התחיל שלמה בוכה וגועה, וכן כל אותה סעודה, עד שעמד משם שבע מבכייתו.

למחרת פגש אותו חבירו, התחיל משתטח לפניו, ואמר לו: אדוני המלך, רצונך שתגלגל עמי היום? אמר לו: שמא אתה מבקש לעשות לי כמו שעשה חבירך אתמול? אמר לו: אדוני המלך, איש עני אני, אם רצונך, גלגל עמי היום במעט ירק שיש לי. באותה שעה הלך לביתו ורחץ לו ידיו ורגליו, והביא לו מעט ירק, והתחיל אותו האיש לנחמו, ואמר לו: אדוני המלך, שבועה נשבע הקדוש ברוך הוא לאביך שאינו פוסק מלוכה מזרעו, אלא כך היא דרכו של הקדוש ברוך הוא - מוכיח וחוזר ומוכיח, שנאמר "כי את אשר יאהב ה' יוכיח", אבל הקדוש ברוך הוא מחזירך למלכותך.

כיון ששמע שלמה כך, מיד נתקררה דעתו עליו, ושמח באותה סעודה של ירק, ועמד משם שבע. אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' אבון בשם רבי יוסי; כיון שחזר שלמה למלכותו, כתב בחכמתו: "טוב ארוחת ירק ואהבה שם" שאכלתי אצל העני, "משור אבוס ושנאה בו" שהאכילני אותו עשיר שהזכיר לי צערי.

(12). כתב בספר פלא יועץ (ע' אורחים), אם קשה לו להוציא הוצאה מרובה מקוצר יד או מקוצר רוח, אל ירבה בהוצאה. ואל ישיאנו יצרו לומר, שכדי להזמין אורח, צריך הכנה מרובה, כי זו עצת היצר שרוצה למנוע טוב מבעליו. ולכן אם קשה עליו ההוצאה, אל יחוש להוציא יותר ממה שהוא רגיל, ואין זה קלון אלא כבוד, דניחא ליה לאורח שלא ירבה בעל הבית בהוצאה, כדי שלא יהיה כבוד עליו, וכל מה שרואה האורח שמרבים בהוצאה, הוא מצטמק, בחושבו - כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי. אבל כשרואה שאינו מרבה בהוצאה, נח לו. ע"ש.

ובספר אהבת חסד (פרק ב) כתב: פעמים רבות יקרה, שאדם אינו רוצה לקח אורח על שולחנו מפני שחושב בנפשו שאין לו במה לכבדו כראוי. ובאמת אין טענה זו טובה כי אם באופן שיש אדם אחר שיקח את האורח ויכבדנו כראוי. מה שאין כן כשהוא רואה שאחר לא יקחנו, מוטב שהוא יקחנו ויכבדנו במה שיש לו, ממה שישאר האורח בלי מזון כלל. ע"כ.

מסופר במדרש רבה (ויקרא פרשה א) על אגריפס המלך, שביקש להקריב ביום אחד אלף עולות. שלח ואמר לכהן גדול: אל יקריב אדם היום חוץ ממני! בא עני אחד ובידו שתי תורים, ואמר לכהן: הקרב את אלו. אמר לו: המלך צוני ואמר לי אל יקריב אדם חוץ ממני היום.

אמר לו העני: אדוני כהן גדול, ארבעה יונים אני צד בכל יום, ואני מקריב שנים ומתפרנס משנים, אם אי אתה מקריבן, אתה חותך פרנסתי. נטלן והקריבן. לאחר מכן נגלו לאגריפס בחלום ואמרו לו: קרבן של עני קדמך!

שלח ואמר לכהן גדול: לא כך צויתך אל יקריב אדם חוץ ממני היום!!
אמר לו: אדוני המלך, בא עני אחד ובידו שתי תורים, אמר לי הקרב לי
את אלו, אמרתי לו המלך צוני ואמר לי אל יקריב אדם חוץ ממני היום,
אמר ארבעה אני צד בכל יום ואני מקריב שנים ומתפרנס משנים, אם אי
אתה מקריב, אתה חותך את פרנסתי, לא היה לי להקריבן?! אמר לו
המלך: יפה עשית כל מה שעשית.

ומעשה באשה אחת שהביאה קומץ של סולת, והיה כהן מבזה עליה
ואומר: ראו מה הן מקריבות, מה יש בזה לאכול מה יש בזה להקריב.
נראו לכהן בחלום ואמרו לו: אל תבזה אותה, כאלו נפשה הקריבה. ע"כ.
מכאן יש ללמוד שלא העיקר הכמות, אלא העיקר כוונת הלב, שאם
נותנים לאורח דבר מועט בשמחה ובמסירות, הרי זה שווה יותר מדברים
יקרי ערך של אותם עשירים ונכבדים.

לשמור על גדרי הצניעות

ז. אותם הנוהגים להזמין זוגות לשבת כדי לקרבים ליהדות או מסיבות
אחרות, צריכים לדעת, שאם בעל הבית פוגם בעיניו ונכשל בהסתכלות
על האורחות, אין לו להזמין כלל, ואם מזמין לביתו, יצא שכרו
בהפסדו. (13)

(13). ספר אנשי קודש (עמוד כה), והוסיף, שאסור לזוג נשוי להכניס לביתם
אשה צעירה הנמצאת בשלבי גירושין, לתקופה מסוימת עד שתסתדר, אף
שהיא צנועה, מפני שיש לחוש להרהורי עבירה והרס לשלום הבית. ע"כ.

ונראה לי להוסיף, שלפעמים אשה יולדת בשעה טובה, וקשה לה
להסתדר בכוחות עצמה בבית, ולכן מביאים את אחותה הרווקה שתעזור
לה, והיא מתגוררת בביתם כמה חודשים עד שאחותה תלד, וצריכים
לנהוג בחכמה, ולהתייעץ לפני כן אם חכם אם מותר שהיא תישן שם
במשך אותה תקופה, או שצריכה לחזור כל יום לביתה, וזאת כדי למנוע
מכשול [בפרט בימים אלו שהאשה אסורה על בעלה], והכל לפי המקום
ולפי האדם, וכבר אמר רבי מאיר בגמרא קידושין (פא:): היזהרו בי מפני
בתי. ובספר חסידים (סימן קעט) כתב: אל יקבל אדם בביתו נשים פן יהרהר
אחריהם. וכל ערום יעשה בדעת.

ח. אדם שמזמין אורחים, והם נשארים לישון בביתו, יש להקפיד
ולשמור על כללי הצניעות. ולכן לא ישנו כמה משפחות בחדר אחד, אלא
כל משפחה בנפרד. ואם אין אפשרות לתת חדר לכל משפחה, יסדר להם
לינה במקום אחר. ואם לא עשה כן, יצא שכרו בהפסדו. (14)

(14). ספר למנוע מכשול (עמוד 128).

ט/א. אסור לאשה [בן פנויה בין נשואה] להציעה ולסדר לגבר את מיטתו לפניו. ולכן כשיש אורחים, צריכות בנות הבית להיזהר שלא להציע ולסדר להם את המיטות בפניהם, כדי שלא יגרמו להם הרהורי עבירה. (15)

(15). כתב הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פרק כא ה"ה): אסור להשתמש באשה כלל בין גדולה בין קטנה שמא יבוא לידי הרהור, באי זה שמוש אמרו - רחיצת פניו ידיו ורגליו והצעת מטה לפניו ומזיגת הכוס, שאין עושה לאיש דברים אלו אלא אשתו בלבד. ע"כ. וכן פסק מרן בשלחן ערוך אבן העזר (סימן כא סעיף ה).

ואם בכל זאת רואה האורח שהאשה מתכוננת להציע את המטה בפניו, יש לו לעצום את עיניו, או להסב אותם לכיוון אחר. וכן כתב בשו"ת באר משה (חלק ד עמוד קעב). ע"ש.

ועל כל פנים המקילים להסתכל על האשה בעודה מציעה לו את המיטה יש לו על מה לסמוך באופן שהאשה עושה זאת מעצמה בלי שהגבר יבקש ממנה לעשות זאת, דהנה בקידושין (ע). מסופר על רב יהודה שבא לביתו של רב נחמן, ורב נחמן אמר לו: תבוא בתי ששמה 'דונג' ותשקה אותנו אספרגוס (משקה לרפואה). אמר ליה רב יהודה: אין משתמשים באשה.

והקשה בספר המקנה (שם), דלכאורה אין השימוש בא מצידו שהרי הוא לא צווה אותה להביא לו לשתות, אלא שהיא עושה בצווי אביה ואין בזה איסור, ומדוע סירב לכך רב יהודה. אלא מפני שאמרו בברכות (נ"א) כוס אספרגוס אין מחזירים אותו אלא למי שנתנו לו. אם כן, מאחר שיצטרך להחזיר הכוס לידה של דונג, לכן אמר אין משתמשים כלל. ע"כ. ומוכח מדבריו, שבאופן שאינו מצוה את האשה לשרתו, אלא היא עושה זאת מעצמה, אין זה נחשב לשימוש באשה ושרי.

ולעת כזאת זכתה עיני לראות בשו"ת יביע אומר (חלק ו יו"ד סימן יט) שהביא דברי מרן החיד"א במורה באצבע (אות סא) שכתב: לא יטול ידיו ממשרתת אפילו יהודית הגם שנטלה ידיה תחלה, כל זמן שלא טבלה, שהרי הוא רוצה לטהר ידיו, על כן לא יטול ידיו מנדה, ואפילו בנטילת ידים לסעודה יש מי שכתב שאין ליטול מנדה. ע"כ.

ומשמע שמותר ליטול ידיו ממשרתת שאינה נדה, והרי פסק מרן באבן העזר לאסור לאשה לרחוץ פניו ידיו ורגליו משום חיבה. ואם כן קשה על מרן החיד"א שמשנתו משנת חסידים, ואפילו הכי התיר ליטול ממשרתת יהודית שהיא טהורה. ובספר יפה ללב (או"ח סימן ד ס"ק טו) הביא דברי החיד"א, וסיים על זה, ואשרי מי שיוכל להזהר שלא ליטול ידיו מאשה זרה אפילו טהורה, וכמו שכתב מרן השלחן ערוך באבן העזר. ע"כ. וקצת קשה שנקט לשון של זהורי"ת, ולא כתב שיש בזה איסור.

ויש ליישב לפי מה שכתב בספר המקנה (הני"ל), שאם האשה משמשתו בלי שיצוה אותה מותר. ולפי זה יש לומר שמרן החיד"א והרב יפה ללב דיברו באופן שהמשרתת נוטלת לו ידיו בלי שיצווה אותה לעשות כן, ולכן צידדו שמעיקר הדין מותר ליטול ידיו ממשרתת טהורה, ואין זה בכלל מה שאסר מרן בשלחנו הטהור להשתמש באשה. ע"כ.

ואף שבשו"ת האלף לך שלמה (סימן קיא) מחמיר בזה, מכל מקום יש לצרף לזה דברי הערוך השלחן (אהע"ז סימן כא סעיף ט) שכתב: אין לתמוה על המנהג שנהגו בכל תפוצות ישראל כשבאים אורחים לבית בעל הבית, ואשת בעל הבית מכבדתם מאכילתם ומשקתם ומוזגת להם כוסות, והרי אין משתמשים באשה. דאין איסור כלל בזה. ולא מבעיא אם בעל הבית מיסב עמהם, דהרי היא משמשת לפניו, אלא אפילו אינו מיסב עמהם, כיון שאיננה עושה דרך שימוש התקרבות, אלא מפני הכנסת אורחים ומפני שעליה מוטל כל צרכי הבית, אין איסור בדבר. ע"כ.

וראה עוד להרב המאירי בחידושו לכתובות (ד): שכתב, שאם האשה משרתת אדם מסויים בפני אחרים, מותר לה לעשות זאת אף בפניו, ואף לפרוס לו סדינים. ע"ש. ולפי זה יש עוד סניף להקל בנידון דידן, באופן שיש עוד אנשים באותו מקום שהאשה מציעה שם את המיטה. ומכל מקום שומר נפשו ירחק מלחפש התרים בדברים שנפשו של אדם מחמדתן (חגיגה יא:).

כתב בספר אום אני חומה (עמוד קח) שפתיחת הספה בשביל האורחים, לא הוי בכלל הצעת המיטה ולכן מותר לאשה לעשות כן. וראה עוד בשו"ת שלמת חיים (סימן תשיב בנד"מ), ובשו"ת אגרות משה (יו"ד חלק א סימן ז), ובשו"ת באר משה (חלק ד עמוד קעב) ובספר טהרת הבית (חלק ב עמוד קצו). ועוד חזון למועד.

ט/ב. יש להזהיר את בנות הבית, שלא יגביהו את קולן בשעה ששרים "שלוש עליכם" לפני הקידוש, וכששרים שירי שבת, מפני שקול באשה ערוה, ואסור לאורחים לשמוע את קולן. (15)*

* (15). בגמרא ברכות (כד.) אמר שמואל, קול באשה ערוה, שנאמר: "כי קולך ערב ומראך נאוה. ופירש רש"י, שמזה ששיבח הכתוב את קול האשה, משמע מזה שיש בשמיעת קולה תאוה. ובהגהות מימוניות (פ"ג מה' ק"ש הטי"ז) כתב בשם רבינו חננאל, שאף על גב שאין הקול נראה לעינים, הרהור מיהא איכא. ע"כ. וכן פסק השולחן ערוך (אבן העזר סימן כא סעיף א), שאסור לשמוע קול ערוה. ועיין בשו"ת משנה הלכות (חלק ז סימן רלח).

וכבר הזהיר על זה בשו"ת באר שבע בסוף ספרו (באר מים חיים סימן ג) וכתב: תוכחה מגולה יפה ומעולה אדבר עם בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים, ובפרט עם נשים נשואות, שהם מזמרות ומשמיעות קול שיר בזמירות בשבת עם בחורים זקנים עם נערים יחד, ואינם משימים אל

לבם שהיא מצוה הבאה לידי עבירה חמורה. ולכן ראוי ונכון לכל אשה כשרה יראת ה' בין שהיא נשואה בין שהיא פנויה בתולה או אלמנה, שלא תשמיע קול שיר בזמירות ולא שום דבר בשום זמן כל זמן שמיסב עמה איש שהיא ערוה עליו. ע"כ.

ואף שהנשים אינן שרות לבדן אלא מצטרפות לשירת הגברים, גם בזה יש לחוש להרהור, שהרי דרך בני אדם כששרים יחד, אזי כל אחד מקשיב היטב לקול השני כדי שבאמת תהיה שירתם ביחד ובקנה אחד, ואם כן נמצא שהגברים מטים אוזנם לקול שירת הנשים, ונכשלים באיסור שמיעת קול ערוה, ולכן אין להקל בזה כפי שכבר ביאר בשו"ת אבני ישפה (חלק ב עמוד יב) בשם רבינו הסטיפלר זיע"א, וכן כתבו בשו"ת אז נדברו (חלק ט סימן נט), ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק יד סימן ז), ובספר הליכות בת ישראל (עמוד ז) ועוד. ועיין בשו"ת שרידי אש (חלק א סימן עז). ואכמ"ל. *

*. א"ה: דרך אגב אכתוב כאן הערה קטנה בדברי מרן הראש"ל שליט"א בשו"ת יביע אומר (חלק א או"ח סימן ו אות ז), שהוכיח מדברי הפוסקים שאין איסור לשמוע קול זמר של אשה שאינו מכירה. ועל פי זה כתב ליישב מה שפרש"י בברכות (נז:). שלשה משיבין דעתו של אדם, קול מראה וריח, ופרש"י, **קול זמר של אשה**. דלכאורה קשה כיצד הותר לשמוע קול זמר של אשה, והרי קול באשה ערוה. והניחא למאן דאמר קול פנויה מותר, מיירי בשומע קול של פנויה. אלא למאן דאוסר לשמוע קול פנויה מאי איכא למימר. אלא ודאי שאם אינו יודעה ומכירה אין איסור לשמוע את קולה. עד כאן דברי מרן היביע אומר.

ולא זכיתי להבין מדוע היה צריך לדחוק דמיירי באופן שאינו יודעה ומכירה, והרי מסתימות דברי רש"י משמע שמיירי בין מכירה ובין שאינו מכירה, וכן מיירי בין פנויה ובין אשה נשואה. ועל כן נראה יותר להעמיד דברי רש"י בקול זמר של אשה שמותר לשמוע את קולה, כגון אמו או בתו וכדומה, ובזה אתי שפיר דברי רש"י גם למאן דאמר שאסור לשמוע קול זמר של אשה גם כשאינו מכירה. ודו"ק.

י. לא טוב עושים אותם שמזמינים ל"שבת חתן" בחורי ישיבה מצד החתן, או חברות של הכלה לסעודת שבת, מפני ששבת חתן מיועד לקרובי המשפחה בלבד. ואלו דברים שהצניעות יפה להם. (16)

(16). ספר אנשי קודש (עמוד מו). ובעמוד כ"ט כתב, שיש להימנע מלהזמין צעירים מתחזקים לסעודת שבת וכיוצא בזה, כשיש בבית בנות בוגרות,

כי יצאו תקלות מאירוח כזה. ולהגיע למעלה של "גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני שכינה", צריך רק על ידי הוראת חכם שיורה מי הם האורחים. ע"כ.

וסיוע לדבריו, מצאתי בספר חסידים (סימן תתקצא) שכתב: כתיב "הוקר רגליך מבית רעד", והלא אמרו חכמים "יהא ביתך בית ועד וחכמים", אלא מבית רעד - מאשתו, שהרב יעשה בית המדרש מחוץ לביתו, כדי שלא יסתכלו הנכנסים והיוצאים באשתו או בבתו או בכלתו, שאם יסתכלו, הרי מצות תורתו באה בעבירה. ע"כ.

ומזה יש ללמוד, שמי שעושה שיעור תורה בבית, יש לו ליזהר שלא יראו את אשתו או את בנותיו הגדולות. ואם אין לו אפשרות לשמור על כך, יעביר את השיעור למקום אחר, ואם אין מקום אחר, משמע מדברי רבינו יהודה החסיד שיסגור את השיעור כדי שלא תצא תקלה מתחת ידו. וכיוצא בזה כתוב בספר 'האיש משה' תולדות חייו של הג"ר משה לוי זצ"ל (חלק א עמוד 264) שעדיף לבטל שיעור תורה, כשיש עירבוביה של גברים ונשים לאחר השיעור. ע"ש.

מתי לא מזמינים אורחים

יא. עצה טובה, שלא להזמין אורחים לבית כשהבנים היקרים באים לשבת מהישיבה הקדושה, כדי שעיקר תשומת הלב תהיה רק להם.

וכן כשבאים החתן והכלה לשבת קודש, אין להזמין עוד אורחים, כדי שהחתן והכלה ירגישו שעושים הכל לכבודם, וזה יסוד חשוב בהנהגת הבית. (17)

(17). כן העיר לנכון מהר"ר חיים רבי שליט"א בספרו הנפלא אנשי קודש (עמוד נד).

יב. הורים שמזמינים לאירוח את חתנם שהשתדך עם בתם ("מאורס"), אין לחתן לישון באותו בית שבו נמצאת ארוסתו, אלא ילך לישון אצל השכנים או אצל ידידים הגרים בקרבת מקום. ואם אין לחתן מקום אחר לישון, ימנע מלעשות שבת אצל ארוסתו. (ועיין בהערה 18)

(18). כתב בשו"ת דברי דוד (טהרני חלק ב אבן העזר סימן ו): ארוס המתארח אצל ארוסתו, אינו יכול לישון שם אף אם ישנים שם הורי הכלה או הורי החתן, לפי שאינם משמרים מאיסור יחוד, מפני שהם מחפים עליהם ולא יפרסמו את מעשיהם אם יכשלו, ולכן אין הם חוששים מלקלקל. לפיכך ילך לישון אצל שכנים או ידידים.

ובשעת הדחק יכול לנעול עצמו בחדר כאשר ישנים עמו עוד שני גברים, והיא תנעל עצמה בחדר אחר כאשר נמצאות עמה עוד שתי נשים.* (וביאר שם, שיחוד עם משודכתו חמור יותר מסתם יחוד עם פנויה, לפי שלבו גס בה, ועלול לבוא לידי איסור. ובכמה מקומות היתה גם תקנה שלא יכנס המשודך לבית משודכתו, מפני תקלה עימה או עם חמותו, כמו שכתב הגאון רבי חיים פלאג'י בשו"ת חיים ושלוש (חלק ב סימן פט). ע"ש.

*. אמר המחבר: הנה מה שכתב שאם ישן בין הגברים צריך לנעול הדלת וכן היא תנעל את הדלת שלה, לכאורה נראה שחומרה יתירה היא, ודי לנו במה שיש שני שומרים עליו ושתי שומרות עליה. וכן מצאתי כתוב בספר נטעי גבריא (דיני יחוד עמוד פט) לגבי כלה שפירסה נידה קודם בעילת מצוה, שהמובחר שעד ליל הטבילה ישנו הזוג בבית הורי אחד מהם בחדרים נפרדים - החתן בין אנשים והכלה בין הנשים. ואם ישנים החתן והכלה בבית ההורים בחדר אחד, יהיה הפתח פתוח לרווחה. ע"כ. וכיוצא בזה כתבו בספר אבני שהם (חלק א עמוד תכח אות ד), ובספר טהרת המשפחה (עמוד 261). ע"ש.

וראה עוד בשו"ת אגרות משה (יורה דעה ח"א סימן צ) שנשאל אודות פנוי ופנויה רוצים להכיר זה את זה לתכלית נישואין אם ימצאו חן, האם רשאים לשכור שני חדרי לינה בבית אחד שגם בעל הבית ואשתו דרים שם? והשיב, שאם יודיעו לבעל הבית ולאשתו שאינם בעל ואשה, יש להקל. אבל כשלא הודיעו להם, אפשר שיחשבו שהם איש ואשתו, ולא תועיל השמירה ואסור, אף שכל אחד שכר חדר מיוחד. ע"ש. ומשמע שבאופן שידוע שאינם זוג נשוי, לא חוששים לאיסור יחוד כשכל אחד בחדר נפרד, ואין צורך לנעול עליהם הדלת.

וכן כתבו להחמיר בשו"ת אדני פז (ח"ג סימן צז), ובספר אום אני חומה (עמוד צט), ובשלחן ערוך המקוצר חלק ו עמוד שנח). ובספר ישועות יעקב (אהע"ז סימן כה ס"ק ב) כתב, שלא יכנס החתן לבית המשודכת לו. ע"ש. ועיין בשו"ת מהרשד"ם (אהע"ז סימן לא) ובספר זכרי כהונה (מע"ח אות יא). וראה באגודה (כתובות פ"א סימן ז) שכתב: נמצא כתוב בשם גדולים, שאפילו איש ואשה שעשו שידוכין יחד בלא אירוסין, אין טוב להם להיות בבית אחד, ולא משום איסור, אלא שמא יקוצו זה בזה, וכן משמע במדרש. ע"כ. וכן הוא בכלבו (סימן עה). ע"ש.

ועיין עוד להגאון הנאמ"ן שליט"א בירחון אור תורה (אלול תשנ"ו) שגם כן כתב, שמן הראוי, שכאשר המשודך מתארח אצל משודכתו או להיפך, שלא ישנו שניהם בבית אחד, אלא שישן אחד מהם בבית אחר. ע"ש.

ומה שכתב בספר קדושים תהיו (פ"ט אות יב) בשם מרן רבינו עובדיה יוסף שליט"א שמעיקר הדין מותר לחתן לישון בבית כלתו וכן להיפך, באופן שישנים בבית גם ההורים. ע"ש. נראה ברור שמרן שליט"א דיבר רק באופן שאין אפשרות לישון בבית אחר, ושעת הדחק כדיעבד דמי. וכן היה מורה לנו מורינו ראש הישיבה הרב יצחק יוסף שליט"א, שאין לישון בבית של המשודכת לפני החתונה.

יג. אדם שמחלל שבת בפרהסיא כגון שנוסע ברכב בשבת, אין להזמינו להתארח ביום טוב, מפני שאסור לבשל בשבילו ביום טוב, וגזרו רבותינו שאם יזמינוהו, יש לחוש שיבשלו בשבילו בחג.

אולם אם בעל הבית מבשל לעצמו כמות גדולה של מזון, כדי שתספיק לו וגם ישאר לאורח, מותר לארח מחלל שבת בביתו, ולתת לו לאכול מאותו תבשיל. (19)

(19). הנה בשלחן ערוך (סימן תקיב סעיף א) מבואר, שאסור לבשל לצורך גוי ביום טוב, שנאמר: "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם", לכם ולא לגוים. ע"כ.

וכתב בספר חשוקי חמד (פסחים עמוד תקז), שמי שמכיר נכרי עני ורוצה להזמינו להסב עמו בליל הסדר, אף שאומרים בהגדה "כל דכפין ייתי ויכול", אין לו להזמינו. ואף שהיעב"ץ כתב, שגם עניים נכרים צריכים להכניס לביתו משום דרכי שלום. אולי כונתו שיכניסם ויתן להם מזון שלא צריך בישול, כגון קליות ואגוזים. אבל לתת להם לאכול על שלחנו אסור כמבואר בשלחן ערוך (שם).

ומאחר שהמחלל שבת בפרהסיא ביד רמה ובחוצפה גדולה [כגון שמעשן סיגריות ברחוב או נוהג ברכב] דינו כגוי, לפיכך אסור להזמינו ליום טוב, גזירה שמא יבשל בשבילו בקדרה בפני עצמה כמבואר בספר חזון עובדיה (יום טוב עמוד לט). אולם הוסיף שם, שאם מבשל לעצמו הרבה בקדרה אחת, כדי שיוכל לתת גם למחלל השבת, יש להתיר, שהרי מותר לבשל קדרה שלמה ביום טוב אף על פי שאינם צריכים אלא לחתיכה אחת. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ח סימן יז-כ).

גניבת דעת

יד. אסור לגנוב דעת הבריות, כלומר שמראה לחבירו כאילו עושה לו איזו טובה או כבוד, ובאמת אינו עושה בעבורו כלום. ולכן אין להפציר בחבירו שיתארח בביתו, כשיודע שחבירו יסרב לכך. (20)

אמנם אם מזמין אותו בלי להפציר בו, מותר לבקש ממנו פעם ופעמים, אף על פי שיודע שיסרב, מפני שזוהי מידת דרך ארץ לכבד את חברו בהזמנה. (21)

(20). כתב רבינו הרמב"ם (פרק ב' מה' דעות ה"ו): אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת נכרי וכו'. ואפילו מילה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות. ע"כ. וכן פסקבשלחן ערוך (חושן משפט סימן רכח ס"ו). ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סימן יב) שכתב בשם ספר יראים, שגנבת דעת חמורה יותר מגניבת ממון ונפשות. ע"ש.

(21). ספר מאירת עינים (חוי"מ שם ס"ק ח). וראה עוד בספר הקדוש בן איש חי (ש"א פרשת כי תצא אות יב).

תפילה

טו. אדם שנזדמנו לביתו אורחים, ואין בבית מי שידאג להם ויארח להם חברה, והוא עדיין לא יתפלל, ואם יניח את האורחים וילך להתפלל, עלולים האורחים להפגע מכך, יתפלל בביתו ולא ילך להתפלל בציבור. (22)

(22). הנה בשלחן ערוך (סימן צ' סעיף ט) כתוב: ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת בציבור. וכתב בשו"ת אור לציון (חלק ב' עמוד סג) שמשמע מהשלחן ערוך שאין זה חיוב גמור, אלא חובה להשתדל בכך. ע"ש. ואם כן, באופן שבאו לו אורחים ואין מי שידאג להם, פטור מתפילה בציבור.

ואף בשו"ת אגרות משה (חלק ב' או"ח סימן כז) הוכיח שגם לדעת השלחן ערוך חובה להתפל בציבור, ואין זה רק הידור ומעלה בעלמא. ואף שבשלחן ערוך כתוב: "ישתדל להתפלל עם הצבור", כוונתו, דמאחר שמבואר בשלחן ערוך (שם סעיף טז) שההולך בדרך מחויב לילך עד ד' מילין לפניו כדי להתפלל בציבור, ומחויב לחזור לאחוריו עד מיל, אבל יותר מזה לא הטריחוהו, לכן אמר לשון "ישתדל אדם", שהכוונה היא, שאף כשיש לו טירחא מסוימת ויתכן שעל פי הדין פטור מתפילה במנין, בכל זאת ישתדל להתפלל בציבור, אבל בלאו הכי חייב להתפלל במנין. ע"כ. מכל מקום בנידון דידן שהזדמנה לידו מצוה לעסוק בה, ואין לו אפשרות לקיימה על ידי אחרים, נראה שגם הוא מודה שרשאי להתפלל ביחידות.

וכיוצא בזה כתב בשו"ת אור לציון (חלק ב' עמוד עב) שאשה שאינה בבית [כגון שהלכה ללדת], והבעל צריך לטפל בילדים ואינו מוצא זמן להתפלל, פטור מהתפילה, משום שעוסק כעת במצוה אחרת, ואף אינו חייב בתשלומין. ע"כ. ונראה ברור שהוא הדין בנידון דידן.

ושוב ראיתי בספר התפילה כהלכתה (פרק ח עמוד קמא) שכתב בשם הגרש"ז אויערבך, שאם האורח מפשרט העם ועלול להפגע אם בעל הבית יעזוב אותו וילך, שפיר מסתבר שהכנסת אורחים חשובה יותר מתפילה בציבור [באופן שהוא באמת אורח, כי לא כל אחד נקרא אורח]. אך אם ברור לו שהאורח לא יפגע, יש לומר לו בדרך כבוד, שהוא צריך ללכת להתפלל, ויבקשו להתתין עד שישבו. ע"כ.

ועיין בשו"ת מילי דחסידותא (סימן נז) שהסתפק האם מי שהפסיד תפילה בגלל שהיה עוסק במצות הכנסת אורחים, יכול להתפלל תשלומין כדין אנוס גם אם ידע בברור שעל ידי כך יעבור זמן תפילה, או לא. ע"ש. ולפי האמור יש לחלק בין אורח שעלול להיפגע, לבין אורח שלא יפגע.

סוג נוסף של הכנסת אורחים

טז. קיומה של מצות הכנסת אורחים בתקופתנו, יכולה להתקיים גם בהכנסת אורחים אל תוך הרכב, כגון שלוקח ברכבו חבר או טרמפיסט וכיוצא בזה. (23)

(23). כתב בספר עלינו לשבח (עמוד קכו) : אתה נוהג ברכבך ביום שרב לוחט, ומביט מבעד לחלונות באנשים המיוזעים עמוסי-הסלים המהלכים ברחוב, ומסמנים לך לעצור, ואתה ממשיך בדרכך כאילו לא אירע דבר?! איזה גמילות חסד של ממש יש ביד הנהג לעשות, ואסור להחמיץ הזדמנות פז שכזו. והורו חכמי הדור שמי שלוקח אנשים ברכבו, מקיים בזה מצות הכנסת אורחים. בל נדוש את המצוה הזו בגלגלינו. ע"ש.

פרק ד' - מצות לוויה לאורח

א. מצוה ללוות את האורחים כשיוצאים מביתו והולכים לדרכם, (1) ומצוה זו גדולה וחשובה יותר ממצות הכנסת אורחים. (2)

ואמרו רבותינו בתלמוד: כל מי שאינו מלווה את חברו, כאילו שופך דמים, (3) ואם לווהו, הרי זו סגולה שחבירו לא ינזק בדרך. (4) ואמרו בדרך רמז: "לוויה" ראשי תיבות - לחיים ולשלום ילך האורח.

(1). וכתב בספר יוסף אומץ (סימן תסה) בשם ספר חרדים, שאין לאדם להניח שום מצוה קבועה בשביל מצוה אחרת, רק בשביל מצות לוויה. וראה

בשו"ת בצל החכמה (חלק ד סימן לה) שדין לווה אינו רק באורח, אלא גם אחד מתושבי העיר שיוצא לעיר אחרת, מצוה ללוותו.

וכתב בספר דברי אליהו (אחרי ההקדמה): מעשה באיש אחד שהיה רגיל להכניס אורחים, והיה עשיר גדול, ולבסוף נשרף ביתו וכל אשר לו רח"ל, ושאלו את רבינו הגאון מוילנא מדוע לא הגינה עליו זכות מצותו שהיה זריז מאוד לקיים מצות הכנסת אורחים? והשיב להם; שבמצות הכנסת אורחים צריך לקיים אכילה שתיה לווה - ראשי תיבות אש"ל. ומפני שמנהגו היה לקיים באורחים מצות אכילה ושתיה בלבד, ולא מצות לווה, נשאר מתיבת אש"ל - "אש", לכן לא היה כח במצוה להגן עליו, כי לא השלימה כדבעי.

(2). כתב הרמב"ם (ה' אבל פרק יד ה' א-ב), מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבלים, ולהוציא המת, ולהכניס הכלה, וללוות האורחים. **ושכר הלווה מרובה מן הכל**, והוא החק שחקקו אברהם אבינו ודרך החסד שנהג בה - מאכיל עובדי דרכים ומשקה אותם ומלוה אותם. וגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכונה, **ולווים יותר מהכנסתם**.

וכתב מרן החיד"א בספרו חומת אנך (פי' וירא אות ה) שכאשר נפרדו שלושת המלאכים מאברהם, נאמר שאברהם **"הלך עמם לשלחם"**, גמטריה - תרי"ג, כי המקיים מצות לווה, כאילו מקיים כל התרי"ג מצוות שבתורה.

(3). בגמרא סוטה (מו:): אמר רב יהודה אמר רב: כל המלוה את חבירו ד' אמות בעיר, אינו ניזוק [אותו היוצא לדרך. רש"י]. ואמר רבי יוחנן משום רבי מאיר: כל שאינו מלוה את חבירו, כאילו שופך דמים, שאלמלי ליווהו אנשי יריחו לאלישע, לא גירה דובים לתינוקות. וכן פסק הרמב"ם (שם). וראה מה שכתב הגאון הצדיק רבי שלום שבדרון בספרו הנפלא 'קול דודי' (עמוד רנא).

(4). כתוב בזוהר הקדוש (פרשת וירא דף קד): בא וראה, כאשר אדם עושה לווה לחבירו, הוא ממשיך את השכינה להתחבר עם חבירו, והשכינה הולכת עימו בדרך להצילו ולשומרו, ובגין כך בעי ליה לבר נש ללוויי לאורח בגין דחבר ליה לשכינתא, ואמשיך עליה לאתחברא בהדיה. ע"כ.

טעם למצות לווה

ראיתי בספר לשכנו תדרשו (חלק א עמוד קפב) שכתב טעם נפלא בשם הרש"י מקלם זצ"ל, מדוע שכר לווה גדול כל כך וזה תוכן דבריו:

חכמינו ז"ל ירדו לסוף דעתם של הבריות, וידעו שכאשר האורח יושב בביתו של בעל הבית ומשביע נפשו ממיטב המאכלים, מפעם לפעם

מתעורר בלבו חשד, שבעל הבית מעונין כבר להפטר ממנו, ולכן אפילו לאחר שכבר אכל ושתה ולן בביתו, בכול אופן חושד האורח שהנה כבר בעל הבית מאושר שסוף סוף זכה כבר לסלקו מביתו, והראיה לכך שמיד לאחר שעזב את בית בעל הבית, סגר עליו בעל הבית את הדלת כאילו הוא אומר "ברוך שפטרני". ולכן כאשר האורח עוזב את בית בעל הבית בהרגשה כזאת, הרי זה כאילו בעל הבית שפך דמים, שכעת נפשו של האורח אבילה עליו בחושבו שהוא אדם בלתי רצוי. מה שאין כן כאשר בעל הבית מלווה את האורח, אז על ידי ליוויו, מרגיש האורח שבעל הבית מתענג בו ושמח בכך שזכה לקיים על ידו מצות הכנסת אורחים, ואז עוזב האורח את בית בעל הבית בהרגשה טובה שהוא אורח רצוי, ושמחים בבואו. ע"כ.

וטוב עין יראה בספר נתיבות עולם למהר"ל (נתיב גמ"ח פ"ה), שכתב לבאר טעם נוסף מדוע יש צורך ללוות את האורח, וזה ת"ד: הישוב נברא לצורך האדם, שנאמר בתהלים: "והארץ נתן לבני אדם", וכל אשר נתן לאדם, אין שם מושלים שיכולים להזיק לישוב [כגון גזלנים ולסטים ורוחות רעות וכל המזיקים, שכל אלו אינם מושלים במקום ישוב]. אבל אותם מקומות שאינם מסוגלים לישוב ואין ישוב בני אדם שם, צריך בהם לוויה ושמירה יותר. ואף על גב שלא התלוה עמו כל הדרך, סוף סוף היה לו לוויה בדרך הזה שהוא הולך עליו, ואין מושלים בו הדברים אשר מושלים בדרך שאינו מן הישוב כאשר יש לו לוויה.

הלוויה גורמת לאדם שמירה עליונה מן השם יתברך, שהאדם מפני שהוא יחידי, צריך הוא לשמירה מלמעלה, ועל ידי שהוא מלווה אותו, נכנס בשמירה עליונה ומתדבק למעלה עד שמגיע השמירה אל השם יתברך, ואין קץ וסוף לשמירה זאת. ולפיכך אמר שאין קץ אל שכר לוויה, שכשם שעל ידי הלוויה גורם אליו שיכנס האדם תחת שמירת השי"ת, אשר הוא גבוה על גבוה, והוא שומר אותו עד אין קץ וסוף, כך לשכר שלו אין קץ וסוף.

ודבר זה מופלג ועמוק בחכמה מאוד מאוד, כי החסד שעושה בעל הלוויה מתעלה החסד הזה בימינו של הקדוש ברוך הוא, אשר שם השמירה והלוויה, וזה מתעלה עד אין קץ וסוף, ואם אין מלווה אותו, כאלו שופך דמים. ומפני כך כופין על לוויה, שאין ראוי להניח את האדם יחידי שהוא כאילו שופך דמים. עכ"ד.

שיעור מצות לוויה

ב. יש אומרים שמצות לוויה אין לה שיעור, וככל שמלווה את אורחו יותר, שכרו גדול יותר, והעיקר שלא יפחות מללוותו ארבע אמות [כ- (2) מטר].

(5)

ואף שכיום נהגו להקל במצות לוויה, מפני שהאורחים מוחלים על כבודם. (6) עם כל זה יקפיד בעל הבית ללוות את אורחו לכל הפחות ארבע אמות מביתו, משום שיש בזה סגולה שלא יארע לאורח נזק בדרך, וגם משום שמלוא את השכינה ההולכת עמו. (7)

(5). אורחות חיים (חלק ב סימן מז). עיין שם. וכתב הרמב"ם (שם), שאפילו המלוא את חבירו ד' אמות, יש לו שכר הרבה.

(6). סמ"ע (ח"מ סימן תכו ס"ק יא), ובעיון יעקב (סוטה שם ד"ה כל) כתב טעם אחר, דכיון שעיקר הלוויה הוא להראות את הדרך אשר ילך בה [כדמשמע בתלמוד שם], ועכשיו כל הדרכים מיושבים ומצוינים לכון הדרך, לפיכך די ללוותו ארבע אמות בעיר.

(7). כתב הרמב"ם (שם הלכה ג) : וכמה שיעור לוויה שאדם חייב בה? הרב לתלמיד - עד עיבורה של עיר [דהיינו : עד (70) אמה מבית החיצון של העיר], והאיש לחבירו - עד תחום שבת [אלפיים אמה], והתלמיד לרב - עד פרסה. וכו'. ע"כ.

וכתב הדרכי משה (חושן משפט סימן תכו) בשם ילקוט מהר"ש, דהאידינא אין נוהגים ללוות תלמיד לרבו עד פרסה, משום שבזמן הזה מוחלים על כבודם. ויש לילך עמו או עם חבירו עד לפני שער העיר, או לכל הפחות ארבע אמות. עכ"ל. וכן כתב כף החיים (אורח חיים סימן קי אות טו) בשם האחרונים.

וטוב עין יראה לרבינו החפץ חיים בספרו אהבת חסד (פרק ב) שכתב, שכל מה שאמרו הפוסקים שהאידינא נהגו להקל במצות לוויה, הוא רק ללמד זכות על העולם במה שאינם זהירים לילך עד פרסה או עד תחום שבת. אבל חלילה לפטור עצמו ממצות לוויה לגמרי, כי בגמרא משמע שהוא דבר סגולי למתלוא שלא יארע לו אסון בדרך. וגם על ידי הלוויה, נגמר המצוה בשלמות, כי "אשל" - ראשי תבות : אכילה שתיה לוויה.

וכן תחזה בספר כף החיים פלאגי (סימן ז אות ב) שכתב, דאף על גב שהלוויה היא כדי שלא ינזק האורח בדרך, אם כן היכא שאין חשש נזק [כגון שהולך בתוך העיר], מה צורך ללוויה. אולם גם באופן כזה צריך לוויה אפילו שאין שום ספק סכנה בדרך, משום שמלוא לשכינה ההולכת עם האורח, ולא יחוש על כבודו לומר "איך אקום ממקומי לעשות לוויה לקטון ממני", דהרי השכינה מתלוא עם האורח בדרך. ע"כ.

וראה בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תקעט) שכתב : ראיתי אצל הצדיק רבי שמואל יוסף רבינוב זצ"ל, שנהג ללוות כל אחד שיצא מביתו, עד הרחוב. ושאלתי אותו פשר הדבר והלוא לא נהגו כן, והשיב, שמבואר בספרים הקדושים, שצריך כל אחד להחזיק איזה מנהג מיוחד וטוב, כדי שיזכיר אותו לאחר אריכות ימים, והוא בחר לעצמו הנהגה זאת. ע"ש.

ועל כל פנים, כתב בספר הבית (עמוד תעג) בשם הרב זכר נתן, שחולה או זקן שאין ביכולתם ללות את האורח אפילו ארבע אמות מהבית, ילווהו לפחות ארבע אמות בחדרו לכיון הפתח ודיו.

ג. אדם שמלוה את חברו לתחנת האוטובוס, או שמלווה לרכבו, יעמוד המלוה עד שיעלם חברו מעיניו, ואחר כך ישוב המלוה לביתו. (8)

(8). כף החיים (אורח חיים סימן קי אות טז) בשם החזקוני, וסמך לדבר: "עינינו לא ראו", מכאן למלוה חברו שצריך לעמוד במקומו עד שיעלם מעיניו. ע"כ. וכיוצא בזה כתב בשו"ת יביע אומר (חלק ד יורה דעה סימן לה). ע"ש. ועיין ערוך השלחן (חוי"מ סימן תכו אות ב), ובשו"ת בצל החכמה (חלק ד סימן לד).

ד. ראובן שמלוה את שמעון, ואין ברצונו של שמעון להטריח את ראובן, לא יאמר לו שיחזור לביתו, כי בהתלוותו אליו, גורם שתדבק עמו השכינה הקדושה, ואם יאמר לו שיחזור, כאילו מפריד ממנו השכינה.

לפיכך אם אין רצונו של שמעון להטריח את ראובן, לאחר שראובן ליווה מעט, יאמר לו: "אין רצוני להטריחך עוד", ובזה אינו מפריד השכינה ממנו. (9)

(9). שלחן הטהור (קב, ב), והובאו דבריו בספר עולם חסד יבנה (עמוד רסז).

בכייה בשעת הפרידה

ה. יש ליזהר שלא להיפרד מחבירו או מקרובו מתוך בכייה, כי יש בזה סכנה גדולה. ואם אינו יכול לעצור את עצמו מלבכות, יבכה קודם הפרידה. (10)

(10). כף החיים (אורח חיים סימן קי אות יט) בשם המקובלים. והניף ידו שנית ביורה דעה (סימן קטז אות קסא), וביאר לפי זה, שבגלל שדוד ויהונתן בכו שניהם בשעת פרידתם, לכן נהרג יהונתן במלחמת פלשתים, ולא ראו עוד איש את אחיו.

אמירת לך לשלום

ו. אמרו רבותינו בתלמוד: הנפרד מחבירו, לא יאמר לו "לך בשלום", אלא "לך לשלום". (11)

ואף שיש אומרים שכל זה נאמר רק למי שמקפיד על כך, אבל מי שאינו מקפיד אין הדבר מזיק לו כלל. (12) מכל מקום ראוי ונכון להקפיד לומר

לחבירו "לך לשלום" כפי שהזהירונו רבותינו בתלמוד, ולא להקל בדברים שיש בהם חשש סכנה. (13)

(11). בגמרא ברכות (דס.) אמר רבי אבין: הנפטר מחבירו, אל יאמר לו 'לך בשלום' אלא 'לך לשלום', שהרי יתרו שאמר למשה לך לשלום - עלה והצליח, דוד שאמר לאבשלום לך בשלום - הלך ונתלה. וכן פסק המשנה ברורה (סימן קי ס"ק יז).

וכתב העיון יעקב (שס), שבאמת אין חילוק רע או טוב בין "לשלום" או "בשלום", אך יש קפידא שהוא לא יאמר כן, כיון שמצינו פעם אחת שאירע מקרה רע לאבשלום כשאביו אמר לו "לך בשלום", מוכח שתיבת "בשלום" כוללת גם כן רעה - שילך מן העולם הזה לעולם הבא שנקרא 'בשלום', שנאמר "ואתה תבוא אל אבותיך בשלום", ולכן יאמר לו לך לשלום. ע"ש. וראה עוד מה כתבו המפרשים על העין יעקב שם.

(12). כן כתב כף החיים (יורה דעה סימן קטז אות קס) בשם הר"ן, וליקוטי מהרי"ח. וכתב התורה תמימה (פרשת לך לך פ' טו), דעל פי זה אפשר להבין למה השמיטו השלחן ערוך דין זה, למען ישתקע כל ענין נוחש. והולך בתום ילך בטח. ועיין בשו"ת עטרת פז (כ"ג חושן משפט סימן ה ד"ה איך שיהיה).

(13). כתב כף החיים (שס) שהאיש הנפרד מחבירו, בודאי לא יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום כהזהרת חכמינו ז"ל [ומה שאמרו הפוסקים הנ"ל שאמירת 'לך בשלום' אינה מזיקה, הכוונה שאם אמרו למישהו לך בשלום, ואינו מקפיד על כך, לא יארע לו שום נזק, אבל מכל מקום אין לומר לחבירו כך, דאולי הוא מהמקפידים].

וסיפר רבינו הסטיפלר על הרב מבריסק זצ"ל, שהיה מרבה לעשות הטבת חלום על חלומות לא טובים שהיה רואה. והסביר הסטיפלר, שהרב מבריסק לא עשה הטבת חלום בגלל שפחד מהחלומות, הוא לא פחד משום דבר, אלא הוא פחד מהגמרא שאומרת ששייך שחלום ירמוז על נזק, ושייך שנפשו של החולם תהיה עגומה עליו, ובגלל שהיה מפחד מדברי הגמרא היה עושה הטבת חלום. ע"כ. והוא הדין בנידון דידן.

צדקה

ז. הנפרד מחבירו, יתן לו מטבע ויעשה בה סימן, ויאמר לו: "הנני נותן לך מטבע זו, כדי שתהיה שלוחי לתת את המטבע בקופה בעבורי, כשתגיע למקום הפצץ". ואז נחשב לשליח מצוה, ואינו ניזוק בדרך. (14)

(14). שבת מוסר פרק שלושים ואחד (אות ב). ועיין כף החיים (או"ח סימן קי"ק כ"ד, כז).

שער שמחת חתן וכלה

פרק א - לשמח חתן וכלה

א. מצוה גדולה וחשובה לשמח חתן וכלה, ומצוה זו נכללת במצות גמילות חסדים. (1)

(1). שלחן ערוך (אבן העזר סימן סה סעיף א), ואהבת חסד (פרק שישי). וכתב השד"ח חמד (מע' חתן וכלה אות יג) שמדברי רבי' מן האחרונים נראה, שמצות זו היא מדרבנן. ע"ש. וכתב השל"ה הקדוש (מסכת פסחים פרק נר מצוה), שעדיפא מצות שמחת חתן וכלה לשם שמים, משאר גמילות חסדים.

מעלת המשמח חתן וכלה

כתב בספר תשב"ץ קטן (סימן תסה) "בגן" בגימטריה - "כלה", ללמדך, שכל המשמח חתן וכלה, יבוא בגן עדן. "חתן" בגימטריה - "שחקים", לומר לך, שכל המשחק לפני חתן וכלה, זוכה להנות ממה שמשחקים (ששמחים) ברקיע, ויזכה לראות בשמחת לויתן. "חתן על כלה" בגימטריה - "התורה", שכל המשמח חתן וכלה, כאילו עסק בתורה, כדאמרינן בכתובות (י"ז) מבטלים תלמוד תורה כדי להכניס כלה לחופה.

וכתב בצוואת רבי אליעזר הגדול: בני, הוי זהיר בהכנסת כלה לחופה ולשמח חתן, שכל המשמחו, כאילו קיבל תורה מהר סיני, שנאמר: "ויתן אל משה ככלותו" - ככלתו כתיב [לשון כלה], שנמסרה לו התורה במתנה, ככלה לחתן.

ובמסכת ברכות (דף ו: א) אמרו, שכל המשמח חתן וכלה, זוכה לתורה,* וכאילו הקריב קורבן תודה, וכאילו בנה אחת מחורבות ירושלים.

*. בספר תורה תמימה (שמות פרק יט הערה לג) כתב בנותן טעם שהמשמח חתן וכלה זוכר לתורה, יען כי גם בשמחת חתן נאמרו חמשה קולות קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ה', וכמו דתכלית הנשואין הוא לקיום העולם, כך תכלית התורה לקיום העולם, שאלמלא תורה לא היו מתקיימים שמים וארץ, ותנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית, אם ישראל מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו אני מחזיר את העולם לתהו ובהו (שבת פח.), ולכן זה המשמח חתן וכלה, נראה שתכלית קיום העולם חשוב בעיניו, ולכן זוכה לתורה שתכליתה גם כן לזה, ולרמזו וסימן לזה נתנו חז"ל שווי הלשונות שגם בשמחת חתן נאמר חמש פעמים קול, וגם במתן תורה שנאמר: וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְהִיטְּ הַבְּקָר וַיְהִי קִלְתָּ וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל הָהָר וְקָל שָׁפָר חֲזָק מְאֹד, וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר הוֹלֵךְ וְחֲזָק מְאֹד מְשָׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל.

וכתוב בילקוט שמעוני (מלכים רמז רלב): גמילות חסדים אנו למדים מאיזבל, כי ביתה היה סמוך לשוק, וכל מת שהיה עובר בשוק, היתה יוצאת מתוך ביתה ומכה בכפיה, ומקוננת בפיה, ומהלכת עשרה צעדים. וכל חתן שהיה עובר בשוק, היתה יוצאת מפתח ביתה ומסלסלת בכפי ידיה, ומהלכת עשרה צעדים. ונתנבא עליה אליהו הנביא ז"ל; "הכלבים יאכלו את איזבל בחלק יזרעאל". והאברים שגמלו חסד, לא שלטו בהם הכלבים וניתנו לקבורה, שנאמר: "וילכו לקברה ולא מצאו בה כי אם הגלגלת והרגלים וכפות הידים" (מלכים ב, ט, לה).

ב. גדולי החכמים היו משמחים את החתן ואת הכלה, ולא חסו על כבודם. (2) ועל כן תלמיד חכם שרוצה לנגן בכלי שיר בחתונה כדי לשמח את החתן, רשאי לעשות כן ואין בזה פגיעה בכבוד תורתו. (3)

(2). כדאיתא בגמרא כתובות (יז:): אמרו עליו על רבי יהודה בר אילעאי, שהיה נוטל בד של הדס, ומרקד לפני הכלה ואומר: "כלה נאה וחסודה".

רב אחא היה מרכיב את הכלה על כתפיו ומרקד. אמרו לו חכמים: האם גם לנו מותר לנהוג כך? אמר להם: אם הכלה דומה לכם כקורה שבבנין [שאינ אתם מהרהרים אחריה] תנהגו כמוני, ואם לאו, אסור לכם. [ועיין מה שכתבו בשו"ת שלמת חיים (סימן תמג), ובשו"ת משנה הלכות (ח"ז סימן רמט), ובשו"ת אגרות משה (יו"ד חלק א סימן רכב)].

רב שמואל בר רב יצחק, היה מרקד ולקח שלושה בדי הדס וזורק אחד ותופס אחד. אמר לו רבי זירא: סבא, אתה מבייש אותנו שאתה נוהג קלות ראש בעצמך ומזלזל בכבוד תורתך. כשהגיע שעתו של רב שמואל להפטר מהעולם, ירד מהשמים עמוד של אש והפסיק בינו ובין הקהל שליווהו. וקבלה בידינו, שאין מפסיק עמוד של אש אלא לאדם אחד בדור או לשניים בדור. אמר רבי זירא: הועיל לו לסבא שטותו שהיה מתנהג כשוטה כדי לשמח חתן וכלה. וכתב המהרש"א, שעמוד של אש שהפסיק בינו לבין העם, מרמז שאין הדור ראוי לעמוד במחיצתו.

וכתב היד הקטנה (ר"טז, ב) שאף שרב שמואל היה צדיק גמור וגדול בדורו, לא זכה לעמוד של אש בשביל תורתו או צדקתו, אלא בגלל החסד שעשה תמיד לשמח חתן וכלה בהתלהבות הנפש ובשמחת הלב, וכוונתו היתה רק לעשות נחת רוח ליוצרו ולהדבק במידותיו. וראה בספר עולם חסד יבנה (עמוד ש).

(3). בשו"ת חוות יאיר (סימן רה) לגאון רבי יאיר חיים בכרך זצ"ל, נשאל אודות צורבא מרבנן חריף ובקי ומתמיד, שיודע לנגן בכמה מיני כלי זמר, האם מותר לו לנגן בכינוור לפני חתן וכלה הן בהליכתן לחופה, או במשתה של החתונה, או שמא אסור לו לבזות עצמו מפני כבוד תורתו.

ובתחילה כתב שהדבר תלוי במחלוקת הרמב"ם והרא"ש, האם זקן ואינה לפי כבודו רשאי להחמיר על עצמו ולטפל באבידה ולהשיבה לבעליה או לו. שלפי הרמב"ם, אם בעל נפש הוא, יחמיר וישיב האבידה, אף שאם היה שלו לא היה מתבזה בזה. ולפי הרא"ש אינו רשאי לבזות כבוד תורתו, מאחר שהתורה פטרה אותו.

אולם באופן שמנגן לכבודם ללא קבלת שכר אלא לשם שמים, נראה שגם הרא"ש יודה להתיר, שדווקא בהשבת אבידה שהיא השבת ממון, אין לתלמיד חכם לבזות תורתו ולטפל באבידה, בכהאי גוונא שלא היה מטפל בממונו שאבד. משאין כן במצוות של בין אדם למקום כדהכא, אין בו משום ביזוי כבוד התורה, וכל הנוהג קלות בעצמו לצורך גבוה ומצות ה', אף שאינה מצות עשה ממש, אלא רק גמילות חסדים שילפינן מ"והלכת בדרכיו", הרי זה משובח ותבוא עליו ברכה. ע"כ. ועיין בשערי תשובה (סימן רנ סק ב).

וכתב בשו"ת שרגא המאיר (חלק ז סימן לא), שאף על פי שהחוות יאיר מתיר לנגן דווקא בחינם, כל זה דווקא בזמנם שהיה הניגון מלאכת בזיון כדמוכח מדברי החוות יאיר שם, מה שאין כן בימינו סתם ניגון לכבוד חתן וכלה לא נחשב לבזיון, ולכן אברך שלומד בכולל והוא תלמיד חכם ויודע לנגן, ופרנסתו מהכולל דחוקה מאוד, רשאי לנגן בחתונה אף בתשלום, ואין זה נקרא שמזלזל בכבודו. והובאו דבריו בספר החופה והנישואין (חלק א עמוד 1138).

ג. אמרו רבותינו בתלמוד: כל מי שנהנה מסעודת חתן וכלה ואינו משמחם, הרי זה כאילו זלזל בחמישה קולות שבירך הקדוש ברוך הוא את ישראל, (4) ולכן חובה על כל אחד ואחד לשמח את החתן והכלה כפי יכולתו. (5)

(4). בגמרא ברכות (ו:) אמרו: כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות, שנאמר: קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ה' צבאות" (ירמיה לג). וכתב הלבוש (אהע"ז סימן סה), שמי שלא משמח חתן וכלה, לא יזכה לחמשה קולות אלו בנחמת ירושלים.

וכתב בספר דגל מחנה אפרים (פרשת תרומה), שכל ענין החתונה וכל ההכנות וצרכי החתונה הוא רק כדי לשמח חתן וכלה, וישנם כמה אנשים שתופסים הטפל, ובאים רק כדי לאכול ולשתות ומשליכים העיקר. ע"ש. וראה בבית שמואל (סימן סה ס"ק א) שמלשון הפוסקים שכתבו בסתמא "מצוה לשמח חתן וכלה", ולא חילקו אם אותו אדם היה בסעודה או לא, משמע שמצוה שילך לשם וישמח אותם אף על פי שלא נהנה מהסעודה ודלא כהפרישה. ועיין בשו"ת עשה חיל (חלק ב סימן לא).

(6). וכתב בספר נטעי גבריאל (ה' נישואין חלק א עמוד רמח) שהסבא קדישא מקוזמיר זצ"ל תמה האם מי שאינו יכול לשיר ולרקוד או לבדח את החתן, הרי הוא עובר בחמישה קולות? ועל כן אמר, כי על ידי שנשארים ועומדים לראות את השמחה של החתן, ומסתכלים על הריקודים, אזי על ידי ריבוי הקהל, מתגבר ביתר שאת החשק והכח לזמרים לשיר, ולמרקדים לרקוד, ומימלא גם הוא בכלל המשמחים. ע"כ.

ומשמע שרק באופן שעומד סמוך לריקודים, ורואה ונראה לרוקדים ולזמרים, אבל אם יושב במקומו ומשמח את ביטנו בלבד, נראה ברור שגם הסבא קדישא מקוזמיר מודה שאינו יוצא בזה ידי חובת שמחת חתן וכלה, והרי הוא עובר בחמישה קולות [ורק באופן שהביא מתנה מכובדת לחתן, יצא בזה ידי חובה כפי שיתבאר לקמן בס"ד]. וראה בשו"ת שער שמעון אחד חלק ד (אהע"ז סימן א). וי"ל.

לשמחו שבעה ימים

ד. בכל שבעת ימי המשתה, החתן דומה למלך והכלה דומה למלכה, (6) ולכן יש חיוב לשמחם בכל שבעת ימי המשתה, ולא רק בלילה הראשון של החתונה. (7)

(6). כתוב בפרקי דרבי אליעזר (סוף פרק טז): החתן דומה למלך, מה המלך אינו יוצא לשוק לבדו, כך החתן אינו יוצא לשוק לבדו. מה מלך לובש בגדי כבוד, כך החתן לובש בגדי כבוד כל שבעת ימי המשתה. מה מלך

הכל מקלסין אותו, כך החתן הכל מקלסין אותו "כל שבעת ימי המשתה". ע"ש. ומוכח שבכל שבעת ימי המשתה יש לשמחו כמו בלילה הראשון.

ועיין בשו"ת באר משה (חלק ג סימן כה) שכתב, שמאחר שהחתן הוא כמלך, לכן אם הוא נמצא בבית הכנסת, ואין שם כהן, מצוה להקדימו לעליית ראשון, שהרי מלך בודאי מחויבים לכבדו לקרוא ראשון אפילו לפני כהן, וכיון שחתן דומה למלך, יעלה ראשון כשארין כהן. ע"ש.

(7). כמבואר בפרקי דרבי אליעזר הנ"ל, וכן בקודש חזיתי בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יח סימן סח) שיצא העיר'ה על דברי הרב ישכיל עבדי (ח"ח אורח חיים סימן כ) שכתב שכל זמן שהחתן לא בעל בעילת מצוה, מצוה לשמחו, אבל לאחר שבעל אין מצוה. והביא כנגדו רמב"ן מפורש, דסבירא ליה דאיכא מצוה לשמחם כל שבעה [והובאו דבריו בטור ובבית יוסף (יו"ד סימן סס)]. וכן כתב המקנה (קדושין סימן סה סעיף א). ע"ש. וכן כתב בספר בית חתנים (פרק כד עמוד תקג).

ה. אדם שמתחתן שנית עם גרושתו, וכן גרוש או אלמן שנושא גרושה או אלמנה, החיוב לשמחם הוא רק ביום הראשון של החתונה בלבד. (8)

(8). בית חתנים (חלק ב עמוד תקה) בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א, וטעם הדבר משום שהולכים אחר ימי הברכות, והיות שהמחזיר גרושתו וגרוש הנושה גרושה יש להם רק יום אחד לברכה, לכן מצוה לשמחו רק יום אחד. ע"כ. ועיין בשו"ת אלקבץ (ח"ב עמוד רמז), שגרוש שנשא בעולה שמעולם לא התחתנה, דינו כגרוש הנושא גרושה. ע"ש. וראה בשו"ת דברי יציב (אבן העזר סימן פב).

לבטל תורה כדי לשמחם

ו. תלמיד חכם שהוזמן לחתונה, ורצונו לעסוק בתורה, רשאי להימנע מללכת לשם. ומכל מקום אם בהליכתו לשם יוכל לזכותם בדברי תורה, ולמנוע מהם הוללות וליצנות, כדאי שיבטל מלימודו וילך לשם, וזכות הרבים תלוי בו. (9)

(9). בגמרא פסחים (ק"ג:) אמרו: שבעה מנוודים לשמים, ואחד מהם מי שאינו מיסב בחבורה של מצוה. ופירשו התוספות, דהיינו שאינו מיסב בסעודת מילה, שאמרו במדרש שניצול מדינה של גיהנם. וכן בסעודת נישואין של בת תלמיד חכם לתלמיד חכם. ופסק הרמ"א (אבן העזר סימן סה) שמבטלין תלמוד תורה כדי לשמח חתן וכלה. כיעו"ש.

אולם כתב שם החלקת מחוקק, שכל מה שאמרו מבטלים תלמוד תורה כדי לשמן חתן, היינו דווקא כשרואה אותם נכנסים לחופה, אבל אם יודע שיש חופה בעיר, אינו צריך לבטל מלימודו ולילך לשם. ע"ש.

וכן נשאל בשו"ת מהרש"ג (חלק ב סימן רכה), האם כדאי ללכת לסעודת מצוה כגון חתונה וכדומה. והשיב, שאף על פי שמצוה רבה ללכת לחתונה או ברית מילה, לדעתי לא נאמר זה אלא במקום חשש שלא יהיה שם מנין בלעדיו, הא לאו הכי אין לך מצוה רבה מלישב בביתו ולעסוק בתורה, ולידע הדינים וההלכות שציונו הקדוש ברוך הוא בכל פרטיהן. וכמבואר בשלחן ערוך שמצוה שאפשר לקיים על ידי אחרים, אין לבטל תורה עבורה. ע"ש.

וכן פסק מרן שליט"א בשו"ת יביע אומר חלק ד (יורה דעה סימן יט), שכל מצוה שיכולה להתקיים על ידי אחרים, אין מבטלים תלמוד תורה בשבילה. וסיים שאם משער שתהיה תועלת בהליכתו כגון שיאמר שם דברי תורה וכדומה, מוטב שילך. ע"ש. וכיוצא בזה כתב בשו"ת ציץ אליעזר בקונטרס רמת רחל (חלק ה פרק ט) בשם השאילת דוד מקארלין.

ז. בחור ישיבה שמתחתן, אין צורך שיבואו עשרות בחורים כדי לשמחו, מפני שיש לחוש בזה לביטול תורה, ומספיק שיבואו עד תשעה בחורים, או שיבואו רק הבחורים הקרובים ביותר לחתן. (10)

(10). כן הורה מרן הרב אלעזר מן שך זצ"ל, והובאו דבריו בספר ואין למו מכשול חלק א (עמוד ב), בדברי מהר"ר חיים רבי שליט"א, והוסיף, שראוי ונכון לעשות חתונה בבין הזמנים שבלאו הכי אין סדרי לימודים בישיבות. והן עתה ראיתי שכן הזהיר בשו"ת שבט הלוי (חלק ז סימן רג), והניף ידו שנית בחלק ח (סימן רפג) וכתב שתקנה טובה היא שלא לבטל תלמוד תורה לצורך שמחת חתן וכלה, ובפרט שלא לבטל קביעות הישיבה. ע"ש.

ודרך אגב, כתב בספר תשב"ץ קטן (סימן תסה), שכל מה שאמרו שצריך לשמח חתן ולבטל תורה בשביל כך, היינו דווקא אם אותו חתן ירא את דבר ה', אבל בחור עם הארץ ואינו ירא את דבר ה', אסור לבטל תורה כדי לשמחו!

מניעה מהשתתפות בחתונה

ח. ישנם שמקפידים, שחתן וכלה שנמצאים בתוך (40) יום לחתונתם, לא יגיעו לחתונה של אחרים. וכן ישנם שמקפידים שיוולדת לא תלך לחתונה בתוך (40) יום מיום לידתה, ואין למנהג זה מקור בהלכה, ואין לבטל מצות שמחת חתן וכלה מגלל אמונות תפלות. (ועיין בהערה).

ועל כל פנים אותם שנוהגים להקפיד בזה, יש לייעץ להם שהכלה או היולדת, תחליף עם הכלה השניה את הסיכות שלהן, או שיביאו אחת לשניה סוכריה, ועל ידי כך יכולות ללכת לחתונה ללא שום חשש. (11)

(11). כן מבואר בס"ד בספר ואין למו מכשול חלק ב (עמוד דש בנד"מ). וטוב עין יראה לראשון לציון הרב משפטי עוזיאל (כרך ב יו"ד סימן כא) שנשאל על נידון זה, והשיב בזו הלשון: נבהלתי משמוע הזיות כאלה, שהן אסורות לשומען, ואין צריך לומר לאומרון, שכניסת היולדת או הכלה אצל יולדת, או כלה אחרת בתוך ארבעים יום, גורמת עקרות לאחת מהן. והתרופה לזה היא ברחיצת הידים והרגלים במימי רגלים של הכלה או היולדת שנכנסה לביתה. אלו דברי שוא ותיפלה שאין בהם ממש, ואסורים בהחלט משום דרכי האמורי, ולא עוד אלא כי אמונות תפלות אלה הם גורמות ריב ומדנים בין משפחות ישראל, בחושבן כי בקורה של הכלה או היולדת בביתה, גרמה למניעת הריונה ופרי בטנה.

ולכן אין להאמין בזה ולעשות מעשי הזיה אלה, שאין בהם לא מעיון והיקש הטבעי ולא משום ניסיון רפואי. שהרי אנו רואים מעשים בכל יום, שמבקרים יולדות וכלות אשה את רעותה, ואינן נפגעות במאומה, ואין שטן ואין פגע רע.

לפיכך אסור להעלות על הדעת הזיה טפלה זאת, וצריך לעוקרה מיסודה ולהכריז עליה ברבים, שהיא דבר שוא והבל, וחלילה חלילה לאיש ישראל לחשוב על דבר שקר וכזב זה, שהוא אסור מצד עצמו, וגם גורם מחלוקת בישראל. וכבר כתב הרמב"ם ז"ל: חלילה לישראל שהם חכמים מחוכמים, להמשך אחר הבלים אלה, ולא להעלות על הלב שיש תועלת בהן, אלא מצוה וחובה עלינו להאמין בה' אלקי כל בשר, שבידו מפתח של חיה, כדכתיב "ויזכור אלקים את רחל וישמע אליה ויפתח את רחמה". עכ"ד. ושומר מצוה לא ידע דבר רע.

פרק ב - שמירת על גדרי הצניעות

א. אף על פי שמצוה גדולה להשתתף בחתונה ולשמח חתן וכלה בריקודים ומחולות, מכל מקום אסור בשום פנים ואופן להשתתף בחתונה שעורכים שם ריקודים מעורבים [גברים ונשים ביחד], ואותם שרוקדים ריקודים מעורבים, אין קץ לעונשם, וגם המסתכלים בריקודים אלו, לא ינוקו מעוון. (1)

וחתן וכלה שעושים חתונה מעורבת, הרי הם מכשילים את הרבים באיסורים חמורים ביותר, וגורמים לעצמם קללה לכל חייהם, ואין קץ לעונשם בעולם הבא רח"ל. (2)

(1). כתב בספר חסידים (סימן שצג) : כל מצוה הבאה עברה על ידיה, מוטב שלא יעשה המצוה, כמו מצוה לשמח החתן, אם יש פריצות וכו', אל יהיה שם. ועיין בספר שדי חמד (מערכת חתן וכלה) שהאריך הרחיב בזה טובא.

וראיתי לחד מן קמאי רבי בנימין בן מתתיה בשו"ת בנימין זאב (סימן שז), ששמע שיש נוהגים בעת שמחתם לרקד במחולות, ולחטוף איש את אשת חבירו, ידו בידה אדוקה, ומולל באצבעותיו ורומזים בעיניהם לשמחה בקמיהם, ושם שמים מתחלל ביניהם, ועשו פרצות בפומבי ואין מוחה. ועל כל התלאות שמעתי כי קמו החכמים של העיר למיגדר מילתא ולתקן והודיעו לרבים חומר הדברים, ותקנו תקנות לגדור הפרצה הזאת ולהחרים לבל ירקדו אנשים עם נשים. ויהי כשמוע הדברים, קצת אנשים נתנו כתף סוררת לאמר לא יהיה הדבר ולא יקום לשנות מנהגינו הנהוג ולשנות מעשה אבותינו, ואומרים לחכמים שבעירם "אל תטוש תורת אמך". וכבר כתבתי כי 'מנהג' כזה הוא למפרע 'גהנם', והנני מסכים עם **כל תקנותיהם והחרם שתקנו**. ע"ש.

וכעת בא לידי שו"ת עזרת כהן לגאון רבי אברהם יצחק הכהן קוק (אה"ע סימן ט) שנשאל על דבר הריקודים המעורבים, וכתב שחס מלהזכיר פריצת גדרי תורתנו הקדושה ודרכי הצניעות והטהרה שהם מוחזקים בין שלמי אמוני ישראל מעולם, וחלילה לחקות את פורקי עול תורה ויראת שמים. הרגש החברותי וכבוד הבנות בישראל מתחזק ומתפאר דוקא עם יסוד חיי הקודש. ואפילו בנות עמים אחרים, היודעות פרק בתרבות, יכולות להעיד על היתרון של כבוד האשה ויחס ערכה החברותי, שהוא מרומם על פי יסוד תרבותנו והליכות חיינו על פי היהדות בטהרתה, לעומת אחרים המתפארים בכאלה ותוכם ניחר. ע"כ.

וכתב שם הרב המגיה : עיין בספר השל"ה (קדושת המעור) שכתב : אוי להם לאלו שהולכין במחול עם נשים, שעוברים על כל אזהרות רבותינו ז"ל, דאפילו במרצה מעות מידו לידה דבעבדתיה קא טריד, עם כל זה יד ליד לא ינקה, קל וחומר כשמשים יד ליד ממש ולשם שמחה, כי השטן מרקד, וגם הוא מסתכל בה, וכבר אסרו להסתכל בבגדי צבעונין שלה, והוא מסתכל אז בבגדיה ובפניה בפנים שוחקות, וגם משיח עמה שיחות קלות ראש. וכתב בכלבו בשם מהר"ם מרוטנבורג **שהטילו חרם שלא יהיו אנשים ונשים במחול**. ע"כ. ובמקום אחר הארכנו בזה עוד, ועוד חזון למועד.

(2). כתב רבינו החפץ חיים בספר אהבת חסד (פרק ו), שריקודים מעורבים הוא מאביזריהו דעריות שצריך להיהרג ולא לעבור עליהן, ובודאי אין

השכינה שורה שם, ושעירים ירקדו שם. ובודאי אין הזיווג בניהם יעלה יפה, ויהיה קטטות ומריבות ביניהם, וכן זרעם לא יהיה נכון לפני השם.

וכתוב בספר חסידים (סימן קסט): מעשה באדם שהיה רוכב יחידי בלילה, והלבנה זורחת באותו לילה, והיה רוכב במדבר, והיה רואה חיל גדול ועגלות, ועל העגלות יושבים בני אדם, והמושכים העגלות הם בני אדם, ותמה מה הם עושים. כשנתקרב אצלם, הכיר מקצתם שכבר מתו, אמר להם: מה זה שאתם מושכים כל הלילה עגלות, ומקצתכם על העגלות?

אמרו לו: בשביל עווננו, כשהיינו חיים באותו עולם, היינו משחקים עם נשים ובתולות, ועתה אנו מושכים העגלה, עד שכך אנו עייפים ויגעים שלא נוכל לנהוג יותר, ואז יורדים אותם שעל העגלה, ואנו עולים ונחים, ונוהגים אותנו עד שהם יגעים ועייפים, ואחר כך אנו עולים ונחים. והישרים (שלוחי הדין), מכים את המוליכים כמי שמנהיג את הבהמה והעגלה, ומי שעשה מעשה בהמה בחייו, יש לו לעבוד באותו עולם כבהמה. ויסתמר שערות האדם ממעשה נורא זה. ע"כ.

ובספר קב הישר (פרק פז) כתב: על פי הרוב מתהווים ריבות וקטטות בסעודות אף שהן סעודות של מצוה, במקום שאין שם דברי תורה ואין עניים, כי מה יש נחת רוח להקדוש ברוך הוא במסיבות שאין בתוכם שמחה של מצוה, ועל אחת כמה וכמה כשהשמחה מעורבת בהרהורים רעים, כגון שבמסיבה אחת יושבים אנשים ונשים בחורים ובתולות בחדר אחד, ועל ידי כן באים מכשולים גדולים, ובמחולות רוקדים אנשים עם נשים ביחד, ואינם יודעים שהשטן עם הרבה מזיקים רוקדים לפניו, ולשמחה כזו מה זו עושה. על כן כל איש הירא את דבר ה', יראה להושיב אנשים בפני עצמם ונשים במפני עצמן, כדי להתרחק מהעבירה, וכדי שלא יערבב השטן את השמחה של מצוה. ע"כ.

ובספר עבד נאמן (עמוד 374), מסופר על הגאון החסיד רבי שלום לופס זיע"א רבה של עכו, שכמה פעמים הזמינוהו לברית מילה, וכשהגיע לאולם, עוד לפני שנכנס פנימה, אמר למשמשו: "אליהו הנביא לא נמצא כאן!" וסב על עקבותיו. וכשהציץ השמש פנימה, גילה שבאולם לא היו מחיצות המפרידות בין הגברים לנשים! ורגיל היה לומר, שהקדוש ברוך הוא אינו משרה את שכינתו במקום שאין בו צניעות. ישמע חכם ויוסף לקח.

ב. מי שהזמן לחתונה של קרובי משפחה, וידוע לו שיהיו שם ריקודים מעורבים, וחושש שאם לא ילך יגרם מחלוקת במשפחה, יתכן שיהיה לו היתר להיות נוכח רק בשעת החופה [באופן שלא יתערבב בין הנשים], ומיד בגמר החופה יעזוב את האולם, ובכך יצא ידי חובת שמים, וגם כיבד את קרוביו שנוכחו לראות שהגיע לשמחתם. (3)

(3). ראה מה שכתבנו בס"ד בספר ואין למו מכשול חלק ה (עמוד רטו).

ג. אפילו אם אב מבקש מבנו לבוא לחתונה מעורבת של אחיו, יבוא רק לחופה, ומיד לאחר מכן ישוב לביתו, ואינו רשאי לשהות שם בזמן הריקודים. (4)

(4). ספר ילקוט יוסף (כיבוד הורים חלק ב עמוד רנב). וכתב בספר אום אני חומה (עמוד תנא) שבחור שחזר בתשובה, ועומד להקים בית בישראל על טהרת הקודש, והוריו מתנגדים שיערוך חתונה נפרדת, ומאימים עליו שאם לא יעשה חתונה מעורבת, ינתקו עמו כל קשר ולא יתמכו בו כלל, אין לו לשמוע לדברי הוריו.

ד. חתן שחלק מבני משפחתו חילוניים, וחושש שירקדו ריקודים מעורבים, יש לו לבקש מהתזמורת, שאם יתחילו בריקודים מעורבים, יפסיקו מיד את הניגונים. (5)

(5). ספר חופה וקידושין למורינו ראש הישיבה הרה"ג יצחק יוסף שליט"א (עמוד ער).

ה. אדם שאכל פת באולם שמחות, ובאמצע אכילתו התחילו לרקוד ריקודים מעורבים, עליו לברוח משם ולברך ברכת המזון מחוץ לאולם. ואפילו אם החל לברך ברכת המזון, ובאמצע הברכה החלו ריקודים מעורבים, יצא מהאולם ויסיים את הברכה בחוץ. (6)

(6). כן הורה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל ראש ישיבת 'פורת יוסף' והובאו דבריו בספר החופה והנישואין (עמוד 141). ועיין בשו"ת יביע אומר (חלק ג אבן העזר סימן י אות ט).

ודרך אגב, כתב בספר יערות דבש (דרוש א), שאם יש איסור במאכל שהאדם אוכל, כגון שבא מהגזל, או שיושב לאכול בסעודת מושב לצים ותערובות נשים ובתולות, שמהרהר בעבירה והסתכלות, ובזה, זה השלחן מלא קיא צואה מבלי מקום, ואז רוח קדושה שיש בתוך המאכל מסתלק, ורוח טומאה שיש במאכל, נדבקת בנפשו וסורו רע. ועל כן על פי רוב, אחר מאכל ומשתה במקומות כאלו, בא אדם לידי חטא, כי אינו נזהר בקדושת אכילה, ומודבק בנפשו רוח טומאה. ע"כ.

ו. יש לבטל את מה שנהגו להרים את הכלה על כסא או שלחן, באופן שהגברים שמעבר למחיצה רואים אותה מעל המחיצה, מפני שמכשילים את הגברים בראיית הכלה. (7)

(7). כן העיר לנכון הרה"ג רבי מרדכי גרוס שליט"א בספר אום אני חומה (עמוד ג). וכבר נפסק בשלחן ערוך (אהע"ז סימן סה סעיף ב) שאסור להסתכל על הכלה.

והנה בגמרא כתובות (יז.) אמרו על רב אחא, שהיה מרכיב את הכלה על כתפיו ומרקד, והיו שם עוד אנשים שראוהו עושה כן. ולכאורה כיצד נהג

כך ליד אנשים, והרי אף שלעצמו הדבר לא השפיע לרעה, אבל כיצד גרם מכשול לסובבים אותו? ותירץ בשו"ת שלמת חיים (סימן תמג), שרוב אחא לא חשש להרים את הכלה על כתפיו, מפני שידע בחבורתו שלא יבואו לידי מכשול. ועיין בים של שלמה קידושין (פ"ד סימן כה), ובשו"ת משנה הלכות (ח"ז סימן רמט).

ח. ישנם שנוהגים שהחתן והכלה נכנסים ל"חדר יחוד" מייד לאחר החופה וכל הבחורים מלויים אותם בשירים עד לחדר, ויש במנהג זה כיעור גדול. ועל כן אותם המקילים לעשות חדר יחוד, ינהגו כך - שהחתן ישמט אחר החופה וילך עם כלתו לחדר יחוד, בלי ליווי בחורים. (8)

(8) . כן הורה הגאון רבי שמעון בעדני שליט"א. ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ה (אבן העזר סימן ח).

פרק ג - כיצד משמחים חתן וכלה

א. מצוה לעשות לכבוד החתן והכלה דברים מצחיקים כדי לשמחם, ושכר המשמחם גדול ועצום מאוד. (1) אומנם יש להימנע מליצנות יתירה ומהוללות. (2)

(1). בן איש חי פרשת משפטים (שנה א אות יח). וראה בברכות (ו): דאגרא דבי הלולי - מילי. ופירש רש"י, לשמח החתן בדברים.

האם מותר להתלוצץ כדי לשמח חתן

(2). כתב המאירי בחידושיו לברכות (ו): אף על פי שאדם צריך לעמוד ביראה ובכניעת לב, יש דברים שהאדם צריך להתעורר בהם לשמחה, ואחת מהם סעודת חתן, שראוי לשמח שם בכל מיני שמחות, ובלבד שלא לבא לידי הוללות, אלא שתהא יראת השם קבועה בלב. ע"כ.

וכן כתב רבינו הבן איש חי (שם) להזהיר, שלא לשמח את החתן והכלה בליצנות והוללות. וכן תחזה לרבינו דוד סגל בטורי זהב (או"ח סימן תקס ס"ק ז), שאפילו בשמחה של מצוה כגון בחתונה או פורים לא ימלא פיו שחוק. וכן כתב המשנה ברורה (שם ס"ק כ) בשם הפרישה ע"כ. וכן כתב להזהיר בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן רפג). ע"ש.

וכיוצא בזה איתא במגילה (י:): שרבה ורבי זירא עשו סעודה בפורים ביחד והשתכרו, וקם רבה ושחט את רבי זירא. למחרת ביקש עליו רחמים והחיייהו. וכתב הגאון יעב"ץ בהגהותיו (שם), דלאו דווקא שחטו ממש, אלא לפי שהיו שמחים מאוד, עשה זאת להעציב את הרואים, ושחטו באחיזת עינים, והיו הרואים סבורים ששחטו באמת, ונפלה עליהם חרדה והתעצמו כל שמחי לב. ע"ש. ומוכח שגם במקום מצוה כפורים וכדומה, אין לשמוח יתר על המידה.

אולם ראיתי לרבינו יעקב מולין בספר מהרי"ל (ה' עשי"ת אות יז) שכתב: ישמר שלא להתלוצץ, ולא יאמר "אעשה ליצנות בפני הבריות למען יאמרו עלי שאדם נחמד אני", דכל המתלוצץ תחילתו יסורים וסופו כלייה ויורש גיהנם. אך לשמח חתן וכלה מצוה להתלוצץ בפניהם לשמחם. ע"כ.

ולכאורה יש להקשות על דברי המהרי"ל ממה שמסופר בגמרא ברכות (ל:), שרב אשי חיתן את בנו, וראה את החכמים שמחים הרבה, ושבר כוס יקרה כדי להעציב אותם, וכן נהג מר בריה דרבינא. ולכאורה לפי המהרי"ל לא היה להני רבן לעשות כן, שהרי מותר להתלוצץ כדי לשמח חתן וכלה.

ויש ליישב, שאותם חכמים ששמחו הרבה, לא עשו זאת כדי להביא את החתן לידי שמחה, אלא שמחו בינם לבין עצמם, ולכן לא הוה ניחא להני רבן בהכי, אבל אם היו מתלוצצים כדי לגרום לחתן שמחה, שפיר דמי לעשות כן [לפי דברי המהרי"ל].

ועל כל פנים נראה, שגם המהרי"ל לא התכוון לליצנות של הוללות חס ושלום, אלא כונתו שיעשו דרים מצחיקים כדי לשמח את החתן, שהרי לא התירו לעבור על שום איסור כדי לשמח חתן וכלה, כמבואר בדרוש וחיודש לרבינו עקיבא איגר (ברכות ו.).

וכבר כתב בשו"ת נבחר מכסף (יורה דעה סימן טז), שלא נצטוינו על הוללות וסכלות, אלא על שמחה של מצוה שיש בה עבודת שמים. ע"ש. ולכן צריך לשקול היטב מהו גדר ליצנות של מצוה, ומה בגדר הוללות האסורה. ועיין בשו"ת הב"ח (סימן סב).

וראה בשיטה מקובצת (ברכות לא.), שמה שאמרו חז"ל "אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה", אין הטעם משום אבלות החורבן [דאם כן, היה להם לומר "משחרב בית המקדש אסור שימלא פיו שחוק"] אלא טעם הדבר, משום שלא יתגבר עליו יצר הרע מתוך השחוק. אבל לימות המשיח דליכא יצר הרע, ליכא למיחש. ורבינו יונה כתב (ברכות שם), שהשמחה מרגילה את האדם לשכוח המצוות. ועיין בשו"ת יביע אומר (חלק ד אהע"ז סימן ט).

ולפי זה יש לומר שהמהרי"ל בא להשמיענו, שאף שסתם שמחה ושחוק מרגילים את האדם לעבירה, מכל מקום לצורך שמחת חתן וכלה מותר לשמוח ולהתלוץץ [ללא הוללות], ושומר מצוה לא ידע דבר רע.

בגמרא נדרים (נ:) מסופר על רבי שחיתן את בנו, וכתב על פתח החופה "עשרים וארבעה אלף ריבוא דינרים יצאו להוצאת הנישואין הללו". וכשראה בר קפרא שרבי לא הזמינו לאותו אירוע, אמר לו בר קפרא: אם לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה. כששמע זאת רבי, הזמין את בר קפרא לחתונה.

וכתב רש"י, שרבי לא הזמין את בר קפרא, לפי שהיה איש בדחן, ומתיירא שמא יעשה דבר שישחוק, ובר קפרא היה מגנה את רבי על כך שלא הזמינו, ואמר: "אם לעוברי רצונו משפיע הקדוש ברוך הוא טובה כל כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה.

ובשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן קפב) תמ"ה תמ"ה קרא, וכי בשביל שלא הזמין את בר קפרא, יגנהו כולי האי לרבינו הקדוש, וזה תמוה מאוד, כיצד יעלה על דעתו של בר קפרא שהיה אדם גדול בדורו, להוציא שם רע על רבי, ולקרואו "עוברי רצונו", ואפילו דרך שחוק והיתול קשה הדבר לאמרו.

ועוד קשה, כיון שמתחלה לא אזמניה כדי שלא יעשה שחוק, אם כן אחר שאמר לו בר קפרא דבר זה, למה הזמינו, ואדרבא היה לו לכעוס עליו ביותר ולא להזמינו. ואף שרבי היה עניו ביותר [כדאיתא בסוף סוטה משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא], מכל מקום מצינו שהקפיד משום כבוד התורה כדאיתא במועד קטן (דף טו.) שהקפיד על בר קפרא ונזף בו, וכל שכן שהיה לו לנזוף בו על שקרא לו "עוברי רצונו", ולא היה לו להזמינו.

לכן נראה להבין דברי חכמים וחידותם, דאיתא בשלחן ערוך: "אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה" וכתב שם הט"ז, שבזמן הגלות ערבה כל שמחה ואפילו בשמחה של מצוה כגון בחתונה או פורים, לא ימלא שחוק פיו. ע"כ. ולפי זה נראה דהיינו טעמא דרבי שהיה מתירא שישחוק, לפי שרבי היה בזמן הגלות אחר החורבן, ולכן לא רצה להזמין את בר קפרא שהיה בדחן.

והנה בגמרא סוף מכות מסופר שרבן גמליאל ור' אלעזר בן עזריה ור' יהושע היו מהלכים בדרך ושמעו קול המולה, והתחילו הם בוכים ור' עקיבא משחק. אמרו לו: מפני מה אתה משחק? אמר להם: ואתם מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: הללו כושיים שמשתחווים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים יושבים בטח והשקט, ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף באש ולא נבכה? אמר להן: לכך אני משחק, אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה.

ואם כן יוצא, שלדעת רבי עקיבא מותר לשחוק מטעם זה - דאם לרשעים כד לעושי רצונו על אחת כמה וכמה. ולפי זה מבואר שזה היה הפלפול של רבי ובר קפרא, דרבי לא אִזְמַנְיָה לבר קפרא כדי שלא ישחוק בזמן הגלות ובית אלהינו שרוף. אמר לו בר קפרא "אם לעוברי רצונו כד [הגויים], לעושי רצונו על אחת כמה וכמה" כסברת רבי עקיבא שמותר לשחוק על כל פנים בשמחה של מצוה, ולשחוק אִמְרֵי מְהוּלָּל. וכששמע זאת רבי, חזר בו והזמינו. ע"כ.

אולם עיני צופיה למרן החיד"א בספרו פתח עינים (נדריים שם) דלא הוה ניחא ליה בביאור השבות יעקב, וכתב ביאור חדש ליישב מדוע קרא בר קפרא לרבי "עוברי רצונו", על פי מה שאמרו בגמרא ברכות "כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו, עובר בחמשה קולות", דבודאי שכל אותם שהיו בסעודת החתן [בנו של רבי] לא שימחו את החתן והכלה בגלל רבי, שלא היה רוצה שיעשו אפילו בדיחותא, ואם כן עברו על ה' קולות, ומשום הכי אמר בר קפרא "לעוברי רצונו", והיתה כונתו כלפי האנשים שזימן רבי והיו נהנים מסעודה, ואינם משמחים החתן והכלה, ועוברים בכך על ה' קולות, ועליהם קרא "עוברי רצונו" [ואם הם שמחים אף שעוברים על רצון ה', אני שאני משמח את החתן ועושה את רצון ה', על אחת כמה וכמה שאני צריך להיות מוזמן לחתונה, ולכן הלך רבי והזמינו]. ע"כ. וכעין זה כתב בחידושי החתם סופר (שם).

ב. אדם שמושיט לחתן איזה מאכל או משקה, או שרוקד לפניו, או שמשבח את הכלה בפניו, או שאומר ברכה אחת מהשבע ברכות שתחת החופה וכדומה, יצא בזה ידי חובת המצוה לשמח חתן וכלה. (3)

(3). עזר מקודש סימן ס"ה. ובשלחן העזר (סימן ט סעיף ה), כתב שהרב בני יששכר נהג לכבד לחתן ברביעית יין כדי לצאת ידי חובת המצוה. וראה בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח אורח חיים עמוד מב) שכתב שאם אותו אחד שמברך אחד מהשבע ברכות הוא רב או אדם נכבד, שיש בזה הנאה לחתן שמתכבד בברכת הרב או אדם חשוב זה, הרי זה משמחו בהנאה זו. ע"ש.

ומה שכתבנו שמשבח את הכלה בפניו, כתב הבית שמואל (סימן סה אות ב) שישבח את מעשיה.

ג. עיקר שמחת חתן וכלה היא - שיודיעו להם מה שגילו לנו חכמינו זכרונם לברכה, שהנושא אשה, מוחלים לו ולאשתו על כל עוונותיהם. (4)

אולם כל זה רק בתנאי שהחתן והכלה מקבלים על עצמם לסור מדרכם הרע, וחוזרים בתשובה שלימה, אבל אם ממשיכים בדרכם הרעה לאחר החתונה, מחזירים להם את עונותיהם בחזרה. (5)

**ועל כן, מצוה גדולה לעורר את החתן, שיקבל על עצמו ללכת בדרכים
ישרות ולעשות מעשים טובים, ולהודיע לו על הזכות שניתנה לו
להתחיל מהיום דף חדש בחיים. (6)**

(4). פלא יועץ (מערכת חתן) בשם מדרש שמואל. ואמרו בירושלמי (ביכורים פרק
ג ה"ג): "וילך יעשו אל ישמעאל, ויקח את מחלת", וכי מחלת שמה, והלא
בשמת שמה, שנאמר: "ואת בשמת בת ישמעאל לקח", אלא מלמד
שמחלו לו על כל עוונותיו.

וכתב בשו"ת משנה הלכות (חלק יא סימן תסח), בשם הרב הקדוש רבי
יחזקאל קוזמירר זצוק"ל, דלכך דרשו זו דווקא בפסוק זה, כדי ללמדנו
שאפילו החתן כעשו והכלה כבת ישמעאל, מוחלים להם עוונותיהם. ע"ש.
וכן כתב בשו"ת דברי יציב (או"ח סימן רנט) שרבותינו רמזו זאת דווקא אצל
עשו, כדי להראות שאפילו הפחות שבפחותים כעשו, מוחלים לו עוונותיו
ביום שנושא אשה.

(5). בספר הדרש והעיון לגאון מריישא הי"ד (בראשית מאמר קלב) הקשה על
דברי הירושלמי, וזו לשונו: ואני תמה מאוד על הדרש הזה, וכי בשביל
שעשו נשא אשה חדשה נמחלו לו כל עוונותיו? ואף שנקטינן שיום נישואין
הוא יום סליחה ומחילה, הנה בודאי זה בצרוף תשובה, אבל בלא תשובה
לא יעלה על הדעת שבשביל הנשואין גרידא יהיו נמחלים לאדם כל
עוונותיו, והרי יום הכיפורים הוא בודאי יום מחילה, ואפילו הכי אינו
מכפר רק לשבים, ומכל שכן שיום הנשואין יכפר רק לשבים.

והנה לא מצינו שעשו עשה תשובה, ואדרבה במדרש רבה (סי' פ"ו שלח) אמרו,
שנתן עשו דעתו להתגייר, וביאר ביפה תואר, שביקש להתגייר אבל
לבסוף לא נתגייר. ואם כן איזה זכות היה לו בזה שנשא אשה חדשה
שבשביל כך נמחלו לו כל עוונותיו, על כן דברי המדרש והירושלמי
צריכים עיון. ע"כ.

וראיתי בשו"ת יביע אומר (חלק ג אבן העזר סימן ט) שאכן כתב, שרק אם שב
החתן בתשובה שלימה, נמחלים לו עוונותיו, ומועיל לו שהוא חתן, לכפר
גם עבירות חמורות שלאדם רגיל לא היה מספיק תשובה בלבד כדי לכפר
עליהם. ומה שאמרו חז"ל שנמחלו לעשו כל עוונותיו ביום שנשא את
מחלת בת ישמעאל, צריך לומר שגם עשו נתן דעתו לחזור בתשובה, ולכן
נמחלו עוונותיו, אלא שאחר כך חזר לסורו.

וכן כתב הגאון ר' יאשיה פינטו בספר כסף נבחר (פ' חיי שרה) לבאר דברי
הגמרא (יבמות סג): "הנושא אשה עוונותיו מתפקקין [נסתמין]", כלומר,
שאף על פי שהחתן מוחלין לו כל עוונותיו, מכל מקום, אינם נמחלים
לגמרי, אלא הם כמונחים בקופסא ונסתמים שם, כדי לראות מה יהיה
בסופו, שאם אחר הנישואין לא ישוב עוד לכסלה, אלא ילך בדרך ישרה,
הנה הם מחולים לגמרי, ואדרבה נחשבים לו כזכויות. אבל אם ישוב

לכסלה אחר נישואיו וימשיך לחטוא, מגלגלים עליו עוונות ראשונים. ולפי זה מיושבים דברי הירושלמי והמדרש באר היטב.

וכתב בספר טעמי המנהגים (עמוד תק) בשם הצדיק מבוטשאטש זצ"ל, שבכל שבעת ימי המשתה יש לו לחתן כח זה של מחילת עוון, והגם שלא נמצא כן בשום ספר, נראה כך מסברא. ועל כן, אם לא זכר לפני החתונה לשוב בתשובה, אף על פי כן יש בידו לתקן עדיין בכל שבעת ימי המשתה.

האם גם לכלה מתכפרים העוונות

בשו"ת דברי יציב (אבן העזר סימן עב) הוכיח שגם לכלה מכפרים את כל עוונותיה, וראיה לכך, דהנה לאשתו של עֶשׂו קראו 'מחלת', וצריך ביאור, למה קראו לה כך אם רק לו מוחלים ולא לה, והיה צריך לרמוז ענין המחילה בשמו ולא בשמה. אלא רצו רבותינו לרמוז, שגם לה נמחלים עוונותיה לאחר החתונה, ולכן רמזו זאת בשם 'מחלת', ללמד שגם לה נמחלים העוונות. ע"ש.

וכן כתב בשו"ת יביע אומר (שם), והוסיף שאף שמהר"י בן חביב בפירושו 'הכותב' לעין יעקב (פ"ג דבכורים) כתב, דהיינו טעמא דחתן נמחלים עוונותיו, לפי שנושא אשה כדי להישמר מן העריות ולקיים מצות פרו ורבו, ומורה שיש בו שלמות הפעולות וכו'. ועוד שהחתן נהפך לאיש אחר, שמקודם היה לו להשתדל להשגת שלמותו עם עצמו לבד, ועתה נתחדש ונוסף שלמות יותר כולל, כי נתחייב להשתדל איך ישיג שלמות הנהגת הבית. ע"ש. ומאחר שכל זה לא שייך כל כך אצל הכלה, לכאורה לא ימחלו לה עוונותיה ביום החופה. מכל מקום יש לומר, שמאחר והכלה מסייעת לחתן לקיים מצוה רבה של פרו ורבו, ובלעדיה לא היה יכול לזכות החתן בשלמות זו, ראוייה מצוה זו שתגן למחילת עוונותיה גם כן. ע"ש. וכן כתב להדיא בספר התשב"ץ (סימן תסה).

(6). כתב בספר עלינו לשבח (חלק א עמוד שסד) שהאדמו"ר מגור בעל ה"בית ישראל" היה מזהיר מאוד כל חתן שבא להתברך מפיו, שלא יאבד מתנה זו של מחילת העוונות ביום הנישואין, ויזכור שניתנת לו אפשרות לפתוח דף חדש.

ד. תלמיד חכם שעצם השתתפותו בחתונה גורמת שמחה לחתן או לכלה, יצא בזה ידי חובת המצוה. (7)

(7). ספר בית חתנים (פרק יז סעיף ה) בשם מרן הגאון רבינו עובדיה יוסף והגרי"ש אלישיב שליט"א.

נתינת מתנה לחתן

ה. אדם שמביא מתנה מכובדת לחתן, יצא ידי חובת המצוה לשמחו. (8)
אבל אם השתתף בסעודה ולא הביא מתנה, או שהביא מתנה זעומה,
הרי הוא גוזל את החתן ומפסידו, ובודאי שלא יצא ידי חובתו לשמח חתן
וכלה. (9)

(8) . ספר טעמי המנהגים (אות תתקפ). וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (חלק
ג סימן תד), והוסיף שראוי יותר לתת את המתנה לחתן בידו ולשמחו בכך,
או שיראה לו שנותן את המתנה להוריו.

(8) . ספר חופה כהלכה (פרק ב סעיף ב) בשם מרן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף
שליט"א.

ו. אדם שהוזמן לחתונה, אין לו לתת מתנה לחתן מכספי מעשר. ורק אם
ידוע לו שמצבו הכלכלי של החתן אינו טוב, ורוצה להוסיף ולתת לו
מתנה מכובדת מכספי מעשר, רשאי לעשות כן, ולצדקה תחשב לו.

לפיכך אם בדרך כלל הוא נותן לחתן מתנה בסך של מאה שקלים, וכעת
רצונו להוסיף עוד (100) שקלים למתנה, יתן מאה שקל מכספו, ואת
המאה הנוספים, רשאי לתת מכספי מעשר. (9)

אומנם אם ידוע לו שהחתן יחזיר לו בשמחות שלו את אותו סכום כסף
שקיבל, צריך להודיע לו, שהוסיף לו סכום מסוים מכספי מעשר, כדי
שהחתן לא ירגיש מחויבות להחזיר לו סכום זה. (10)

(9) . כתב הדרישה (יו"ד סימן רמט) בשם רבנו מנחם : אשר שאלת האם מותר
לקנות ספרים מן המעשר, כך אני רגיל להורות לבני אדם - כל מצוה
שתבוא לידו, כגון להיות סנדק, או להכניס חתן וכלה לחופה וכיוצא בזה,
אם לא היה יכולת בידו, ולא היה עושה אותה מצוה, יכול לקנות מן
המעשר, אבל בלאו הכי אסור. ע"כ. משמע מדבריו, שאדם שהוזמן
לחתונה ואין לו אפשרות לתת מתנה לחתן מכספו, ואם לא ישתמש
במעשר, ימנע מללכת לחתונה, רשאי להשתמש במעשר כדי לקיים מצות
שמחת חתן וכלה בממונו.

והנה הרמ"א (שם סעיף א) כתב בשם המהרי"ל, שאין לעשות מהמעשר שלו
דבר מצוה, כגון נרות לבית הכנסת, או שאר מצוה, אלא יתן המעשר
לעניים. ע"כ. ומדבריו משמע שמותר להשתמש בכספי מעשר אך ורק
לצורך העניים, אבל לא לשאר צורכי מצוה, גם באופן שאין באפשרותו
לקיים את המצוה מממונו.

נמצאנו למדים, שלפי דברי רבינו מנחם, אין צורך שמעות המעשר ילכו
דווקא לעניים, אלא רשאי להשתמש בהם גם לצורך מצוות אחרות,

באופן שאין לו אפשרות לקיים מצוות אלו מממונו. ואילו לדעת המהרי"ל, יש להשתמש במעשרות אך ורק לצורך העניים.

אולם עין רואה להרב באר הגולה (שס), שכתב לבאר דברי הרמ"א והמהרי"ל הנ"ל, שכל האיסור להשתמש בכספי מעשר לצורכי מצוה, היינו דווקא במצוה שבלאו הכי מחויב לעשותה, ורוצה לפטור עצמו ממנה על ידי כספי מעשר, דאינו רשאי לעשות כן. אבל אם רוצה לעשות בכספי מעשר מצוה שאינו חייב בה, רשאי. ע"כ.

ולפי זה פנים חדשות באו לכאן, ויצא יצא לנו שרבי מנחם דיבר במצוה שאינו מחויב לעשותה, ולכן התיר להשתמש במעשר לקיום מצוות מסוימות [כגון להיות סנדק וכדומה], אפילו שהמעות אינן הולכות לעניים. והמהרי"ל דיבר באופן שרוצה להשתמש בכסף לצורך מצוה שחייב בה. אבל באופן שמשתמש בכספי מעשר לצורך מצוה שאינו חייב בה, מודה המהרי"ל שמותר להשתמש בכספי מעשר. (עיי' פתחי תשובה סימן רמט ס"ק ב).

ושוב ראיתי בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סימן פב) שגם כן כתב, שהבאר הגולה פ"ן בזה לעשות שלום בפמליא של מעלה בין המהרי"ל ורבינו מנחם, אשר נראים לכאורה דפליגו אהדדי, והבאר הגולה יצא לחלק בין מצוה שחייב בה שעל זה אמר המהרי"ל שאינו יכול לקיימה מכספי מעשר, לבין מצוה שאינו חייב בה, שעל זה אמר רבי מנחם שיכול לעשותה מהמעשר, ולעולם לא פליגו אהדדי. ע"ש.

ומאחר שנתבאר בסעיף הקודם שיש חובה לתת מתנה מכובדת לחתן [הן כדי לשמחו והן כדי שלא לגזול], אם כן, בין לדעת רבינו מנחם ובין לדעת המהרי"ל, אינו יכול לתת לו מתנה מכספי מעשר, כיון שדברים שבחובה אינם באים מהמעשר.

וראה עוד בביאור הגר"א לשלחן ערוך (יורה דעה סימן רנג) שכתב בשם התוספתא, שאין עושים מכספי מעשר שושבינות. וביאר בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ב סימן תפב), ששושבינות פירושו - שרגילים לשלוח זה לזה מתנות בנישואין, וכששלח אחד לחבירו, מחויב חבירו לשלוח לו בחזרה בנישואין שלו. ולכן אין לתת מתנה לחתן מכספי מעשר.

אולם אם מצבו הכלכלי של החתן דחוק, וזקוק הוא לעזרת הזולת, רשאי לתת לו תוספת על המתנה מכספי מעשר, בפרט אם החתן הוא בן תורה, שהרי עיקר מצות מעשר כספים היא, לתת את המעות לנזקקים כמבואר בשו"ת אבקת רוכל (סימן ג). וכן כתב בשו"ת בית דינו של שלמה (יורה דעה סימן א) שאם הכסף הולך לעניים, מותר לעשות מצוות שאינם חיוביות מכספי מעשר. וכן תראה בשו"ת חתם סופר (יורה דעה סימן רלא), ובנחלת שבעה (סימן ח סעיף ז) ובשו"ת אמרי יושר (חלק ב סימן קלו) וכן מוכח בשו"ת בצל החכמה (חלק ד סימן קסד). ע"ש.

וכן ראתה עיני בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ט סימן א פרק ב אות ד), שיצא לחלק בין האמור במהרי"ל לבין האמור ברבינו מנחם, שהמהרי"ל שאסר להשתמש במעשר לצורך קניית מצוות, דיבר באופן שהכסף לא ילך לצדקה לעניים ונצרכים, כגון לקנות נרות לבית הכנסת, שבזה הרי הכסף אינו הולך לעניים, ועל כגון זה הוא שפסק דאין לעשות ממעשר שלו דבר מצוה, היות והכסף לא ילך לעניים. ומזה נלמד, דכל שעושה דבר בכסף באופן שהכסף ילך לעניים, אזי שפיר מודה המהרי"ל שיכול באגב גם ליהנות ולעשות בזה מצוה אחרת, כגון להיות סנדק אצל נצרך ולשלם לו עבור זה מכסף המעשר, וכן בכל כיוצא בזה, היות והכסף הלך לעניים.

וממילא אין סתירה מהמהרי"ל להאמור ברבינו מנחם, כי רבינו מנחם דיבר במצוה כזו אשר כסף המעשר שיוציא עליה, ילך לעניים נצרכים, כגון לבעל ברית או לחתן וכלה נצרכים, אלא שהוא יהנה גם שיכבדוהו להיות סנדק ולהכניס החתן וכלה לחופה, וכן בכל הדומה לזה. אבל לעשות מצוה כזאת שהכסף לא ילך למזון גשמי או רוחני למי שחסר לו, בזה יודה גם רבי מנחם שאין לעשותה בכסף מעשר. עכ"ד. וכיוצא בזה כתבו בשירי כנסת הגדולה (בהגה"ט שם אות א), ובשו"ת שמחת כהן (חלק ב סימן קא). וכן מוכח בשו"ת בצל החכמה (חלק ד סימן קסד). ע"ש.

(10). כן כתב בספר עשרה זהב (עמוד רט), שאם ידוע שהחתן יחזיר לנותן מתנה מכובדת כפי שקיבל, אין לתת לו מכספי מעשר, אלא אם כן מודיע לחתן שהמתנה נתנה לו ממעשר כספים. ואם אין חשש שהחתן יחזיר לו, אין צריך להודיעו. ע"כ. וכן כתב בשו"ת ויצבור יוסף (ב"ש חלק ה סימן סח). ועיין עוד בשו"ת נצח יוסף (חלק א סימן ג).

ונראה שהטעם לזה, מפני שאם נותן לחתן מתנה, וידוע לו שהחתן יחזיר לו את אותו הסכום, נמצא שנותן המתנה לא הפריש מעשר מכספו, אלא הרי זה כאילו הלוח את המעות לחתן, על דעת שיחזיר לו בחתונתו או בשאר שמחותיו. אבל כשמודיע לו שהמתנה היתה מכספי מעשר, אין החתן מרגיש מחויבות להחזיר לו את אותו סכום שקיבל, ובאופן כזה מותר לתת מתנה מכספי מעשר.

וכעת ראיתי בספר מעשה הצדקה (עמוד קטו) שכתב בשם הגר"ח"פ שינברג שליט"א, שאפשר לתת לחתן את כל המתנה מכספי מעשר, דסוף סוף אין זה פרעון חוב גמור, אבל הוסיף, שראוי לרמוז לחתן שכסף זה הוא מכספי מעשר, דאם לא כן יש בכך חשש גניבת דעת [שחבירו יחזיק לו טובה בגלל שיחשוב שנתן לו משלו]. ע"כ. ואחר המחילה מהד"ג, לפי האמור לעיל, לכאורה אין דבריו מוכרחים.

ז. חתן וכלה שאינם שומרים מצוות, אין איסור לתת להם כסף במתנה לכבוד החתונה, אף שיתכן שישתמשו בזה לחילולי שבת וכדומה. (11)

(11). ואין למו מכשול חלק א (עמוד מג סעיף ד), וביארנו שם בס"ד, שמאחר שיכולים להשתמש בכסף בהיתר, אין לנו לחשוש שישתמשו בו באיסור. ע"ש.

כיצד מרקדים

ח. כאשר משמחים את החתן, יש ליזהר שלא לשמחו בדברים שעלולים לגרום לו סכנה, כגון שמרימים אותו על שלחן, ומסובבים אותו, או שמשכיבים אותו בתוך מפת שלחן ומקפיצים אותו באויר וכדומה, ויש להימנע מכך, וישמחוהו בדרכים אחרות. (12)

(12). פשוט. וכן כתב להזהיר בספר חשוקי חמד (סוכה עמוד תלו). וכבר הזהיר על כיוצא בזה רבינו חיים פלאג'י בספר רוח חיים (אורח חיים סימן תרסט אות ה) שישנם שמרימים את החתן על הכתפים כדי לרקוד עמו, וראוי לבטל מנהג זה, משום שאירע שהפילו אותו לארץ ונעשה צולע, ולא מן השם הוא לעשות ריקוד כזה, דיוצא ממנו תקלה. ע"כ.

וכבר אמרו בגמרא ברכות (ד:): שלושה צריכים שימור, חולה חתן וכלה וכו', ופירש רש"י, שמקנאתו של השטן, מתגרה בהם. ועיין בספר בן יהוידע (שם) שביאר מדוע מתקנאים המזיקין בחתן והכלה יותר משאר בני אדם העומדים בעושר וגדולה ומעלה וממשלה. ע"ש.

וכתוב במדרש קהלת רבה (פ"ב ס"ב): מעשה שהיה בבר נש אחד מגדולי בבל, שנשא בנו אשה, ועשה סעודה לחכמים. אמר האב לבנו החתן: "עלה לעלייה והבא לנו יין טוב מחבית פלונית. עלה להביא יין ישן מן העלייה, הכישו נחש ומת [רח"ל]. וכתב הרד"ל (בהגהותיו שם אות ב); זהו שאמרו חתן צריך שימור, ולכן אף כשהלך לדבר מצוה בשליחות אביו, לא עמדה לו מצותו, משום דהוי ליה כשכיח היזקא. ע"כ. ונראה שגם בנידון שלנו נחשב הדבר כשכיח היזקא, וצריך למחות ביד העושים כן. והמזהיר והנזהר ירבה שלומם כנהר.

ט. יש אומרים שאסור להרכיב חתן על הכתפיים, מפני שיש חשש שיגרמו לו הרהורי עבירה או קישוי. (13) ויש אומרים שאין לחוש לזה, מפני שיש לחתן פחד שמא יפול, ולכן אינו בא לידי הרהור. (14) ומכל מקום ראוי יותר להרימו עם כסא, ולא על הכתפיים.

(13). הג"ר חיים פלאג'י בספר רוח חיים (אורח חיים סימן תרסט אות ח), שו"ת ציץ אליעזר (חלק יב סימן עג). וראה בשו"ת נחלת פנחס (חלק א סימן קכב).

(14). שו"ת משנה הלכות (ח"ו סימן רכט), שו"ת אז נדברו (חלק ג סימן נט), וכן דעת הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך בספר ועלהו לא יבול (חלק ב עמוד קפד),

וכן כתב בספר בית חתנים (חלק ב עמוד תקיג) בשם הגרבי"צ אבא שאול זצ"ל ויבלח"ט הגרי"ש אלישיב שליט"א, משום שהחתן חושש כל רגע שמא יפול, ובכהאי גוונא אין חשש להרהור. ע"ש. והרחבנו בס"ד בד"ן זה בס' ואין למו מכשול חלק א [עמוד קיז]. ע"ש.

י. אף על פי שנתבאר שיש מצוה לשמח את החתן, מכל מקום אין לעייף את החתן יותר מדאי, כדי שלא יחלש ויתבטל מקיום המצוה בלילה. (15)

וכמו כן, יש להימנע משתייה מופרזת של משקאות משכרים, כיון שלא גורמים בזה שמחה לחתן ולכלה, אלא אדרבה עלולים לצמוח מזה קלקולים גדולים כידוע. (16)

(15). שו"ת שבט הלוי (חלק י סימן רמח).

(16). כן העיר לנכון בספר החופה והנישואין חלק א (עמוד 143). וכבר כתב הארחות חיים בהלכות פורים (אות לה) שמה שאמרו חייב אינש לבסומי בפוריא, לא שישתכר, שהשיכרות איסור גמור ואין לך עבירה גדולה מזו שהוא גורם לגילוי עריות ושפיכות דמים וכמה עבירות זולתן, אך שישתה יותר מלימודו מעט. ע"כ. וראה בברכות (כט:) דאמר ליה אליהו לרב יהודה, לא תשתכר ולא תחטא.

לא להפריע לשכנים

יא. כאשר עורכים סעודת שבע ברכות, יש להיזהר שלא לשיר בקול רם לאחר השעה 11 בלילה, מפני שמפריעים לשכנים לישון. ומי שמרעיש לאחר השעה 11, אפילו שכונתו לקיים מצות שמחת חתן וכלה, הרי זו מצוה באה בעבירה. (17)

(17). פשוט. וכן כתב להזהיר בספר עלינו לשבח חלק ד (עמוד תקפה), והוסיף, שהמרעישים ב"שבע ברכות" לאחר השעה 11, אולי אין להם לומר "שהשמחה במעוננו", כי ה' יתברך שונא גזל בעולה. ע"ש.

וכן ראיתי בספר עמק המשפט חלק ג (סימן לה), שכתב גם כן להזהיר על זה, וביאר, שאף שמבואר בשלחן ערוך (ח"מ סימן קנו ס"ג) שצורכי מצוה אין השכנים יכולים למחות אף שעושים להם רעש, מכל מקום מבואר בפוסקים שגדר מצוה לענין זה, הוא דווקא בדבר שמוטל על כלל ישראל, כגון בנית תלמוד תורה וכדומה, שאז אפילו אם נגרם לשכנים רעש, אין חובה להתחשב בהם. אבל מצוה פרטית המוטלת על כל אחד ואחד, אין השכנים מחוייבים לסבול בגלל מצוותיו של השני, ובפרט שיכול לקיים את המצוה בשעות שאינו מפריעה לשכנים. ע"כ.

ועל כל פנים כתב בספר משפט צדק (ח"ב עמוד 308), שעד השעה 11, רשאים לשיר ולזמר בתוך הבית או במרפסת פתוחה, גם כשיש בבנין ילדים קטנים ואנשים זקנים שעלולים להתעורר מכך, ואינו חייב לבטל שמחתו משום היזקם של השכנים, מכיון שעושה כפי המקובל אצל אנשים, ולכן אין השכנים יכולים למחות בהם. ורק במקום שיש חשש שיש במקום אדם זקן שעלול לסבול מכך כאבי ראש או שלא יוכל להרדם כל הלילה, אין לעשות כן. ולכן ינמיכו את הקול עד כמה שאפשר. ודרכיה דרכי נועם כתיב.

פרק ד - ענינים שונים

מקום ישיבת החתן

א. יש להושיב את החתן בראש השלחן בכל סעודה שעושים בשבעת ימי המשתה, בין בסעודה הנעשית בבית החתן ובין בסעודה שנעשית בבית אחר, כדי לכבדו בכבוד הראוי לו. (1)

(1). ספר בית חתנים חלק ב (עמוד תקטו בנד"מ).

השתתפות ילדים בנשואי הוריהם

ב. גבר גרוש שמתחתן עם אשה חדשה, ויש לו ילדים מהנישואין הקודמים, מותר להם להשתתף בחתונה של אביהם, ואין בזה שום חשש. (2)

(2). כן כתב בספר זהב מנחם (חלק ב סימן לו), ולשיטתו אין הבדל בין גבר שמתחתן לבין אשה שמתחתנת, אלא בכל מקרה טוב וראוי שהילדים ישתתפו בנישואי הוריהם כשמתחתנים בפעם השניה, כדי להראות להורה השני שהם שלמים ומסכימים לחתונה זו, ועל ידי כך ישרור השלום בבית.

אולם בשו"ת עשה לך רב (חלק ד סימן נו) כתב שטוב יותר שהילדים לא ישתתפו בנישואי אמם שהתגרשה מאביהם ונישאת עתה לאדם אחר,

משום שכל זמן שאמו לא נשאת לאחר, יש עדיין תקוה שתשוב לבעלה הראשון. אבל בנישואיה לאחר, נאסרה על הראשון, ואין זה מכבוד האב שבנו יקח חלק פעיל במעשה האוסר עליו את אשתו. ע"ש. ועל כל פנים אם יבקש רשות מאביו ללכת לחתונה, נראה שגם הוא מודה שיכול הבן ללכת לחתונה של אמו ללא חשש.

שבת חתן

ג. בשבת חתן, יקדימו לשיר שירי שבת לכבוד שבת קודש, ולאחר מכן ישירו שירים לכבוד החתן, מפני שהשבת יותר מקודשת מהחתן, וגם היא תדירה, ותדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם. (3)

(3). בשו"ת תורה לשמה (סימן עה) נשאל: מנהגן של ישראל לומר פזמונים של שבת בסעודת שבת לכבוד השבת, וכן פזמונים של מילה בסעודת מילה לכבוד מצות המילה. ויהי היום חל מילה בשבת אצל אדם חשוב שבעיר, והיו כמה אורחים מוזמנים בביתו, והתחילו לומר פזמוני השבת, ובדעתם לומר אחר כך פזמוני המילה, ויען חכם אחד ויאמר, לא טוב עושים להקדים פזמוני השבת לפזמוני המילה, מאחר שהמילה דוחה שבת, נמצא מצות המילה עדיפה. ועל כן יש להקדים הפזמונים המתוקנים לכבוד מצות המילה תחילה, ואחריהם פזמוני השבת. ועתה באו לשאול אם צדק החכם המערער בדבר זה או לאו.

תשובה: יפה עשו המפזמים להתחיל בפזמוני השבת לכבוד שבת ואחריהם פזמוני המילה, דמאחר שאפשר לקיים שניהם, תדיר עדיף, ולכן יפה עשו להתחיל בשל שבת קודם כי השבת תדיר, ותדיר קודם. זאת ועוד השבת נקרא קודש והוא תדיר ומקודש. ע"כ. ועל פי זה כתב בספר החופה והנישואין (עמוד 194), שיש להקדים שירים לכבוד שבת, ורק לאחר מכן לשיר שירים לכבוד החתן.

ודרך אגב ראה בספר שבת מלכתא לגאון הצדיק רבי שמשון פינקוס זצ"ל (עמוד קכה), שיש להקדים את דברי התורה לזמירות שבת בין בסעודת היום ובין בסעודת הלילה, וראיה לזה מהגמרא במגילה (יב:). שרבותינו עמדו על ההבדל המהותי שיש בין סעודתם של ישראל לסעודתם של הגויים, שהגויים פותחים את סעודתם בדברי הוואי, ואילו ישראל פותחים את סעודתם בדברי תורה ובשירות ותשבחות. ומשמע שדברי תורה קודמים לשירים.

ד. אין למחוא כפיים בשבת, כדי לשמח את החתן והכלה, אלא ימחאו כפיים בשינוי [כגון שמוחא כף ידו האחת באחורי כף ידו השנית].

וכמו כן אין לרקוד בשבת באופן שעוקר רגלו אחת ומניח אחת. ולכן אם רוצים לרקוד, ילכו יד ביד במחול סביב [בלי ריקודים], ובאופן כזה אין זה נחשב לריקוד שאסרו חכמינו בשבת. (4)

(4). כתב בשלחן ערוך (סימן שלט ס"ג): אין מטפחין להכות כף אל כף, ולא מרקדין, שמא יתקן כלי שיר. ולספק כלאחר יד (בשינוי) שרי. ואף שהרמ"א שם כתב ללמד זכות על המקילים בזה, משום שכיום אין חשש שיבואו לתקן כלי שיר. מכל מקום כתב בשו"ת יחוה דעת (חלק ב סימן נח), שאין להקל נגד דברי מרן שפסק בסכינא חריפא לאסור טיפוח וריקוד בשבת, ואם יש מי שמיקל בזה, יש להעיר לו ולהודיעו שזה נגד ההלכה.

ובספר לוית חן (סימן ק"ג) כתב, שאף על פי שהתירו לרקוד ולמחוא כפים בשמחת תורה, מכל מקום אין להתיר לרקד ולטפח לכבוד שמחת חתן וכלה, משום שכבוד התורה עדיפא משמחת חתן וכלה. וכן כתב בספר ילקוט יוסף (סימן שלט אות ח). וראה בספר ואין למו מכשול חלק א (עמוד קמח אות יב) שבמקום צורך, אין למחות ביד המקילים בזה. ע"ש.

עליה לתורה

ה. יש מקומות שנוהגים שכאשר החתן עולה לתורה, שרים לכבודו, וראוי ונכון לסגור את הספר תורה בעת השירה, ולא להסתפק בכיסוי הספר במטפחת. וגם לא יאריכו בשירה יותר מדאי, כדי שלא לגרום לטורח ציבור. (5)

(5). ספר ילקוט יוסף חלק ב (עמוד קצה). ועיין לגאון רבי צדקה חוצין בשו"ת צדקה ומשפט (או"ח סימן ד), שכתב לישב המנהג שנהגו להרבות בעולים לכבוד החתן וכדומה, ולא חששו לטורח ציבור. ע"ש.

בין המיצרים

ו. מצוה לנגן בכלי שיר גם בימי בין המיצרים, כדי לשמח חתן וכלה בכל שבעת ימי המשתה, מפני שאין שמחת חתן וכלה בלא כלי שיר. (6)

(6). שו"ת יחוה דעת (חלק ו סימן לד), וספר הליכות עולם (חלק ב עמוד קלח), בשם המהרי"ל בהלכות עירובי חצרות, ועוד פוסקים. ועיין בשו"ת שבט הלוי (חלק ג סימן ס"א קנז).

השתתפות הורים אבלים בחתונה

ז. הורים של חתן וכלה הנמצאים בתוך שנה לפטירת הוריהם, רשאים להשתתף בחתונת ילדיהם ולשמחם, כדי למנוע מהם עוגמת נפש וצער. (7)

אולם אם ההורים נמצאים בתוך השבעה על הוריהם, אין להם ללכת לחתונת בניהם כלל, ואפילו ללכת לחופה בלבד אינם רשאים. (8)

(7). שו"ת יביע אומר ח"ט (יורה דעה סימן מד), והביא בשם הגאון מקלויזנבורג בשו"ת דברי יציב (סימן רלט), שעצם נוכחות הורי החתן או הכלה, חשובה מאוד לקבל פני המוזמנים ולהשיב מזל טוב לברכותיהם, ולכן הדבר ברור שמותר לאבי החתן להשתתף בשמחת המשתה של בנו ולאכול שם ואין צורך לעמוד ולשמח בפניהם. והוסיף מרן שליט"א, שהוא הדין לסבא ולסבתא של החתן או הכלה שאירע להם אבל על אב ואם, שרשאים להיכנס לבית השמחה ולסעוד שם עם המסובים, שבני בנים הרי הם כבנים.

(8). כן כתבו בשו"ת שבט הלוי (חלק ה סימן קעה), ובשו"ת רבבות אפרים (חלק ד סימן רה) בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א, וכן כתב הרה"ג שמואל פנחסי שליט"א בספרו חיים וחסד (עמוד רנ), ודחה שם דברי האגרות משה שרצה להקל בזה. ע"ש.

וכן כתב בספר יקרא דחיי (עמוד 155), והוסיף, שבשעת הדחק כשיש חשש שמחמת שההורים לא יהיו נוכחים בשעת החופה, תתבטל החתונה לגמרי, יש להקל להורים האבלים להגיע בזמן החופה בלבד, ולהורות לתזמורת שלא תנגן בזמן שהאבלים שם, ומיד לאחר החופה יחזרו לביתם.

השתתפות קרובים אבלים בחתונה

ח. קרובי החתן או הכלה שנמצאים בתוך שנה לפטירת הוריהם, או בתוך שלושים לפטירת שאר קרובים, רשאים להשתתף בחופה של קרוביהם, כדי לשמוע את קריאת הכתובה וברכות הנישואין, ואחר כך יצאו החוצה.

ואם יהיה לחתן צער מאי השתתפותם בשמחתו, יכנסו לאולם בשעת הארוחה כשהתזמורת הפסיקה לנגן, ורשאים להשתתף בסעודה וישמשו כמלצרים. וכשהתזמורת מתחילה לנגן, יעזבו את האולם. (9)

9). ראה בספר ילקוט יוסף (חלק ז סימן יח סעיף יד) בשם מרן הראש"ל שליט"א.

ט. חתן וכלה שרוצים שרב מסויים יקדש אותם, ואותו הרב נמצא בשנת האבל על אביו או אמו, ואם יסרב להם, החתן והכלה יהיו בצער, ואין לו אפשרות להתחמק מהם, מותר לו לסדר להם קידושין, ומיד בסיום החופה יצא מהמקום. (10)

10). כן כתב בשו"ת עטרת פז (חלק ב אה"ע"ז סימן ד), והוסיף שגם זמר שמשורר שלא על מנת לקבל פרס, אלא לשם שמים כדי לשמח חתן וכלה, והוא בשנת האבל על אביו, והחתן והכלה מפצירים בו מאוד שישורר בחופתם, מותר לו לשורר להם בשעת החופה בפה בלבד בלא ליווי שום כלי נגינה, ומיד בסיום החופה צריך לצאת מהמקום. ומכל מקום כל שיכול להמנע נכון וראוי לעשות כן. ע"ש.

וראה בשו"ת שרגא המאיר (חלק ח סימן פו), שהתיר לאבל שנמצא בתוך שנה לפטירת אביו או אמו, לנגן בשמחת חתן וכלה לצורך פרנסתו, כיון שבעבודתו טריד, ואינו מתכוון להנות. ע"ש.

הליכה לחתונה בלי הזמנה

י. אין לאדם ללכת לחתונה בלי הזמנה ולסעוד שם, אף על פי שנותן מתנה לחתן, כיון שפעמים רבות נגרם צער לחתן ולכלה שבאים אנשים מוזמנים ואין להם מקום לשבת, מחמת שאותם שאינם מוזמנים תפסו את מקומותיהם. (11)

11). שו"ת שער שמעון אחד חלק ה (ח"י"מ סימן יא-יב). וכאן המקום לעורר, שלא יפה עושים אותם אנשים שבאים לחתונה בסוף הסעודה, מפני שלפעמים אין לבעל הבית מה להציע להם, וגורמים לו צער ובושה. אולם אם אינם באים על מנת לאכול, אלא רק כדי לכבד את בעל השמחה, אין בזה חשש איסור, כמבואר בביאור הלכה (סימן קע"ד"ה אורחים), ובשו"ת אבני ישפה (חלק ב סימן ב קכ"א).

נקימה ונטירה

יא. ראובן שהזמין את שמעון לחתונתו, ושמעון לא הגיע, ולאחר מכן שמעון הזמין את ראובן לחתונתו, וראובן נמנע מלהגיע לחתונה, ראובן עובר על איסור נקימה.

במה דברים אמורים? - כשנמנע מלבוא מפני הנקמה. אבל אם אין בלבו טינה על שמעון, ונמנע מללכת לחתונה מפני שאינו מקורב אליו כל כך, או שהיה עסוק באותו היום, אינו עובר בכך על איסור נקמה.

ויש ליזהר בזה, מפני שהקדוש ברוך הוא בוחן לבות וכליות, ויודע את הסיבה האמיתית שבגללה נמנע האדם מלהשתתף בשמחתו של חבירו. (12)

(12). כן כתבו בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תתלב), ובשו"ת שבט הקהתי (חלק ג סימן שכה), ובספר חשוקי חמד (שבת עמוד רג). ע"ש. וכבר כתב הרמב"ם בהלכות דעות (פרק ז הלכה ז) שהנוקם מחבירו עובר בלא תעשה, והנקמה דעה רעה היא עד מאד, אלא ראוי לו לאדם להיות מעביר על מדותיו על כל דברי העולם, שהכל אצל המבינים דברי הבל והבאי, ואינן כדי לנקום עליהם.

הליכה לכותל

יב. חתן וכלה שהולכים לכותל בתוך שבעת ימי המשתה, אינם חייבים לקרוע את הבגד אף על פי שלא ראו את הכותל יותר משלושים יום. (13)

(13). חיוב הקריעה בראית הכותל, נפסק להלכה בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תקסא סעיף ב), וראה מה שכתבנו בס"ד בחלק א (עמוד קסז). ומה שכתבנו שחתן וכלה פטורים מקריעה, כן כתב בספר נטעי גבריאל (ה' נישואין חלק ב עמוד קכח) בשם הגאון רבי שריה דבלצקי שליט"א בקונטרס 'אחר כותלינו'.

שער השבת אבידה

מסופר בירושלמי על רבי שמואל שעלה לרומי, ושמע כרוז במדינה, שכל מי שימצא תכשיט יקר שאיבדה המלכה, ויחזירו תוך שלושים יום, יקבל סכום כסף מהמלכה, אך אם יחזירו לאחר 30 יום ייהרג.

מצא רבי שמואל את התכשיט, והמתין שיעברו שלושים יום, ולאחר מכן השיבו למלכה. אמרה לו המלכה: האם לא שמעת שמי שיחזיר לאחר 30 יום ייהרג?

אמר לה: שמעתי, ואף על פי כן לא החזרתי לך אותו, כדי שלא תאמרי שבגלל פחד הכרוז החזרתי את האבידה, אלא מפני שכך ציוה עלי הקדוש ברוך הוא. המלכה השתוממה לדבריו ואמרה: "ברוך אלהי ישראל".

השבת אבידה - מבוא

א. נאמר בתורה בספר דברים (כב, א-ג): לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם, (1) השב תשיבם לאחיקך. (2)

ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו, ואספתו אל תוך ביתך, והיה עמך עד דרש אחיך אתו והשבתו לו. (3)

וכן תעשה לחמרו וכן תעשה לשמלתו, (4) וכן תעשה לכל אבדת אחיך (5) אשר תאבד (6) ממנו (7) ומצאתה, לא תוכל להתעלם. (8)

(1). לכאורה קשה מדוע לא כתבה התורה בקצרה "כי תראה את שור אחיך או את שיו נדחים השב תשיבם לאחיקך", ומה הצורך לומר שאסור להתעלם, והרי אם יש מצוה להשיב אבידה לבעליה, ממילא מובן שאסור להתעלם. אלא רבותינו למדו מהמילה "והתעלמת" - פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם, הא כיצד, היה כהן והוא בבית הקברות, או שהיה זקן ואין זה מכבודו לטפל באבידה, או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חבירו, פטור מלהשיב. (בבא מציעא ל.).

(2). מכפילות המלים הללו, למדו בגמרא (שם ל:) שאפילו החזיר את האבידה לבעליה וברחה, ושוב החזירה וברחה אפילו ארבעה וחמשה פעמים, חייב להחזירה, שנאמר: "השב תשיבם" השב אפילו מאה פעמים במשמע.

(3). והקשו בגמרא (ב"מ כח.) מדוע היה צורך לומר שיש לשמור על האבידה עד דרוש אחיך אותו, וכי יעלה על הדעת שיתננו לו קודם שידרשנו? אלא מהו "עד דרוש אחיך"? דרשהו (תחקור אותו) אם רמאי הוא או לא, ובמאי? בסימנים! מכאן שיש חיוב מהתורה להשיב אבידה רק על ידי סימנים. ולכן אם בא אדם מה אבד לו, אבל לא נתן סימנים, אין ליתן לו את האבידה.

וכתב התורה תמימה (דברים שם הערה יד) בשם בעל הטורים שפירש את הפסוק "עד דרוש אחיך אותו", ש"אותו" הוא מלשון אות וסימן, כמו והיה לך לאות. וכן מפורש בזוהר פרשת חקת (קפד.) וזו לשונו: עד דרוש

אחיך אותו - אות ממש, דבעי לפרש ההוא אות דההיא אבידה. ולכן כל זמן שאינו נותן אות וסימן שהאבידה שלו, אין להחזירה לו.

(4). והקשו בגמרא (ב"מ כז.), מדוע הוצרכה התורה לומר "וכן תעשה לשמלתו", והרי בסוף הפסוק נאמר "וכן תעשה לכל אבדת אחיך", ושמלה כלולה בכל אבידת אחיך. אלא לומר לך, מה שמלה מיוחדת שיש בה סימנים ויש לה תובעים [כל שמלה יש לה בעלים שתובעים אותה, שהרי נעשית בידי אדם, ולא באה מן ההפקר. רש"י], אף כל דבר שיש בו סימנים ויש לו תובעים, חייב להכריז. אבל דבר שאין לו בעלים, או שאין לו סימנים, אין צריך להכריז עליו.

(5). גרסינן בגמרא בבא קמא (ק"ג.): אמר רבי חמא בר גוריא אמר רב, מניין לאבידת העובד כוכבים שהיא מותרת, שנאמר: "לכל אבידת אחיך", לאחיך אתה מחזיר, ואי אתה מחזיר לעובד כוכבים. עוד דרשו רבותינו במסכת עבודה זרה (כו.): מפסוק זה, לרבות את המומר שמחזירים לו אבידתו, דישראל אף על פי שחטא, ישראל הוא והרי הוא בכלל אחיך.

אולם כתב מרן השולחן ערוך בחושן משפט (סימן רסו סעיף ב): חייב להחזיר אבידת ישראל אפילו היה בעל האבידה רשע ואוכל נבילה לתיאבון. אבל אוכל נבילה להכעיס הרי הוא אפיקורוס מישראל, והאפיקורסים והכותים וישראל המחלל שבת בפרהסיא, אסור להחזיר להם אבידה, כעובד כוכבים. עכ"ל. ועיין בשו"ת יביע אומר (חלק א יו"ד סימן יא), ובשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תתטז).

(6). מהמילים "אשר תאבד" למדו, שהמאבד ממונו לדעת אין צריכים להשיבו לו. כיצד, הניח פרתו ברפת שאין לה דלת, ולא קשרה, והלך לו, או שהשליך כיסו ברשות הרבים והלך לו, הרי זה איבד ממונו לדעתו, ואף על פי שאסור לרואה דבר זה ליטול לעצמו, אינו זקוק להחזיר, שנאמר: 'אשר תאבד', פרט למאבד לדעתו. (שולחן ערוך סימן רסא סעיף ד).

(7). מלשון הפסוק "אשר תאבד ממנו", דרשו רבותינו בגמרא (ב"מ כב.): שאבידה שנשטפה על ידי הנהר, מותרת לאחרים ואינם צריכים להשיבה לבעלים, משום שנאמר "תאבד ממנו", ללמדנו שרק באופן שאבדה ממנו ומצויה אצל כל אדם צריך להשיבה, אבל באופן ששטף אותה נהר, אינה מצויה אצל כל אדם, ולכן הבעלים מתיאשים ואין חובה להשיב להם האבידה. וכן אמרו בירושלמי (ב"מ פ"א ה"א). ע"ש.

(8). וכתב בשו"ת מנחת שלמה חלק א (סימן פב) דנראה, שכמו שאמרו על מי שיודע עדות לחבירו ואינו מעיד דחייב בדיני שמים, כך גם המתעלם מאבידה, ועל ידי זה נפסד הבעלים בדבר, גם כן חייב הוא בדיני שמים. ע"כ. ולפי זה המתעלם מהאבידה וגרם הפסד לבעליה, צריך לשלם לבעלים את האבידה לצאת ידי שמים. ועיין בספר מחנה אפרים (ה' שומרים סימן לה).

ב. נמצאנו למדים מהפסוקים הקודמים, שהמוצא אבידה, חייב להחזירה לבעליה, ואסור לו להתעלם ממנה. ואם אינו יודע מי הם בעלי האבידה, צריך הוא להכריז עליה במקום שמצויים אנשים, ולפרסם שמצא אבידה מסוימת, כדי שיבואו בעליה לקחתה. (9)

ואם לאחר שהכריז, בא אדם וטוען שהוא בעל האבידה, ונותן סימנים ברורים שמוכיחים שאכן האבידה שלו, צריך המוצא להחזירה לו, ובזה מקיים מצות השבת אבידה. (10)

(9). הנה בזמן שבית המקדש היה קיים, היתה נמצאת אבן גבוהה מחוץ לירושלים שהיתה נקראת "אבן הטוען" על שם שהיו טוענים עליה עניני אבידות, ועליה היו מכריזים שנמצאה אבידה, וכל מי שאבדה לו אבדה, היה הולך לשם, וכל מי שמוצא אבידה, היה הולך לשם, זה שמצא היה עומד ומכריז על האבידה, ובעל האבידה עומד ונותן סימנים ונוטלה. משחרב בית המקדש, התקינו שיהיו מכריזים בבתי כנסיות ובתי מדרשות. (עיין בבא מציעא דף כח: וברמב"ם ה' גזילה ואבדה פרק יג ה"ט).

(10). כתב המגיד משנה (ה' גזילה ואבדה פרק יג ה"ג): דע ששלשה מיני סימנין יש; א. סימנין מובהקים ביותר, כגון שיש באבידה נקב בצד אות פלוני [או שהדביקו הבעלים מדבקה על החפץ ורשמו את שם], ואלו הסימנים מחזירים עליהם אבדה דבר תורה לדברי הכל, והרי זה כאילו הביא עדים שהאבידה שלו. ב. סימנים חשובים, כגון מדת ארכו ומדת רחבו וכן משקלו וכיוצא בזה, מחזירים עליהם אבידה, ויש מחלוקת בגמרא אם צריך להחזירם מדין תורה או מדרבנן. ואלו נקראים לפעמים סימנים מובהקים [אבל לא מובהקים ביותר]. ג. יש סימנים גרועים כגון שאומר את הצבע בלבד, כגון שחור או לבן, וכן ארוך וקצר וכיוצא בזה, ואין מחזירים עליהם אבידה, כיון שלא אמר מדתן. עכ"ד.

וראה לקמן (פרק ב סעיף ה), שכל מה שאמרו שסומכים על סימנים כדי להשיב אבידה לבעליה, היינו דווקא אם אותו אדם ידוע ומפורסם בנאמנותו, אבל סתם אדם שאין אנו יודעים אם הוא רמאי או לא, צריך להביא עדים שאינו רמאי, ורק לאחר מכן משיבים לו את האבידה.

ג. המוצא אבידה שאין בה סימנים, תולים אנו לומר, שמן הסתם התייאשו הבעלים ממנה, מכיון שאין להם אפשרות לזהותה, ולכן האבידה נעשית הפקר, והמוצא רשאי לזכות בה לעצמו. (11)

(11). כדאיתא בגמרא בבא מציעא (דף כז.). וראה בסעיף הבא.

ד. יש מקרים, שבהם לא זוכה המוצא באבידה, אף על פי שאין לה סימנים, כגון שמצא חפץ שאין דרך הבעלים להרגיש מיד בחסרונו, ויתכן שהמוצא מצא את החפץ לפני שנודע לבעליו שהחפץ אבד מהם, ועדיין לא התייאשו ממנו. באופן כזה אין המוצא זוכה בכלי, אלא צריך

להניחו ולשומרו, עד שיבוא אליהו הנביא וישיב את האבידה לבעליה.
(12)

(12). הנה כבר נתבאר שכל ההיתר להשתמש באבידה שאין בה סימנים, הוא מטעם שהבעלים מתייאשים ממנה, ולכן דינה כהפקר, ומותר למוצא לזכות בה לעצמו.

אולם כל זה דווקא באופן שידוע לנו בברור שאכן הבעלים התייאשו מהאבידה, כגון המוצא חפץ שרגילים להרגיש מיד בחסרונו, מחמת שרגילים להשתמש בו תדיר, או שהוא דבר כבד וכדומה. אבל באופן שמצא חפץ, שיתכן שהבעלים עדיין לא יודעים שהחפץ אבד להם [מחמת שאינם רגילים להשתמש בו כל שעה], אף על פי שלאחר שידוע להם הדבר, הם יתייאשו ממנו, הרי זה נקרא בלשון התלמוד "יאוש שלא מדעת", ובאופן כזה לא זכה המוצא בחפץ אף אם ימתין זמן רב שכבר יהיה ברור לו שהבעלים התייאשו מהחפץ. וניגע מעט בביאור מושג זה בס"ד.

"יאוש שלא מדעת"

גרסינן בגמרא בבא מציעא (כ"א:): יאוש שלא מדעת [דבר שסתמו יאוש לכשידע (הבעלים) שנפל ממנו, וכשמצאו עדיין לא ידעו הבעלים שנפל מהן. רש"י]. אביי אמר: לא הוי יאוש, ורבא אמר: הוי יאוש.*

*. עיין בקהילות יעקב על בבא מציעא (סוף סימן כו), שעמד לחקור בהא דמהני לרבא יאוש שלא מדעת, אם זהו משום דבודאי יתייאש הבעלים לבסוף, והיאוש שלבסוף מועיל למפרע מעכשיו, כיון שסוף סוף עומד להתייאש, או דאין צריך כלל יאוש שלבסוף, אלא כל דבר שאילו ידע הבעלים מאבידתו היה מתייאש [כגון שאבד לו דבר שאין בו סימן], כבר הותר מעכשיו לכל אדם. ונפקא מינה לגבי המוצא דבר שלא יתודע לבעלים לעולם שהדבר אבד ממנו. והביא שם מחלוקת הראשונים בזה. ע"ש. ועל כל פנים לדינא קיימא לן כאביי, ולכן בכל אופן לא זכה המוצא באופן הנ"ל.

ומסקינן בגמרא, שמחלוקת אביי ורבא היא, במוצא דבר שאין בו סימן. **אביי אמר לא הוי יאוש**, שהרי בשעת מציאת החפץ, בעל החפץ עדיין אינו יודע שהחפץ אבד לו, ולכן אין המוצא יכול לזכות בו, אף על פי שברור הדבר שלאחר שידוע לבעל החפץ שהחפץ אבד לו, יתייאש ממנו. **רבא**

אמר הוי יאוש, משום שכאשר יתברר לו שנפל החפץ, יתייאש, מאחר ואין לו סימן לזהות את החפץ.

והוסיף הריטב"א (שם) שאפילו אם לבסוף לא נתייאש הבעלים כלל, מכל מקום כיון דלית בה סימן, כאבודה ממנו ומכל אדם דמי, ולכן זכה בה המוצא. והקשו בגמרא, לשיטת אביי שיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, מדוע המוצא מעות מפוזרות, הרי אלו שלו, והרי הבעלים לא יודע שנפל לו המעות, והמוצא אותן, הגביהן קודם יאוש הבעלים. ותירצו, שמאחר שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה, אם כן קודם שמצאו זה, נודע לבעלים שנפלו, והתייאשו מהמעות. ע"כ.

ולענין הלכה נפסק כאביי, שיאוש שלא מדעת אינו יאוש. וזו לשון הרמב"ם (ה' אבדה פרק יד ה"ה): יאוש שלא מדעת אפילו בדבר שאין בו סימן אינו יאוש, כיצד, נפל ממנו דינר ולא ידע בו שנפל, אף על פי שכשידע בו שנפל יתייאש, הרי זה אינו יאוש עתה עד שידעו הבעלים שנפל. אבל אם עדיין הבעלים אומרים 'שמא נתתיו לפלוני', או 'שמא במגדל הוא מונח', או 'שמא טעיתי בחשבון' וכיוצא בדברים אלו, אין זה יאוש.

וכתב שם המגיד משנה: ודע שהנראה מן הסוגיא היא, שכל דבר שיש ספק אם ידעו הבעלים בנפילתו אם לאו, אסור מספק, לפי שבגמרא אמרו גבי מעות מפוזרין הרי אלו שלו. ואקשינן על אביי מדוע הן שלו והרי לא ידע מנפילתן. ופרקינן - אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה. ומשמע שרק באופן שידוע לנו בברור שהבעלים התייאשו, זכה המוצא באבידה, אבל מסתמא בדבר שאין לתלות שידעו הבעלים בנפילתו, אסור לקחתה לעצמו. וכל הסוגיא מוכחת כך, דאי לא, מאי קושיא ומאי פירוקא. ע"כ.

ולפי זה, יתבאר בעזר האל לקמן, שיש סוגי חפצים שהמוצא אותם זכה בהם מיד, מכיון שברור לנו שבעלי החפצים כבר גילו שאבד להם החפץ, והתייאשו ממנו. אולם יש חפצים שאין ידוע לנו בברור האם נודע לבעלים על אבידת החפץ או לא, ולכן אין המוצא יכול לזכות באבידה אלא אם כן במקרים מסוימים כפי שיתבאר בס"ד בפרקים הבאים. ועיין בשו"ת אור לציון (חלק א עמוד רכז), שביאר, שלדעת הרמב"ם, יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש, היינו דווקא כשמכיר את הבעלים, אבל כשלא מכיר את הבעלים זכה המוצא באבדה כשאינו בה סימן. ע"ש.

פרק א - דיני השבת אבידה

א. המוצא אבידה במקום שרוב האנשים הם יהודים, חייב להכריז עליה ולהשיבה לבעליה, ומקיים בזה מצוה מהתורה. ואם התעלם מהאבידה ולא השיבה, עובר על איסור תורה, וביטל מצות עשה. (1)

(1). כמבואר במבוא הנזכר לעיל, וכן פסקו הרמב"ם בהלכות גזלה ואבדה (פרק יא ה"א), והשלחן ערוך בחושן משפט (סימן רנט סעיף א). וכתב הרי"ף (יומא סוף פ"ח): בין הדברים המעכבים את התשובה, המוצא אבידה ואינו מחזירה לבעליה. ע"כ.

וכתב הרשב"א בתשובה (חלק ד סימן קד), שהשבת אבידה מצותה אפילו בשבת, אלא אם כן הוא דבר שאסור בטלטול, שאז פטור. וכן כתב בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן פב) שהמוצא אבידה בשבת, והיא חפץ שאסור לטלטלה בשבת משום מוקצה, שאסור לקיים בה מצות השבת אבידה דאורייתא, משום איסור מוקצה דרבנן. ע"ש.

וכתב בספר החינוך (מצוה תקלח): שורש מצוה זו ידוע, כי יש בזה תועלת הכל וישוב המדינה, שהשכחה בכל היא מצויה, גם בהמתם וכל חייתם בורחים תמיד הנה והנה, ועם המצוה הזאת שהיא בעמנו, יהיו נשמרות הבהמות והכלים בכל מקום שיהיו בארצנו הקדושה, כאילו הן תחת יד הבעלים, וכל פקודי ה' ישרים משמחי לב. עכ"ל.

ועל כן כתב בספר בן איש חי (ש"א פי' כי תבא), שחייב אדם להזהר במצות השבת אבידה, ולא יתנו היצר הרע על חמדת הממון ועל ביטול מצוה זו, הן מחמת עצלות הן מסיבה אחרת.

חובת הנשים בהשבת אבידה

הנה לפי הנראה בפשטות, נשים חייבות במצות השבת אבידה כדין האיש, מפני שהיא מצות עשה שאין הזמן גרמא, כדאיתא בגמרא קידושין (ד.ד.), וכל מצוה שאין הזמן גרמא, נשים חייבות בהן. וכן כתב בספר החינוך (מצוה תקלח).

אומנם אנכי הרואה בשו"ת הרדב"ז חלק א (סימן תקכד) שכתב, שדין נשים בהשבת אבידה, כדין זקן ואינה לפי כבודו, שכל דבר שאם היה אובד מהן, היו נוטלות כשהיו מוצאות ברחוב, הרי הן חייבות להחזיר אבידה כזאת לבעליה. אבל אם לא היו נוטלות [משום כבודן], פטורות מלהחזיר אבידה לאחרים. וכל כבודה בת מלך פנימה. ע"כ.

ועין רואה בשיטה מקובצת (בבא מציעא ל.) שכתב, שיש אומרים שמצות השבת אבידה אינה נוהגת בנשים, משום דכל כבודה בת מלך פנימה. אך הרא"ש כתב על זה, דלאו מילתא היא, דבין בזקן ובין בנשים נוהג מצות

השבת אבידה, שכל דבר שבשלו דרכו ליטול, בשל חברו חייב להחזיר. ע"כ.

ונראה שדברי הרא"ש תואמים לדברי הרדב"ז הנזכר לעיל, ועל כן, כל שלא היתה נוטלת את שלה, אינה צריכה ליטול ולהחזיר אבידת אחרים. אבל אם את שלה היתה נוטלת ברשות הרבים, גם אבידת אחרים צריכה ליטול ולהחזיר. ושוב ראיתי שכן כתב בספר פתחי חושן (חלק א עמוד רלג). ועיין עוד בשו"ת שרגא המאיר (ח"ד סימן נא).

לסיכום: אשה שמוצאת אבידה, מתחייבת היא בכל דיני ההשבה, אולם אם מצאה דברים כבדים, וכן דברים שאין דרכה ליטלם אם היו שלה, פטורה היא מלהשיבם.

ב. הלוקח את האבידה לעצמו ואינו מחזירה לבעליה, מלבד האיסורים שנזכרו בסעיף הקודם, הרי הוא עובר גם על עוון גזל, (2) ועתיד לחזור בגלגול כדי להשיב את האבידה לבעליה. (3)

(2). כתב השולחן ערוך (סימן רנט סעיף א): הרואה אבידת ישראל, חייב לטפל בה להשיבה לבעליה, שנאמר: "השב תשיבם". ואם נטלה על מנת לגזלה, ועדיין לא נתייאשו הבעלים ממנה, עובר משום השב תשיבם לאחיד, ומשום **לא תגזול**, ומשום לא תוכל להתעלם. ואפילו אם יחזירנה אחר כך, כבר עבר על לא תוכל להתעלם.

והקשה בשיעורי רבי שמואל רוזובסקי על בבא מציעא (סימן לח), מדוע קאמר שעובר משום "לא תגזול", ולא קאמר שעובר על "לא תגנוב", והרי הוא גונב את האבידה ללא ידיעת הבעלים, ואין זה דומה לגזילה שנאמר בה "ויגזול את החנית מיד המצרי", דהיינו שהגזלן לוקח חפץ בידיעת הבעלים. אבל באבידה אין הבעלים מודעים לכך, ואם כן דמי לגניבה ולא לגזילה.

ותירץ בשם הגרי"ז, שאחד התנאים של גניבה הוא - "וגונב מבית האיש", דהיינו שיגנוב את החפץ מבית בעליו. ומאחר שהמוצא אבידה ולוקחה לעצמו, אינו לוקחה מבית האיש, אלא מההפקר, לכן אין לו דין גנב. ועוד למדונו רבותינו, שכל הלוקח ממון חברו לרשותו ללא שום פחד, זהו גזילה. ואם יש לו פחד בלקיחתו, נתחדש שיש לו דין גנב שצריך לשלם כפל. אבל כל לקיחת ממון שאין בה פחד מהבעלים, היא גזילה. ולכן המוצא אבידה ואינו מחזירה, נקרא גזלן, מפני שאין לו פחד בלקיחתו, וגם אינו לוקח מבית האיש. ע"ש. ועיין לריטב"א בחידושיו לבבא מציעא (דף כו:).

(3). כתב בספר קב הישר (פרק מ): דע שענין גלגול הנשמה מתחלקת לשני אופנים, האופן האחד שאינו בהכרח שימות ויתגלגל נשמתו באיש אחר לתקן הגלגול, אלא בעודו בחייו, תבוא נשמה אחרת בתוך גופו, ושני

הנשמות ביחד דהיינו נשמה החדשה ונשמה שלו, המה בחיבור, כמו הולד בתוך האשה המעוברת, ועל כן נקרא גלגול זה בחינת ה"עיבור". וכשם שהולד מכוסה ונעלם בתוך האם כשהאשה מעוברת, כך הנשמה החדשה בתוך נשמה שלו מכוסה ונעלמה, עד כי יתוקן הקלקול, ואז הולכת הנשמה החדשה למקור שבתה ולמקומה הראוי לה, וזה הגלגול הוא גלגול שאינו חמור.

אבל אם הקלקול גדול, אין לו תקנה כי אם שתתגלגל הנשמה בשעת יצירת הולד, ונשמה זו נמצאת לבד בתוכו, והיא בתוך הגוף זמן רב כל הימים, ולפעמים יצא שכרה בהפסדה, שזה האדם לא די שאינו מתקנה, אלא אדרבא גורם לה פגמים יותר גדולים על ידי חטאים ופשעים, וזה ענין רע מאוד לנשמה.

והנה יש מצוה אחת אשר בעיני האדם עוונשה קל הוא והוא חמור, וזו מצות השבת אבידה. שבהיות עובר על השבת אבידה שרואה אבידת אחיו ואינו מהדר אחריה ליקח אותה ולהשיבה, הוכרח לבא בגלגול בולד הנוצר להשיב לבעליה, ובתוך הזמן סובל יסורים וצער זמן רב ואינו בא בגלגול הקל שהוא בחינת העיבור שהוא מתכסה ונעלם בתוך נשמתו, כי הקב"ה דן את האדם מדה כנגד מדה, ועל כן, כל ירא וחרד יתפלל שינצל מגלגולים, כי בעיני העם, הגלגול הוא עונש קל. ע"ש.

להחזיר אבידה לבעליה

ג. אדם שמצא אבידה, ונודע לו מי הם בעליה, אינו צריך לטרוח ולהביא את האבידה עד לביתו של בעל האבידה, אלא יודיע לו שיבוא לקחת את אבידתו, ודיו בכך. (4)

ואם האבידה תופסת לו מקום בביתו, רשאי המוצא להקציב זמן לבעל האבידה, ולהודיעו שיבוא ליטול אבידתו עד אותו הזמן שקצב לו. ואם עבר הזמן ולא בא לקחתה, רשאי המוצא להוציא את האבידה מביתו ולהפקירה. (5)

(4). כתב הרשב"א בחידושו (בבא מציעא ל.), דאי בעי בעל אבידה לומר לא בעינא, לא מחייב לאהדורי. ע"כ. דהיינו שאם בעל האבידה אומר שאינו חפץ באבידה, אין חובה למוצא להחזיר לו את אבדתו. ונראה שהוא הדין אם מראה סימנים שאינו חפץ באבידה [כגון שמודיעים לו שהאבידה נמצאה, ואינו בא לקחתה], בכהאי גוונא אין המוצא צריך לטרוח ולהשיבה לבעליה. ושוב ראיתי שכן דעת החזון איש בספר פאר הדור (חלק ד עמוד ריז).

(5). כן הורה הגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א והובאו דבריו בספר השבת אבידה כהלכה (עמוד מה), ונראה טעמו, משום שנאמר "עד דרוש אחיך אותו", כלומר, שצריך לטפל באבידה, עד שינדע לבעלים היכן הוא יכול לדרוש ולהשיג את אבידתו. ובאופן שכבר נודע לו היכן האבידה נמצאת ואינו בא לקחתה, שוב אין חייב המוצא לטפל בה, מפני שאין זו "אבידה". ועיין בשו"ת שבט הלוי חלק ד (סימן ריד) .

סגולה למציאת אבידה

ד. מי שאבדה לו אבידה, יאמר: "אמר רבי בנימין, הכל בחזקת סומין, עד שהקדוש ברוך הוא מאיר את עיניהם, מן הכא: "ויפקח אלהים את עיניה". וזוהי סגולה למצוא את האבידה. (6)

(6). פניני רבינו הקהילות יעקב (עמוד קיג). ובספר צדקה לחיים (אות שפז) כתב, שיתן תכף ומיד צדקה לעניים, וידליק נר לעילוי נשמת התנא הקדוש רבי מאיר בעל הנס, ובעזרת השם ימצא את האבידה, מפני שנברא מלאך מהצדקה, ואותו מלאך יורה לו את הדרך למצוא את אבידתו. וסיים, שהוא בדוק ומנוסה. ע"כ.

אומנם כתב הגאון החסיד רבי אליהו הכהן בספר מדרש תלפיות (ענף אבידה ומציאה), שמי שמאבד איזה דבר, אם ינדור לתת שמן למאור לנשמתו של רבי מאיר, מיד ימצא את האבידה. אולם כל זה דווקא אם לא עבר זמן רב, שאם איבד כסף ועבר זמן רב, אפשר שכבר ביזבז אותם המוצא. ואם איבד בגד, אפשר שהמוצא הוליקו למקום אחר, ואז אין מועיל הנדר שנדר.

פרק ב - הכרזה וסימנים

א. המוצא אבידה שיש בה סימנים, צריך להכריז עליה, כדי שבעל האבידה יבוא לקחת את אבידתו. ולכן צריך המוצא לתלות מודעות ליד מקום המציאה, ובכל מקום שדרכם של אנשים לעבור, כגון ליד המכולות, ובתחנות האוטובוס, ובכניסה לבנין וכיוצא בזה. (1)

ועל כל פנים, מעיקר הדין אין צריך המוצא להוציא ממון כדי לפרסם את האבידה. ועל כן אינו צריך לפרסם על כך בעיתונים וכדומה, כשהדבר כרוך בתשלום. (2)

(1). כן פסק מרן בשלחן ערוך סימן רסז (סעיף ג). וכתב הרה"ג רבי אריה זאב גינזברג בשו"ת דברי חכמים (עמוד רלג), שלא צריך לפרסם בכל העיר, אלא רק באותה שכונה שנמצאה האבידה. וכן מבואר בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סימן ט אות ח).

וכתב בספר אבידה ומציאה (עמוד כד), שצריך לתלות את המודעות במקום בולט וגלוי לעין כל, וצריך להשאיר את המודעות זמן סביר שיש לשער שהמאבד יראה את המודעות, וכתבו האחרונים שעדיף שיהיה מונח לפחות שבוע או שבועיים. ע"כ. וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ג סימן תסד). ובשו"ת עשה חיל חלק ב (סימן כד) כתב, ששיעור הכרזה הוא שלושים יום. ע"ש. והמחמיר להניח מודעה כמה שיותר זמן, תבוא עליו הברכה.

(2). כתב בשו"ת אגרות משה (חושן משפט חלק ב סימן מה) : בענין נתינת מודעות להשבת אבידה, מספיק שישים במקומות ציבוריים, כגון בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ובמקומות אחרים שרבים מצויים שם, כגון אצל המעליות של הבתים הגדולים, כמו שבזמן המקדש היה מכריז בגי רגלים בירושלים. ואף שאי אפשר שהכל ישמעו, סומכים דכל מי שאבד לו אבידה יבוא לשמוע, וגם חברא חברא אית ליה, אבל אין מטריחים המוצא להכריז יותר מהמקומות שרבים מצויים שם. ובעיתונים שידוע שקוראים אותם, גם שהוא דבר טוב להכריז בהם, אבל אינו מחוייב להוציא הוצאות ולחייב למאבד לשלמו, וגם יכול המאבד לטעון, כי אף על ידי מודעות אחרות היה יודע מי מצא אבידתו. ע"כ.

וראה בשו"ת שבט הלוי חלק ד (סימן ריד) שנשאל באחד שירש אוצר של ספרים, וביניהם הרבה ספרים שהנפטר שאל אותם מספריות, והיורש שלח מכתבים שיבואו ויקחו הספרים, כי הוא נמצא בעיר אחרת, ודמי הוצאות משלוח אינו רוצה לשלם, כי טוען שאינו בן הנפטר ואין עליו לשלם חובות הנפטר. מה דינו בזה והדין עם מי. והשיב, שמאחר שאין היורש רוצה להשתמש בספרים כלל, הוי ליה כהשבת אבדה, ואינו מחוייב להוציא הוצאות בשביל כך, לפיכך פשוט שיוצא ידי חובה במה שיוודיע לבעלים, ויבואו הם ויטלו חלקם. ע"כ.

ועל כל פנים, כתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן תסד), שהן אמת שאינו צריך להוציא ממון כדי לפרסם על האבידה בעיתון, מכל מקום אם האבידה יקרה ויש סיכוי טוב שיוודע על ידי העיתון מי הבעלים, והם יחזירו לו דמי הפירסום, מצוה לשלם ולפרסם במודעה. ואף על פי שאין חובה להוציא ממון כדי להשיב אבידה לבעליה, מכל מקום כיון שסביר להניח שיזכה בכך למצות השבת אבידה, כדאי לו להוציא ממון כדי לקיים מצות עשה זאת [כשהאבידה יקרת ערך ושווה את הפירסום].

כיצד מכריזים

ב. כאשר רוצה המוצא להכריז על האבידה, צריך לפרט במודעה איזה חפץ מצא, ולא לכתוב באופן כללי "נמצאה אבידה". ועל כן, מי שמצא עט, ירשום במודעה "מי שאיבד עט, יבוא לקחתו על פי סימנים, במקום פלוני". (3)

(3). כתב השולחן ערוך (סימן רסז סעיף ד): כיצד מכריז, אם מצא מעות, מכריז: מי שאבד לו מטבע, יבא ויתן סימנים ויטול. וכן מכריז: מי שאבד לו כסות, או בהמה או שטרות, יבא ויתן סימנים ויטול, ואף שהודיע את מין האבידה, אינו חושש לרמאים, לפי שאינו מחזירה עד שיתן סימנים מובהקים. ע"כ.

וזו לשון הבן איש חי בפרשת כי תבוא (שנה א אות ג): מצא אבידה שיש בה סימן, חייב להכריז בבית הכנסת, ויאמר מין המציאה שמצא מה היא, ואם אדם יגיד סימניה יתן לו. אבל אם הוא לא אמר מין המציאה מה היא, ובא אדם ואמר מה היא, אין זה סימן, כי אם עד שיתן סימנים מובהקים, כגון מדה או משקל או מנין וכיוצא בזה. ע"כ.

ג. ישנם כאלה שמוצאים אבידה [כגון עט וכדומה], ותולים אותה בלוח מודעות בצירוף פתקה שרשום בה "נמצאה אבידה", כדי שבעל האבידה יראה את אבידתו ויקחנה. ואין לעשות כן, מפני שהאבידה עלולה להילקח על ידי אנשים שאינם הגונים. (4)

(4). מבואר בשולחן ערוך (סימן רסז סעיף א) שחייב ליטפל באבידה עד שיחזירנה לרשות בעליה במקום המשתמר. אבל אם החזירה למקום שאינו משתמר, כגון גנה וחורבה, ואבדה משם, חייב באחריותה. ע"כ. ואם כן ברור הדבר, שאין להניחה במקום שמצויים עוברים ושבים שאינם הגונים, שעלולים לקחתה לעצמם. וכן כתבו האחרונים. וברור.

סימנים

ד. המוצא אבידה אינו חייב להכריז עליה, אלא אם כן יש לאבידה סימנים מסוימים, שאפשר לזהותה על פיהם. אבל אם אין בה סימנים, אין צריך להשיבה לבעליה, והרי היא של המוצא. (5)

(5). כתב מרן בשלחן ערוך (ח"מ סימן רסב סעיף ג): אין המוצא מציאה חייב להכריז, אלא בדבר שיש בו סימן בגופו, או שראוי ליתן סימן במקומו, או בקשריו, או במינינו, או במידתו, או במשקלו. אבל אם אין בו שום סימן, הרי הוא של מוצאו, שהרי הבעלים נתייאש מיד כשידע שנפל, כיון שאין בו סימן, ובא ליד המוצא בהיתר. ע"כ. ועיין לקמן (בפרק ד), שאם יש

לחפץ סימן מסוים שבהרבה חפצים מסוג זה עלול להיות סימן כזה, כגון שמצא שעון בצבע מסוים, או כרטיסיה עם מספר ניקובים, אין זה נחשב לסימן. ע"ש.

הבאת עדות

ה. אף שנתבאר שמשיבים אבידה על פי סימנים, מכל מקום אדם שאינו מוכר כאדם הגון וישר, אין משיבים לו אבידה, אלא אם כן יביא עדים שיעידו עליו שאינו רמאי, ואז יהיה רשאי ליטול את אבידתו. (6)

אומנם אם אותו אדם שטוען שהאבידה שלו, מופר כאדם הגון וירא שמים, וכל שכן אם הוא תלמיד חכם, נאמן לתת סימנים, ורשאי ליטול את האבידה אף בלי להביא עדים שיעידו על נאמנותו. (7)

(6). גרסינן בגמרא בבא מציעא (כח:): תנו רבנן: בראשונה כל מי שאבדה לו אבידה, היה נותן סימנים ונוטלה. משרבו הרמאים, התקינו שיהיו אומרים לו: צא והבא עדים דלאו רמאי את וטול.

וביאר התורת חיים (שם דף כז:), שבראשונה שלא היו הרמאים מצויים, תיקנו שכל מי שאבדה לו אבידה מסתם בני אדם, היה נותן סימנים ונוטלה. משרבו הרמאים שהיו מצויים הרבה, תיקנו בסתם בני אדם שיביאו תחילה ראיה דלאו רמאים הם, ונוטלים בסימנים. ואם לא הביאו ראיה, דינם כודאי רמאים, ולא מחזירים להם אבידה אלא בעדים, כדקתני במתניתין "והרמאי אף על פי שאמר סימנים, לא יתן לו עד שיביא עדים שהיא שלו." ע"כ.

ופסק מרן השלחן ערוך (סימן רסז סעיף ו): בראשונה, כל מי שאבד לו אבידה ובא ונתן סימנים, מחזירים אותה לו, אלא אם כן הוחזק רמאי. משרבו הרמאים, התקינו בית דין שיהיו אומרים לו: הבא עדים שאין אתה רמאי, וטול. וכתב הרמ"א בהגה, שיש אומרים שאם נתן סימן מובהק, מחזירים לו את האבידה אפילו בזמן הזה, ואין צריך להביא עדים שאינו רמאי. ע"כ. ועיין בשו"ת מהריט"ץ החדשות (סימן קא ד"ה אמנם לע"ד).

וממה שסתם מרן שאין משיבים אבידה שלא בעדים, הכי נקטינן, ולכן אין להשיב אבידה למי שנותן סימנים אפילו שהסימנים מובהקים, אלא אם כן יביא עדים שיעידו עליו שהוא אדם נאמן, כמבואר בבית יוסף (שם). וכן עיקר לדידן הספרדים. וכן כתב בשו"ת עשה חיל (חלק ב סימן כו), והעיר שם על דברי הבן איש חי (פי כי תבוא אות ג) שמשמע מדבריו שפסק כהרמ"א. ע"ש.

וטעם הדבר שלא מחזירים אבידה לאדם המוחזק לרמאי אף על פי שנותן סימנים מובהקים, פירש רש"י (שם ד"ה חיישינן), שיש לחוש שמא אותו רמאי שמע את זה שאבד לו החפץ, מתאונן בין שכיניו שאבד לו חפץ פלוני, והרמאי יודע את סימני החפץ, וכשישמע את המוצא מכריז על החפץ, יקום ויתן סימנים, ויקח את החפץ. ולכן צריך עדים שיעידו על נאמנותו.

(7). כתבו המאירת עינים (שם אות י) והשפתי כהן (שם ס"ק ב), שצורבא מרבנן מסתמא אינו רמאי, ועל כן אינו צריך להביא עדים שיעידו על נאמנותו. ע"ש.

ומסתבר שגם לאדם שמוחזק לירא שמים, מחזירים אבידה ללא עדים אף שאינו תלמיד חכם, דהנה מבואר בשלחן ערוך (שם) שצריך להביא עדים שאינו רמאי, אבל לא צריך להביא ראיה שהוא תלמיד חכם. ואם כן, כל אדם שידוע לנו שהוא בחזקת כשר ואינו רמאי, לא מצריכים אותו להביא עדים על כך. וכן מוכח בספר ערוך השלחן (סימן רסב אות כה). ע"ש. וכן כתב בספר אבידה ומציאה (עמוד לט), שגם מי ששומר תורה ומצוות והולך בדרכים ישרות ויש לו דרך ארץ, מסתמא אינו רמאי וסומכים על הסימנים שנותן. ועיין בשו"ת דברי חכמים (עמוד רלד).

בדין נאמנות תלמיד חכם להעיד על אבידתו

הנה נתבאר לעיל, שתלמיד חכם נאמן להעיד על אבידתו, ואינו צריך להביא עדים שיעידו עליו שאינו רמאי. ואנכי עמדתי ואתבונן, מדוע האמינו רבותינו ז"ל לתלמיד חכם יותר משאר אינשי דעלמא, והרי בממונות, אדם קרוב אצל עצמו, והשוחד יעור עיני חכמים, ואם כן, מאין לנו שאכן אותו תלמיד חכם מעיד נאמנה על החפץ שהוא שלו. ומצאתי לגאון רבי אלעזר סגל לנדא [נכדו של ה'נודע ביהודה'] בספרו יד המלך על הרמב"ם (ה' גזלה ואבדה פרק יג ה"ה), שביאר זאת בטוב טעם ודעת, ואלו תוכן דבריו:

הוקשה לי מעולם על הא דמחזירים לצורבא מרבנן אבדה בטביעות עין, ואמאי מחזירים, נהי דסמכינן על כח הבחנתו של צורבא מרבנן שיש בו דעת להבחין ולהכיר את שלו, מכל מקום כיצד אנו מאמינים לו שהוא אכן מכירו שהוא שלו, ואיך מצינו שיהיה לצורבא מרבנן יתר שאת בנאמנות לענין ממון, מסתם שאר בני אדם, ואדרבה אדם קרוב אצל עצמו, ואין לך נוגע גדול יותר מזה, ואנן מצינו גבי קרוב, דאפילו משה ואהרן פסולים זה לזה להעיד, דגזרת המלך הוא, ולמה יעדיף כאן באבדה הנאמנות של צורבא מרבנן, יותר מכל שאר בני אדם.

ויש ליישב, דודאי היכא דאנו צריכים לנאמנות גמורה כגון בעדות וכדומה, בכל אופן הבעל דין בעצמו הוא פסול, ואין חילוק בין צורבא מרבנן לסתם בני אדם, ואפילו משה ואהרן פסולים בנוגעים.

ברם, באבדה אין אנו צריכים לנאמנות גמורה כלל, דבלאו הכי היה לנו להחזיר לכל מי שיאמר שהחפץ שלו, שהרי אין למוצא כח לעכב את החפץ הנמצא תחת ידו, מפני שאינו שלו ואין רשותו עליו, והוי כמונח עדיין במקום הפקר, דודאי יכול כל אחד להגביהו ולומר עליו שהוא שלו, ומה לי עם מונח במקום הפקר או ביד המוצא. ועל כן, מפח הסברא מחויב להיות שטענת כל מי שטוען טענת ברי שהאבידה שלו, יהיה מהני נגד טענת שמא של המוצא.

אמנם, כשמונח החפץ ביד המוצא, גלי לן קרא ד"והיה עמו עד דרוש אחיך אותו", שיהיה רשותו של המוצא עליו, עד שידרשנו אם הוא רמאי, וכל זמן שלא דרשו לזה על פי חק התורה - או בעדים או בסימנין, אין יכולים להוציא את החפץ מרשותו של המוצא, אף שבא אדם וטוען טענת ברי שהחפץ שלו.

הילכך בצורבא מרבנן שאינו משנה בדיבורו (עיין ב"מ כג:), בזה קים לן בגוויה שאינו רמאי, ולכן יצא בזה מן הכלל של הפסוק ד"והיה עמו", ואינו צריך דרישה כלל אם הוא רמאי, וממילא לא הוי לגביה צורבא מרבנן רשותו של המוצא רשות כלל, ולכן שפיר מחזירים לו על פי טביעת עין שלו, דהוי כמוצאו במקום הפקר ואומר דשלו הוא. מה שאין כן בשאר אינשי דעלמא. ע"כ. ועיין בשו"ת אחיעזר (חלק א אהע"ז סימן יד אות ג).

ודרך אגב הוקשה לי קצת בזה, דהנה בגמרא (שם) מובא מעשה על אבוה דרב פפא, שאבד לו חמור, ואדם אחד מְצָאוּ. וכשבא לפני רבה בר רב הונא כדי ליטול את חמורו, אמר לו רבה: לך תביא עדים שאינך רמאי וטול את החמור. הלך והביא עדים שהעידו עליו שאינו רמאי, וקיבל את החמור. ע"כ.

ולכאורה מדוע היה צריך אביו של רב פפא להביא עדים, והרי מן הסתם היה צורבא מרבנן, ולפחות היה מוחזק לאדם הגון וירא שמים, ויש להאמין לו שאינו רמאי אף ללא עדות.

ובאמת ראיתי בתוספות רי"ד (שם) שכתב, שיש לגרוס בגמרא שאדם אחד אבד לו חמור, ואבוה דרב פפא מצא את החמור של אותו אדם, והיה ספק אם אותו אדם נאמן או לא, ולכן הצריכוהו להביא עדים. אבל לא היה ספק בנאמנותו של אבוה דרב פפא. ע"כ. ועל כל פנים, אף אם גרוס כגירסת שאר הספרים שאבד חמורו של אבוה דרב פפא, נראה ליישב לפום ריהטא, שרבה בר רב הונא לא הכיר את אבוה דרב פפא, ולכן דרש ממנו שיביא עדים שיעידו עליו שאינו רמאי, אבל אם היה מכירו, לא היה

פרק ג - מציאת כסף

מציאת כסף ברחוב

א. המוצא כסף מפוזר ברחוב ואין עליו שום סימן היכר, רשאי לקחתו לעצמו, מפני שמן הסתם בעלי הכסף התייאשו ממנו, והרי הוא כהפקר. (1)

וגם אם לאחר שמצא את הכסף, נודע לו ממי הוא נפל, אינו מחויב להחזיר לו את כספו. והמחמיר להחזירו לבעליו, תבוא עליו הברכה. (2)

(1). כתב השלחן ערוך (סימן רסב סעי' יא-יב): המוצא מעות מפוזרים, הרי אלו שלו. אפילו היו מקצת מטבעות זה על גב זה, הרי הם כמפוזרים. מצא שלשה מטבעות זה על גב זה והם עשויים כמגדל [דהיינו הרחב למטה, בנוני באמצע, וקטן למעלה] חייב להכריז. ע"כ. ומוכח שרק כשיש סימן מיוחד, צריך להכריז עליו, אבל בלאו הכי אינו חייב להכריז, והרי הן שלו.

מצא שטרות כסף כרוכים בגומיה או בתוך מעטפה האם צריך להכריז

ראה ראיתי בספר השבת אבידה כהלכה (עמוד קיג) שכתב: מצא שטר כסף בודד, הואיל ואין בכסף סימן, זוכה בו המוצא. וכל זה דווקא כשמוצא שטר כסף אחד, אבל אם מצא שניים או שלוש שטרות במקום אחד, חייב להכריז, מכיון שיש סימן במנינו [שמניין השטרות מהווה סימן]. ע"כ.

ולכאורה לפי דברי מרן השלחן ערוך הני"ל, יש ללמוד שגם המוצא שטרות כסף אין המנין נחשב לסימן אפילו אם השטרות נמצאו במקום אחד, שהרי שפתי מרן ברור מללו שאפילו היו מקצת מטבעות זה על גב זה, הרי הם כמפוזרים, ולא אמרינן דמניינם נחשב לסימן, והוא הדין כשמוצא כמה שטרות במקום אחד, שאין זה נחשב לסימן.

ואף שבשולחן ערוך (סימן רסב סעיף טז) כתב: המוצא מחטים וצנורות ומסמרים וכיוצא בהם, אם מצאם אחת אחת הרי אלו שלו. שנים שנים או יותר, חייב להכריז, שמנן נחשב לסימן. ע"כ. ואם כן קשה, מאי שנא מהמוצא מטבעות שאינו צריך להחזיר אף שיש להם מנין, ולא אמרינן בהו דמנין הוי סימן [וקושיא זו הקשה כבר הבית יוסף שם].

הנה טוב עין יראה בדרישה (שם אות טו), שהביא דברי הדרכי משה שכתב ליישב קושיא זו, שבמחטים ומסמרים וכדומה, תולים לומר שהונחו שם על ידי הבעלים, ולא נפלו ממנו, דדוקא מטבעות שלכל אדם יש לו אצלו מעות ושכיח לאבדם דרך נפילה, לכן בעינן שיהיו מונחים כמגדלים כדי שיהיה ברור שלא נפלו אלא הונחו, ורק בכהאי גוונא נחשב לסימן וחייב להכריז. מה שאין כן במחטים וכדומה, אין דרכם של בני אדם לשאת אותם עימם, אלא רק החייטים וסוחרים שמסתחרים עימם נושאים אותם, וכל אותם הנושאים דברים אלו יודעים מנינם, ולכן מנין נחשב לסימן.

והוסיף הדרישה לתרץ, דמבואר בתוספות (ב"מ כד.) שמנין אינו נחשב לסימן אלא בדרך הנחה ולא בדרך נפילה, ומה שאמרו שהמוצא מחטים וכדומה צריך להכריז משום שמנין הוי סימן, **מיירי במצאם דרך הינוח**. וכן מבואר ברבינו ירוחם, שאם מצא מחטים ומחרוזות דרך נפילה **ואינן קשורים זה בזה**, לא הוי מנין סימן, שמא יותר היו ונאבדו מקצתן במקום אחר. אבל אם מצא אותם בדרך הינוח או שקשורים זה בזה, מנין הוי סימן. ע"כ. וכתב הנתיבות המשפט בביאורים (שם ס"ק ה) שהעיקר כדברי הפרישה.

ולפי זה יוצא, שהמוצא מעות שקשורים אחד בשני על ידי גומי, או שנמצאים במעטפה, נחשב המנין לסימן כדין מחטים הקשורים אחד בשני, וצריך להכריז עליהם אף על פי שמצא אותם דרך נפילה, דבכהאי גוונא מנין הוי סימן. אבל המוצא שטרות כסף שאינם קשורים, אינו צריך להכריז עליהם אפילו אם מצא אותם אחד על השני, דאין המנין נחשב לסימן, מכיון שיכול להיות שהיו יותר והתפזרו. ועיין בשולחן ערוך סימן רס (סוף סעיף ה), ובשו"ת אור לציון חלק א (ח"מ סימן י). ודו"ק.

(2). כתב השיטה מקובצת (ריש בבא מציעא) בשם הריטב"א: תנן; "אלו מציאות שלו, ואלו חייב להכריז", הא דקתני 'אלו מציאות שלו', ולא קתני 'אלו מציאות שאינו חייב להכריז', היינו לאשמועינן שאפילו הביא הלה עדים שנפל ממנו, אין נותנים לו, דכיון שדבר שאין בו סימן הוא, איאוש מיאש מסתמא, ונעשה הפקר. ולכן הדגישו ואמרו **אלו מציאות שלו**. ע"כ. ומאחר שכסף הוא מהדברים שנאמר עליהם במשנה - "אלו מציאות שלו", לכן אין צריך להשיב לו, אף על פי שנודע לו לאחר מכן למי הכסף שייך.

וכן כתב בספר בן איש חי (ש"א פ' כי תבוא אות ב) וזו לשונו : מצא מציאה דבר שאין בו סימן, אם דבר זה סתמו שידעו הבעלים מנפילתו מיד, כגון מעות מפוזרים, הרי אלו שלו, דנתלה לומר שידעו הבעלים קודם שמצאן זה ונתייאשו, מפני שאין בהם סימן, ולכן אין חייב להכריז. ואפילו נודע לו אחר כך ממי נפלו, אינו חייב להחזיר, דאמרינן מסתמא נתייאשו הבעלים קודם שמצאן, ורק איכא מידת חסידות להחזיר להם. ע"כ. ועיין עוד בטורי זהב (סימן רסב ס"ק ו).

מציאת כסף בחנות

ב. אדם שנכנס לחנות, ומצא שם דבר שאין בו סימן כגון כסף וכדומה, הרי זה שלו, ואינו צריך לתת את המציאה לבעל החנות. ואפילו אם מצא את הכסף על השולחן שמפריד בין המוכר לקונים, רשאי לקחתו לעצמו.
(3)

אולם כל זה דווקא אם מצא דבר שאין בו סימן, אבל המוצא בחנות או בשאר מקומות ציבוריים, חפץ שיש בו סימן, צריך להכריז עליו ולנהוג בו כל דיני אבידה. (4)

(3). כתב השולחן ערוך (סימן רס סעיף ה) : המוצא מעות בחנות, אם היו בין תיבה לחנוני הרי הם של בעל החנות. ואם מצאם על התיבה, ואין צריך לומר מתיבה ולחוץ, הרי הם של מוצאם. [והרמ"א כתב, שיש אומרים דעל התיבה של חנוני הם].

וכתב הבית יוסף (שם) בשם הרא"ש, דלא אמרינן בכהאי גוונא "חצירו של אדם קונה לו", מפני שאין הבעלים יודע מהכסף שאבד בחנותו, ואנשים רבים מצויים בחנות, לכן אין החנות נחשבת לחצר המשתמרת, ואין דעתו של בעל החנות לקנות מה שבחנותו. וכן כתב השפתי כהן (אות יח).

וכן מבואר ברשב"א בחידושו לבבא מציעא (כו:), דהא דלא אמרינן גבי המוצא בחנות דתקנה לו חצירו לבעל החנות, דכיון שהחנוני רוצה בכניסת הרבים שיבואו לשם לקנות ממנו, הרי היא כרשות הרבים, והמוצא מעות ברשות הרבים זכה בהם. ע"ש.

וכן פסק בספר בן איש חי (פרשת כי תבא אות ה) וזו לשונו : חנויות שבשווקים שמוכרים בהם סחורות, או מיני כלים, או מיני כסות וכיוצא, שנפלו שם מעות מן הלוקחים הבאים לקנות, ומצא אותם המשרת של בעל החנות או אדם אחר, הרי הם של מוצאם, ואינו זוכה בהם בעל החנות. ע"כ.

וכן העלה בשו"ת מים ההלכה חלק ב (סימן פט), שהמוצא מציאה [שאינה בה סימן] באולם שמחות או בלובי של בית מלון וכדומה, זכה במציאה, ואינה שייכת לבעל האולם או לבעל בית המלון, מכיון שנחשבים למקום

שיוצאים ונכנסים בו רבים. ע"ש. ועיין עוד בשו"ת חלקת יעקב (חוי"מ סימן כג).

(4). הנה בדבר זה נחלקו השלחן ערוך והרמ"א, שלדעת השלחן ערוך (סימן רס סעיף ה) חייב להכריז עליה מכיון שיש בה סימן, ולדעת הרמ"א (שם) אינו חייב להכריז, משום שהבעלים מתייאש [ועיין בשפתי כהן (שם) שביאר, שאין מחלוקת בניהם, אלא גם הרמ"א מודה לשלחן ערוך שהמוצא בחנות אבידה שיש בה סימן, צריך להכריז, דרק אם רובם גויים מתייאש בעל החפץ, אבל לא ברוב יהודים. ע"ש]. ומאחר שאנן בדידן נקטינן בתר שיפולי גלימא דמרן ז"ל, לפיכך כל היכא שיש בחפץ סימן, צריך להחזיר האבידה לבעליה אפילו כשמצאה במקום שהרבים מצויים. וכן כתבו בספר אבידה ומציאה (עמוד עט), ובשו"ת עשה חיל (חלק ב עמוד קג) בשם הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א. ע"ש.

מצא שטר כסף בבגד העומד למכירה בחנות

בשו"ת עטרת פז (כרך ג חוי"מ סימן ו), נשאל אודות אדם שנכנס לקנות כמה מלבושים מחנות גמ"ח לבגדים, ואותם בגדים נתרמו לגמ"ח על ידי אנשים שאין להם יותר חפץ וצורך בבגדים אלה, והביאו אותם למקום זה כדי שאחרים הזקוקים יהנו מהם. ובגמ"ח מסדרים בגדים אלו במדפים, כדי להקל על המחפשים למצוא בגד שחפצים בו, ולאחר שאדם מוצא בגד שחפץ לקחת, משלם סך קטן ופעוט עבור לקיחת הבגד, והוא כעין תרומה לגמ"ח, כדי שיוכלו להחזיק ולקיים את מפעליהם.

והנה קונה זה, אחר שמצא לעצמו בגד, טרם ששילם עבורו, הכניס ידו לתוך כיס הבגד ומצא בו שטר של 10 דולר, וכנראה ששטר זה שייד לבעלים הראשונים של אותו הבגד ששכח אותו שם, ואולם לא ידוע עתה כלל מי הוא זה ואיזהו בעליו של אותו הבגד. ועתה טוען המוצא ששטר זה שייד לו, כיון שהוא זכה לעצמו בבגד הזה ומצא בו השטר, ואולם בעלי הגמ"ח טוענים שבגד זה היה מקודם בחזקתם וברשותם, ואליהם הוא נשלח בראשונה, והם כבר זכו גם בשטר זה, ולכן נפשם לשאול הגיעה הצדק עם מי, ומה יעשו בשטר כסף זה?

והעלה לדינא, שהקונה שלקח את הבגד ומצא בו את השטר, הוא הזוכה בו, והשטר הזה קנוי לו קנין גמור. ועל כל פנים ראוי ונכון שהתפשרו ב' הצדדים ברצון ובחפץ לב לחלוק כסף שטר זה, שמחציתו יהיה כתרומה לגמ"ח, ומחציתו יהיה לקונה שמצא אותו. ע"ש. ועיין בשו"ת שרידי אש (חלק א סימן קמח).

מציאת כסף במקום ציבורי

ג. המוצא כסף במונית או באוטובוס, ואין בכסף סימן [כגון שאינו מונח בארנק וכדומה], רשאי לקחת את הכסף לעצמו, ואינו צריך להודיע על כך לבעל הרכב. (5)

אולם אם מצא במונית או באוטובוס ארנק עם כסף, ויש בו סימנים, צריך להודיע על כך לתחנת המוניות או האוטובוסים, ולהשאיר את הפרטים שלו, כדי שהמאבד יוכל לבוא ולקחת את כספו מהתחנה, על פי סימנים. (6)

(5). כתב בשלחן ערוך (סימן רסח סעיף ג): חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו, ואם נפלה בה מציאה, הרי היא של בעל החצר. במה דברים אמורים, בחצר המשתמרת, אבל חצר שאינה משתמרת, אינה קונה לו. ע"כ.

ולפי זה נראה ברור, שהמוצא מעות שאין בהם סימן, במונית או באוטובוס, זכה בהם, ואינו צריך לתת אותן לנהג, מפני שתולים לומר שנפל מאחד הנוסעים, ומאחר שמצוים שם אנשים רבים שנוסעים במשך היום, הרי זה כמוצא מעות ברשות הרבים, ולכן זכה בו המוצא, כמבואר בסעיף הקודם. וכן כתבו בשו"ת מים ההלכה (חלק ב סימן צ), ובשו"ת עשה לך רב (חלק ב).

(6). דמאחר שיש בו סימנים, אין הבעלים מתיאשים ממנו וחייב להכריז כמבואר בשולחן ערוך סימן רסב (סעיף ג). וכן כתב בשו"ת עשה לך רב (שם). וכתבנו שישאיר את הפרטים שלו בתחנה ולא את הארנק, מפני שיש לחוש שאם לא ימצאו את בעל הכסף, עלולים לקחת את הכסף לעצמם, ולכן ימסור את כתובתו ודיו.

ועיין בשו"ת אור לציון חלק א (חוי"מ סימן ט) שנשאל, אודות אדם שמצא שני ניירות ערך מקופלים בתוך מעטפה על גבי הקרקע בחדר הכספות של הבנק, ומסרם לידי המשטרה, ועברו כמה חודשים ובעל השטרות לא בא לקחתם, ודרך המשטרה בכגון זה להחזירם אל המוצא. ונתעורר בזה ספק, האם זה שהגביהם הוא נקרא המוצא, או דלמא בעלי הבנק נקראים המוצאים, מפני שהאבידה היתה ברשותם.

והעלה שם, ששטרות אלו הם בגדר דבר שיש בו סימן, ואין לבעלי הבנק שום זכות לקחת את השטרות הללו, והמשטרה צריכה להחזירם למוצא, והמוצא חייב להכריז עליהם, ואם לא באו בעלי השטרות, יהא מונח אצלו עד שיבוא אליהו הנביא זכור לטוב. ע"ש.

ולפי זה המוצא שטרות בתוך מעטפה או שקשורות על ידי גומי וכדומה, במכולת או במונית או באוטובוס וכדומה, צריך להכריז עליהם, ולהמתין עד שיבוא הבעלים. ואם לא באו הבעלים, יניחם עד שיבוא אליהו הנביא.

ועיין בשו"ת אגרות משה (חוי"מ חלק ב סימן מד), ובמה שכתבנו לעיל בסעיף א
(הערה 1).

מציאה בבית הכנסת

ד. המוצא בבית הכנסת אבידה שאין בה סימן, כגון כסף וכדומה, אין צריך לתת את הכסף לגבאי בית הכנסת או לקופת צדקה של בית הכנסת, אלא רשאי לקחת את הכסף לעצמו. (7) והרוצה לתרום את הכסף לבית הכנסת, תבוא עליו הברכה.

(7). משום דהוי מקום שרבים מצויים בו, ובכהאי גוונא נחשב המקום לרשות הרבים ולכן המוצא שם מעות וכדומה, זכה בהן, כנזכר לעיל. וכן כתב המשנה ברורה בסימן קנד (סי"ק נט), שאם מצא דבר [שאינו בו סימן] בחצר בית הכנסת או בבית הכנסת, זכה בו המוצא.

וכן בקודש חזיתי בשו"ת עונג יום טוב (סימן טז), שנשאל אודות מציאה שנמצאת בחצר בית הכנסת, האם היא של מוצאה או שצריך ליתנה לגבאי בית הכנסת כדי שישתמש בה לצורכי בית הכנסת. והביא דברי המגן אברהם (סימן קנד) שכתב בשם האגודה, שאם מצא מציאה בחצר בית הכנסת לא זכה בה הבית הכנסת, משום שחצר קונה משום יד, ואין יד להקדש. וכתב שם לחזק את דבריו. כיעו"ש.

וכן כתב בשו"ת אגרות משה חלק ד (יו"ד סימן כג אות יג), והביא גם כן דברי האגודה, דלא אמרינן שחצר בית הכנסת קונה להקדש, משום שחצר קונה מכח יד, ואין יד להקדש. ועיין בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תתיט) שיצא לחלק בין בית כנסת פרטי לציבורי. כיעו"ש. ואחר המחילה אין דבריו מוכרחים, וכבר ביארנו זאת לעיל בס"ד בהרחבה לגבי המוצא כסף בחנות. וראה מה שכתב השדי חמד באסיפת דינים (מערכת ביהכ"נ אות 6), ובמה שכתבנו לקמן בסעיף ו.

ה. המוצא מטבעות כסף בתוך מכונה למכירת משקאות, או בטלפון ציבורי וכדומה, הרי הם שלו, מפני שאנשים רבים מצויים שם, ובעל הכסף מתייאש מכספו. (8)

(8). על פי המבואר לעיל. ולא אמרינן בכהאי גוונא חצירו של אדם קונה לו, מכיון שמכשירים אלו מיועדים לשימוש הרבים, ואינם נחשבים לחצר המשתמרת, ולכן לא זוכה בעל המכונה בכסף הנמצא שם. וכן כתב בספר השבת אבידה כהלכה (עמוד קיז). ועיין בשו"ת אלקבץ חלק א (עמוד רלג).

מציאת כסף בבית חבירו

ו. הנכנס לבית חבירו, ומצא שם כסף זרוק על רצפת הבית, צריך להחזירו לבעל הבית. ואפילו אם ברור לו שהכסף לא נפל מבעל הבית אלא מאדם אחר שנכנס לשם, אינו רשאי לקחתו לעצמו [מפני שחצירו של אדם קונה לו].⁽⁹⁾

(9). הנה בספר בן איש חי (פ' כי תבוא אות ה) כתב: אם נכנס אדם לבית חברו ומצא מעות מפוזרים, אף על פי שאין בהם סימן, אם ידוע שהם של בעל הבית, או שיש לו ספק בכך, יחזירם לו, משום שלא מתייאש. אך אם ידוע בברור שאינם של בעל הבית אלא נפלו מאחרים, הרי הם של מוצאם, דאין לומר "חצירו של אדם קונה לו" בכהאי גוונא. ע"כ.

ונראה שנמשך בזה אחר דברי השפתי כהן (סימן רס ס"ק יח) שכתב בשם הראב"ן, שבתים שלנו שהרבים דורסים בהם, ומצא שם מעות, הרי אלו שלו, דדומה לחנות הוא, ותנן מצא בחנות הרי אלו שלו, משום דרבים מצויים שם, ולא קניא ליה חנותו. ע"כ.

אמנם עיין בשו"ת אגרות משה חלק ב (חוי"מ סימן מד ד"ה ועיין) שכתב לבאר דברי הראב"ן, דכל זה היה דוקא בבתים שלהם שהיו ברחובות שדריס שם רק יהודים, והיו רגילים להיכנס כל אחד ואחד לתוך ביתו של חבירו בכל עת שירצו בלי לדפוק בדלת, וכמו שנכנסים עכשיו לחנויות. מה שאין כן בזמנינו, שאין דרכם של אנשים להיכנס אחד לשני בכל עת. יעו"ש.

ולפי זה יוצא, שבבתים שלנו היום שאין דרך להכנס בלי לדפוק, וכל אדם סוגר את דלתו ואינו חפץ שיהיה ביתו כמו חנות שנכנסים אליה הרבים, אזי אין הבית דומה לחנות, ולכן יש לומר שחצירו של אדם קונה לו, והמוצא כסף מושלך בבית חבירו, אף שידוע לו שאין הכסף שייך לבעל הבית, אינו יכול לזכות בו, מכיון שהכסף בבעלותו של בעל הבית. וכן כתב בשו"ת עטרת פז חלק א (כרך ג סימן ו).

המפנה דירת חברו ומצא בה חפצים יקרי ערך

נשאלתי מאדם אחד שעובד בפינוי דירות, ופעם אחת הזמינו אותו לפנות דירה שעומדים למוכרה, ובעל הדירה הראה לו את הדירה שעליו לפנות, והדירה היתה מלאה בכלים ובגדים ותיקים ושאר חפצים, ואמר לו בעל הדירה, שדירה זו היתה שייכת לאחותו, וכעת אחותו מבוגרת והיא חיה אצלו והעבירה את בעלות הדירה אליו, וברצונו למכור את הדירה. ונתן לו רשות לקחת את כל החפצים שנמצאים בדירה ולעשות בהם מה שיחפוץ, והעיקר שיפנה את הדירה.

והנה כשהתחיל האיש במלאכתו, מצא בין הבגדים והתיקים שהיו שם, כסף בסכום של \$ 10,000, ועוד כמה תכשיטים יקרי ערך שכנראה החביאה האחות הזקנה ולא גילתה זאת לאף אחד, ומחמת זקנותה שכחה מכל זה. וכעת שאל שאל האיש האם מותר לו לקחת את הכסף והתכשיטים לעצמו או לא.

תשובה: הנה בשולחן ערוך (חושן משפט סימן רסח סעיף ג) כתב: חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו, ואם נפלה בה מציאה, הרי היא של בעל החצר. במה דברים אמורים בחצר המשתמרת. ע"כ. ולפי זה יוצא שאין אפשרות לזכות בממון שמצא שם, מפני שחצירו של אדם קונה לו אפילו שאינו יודע מה נמצא בה, והכא נמי קנה הבית את הממון לבעליו, משום דהוי חצר המשתמרת.

ואשרי עין שזכתה לראות דברי הרמב"ם (הלכות גזלה ואבדה פרק טז ה' ז-ח) שכתב: המוצא מטמון בגל או בכותל ישן [של חבירו] הרי אלו שלו, שאני אומר של גוים [אמוריים] הקדמונים הן. אבל אם מראים הדברים שהן מטמון חדש, אפילו נסתפק לו הדבר, הרי זה לא יגע בהן שמא מונחים הם שם.

והואיל וחצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו, למה לא יקנה בעל החצר זה המטמון שבתוך הכותל הישן אף על פי שהוא של אמוריים, ותהיה מציאה זו לבעל החצר? מפני שאינה ידועה לו ולא לאחרים, והרי זה המטמון אבוד ממנו ומכל אדם, ולפיכך הוא של מוצאו. ומה אבידה של אדם אמרה תורה "אשר תאבד ממנו ומצאתה", מי שאבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם, יצאת זו שנפלה לים שאבודה ממנו ומכל אדם, קל וחומר למטמון קדמוני שלא היה שלו מעולם והוא אבוד ממנו ומכל אדם, לפיכך הוא של מוצאו. ע"כ.

עין רואה ואוזן שומעת, שרק באופן שהמטמון אבוד מבעליו ומכל העולם, אזי זוכה בו המוצא, אבל באופן שאינו אבוד ממנו ומכל העולם כגון בנידון דידן שהכסף הטמון בבית נמצא בהישג יד, אם כן יש לדמותו לדין המוצא מטמון חדש, ואין למוצא לגעת בו. וכן תחזה באבן האזל (שם) שביאר דעת הרמב"ם, שאף שהבעלים התייאשו מהחפץ, מכל מקום כל שהחפץ נמצא ברשותם, אין על זה שם אבידה, כיון שלבסוף יכול אותו החפץ להימצא, ועל מה דלא הוי אבידה, לא מהני יאוש. ע"ש.

והלום ראיתי בהגהות אשר"י (ב"מ פ"ב סימן ט) שכתב בשם האור זרוע: מעשה באחד שקנה בדיל מנגר גוי [בחזקת שהוא בדיל] כדי לכסות גגו, ושוב נמלך ומכרו לישראל אחר בחזקת שהוא בדיל, ואחר כך נמצא שהוא כולו כסף מבפנים, אך בחוץ היה מחופה בבדיל, ופטרו הרב ר' אליעזר ממיץ, כי אמר שלא זכה בו הישראל שקנה מן הגוי, כיון שלא ידע ולא נתכוין לקנות הכסף. והודה לו רבינו תם. עכ"ד. ע"ש. והובאו דבריו בהרמ"א (סימן רלב סעיף יח).

וכתב שם הרב נתיבות המשפט (סק"ח), שדוקא בכהאי גונא שאין דרך להיודע כלל והוי כאבודה ממנו ומכל אדם דהווי הפקר, מה שאין כן במצא כסף שהוא כרוך במטלית ולא ידע מה הוא, וכיוצא בזה בדבר שדרכו להיודע, זכה בה ישראל שקנה מהגוי, ולמד דין זה ממצא בכותל ישן. עכ"ד.

ומבואר עולה מדברי הנתיבות, דהיינו טעמא דהראשון לא זכה באותו כסף שהיה מכוסה ונסתר מתחת לבדיל, מכיון שאין זה דבר העשוי להימצא, וממילא אף שהכניסו לחצירו, חצירו אינה זוכה לו. מה שאין כן במוכר סמרטוטין שהיה בהם צרור כסף, שדבר זה אכן עשוי להימצא בסופו של דבר, הראשון שקנה מהגוי כבר זכה בו, ולכן צריך השני להשיב לו את האבידה. וכן הדין בנידון דידן, דהא כסף עשוי להמצא בבית, ולכן המוצא צריך להחזירו לבעל הבית.

ואם לחשך אדם לומר שבנידון דידן זכה המוצא במציאה, מפני שבעל הדירה נתן לו רשות לקחת את כל התכולה שיש בדירה לעצמו, והרי זה כאילו נתן לו את כל מה שיש בדירה במתנה, ואם כן רשאי המוצא לקחת את המציאה לעצמו.

ברם יד הדוחה נטויה לומר שיש חילוק בין הדברים, דהנה כתב הרמב"ם (הלכות זכיה ומתנה פרק ח הלכה ז): שכיב מרע שאמרו לו נכסיו למי? ואמר להם דומה שיש לו בן או שאשתו מעוברת, עכשיו שאין לו בן או שאין אשתו מעוברת נכסיו לפלוני, ונודע שיש לו בן או שהיתה אשתו מעוברת, אף על פי שהפילה או מת הבן אחר כך, אין מתנתו מתנה. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן רנג סעיף ה). ומוכח שמתנה שניתנה לאדם בטעות, אינה מתנה. וראה עוד להר"ש במסכת פאה (פרק ו מ"א) שגם הפקר בטעות אינו הפקר, וכן כתבו תוספות בגיטין (מז. ד"ה אדעתא). ע"ש. ועל כן גם בנידון דידן נחשב הדבר למתנה או להפקר בטעות דלא הוי הפקר, ולכן לא יכול המוצא לזכות במציאה.

וטרם אכלה לדבר ראה ראיתי בפסקי דין ירושלים (דיני ממונות עמוד רצה) שנשאלו אודות ראובן שמסר לשמעון בגד לכבס. כשנמסר לו הבגד, שאל אותו שמעון האם יש משהו בכיסים, וראובן השיב שלא השאיר שם כלום, ואם נשאר שם משהו יוכל לזרוק. אחר כך מצא שמעון שטר כסף באחד הכיסים, ושאלתו בפיו האם זכה בכסף זה שבעליו לא זכרו שהניחו בו והרשו לו לזרוק כל מה שיש בכיסים. עוד הוא טוען שלעולם אין זה מענינו של בעל המכבסה לשאול את בעל הבגד אם השאיר משהו בכיסים, ומה ששאל האם יש משהו בכיסים היה במקרה, ואם לא היה שואל, הכסף שהיה בתוך הבגד סופו היה להיאבד, משום שהיה נופל מהבגד ואי אפשר היה לדעת מבגד של מי הוא נפל, או שהיה נשאר בתוך הבגד והיה מתבלה ונפסד מחמת הכביסה.

ופסקו לדינא, שכל עוד השטר בתוך הבגד ולא נפל ממנו, וגם טרם נפסד מחמת הכביסה, אין עליו דין אבודה ממנו ומכל אדם. וגם אם היה נפסד השטר מחמת הכביסה, מכל מקום לא היה נשחת מכל וכל, והיה ניתן עדיין להחליפו בבנק, ולכן גם אז לא נפקע מרשות הבעלים. ואף אם הבעלים הפקיר מה שמונח בכיס ולא ידע שיש שם שטר כסף, הרי זה הפקר בטעות ואינו הפקר. ע"ש. ועיין עוד בספר מחנה אפרים (קנין חצר סימן ז), ובשו"ת אגרות משה (יורה דעה ח"ד סימן מד). והנלעד"כ.

פירות הנושרים: אדם שבא לפנות דירה, ונתנו לו רשות לקחת את כל מה שיש בה לעצמו, ומצא שם מטמון שלא ידעו ממנו הבעלים [או שידעו ושכחו], אין לו לקחת את המציאה לעצמו, אלא צריך להשיבה לבעל הדירה.

ראובן חשמלאי מוסמך הוזמן לעבוד עבודת חשמל ושיפוצים בבית הגביר שמעון ובסופר מרקט שלו. בין העבודות היה עליו להחליף נברשת חשמל ישנה מאוד ועתיקת יומין, בחדשה. בעת שפירק ראובן את הנברשת הישנה, נשרו אלפי שטרות של (100) דולר כל אחד. ושמעון שהיה במקום ראה איך שנשפכים הדולרים, וצעק ואמר: הוי שכחתי שהנחתי את הדולרים האלו וכבר נתיאשתי מזה. כששמע כך ראובן ששמעון התיאש ממנו, מיד קפץ ואסף את הדולרים ואמר זכיתי בהם כיון שנתיאשת. ושמעון צווח כיון שאני הנחתי אותם כאן בביתי ורק שכחתי מהם לא הוי יאוש. על ראובן להחזיר את הכסף לשמעון, משום שחצירו של אדם קונה לו. (פסקי דין דיני ממונות עמוד עט).

כסף שנפל מכיס חברו

ז. הנמצא ברחוב או בחנות, ורואה שנפל לאחד האנשים כסף מכיסו, צריך להחזיר לו את כספו. ואם לקח המוצא את הכסף לעצמו ולא החזירו לבעליו, הרי זה ביטל מצות עשה מהתורה, ועבר על שני איסורים מהתורה. (עיין בהערה). (10)

אולם אם ראה שנפל לחברו מטבע בתוך חול היס ונעלם בחול, מותר לו לקחתו מיד כשמוצאו. (11) ואפילו אם רואה שחברו מחפש את הכסף בחול, אינו צריך להשיב לו את כספו. (12) והמחמיר להשיב את הכסף לבעליו, תבוא עליו הברכה. (13)

(10). כתב הרמב"ם בהלכות גזלה ואבדה (פי"ד הלכה ו): הרואה חבירו שנפל ממנו דינר על הארץ ולא ידע בו, ונטל הדינר קודם יאוש, עובר על עשה ועל שני לאוין. ואפילו החזיר לו הדינר לאחר שנתיאש, זו מתנה היא, וכבר עבר על האיסורים. ע"כ. ומוכח שהרואה כסף שנפל מכיסו של חבירו, חייב להחזירו לו.

ואין לדייק מדברי הרמב"ם, שאם המתין עד לאחר שבעל הכסף התייאש מכספו, ורק לאחר מכן הגביהו המוצא, אינו עובר על איסור [משום דזכה בו לאחר יאוש], דהנה כתב שם הרמב"ם בהלכה ז': נטל הדינר לפני יאוש על מנת להחזירו, ולאחר יאוש נתכוון לגזול אותו עובר משום השב תשיבם. המתין לה ולא הודיע לבעלים ולא נטל הדינר עד שידעו הבעלים שנפל שהרי נתיאשו, ואחר כך נטל הדינר מעל הארץ, אינו עובר אלא משום לא תוכל להתעלם. ע"כ. עין רואה, שגם בכהאי גוונא שממתין עד שיתיאשו הבעלים, איכא איסורא.

ובשלחן ערוך (סימן רסב סעיף ד) כתב: ראה אבידה שנפלה משנים או משלושה, צריך להחזירה אפילו שאין באבידה סימן. וכיצד הוא מחזיר? **אם ראה ממי מהם נפל, יחזיר לו.** ואם לא ראה ממי מהם נפל, אם יש בחפץ סימן, יכריז בניהם. ואם אין בו סימן, יהא בידו עד שיבוא אליהו [מכיון שאין שם יאוש]. ע"כ. ועיין בשו"ת חלקת יעקב (חושן משפט סימן טז), ובשו"ת מהרש"ם (ח"ג סימן קנו).

(11). כתב הרמב"ם (שם פרק יד הלכה ט): ראה שנפל מטבע מחברו בתוך החול או בתוך העפר ונתעלם ממנו, הרי זה כנופל לים או לנהר והרי הוא של מוצאו, שהרי נתיאש ממנו מפני שאין בו סימן, ואפילו ראהו מביא כברה לחפש אחריו, בדעת רעועה הוא מחפש כדרך שמחפשים בעפר שאר הבלשין שלא נפל מהן כלום, שמא ימצא מה שנפל לאחרים, כך הוא זה מחפש, לא מפני שלא נתיאש. ע"כ. וכן פסק השולחן ערוך (סימן רסב סעיף יד). ומשמע שרק באופן שנפל הכסף בחול ונעלם שם, אזי רשאי הרואה לקחתו, אבל בלאו הכי לא, משום שעדיין לא התייאשו הבעלים מכספם.

וכן כתב השיטה מקובצת (בבא מציעא כו:): בשם הריטב"א, שדוקא כשנפל ונכנס בתוך החול זוכה בו המוצא, מפני שנאבד ולא נמצא. מה שאין כן כשמונח על החול שאפשר למוצאו, וכן כשנפל בחול כזה שאפשר למוצאו ללא קושי, אם הלך בעל הכסף והביא כברה כדי לחפש את כספו, הרי זו הוכחה שאינו מתייאש, ומאן דשקיל ליה, באיסורא אתא לידיה, וחייב להחזירו, אף על פי שהבעלים נתייאשו לבסוף. ע"כ. ולכן כתבנו שהכסף נפל בתוך חול של ים, שבחול כזה קשה למוצאו. ועיין בשו"ת חלקת יעקב (חור"מ סימן כג).

(12). וטעם הדבר מבואר ברמב"ם הנזכר בהערה הקודמת. וכן ביאר המאירת עיניים (סימן רסב ס"ק כט), שאף שרואה את חברו מחפש את כספו, אין זה מראה שלא התייאש ממנו, אלא שחושב שכמו שלו אבד כסף בחול, כך גם אבד לאחר, ואם לא ימצא את כספו, ימצא את כסף חבירו.

(13). כן כתב הרמ"א בסימן רנט (סעיף ז) שטוב וישר להחזיר, אף על פי שמדינא אין חייבים להחזיר אבידות אלו. וכן מבואר בספר הקדוש בן איש חי (ש"א פ' כי תבוא אות ב).

פרק ד - מתי פטור מהשבת אבידה

א. תלמיד חכם או זקן מכובד, שמצאו חפץ שאין דרכם להרימו בפני רבים [משום שאין זה מקבולם], ואפילו אם היה החפץ שייך להם, לא היו מרימים אותו, אינם חייבים להרים את החפץ ולהשיבו לבעליו, ורשאים להתעלם ממנו. (1)

ומכל מקום ההולך בדרך הטוב והישר ועושה לפניו משורת הדין, יחזיר את האבידה אף על פי שאין זה מכבודו לעשות כן. והעושה כן, מראה שכבוד השם שציוה להשיב אבידה לבעליה, חשוב לו יותר מכבוד עצמו. (2)

(1). כתב השלחן ערוך (חושן משפט סימן רסג סעיף א): מצא שק או קופה, אם היה חכם או זקן מכובד שאין דרכו ליטול כלים אלו בידו, אינו חייב לטפל בהם. ואומד דעתו, אילו היו שלו אם היה מחזירן לעצמו, כך חייב להחזיר של חברו; ואם לא היה מוחל על כבודו אפילו היו שלו, כך בשל חברו אינו חייב להחזיר. ע"כ.

האם אדם מכובד שאינו זקן או חכם פטור מהשבת אבידה

כתב הר"ן (ב"מ לג.), מה שאמרו זקן ואינה לפי כבודו פטור, לאו דווקא שקנה חכמה, אלא הוא הדין לאדם מכובד שלא היה מזלזל בכבודו אפילו כדי להשיב חפץ שלו לביתו. ע"כ. וכן כתב הגאון רבי זלמן בשלחן ערוך שלו (שם סעיף לו), שהוא הדין מי שאינו תלמיד חכם ולא זקן מכובד, אלא שהוא איש נכבד מחמת עושר או משפחה וכדומה, ומתבייש מהבריות, פטור מלהשיב אבידה. ע"כ.

וגם הלום ראיתי בספר ערוך השלחן (שם אות לו) שכתב, שגם אדם נכבד מחמת עושרו או משפחתו וכדומה, שמתבייש מהבריות כיון שיודעים את מעלתו, פטור מהשבת אבידה. אבל מי שאינו חשוב בעיני הבריות, אלא שמגביה את דעתו בעיני עצמו, חייב להחזיר, אפילו אם לא היה טורח להשיב את אבידתו. ע"ש.

אולם בחידושי הריטב"א (שבועות ל:) כתב, דזקן ואינה לפי כבודו האמור לגבי השבת אבידה, היינו צורבא מרבנן ומשום כבוד תורתו, ולא באיניש דעלמא משום כבוד עושרו, דעשה של מצות השבת אבידה, עדיף מכבוד

עושרו, ולכן ישיב אבידה, או שיאמר לאחר שיעשה זאת במקומו. ע"כ. ובשו"ת עשה חיל (חלק ב סימן ב), הביא עוד פוסקים שהולכים בשיטת הריטב"א, וטעמם ונימוקם עימם, שהרי לא פטרה תורה מהשבת אבידה, אלא רק תלמיד חכם משום כבוד תורתו, וזקן משום זקנותו, אבל לא שאר אנשים חשובים. והוכיח שם שכן דעת הרמב"ם, ופסק דהכי נקטינן. כיעו"ש.

ועל כל פנים, גם אם נאמר שאדם מכובד פטור מהשבת אבידה אפילו שאינו זקן או חכם, מכל מקום כבר כתב הרמב"ם בהלכות גזלה ואבדה (פרק יא הלכה יז), שההולך בדרך הטוב והישר ועושה לפנים משורת הדין, מחזיר את האבידה בכל מקום ואף על פי שאינה לפי כבודו. ע"כ. ועיין בשיעורי רבי שמואל רוזובסקי על בבא מציעא (סימן סח), ובשו"ת דברי יציב (או"ח סימן קסח אות ו). ואכמ"ל.

(2). מסופר בבבא מציעא (ל:), שרבי ישמעאל ברבי יוסי היה מהלך בדרך, וראה אדם אחד שהיה סוחב על כתפו משא של עצים, ואותו אדם הניח את העצים על הקרקע כדי לנוח מעט. לאחר מכן, ביקש מרבי ישמעאל, שיעזור לו להטעין את העצים על כתפו בחזרה. אך רבי ישמעאל סירב, מפני שאין זה מכבוד תורתו לעשות כן, ולכן שאלו רבי ישמעאל כמה שנים העצים, ושילם לו את מחירם, ולאחר מכן הפקירם.

כשראה אותו האיש שרבי ישמעאל הפקיר את העצים, הלך וזכה בהם, ושוב ביקש מהרב שיעזור לו לטעון את העצים על גבו. כשראה זאת רבי ישמעאל, שוב שילם לו את מחיר העצים וקנה אותם, כדי לזכות בהם, ולהיפטר מלעזור לאותו האיש. ולאחר מכן אמר: הרי הם הפקר לכל העולם, חוץ מלאותו האיש [כדי שלא יזכה בהם שוב].

וצריך ביאור, מדוע היה צריך רבי ישמעאל לקנות את העצים כדי להפטר מלעזור לאותו האיש, והרי כבר נתבאר שתלמיד חכם שאין זה מכבודו לטפל באבידה, פטור מלטפל בה, ומאחר שאין זה מכבודו של רבי ישמעאל להרים עצים, פטור הוא מכך, משום כבוד התורה, ועל זה נאמר "והתעלמת" - פעמים שאתה מתעלם.

ומפח זה, הוכיח הבית יוסף (סימן רסג) [בדעת הרמב"ם], שאף על פי שזקן ואינה לפי כבודו פטור, מכל מקום ראוי לעשות לפנים משורת הדין, ולהשיב אבידה לבעליה, ואין זה נחשב שמזלזל בכבוד התורה, אלא אדרבה הוא כבוד שמים, שאף שאין דרכו להגביה חפצים כאלו ברחוב, הרי הוא מטפל בשל חברו לפנים משורת הדין. וכן פסק בשלחן ערוך (סימן רסג סעיף ג).

אולם הרמ"א (שם) כתב בשם הרא"ש, שאינו רשאי להחזיר אבידה שאינה לפי כבודו, מפני שפוגע בכבוד התורה, אלא אם רצונו לעשות לפנים משורת הדין, ישלם את מחיר האבידה מכיסו [כמו שנהג רבי ישמעאל].

וביאר הפרישה (אות ט) את יסוד מחלוקתם, שאף שקיימא לן שהרב שמחל על כבודו כבודו מחול, מכל מקום לא אמרו כן אלא כשמחל על כבודו, אבל כאן שנוהג **זלזול** בעצמו, אסור לעשות כן לדעת הרא"ש, מפני כבוד התורה. ולרמב"ם יש לומר דלא חשיב זלזול לגביה, כי אם כבוד שמים.

ומאחר שאנו נגררים תמיד אחר פסקי מרן השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו, לכן כתבנו שההולך בדרך הטוב והישר ועושה לפניו משורת הדין, יחזיר את האבידה אף שאין הדבר לפי כבודו. ובני אשכנז היוצאים ביד רמ"א, אינם צריכים להחמיר על עצמם.

כיצד זלזלו חכמי ישראל בעצמם לצורך מצוה

כתב השערי תשובה (אורח חיים סימן רט), שמצינו בתלמוד, שתלמידי חכמים היו טורחים בעצמם לצורך בניית סוכה, ולצורך שאיבת מים לאפיית מצות, ולקבור בעצמם את המת, ולשמח חתן וכלה וכו', **והיו עושים כן בפרהסיא ולא חסו על כבודם**. ע"ש. ולכאורה כיצד נהגו זלזול בעצמם. ובשלמא לדעת הרמב"ם שההולך בדרך הטוב והישר רשאי לעשות כן, ניחא. אבל לפי הרא"ש שאין החכם רשאי לזלזל בעצמו בפרהסיא, קשיא.

ברם, הנה בשולחן ערוך (שם) כתב: ישכים בבוקר להכין צרכי שבת, ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו, כי רב חסדא היה מחתך הירק דק דק, ורבה ורב יוסף היו מבקעין עצים, ורב נחמן היה מתקן הבית ומכניס כלים הצריכים לשבת ומפנה כלי החול, ומהם ילמד כל אדם, **ולא יאמר: לא אפגום כבודי, כי זה הוא כבודו שמכבד השבת**. ע"כ.

וכתב שם הביאור הלכה, שמרן השלחן ערוך רצה ליישב בזה מה שהקשה החוות יאיר, איך הקילו אותם חכמים בכבודם, והרי גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה, לכן קאמר השלחן ערוך **דזהו כבודם**, שעוסק בעצמו במצוה וניכר שעושה כן לכבוד השם יתברך. וכן הוא אומר בדוד המלך ע"ה: "ונקלותי עוד מזאת". מה שאין כן אם אין ניכר שעושה לכבוד ה', כמו זקן ואינו לפי כבודו באבידה וכדומה, שמתחלל כבוד התלמיד חכם על ידי זה, משום שאין הכל יודעין שהוא עוסק במצוה, אזי פטור הוא מקיום המצוה.

ובזה מיושב הא דאיתא בקידושין (דף ע"ג) דרב נחמן עסק בעצמו במצות מעקה, משום ששם הוא דבר שהכל יודעין בעת שהוא עוסק, שהוא מצות השם, מה שאין כן באבדה בעת שהוא מטפל בה, אין הכל יודעין מזה, ולכן אפילו אם ירצה להחזירו ברבים ויודיעם שהיא אבדה, גם כן פטרתו

התורה מזה. עד כאן דב"ק. ועיין בשו"ת משפטי עוזיאל חלק ג (או"ח סימן ח). ובשו"ת יביע אומר חלק ו (יו"ד כא), ובשו"ת משנה הלכות (חלק יד סימן רנד), ובספר טובך יביעו (ח"ב עמוד תנא).

מעשה בזקן מגדולי הדור שהשיב אבידה שאינה לפי כבודו

בספר עלינו לשבח (ח"א עמוד תרלא) הביא מעשה בזקן מגדולי הדור צדיק וחסיד מבני אשכנז, שמצא אופנים מושלכות בדרך אבידה, ואותו צדיק הוליקם ברחוב כדי לקיים מצות השבת אבידה. והשאלה נשאלת כיצד נהג כן, והרי לפי האשכנזים היוצאים ביד רמ"א אסור לו לטפל באבידה שאינה לפי כבודו, ואם רוצה לנהוג לפני משורת הדין, ישלם את שווי האבידה מכיסו.

והביא הא דאיתא בגמרא כתובות (סז:): אמרו עליו על הלל הזקן, שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו; פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו, ורץ לפניו שלשה מילין. ויש לשאול איך הותר להלל הנשיא לזלזל כל כך בכבוד תורתו [ובשלמא לדברי הרמב"ם ניחא, שהרי אם רוצה לנהוג לפני משורת הדין רשאי, אבל לפי דברי הרא"ש שאסור לו לזלזל בכבודו במקום שאינו חייב, כיצד נהג הלל לזלזל בעצמו].

ורבינו החיד"א בספרו מראית העין (שם) תירץ על פי מה שכתב החות יאיר, שאדם שהוא מתנהג תדיר בענוה וחסידות ומפורסם בכך, וכל העם עונים אחריו מקודש, מותר לו לנהוג כן, כי כולם יודעים שמעשיו לשם שמים, ולגבי דידיה אינו ביזוי וזלזול. ולפי זה, גם בנדוננו מותר לאותו זקן חסיד, לקחת את האופנים בידיו, מכיון שהוא מפורסם בחסידות. ע"כ. וראה עוד בספר בן יהוידע (כתובות שם), ובקובץ שיעורים (שם), בספר ישועות חיים סופר (סימן יד), ובספר שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ (תשל"ב מאמר כט). ועוד חזון למועד.

חפצים שאין בהם סימן

ב/1. המוצא ברחוב חפצים חדשים שאין בהם סימן מיוחד, כגון עט, שעון יד, צמיד, טבעת, וכדומה, רשאי לקחתם לעצמו, משום שמן הסתם התייאשו מהם הבעלים, מפני שאדם רגיל למשמש בחפצים אלו בכל עת, ובודאי נודע לבעל האבידה שאבד לו החפץ, והתייאש ממנו לפני שמצא זה את אותו החפץ. (3)

ואפילו אם רשום על אותם חפצים את שם החברה, וגם ניתן לזהותם על פי הצבע שלהם וכדומה, אין זה נחשב לסימן, מפני שיש הרבה חפצים דומים מאותה חברה ובאותו צבע. (4)

אומנם באופן שהחפץ משומש וסביר להניח שבעליו יוכלו לזהותו על ידי הסתכלות בעין חדה, צריך המוצא להכריז עליו. ואם לאחר שהכריז, בא תלמיד חכם ואמר: "איני יכול לזהות את החפץ על ידי סימנים, אבל יכול אני לזהותו בטביעת עין", חייב להראותו לו, ואם הכירו ואמר שהוא שלו, מחזירים לו.

אבל אם בא אדם שאינו מוחזק לתלמיד חכם, ורוצה לזהות את החפץ בטביעת עין, אינו נאמן על כך, וצריך הוא להביא סימנים ברורים כדי לקבל את האבידה. (5) (וראה בסעיף הבא).

(3). כתב מרן בשלחנו הטהור (סימן רסב סעיף ג): אין המוצא מציאה חייב להכריז, אלא בדבר שיש בו סימן בגופו, או שראוי ליתן סימן במקומו, או בקשריו, או במינינו, או במידתו, או במשקלו. אבל אם אין בו שום סימן אפילו במקומו, כגון שניכר שלא הונח שם בכוונה, אלא דרך נפילה בא שם, אם הוא דבר שיש לתלות שבעליו הרגישו בו מיד כשנפל [או מחמת כובדו או מחמת חשיבותו], ותמיד היה ממשמש בו ומרגיש כשנפול, הרי הוא של מוצאו, שהרי נתיימש מיד כשידע שנפל, כיון שאין בו סימן ובא ליד של המוצא בהיתר [כיון שנתיימשו בעליו]. ואם לא, צריך להחזיר אף על פי שנתיימשו אחר כך, כיון שבא לידו קודם יאוש. ע"כ.

נמצא לפי זה, שכל חפץ שדרך למשמש בו מידי פעם, אמרינן שמן הסתם נודע לבעלים שכבר אבד מהם החפץ קודם שמצאו המוצא, ומאחר שאין להם סימן מובהק כדי שיוכלו לקבלו על פי סימנים, הרי הם מתיימשים ממנו, ולכן זכה בו המוצא. וכן מבואר עוד בשלחן ערוך (שם סעיף ו) ובנתיבות המשפט שם.

וכן כתב בספר משפטי התורה חלק ג (עמוד יט), שמאחר שאנשים רגילים בזמן הזה לבדוק כל הזמן אם חפץ זה נמצא אצלם [כגון עט וכדומה], לפיכך בודאי סמוך לנפילתם הרגישו הבעלים שהחפץ אבד מהם והתיימשו ממנו, כי אין להם סימן מיוחד כדי להוכיח שהחפץ שלהם. ע"כ.

וגדולה מזאת כתב בשו"ת אור לציון חלק א (עמוד רכד), שהמוצא דבר שדרך בעליו למשמש בו תדיר, אינו חייב להחזיר אפילו כשהבעלים טוענים "ברי שלא נתיימשנו", והיינו טעמא, דאנן סהדי שידע הבעלים בנפילתו ונתיימש, ומה שאומר שלא נתיימש הרי זה משקר. ע"ש.

וראיתי להרה"ג רבי יוסף בר שלום שליט"א בשו"ת ויצבור יוסף חלק ד (סימן קו) שכתב, שאם מצא ברחוב דבר שאין בו סימן ולקחו, ולאחר זמן נודע לו שפלוגי איבד חפץ זה, מעיקר הדין אינו צריך להחזירו, ורק לפני משורת הדין יש להחזיר את האבידה לבעליה. ע"ש.

ונראה דצריך לומר, דמיירי שמצא חפץ שברור לו שהבעלים כבר התייאשו ממנו, כגון שעון וכדומה, שדרך להרגיש מיד בחסרונו. אבל המוצא דבר שאין דרך הבעלים להרגיש מיד בחסרונו מחמת שאינו רגיל למשמש בו כל שעה, אינו יכול לזכות בו, משום דהוי יאוש שלא מדעת דלא קני [אלא אם כן יעשה המוצא תנאי שאינו מתכוון לזכות בו, עד שיהיה ברור לו שעבר זמן שכבר התייאשו הבעלים מהחפץ כפי שנכתוב בס"ד לקמן].

(4). כתב המגיד משנה (ה' אבדה פרק יג ה"ג): יש סימנים גרועים כגון שאומר את הצבע בלבד, כגון שחור או לבן, וכן ארוך וקצר וכיוצא בזה, ואין מחזירים עליהם אבידה. ע"ש. וכן כתב בספר משפטי התורה (שם), שאף שבעל החפץ יכול לתת סימן בצורת השעון או בחברה שלו, וכן בצבע שבעט, אין זה נחשב לסימן, מפני שסימן שייך רק בדבר יחודי שיש בחפץ שאבד, אבל אם נמכרים חפצים נוספים שיש להם אותם סימנים של החפץ שאבד, אין זה נחשב לסימן. וכן כתב בספר השבת אבידה כהלכה (עמוד נה), בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א, שאפילו יש כמה צבעים על החפץ, אין זה נחשב לסימן, מפני שיש הרבה חפצים בצבעים אלו.

(5). כתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות גזילה ה' יב-יג): המוצא כלי חרס וכיוצא בהן מכלים שצורת כולן שוה, אם כלים חדשים הן הרי הן שלו, שהרי הן כמו דינר משאר הדינרים שאין בו סימן, ואין הבעלים מכירים אותם שהרי אינו יודע אם פך זה או צלוחית זו שלו או של אחר. ואם היו כלים ששבעתן העין [שהורגל הבעלים בראיתן ותשמישן ויכול לזהותם בטביעת עין], חייב להכריז, שאם יבא תלמיד חכם ויאמר: "אף על פי שאיני יכול ליתן בכלי זה סימן יש לי בו טביעות עין", חייב להראותו לו, אם אמר שלי הוא, מחזירין.

במה דברים אמורים, בתלמיד ותיק שאינו משנה בדיבורו כלל אלא בדברי שלום, או במסכת, או במטה, או בבית שהוא מתארח בו. כיצד, היה עוסק במסכת נדה, ואמר במקוואות אני שונה, כדי שלא ישאלו שאלות בענין נדה, או שישן במטה זו, ואמר בזו אני ישן, שמא ימצא שם קרי. או שנתארח אצל שמעון, ואמר אצל ראובן אני מתארח, כדי שלא יטריח על זה שנתארח אצלו. או שהביא שלום בין אדם לחבירו, והוסיף או גרע כדי לחבבן זה לזה, הרי זה מותר. אבל אם באו עדים ששינה בדיבורו חוץ מדברים אלו, אין מחזירין לו. ע"כ.

וכתב מרן הבית יוסף (סי"ס רסב), שמפשט דברי הרמב"ם נראה, דאפילו מצא במקום שאין תלמידי חכמים מצויים שם, אם בא תלמיד חכם

ואמר יש לי טביעות עין בכלי שאבדתי חייב להראותו לו. וצריך לומר, דכיון שהאובד הוא תלמיד חכם, כשמרגיש שאבד לו חפץ אף על פי שאין לו סימן, אינו מתייאש, לפי שהוא יודע שיחזירו לו בטביעות עין. וכן פסק בשולחן ערוך (שם סעיף כא), וכן הוא בשו"ת אגרות משה (חושן משפט חלק ב סימן מה). ע"ש.

ואף שהרמב"ן בחידושיו לבבא מציעא (כג:) כתב, שדווקא אם מצאו במקום שתלמידי חכמים מצויין, כגון בבית המדרש וכדומה, צריך להכריז, אבל בלאו הכי אינו חייב להכריז. וכן כתבו בחידושי הרשב"א (שם) ובחידושי הריטב"א (שם) והאור זרוע (ח"ג פסקי ב"מ סימן סב), וכן פסק הרמ"א (שם). מכל מקום מאחר ומרן בשלחנו הטהור לא נחית לחילוק זה, משמע שהולך בשיטת הרמב"ם, שאפילו המוצא במקום שלא מצויים תלמידי חכמים צריך להכריז כנזכר לעיל, ואנן אתכא דמרן סמכינן.

לפיכך, בכהאי גוונא שאפשר לזהות את האבידה בטביעת עין, יש להכריז עליה אפילו שמצאה במקום שלא מצויים תלמידי חכמים. ואז אם יבוא תלמיד חכם ויזהה את אבידתו, יחזירה לו. אבל מי שאינו בן תורה, אינו נאמן לזהות את האבידה בטביעת עין. ועיין בשו"ת אחיעזר חלק א (אה"ע סימן יד אות ג), ובשו"ת דברי בניהו חלק ה (סימן כח).

ב/2. המוצא שטר כסף שרשום עליו שם ומספר טלפון, וכן המוצא כרטיסיה שיש בה מספר ניקובים, וכן טלכרט שיש בו מספר שיחות, צריך להכריז עליהם. ואם בא אברך או בחור ישיבה ואומר שיכול לזהות את האבידה בטביעת עין, חייב להראותו לו, ואם הכירה ואמר שהיא שלו, מחזירים לו אותה. (*5)

(*5). כן יוצא ממה שכתבנו בס"ד בהערה הקודמת. ואף שראיתי בספר השבת אבידה כהלכה (עמוד נו) שכתב, שהמוצא כרטיסיה שיש בה מספר ניקובים, או טלכרט עם מספר שיחות וכיוצא בזה, אין זה נחשב לסימן, ולכן אין צריך להכריז עליהם, מפני שחפצים אלו, יש רבים כמותם, ומספר השיחות והניקובים, אינו סימן שדרך בני אדם לשים לב אליו. ע"כ. והוסיף בספר פתחי חושן (עמוד רצד), דאף שיתכן שהאיש שאבד לו החפץ, מחשיב דבר זה לסימן ואינו מתייאש, קבעו חכמינו ז"ל, שסימן כזה אינו מחייב את המוצא להכריז, שהרי בלאו הכי לא יוכל להחזיר את החפץ על פי סימנים אלו, מפני שיש רבים כמותם. ע"ש.

מכל מקום לפי מה שנתבאר בסעיף הקודם, יוצא שלדעת מרן השולחן ערוך, יש להכריז על טלכרט וכרטיסיה וכדומה, מפני שתלמיד חכם יכול לזהותם בטביעת עין, ואינו מתייאש, ולכן אין המוצא זוכה בהם. [ועיין ברמ"א (שם) שכתב, שכל תלמיד חכם הוא בחזקת שאינו משנה מדיבורו, עד שיביא המוצא ראיה להיפך. ועיין בערוך השולחן (סימן רסב סעיף כה)].

ועל כל פנים, כדי שתהיה אפשרות למוצא להשתמש באבידה לאחר שיעבור זמן רב והבעלים עדיין לא בא, צריך שיכוון בשעת המציאה שאינו רוצה לזכות בחפץ בהגבתו, אלא רק לאחר שיהיה ברור לו שהבעלים כבר התיאשו ממנו. ובאופן כזה אם המתין זמן רב ולא באו הבעלים, הרי הוא זוכה בחפץ לאחר יאוש, ויכול להשתמש בו כרצונו.

אבידה שנמצאה במקום שרובם חילונים

ג. המוצא אבידה במקום שרוב העוברים ושבים שם, הם אנשים שאינם שומרים מצוות, ואין דרכם להשיב אבידה לבעליה, אינו חייב להכריז עליה, אף על פי שיש בה סימן, מפני שהבעלים התיאשו מהאבידה.

וכל זה דווקא אם מצא חפצים שדרך הבעלים להרגיש מיד בחסרונם, כגון שעון, טבעת, סיגריות וכדומה, שאז תולים לומר שכבר נודע לבעלים על חסרון החפצים, ונתיאשו מהם לפני שמצא המוצא את האבידה. (6)

אבל המוצא דברים שאין דרך העולם להרגיש מיד בחסרונם, אין המוצא זוכה בהם, אלא צריך להכריז עליהם. (וראה בסעיף הבא).

(6). הנה בשלחן ערוך (סימן רנט סעיף ג) כתב: המוצא מציאה במקום שישראל מצויים שם, חייב להכריז, משום שלא התיאשו הבעלים. אבל אם רוב העיר גויים, אינו חייב להכריז, אפילו אם יודע שמישראל נפלה ויש בה סימן, מפני שודאי נתיאשו הבעלים, וכגון שהמציאה היא מדברים שיש לתלות שידע מיד בנפילתו. ע"כ.

ומדברי מרן משמע, שהמוצא כיום אבידה בחוצות קריה במקום שרוב העוברים ושבים הם חילוניים, אינו צריך להכריז, מפני שרבים מעמי הארץ אינם נוהגים להשיב אבידה לבעליה, ומעטים הם ההולכים לתחנת המשטרה כדי לתת להם את האבידה, ואם כן יש לתלות שהבעלים מתיאשים מאבידתם. וכן כתב בספר השבת אבידה כהלכה (עמוד לו) בשם הגאון רבי חיים קניבסקי והג"ר ניסים קרליץ שליט"א.

וגדולה מזאת זכתה עיני לראות דברי הנמוקי יוסף (פ' אלו מציאות, יג) שכתב: בכל מקום שהרבים מצויים, אפילו יש סימן, מתיאשים הבעלים מהאבידה, דומיא דזוטו של ים [מקום שהמים עולים על גדותם וסוחבים כל מה שיש בדרכם], שברוב ישראל נמי אמר שזכה בהם המוצא, **וטעמא משום דאיכא אינשי דלא מעלי, ושקלי ולא מחזירים**. עכ"ד. והובא בבית יוסף סוף סימן רסב.

ומשמע מדבריו שאפילו במקום שרובם יהודים ששומרים מצוות, יש מקום להתיר להשתמש באבידה, מפני שיש מיעוט אנשים שאינם מחזירים, ומן הסתם התייאשו הבעלים. וכל שכן אם מצא חפץ במקום שרובם חילונים שרשאי להשתמש בו, הואיל ובודאי מתייאשים הבעלים. וכן כתב הרה"ג רחמים פנחסי בספר אבידה ומציאה (עמוד ד), שאפילו כשיודע שנפל מיהודי, אינו צריך להחזיר בכהאי גוונא שהעוברים ושבים הם חילוניים.

(7). דמאחר שמצא את האבידה לפני שנודע לבעלים שהחפץ אבד מהם, אף שלאחר מכן נודע לבעלים על כך וכבר התייאשו מהחפץ, מכל מקום הוא יאוש שלא מדעת שאינו קונה, ועל כן יניח עד שיבוא אליהו. ומכל מקום אם המוצא מכוון בהגבתו, שאינו רוצה לזכות בחפץ עד שיעבור זמן רב ויהיה ברור לו שכבר התייאשו הבעלים, רשאי המוצא לזכות באבידה לאחר שיעבור זמן זה, כמבואר בספר השבת אבידה כהלכה (עמוד סו) בשם הגאון רי"ש אלישיב שליט"א. ע"ש. וכן כתב בספר פתחי חושן (ח"א עמוד רנו).

ד. אף שמן הדין, המוצא אבידה במקום שרוב האנשים אינם שומרים מצוות, אינו חייב להחזירה אפילו אם בא בעל האבידה ונתן סימן שהאבידה שלו, מכל מקום טוב וישר לעשות לפנים משורת הדין, ולהחזיר את האבדה לבעליה. (8)

(8). שלחן ערוך סימן רנט (סעיף ה). ועיין בשפתי כהן (סיק ג) האם כופין לעשות לפנים משורת הדין או לא. וראה בספר השבת אבידה כהלכה (עמוד לו) שדעת הגרי"ש אלישיב שליט"א, שהמוצא חפץ שאבד במקום שרובם חילוניים, צריך להחזירו לבעליו, מפני שרק כסף לוקחים החילונים לעצמם, ולכן מתייאש ממנו הבעלים, אבל חפצים שאבדו, רבים מן החילונים מוסרים אותם למשטרה, ולכן הבעלים לא מתייאשים. ע"כ. ולכאורה אין זה מוכרח כפי שנתבאר לעיל, ומכל מקום המחמיר לעשות כן תבוא עליו ברכת טוב.

אבידת גוי

ה. המוצא אבידה שאבדה מגוי, אינו חייב להשיבה לו, מפני שהתורה צוה להשיב אבידת אחיך, וגוי אינו בכלל אחיך. (9)

ועל כל פנים, אם מחזיר לו את האבידה כדי שהגויים יפארו את ישראל, ועל ידי זה יתקדש שם שמים, הרי זה משובח. (10)

(9). בגמרא בבא קמא (ק"ג:) אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, מנין לאבידת הגוי שהיא מותרת, שנאמר: "לכל אבידת אחיך", לאחיך אתה מחזיר

ואי אתה מחזיר לגוי. וכתב הרמב"ם (ה' גזלה ואבדה פרק יא ה"ג) : אבידת הגוי מותרת, והמחזירה הרי זה עובר עבירה מפני שהוא מחזיק ידי רשעי עולם. וכן פסק השולחן ערוך (סימן רסו ס"א). וכתב בשו"ת משפטי עוזיאל חלק א (יו"ד ס" כו), דאבדת גוי אינה נאסרת משום גזילה, משום דכיון שאין ישראל מחויב בהשבת אבדתו, ממילא אין כאן גזילה. ע"ש.

וראה בשו"ת יורו משפטיך ליעקב (סימן כג), שמי שמצא אבידה של גוי וזכה בה, והלך חברו וגילה לגוי שהאבידה אצל היהודי, ובא הגוי ולקחה ממנו, פטור המלשין מלשלם את ההפסד שנגרם ליהודי, ומכל מקום רעה עשה אותו האיש, משום דהוי כמשיב אבידה לגוי. ע"ש. וכיוצא בזה כתב בנימוקי רבי מנחם מירזבורק (ד"ה דין ראובן). ועיין בשו"ת בנימין זאב (סוף סימן רעו).

האם יש איסור להשיב אבדה לגוי שאינו עובד עבודה זרה

במסכת סנהדרין (עו:) אמר רב יהודה אמר רב, המחזיר אבידה לגוי, עליו הכתוב אומר "לְמַעַן סְפוֹת הַרְוֶה אֶת הַצְּמִאָה". ופירש רש"י, שהמחזיר אבידה לגוי, השווה וחבר גוים לישראל, ומראה בעצמו שהשבת אבידה אינה חשובה לו מצות בוראו, שגם לגוים הוא עושה כן אף שלא נצטווה על כך. "רְוֶה" - אלו אומות העולם ששבעים ואינם צמאים ליוצרים. "צמאה" - זו כנסת ישראל שצמאה ותאבה ליראת יוצרה ולקיים מצותיו. ע"כ.

והנה לפי טעם זה נראה, שאין הבדל בין גוי העובד עבודה זרה, לגוי שאינו עובד, שבכל אופן אין להשיב לגוי אבידה, מפני שהתורה הדגישה שיש להחזיר אבידה רק לאחיד, וכל גוי אינו בכלל אחיד ואסור להשיב לו אבידה. וכן כתב בהדיא בבית יוסף (סימן רסו) דמילתא דפשיטא, שכל הגוים שוים בזה בין עובדי עבודה זרה ובין שאינם עובדים, דהא לאו אחיד נינהו. ע"כ.

והנה הרמב"ם (ה' אבידה פי"א ה"ג) כתב, שהמחזיר אבידת הגוי, הרי זה עובר עבירה, מפני שהוא מחזיק ידי רשעי עולם. וכן כתב מרן בשלחנו הטהור (סימן רסו סעיף א) : אבידת העובד כוכבים מותרת, שנאמר "וכן תעשה לכל אבידת אחיד". והמחזירה לגוי, הרי זה עובר עבירה, מפני שהוא מחזיק ידי עוברי עבירה. ע"כ.

וכתב שם הבאר הגולה, שממה שכתב הרמב"ם שאסור להשיב אבידה לגוי מפני שהוא מחזיק ידי עוברי עבירה, נראה דסבירא ליה שכל האיסור נאמר דווקא בעובדי כוכבים, ולא בגויים שבזמן הזה שמודים בבורא עולם, ונימוסיהם להחזיר אבידה. ע"כ. [ומה שלמדו בסנהדרין

שאסור להשיב אבידה לכל הגויים מהפסוק למען ספות וכו', הרמב"ם מפרש פסוק זה בדרך אחרת ודלא כרש"י. כיעו"ש]. וכן הסכים בשו"ת יורו משפטיך ליעקב (סימן כג), וכתב שלפי זה, המחזיר אבידה לגוי שאינו עובד עבודה זרה אינו עובר עבירה. ע"ש. ואם כן משמע שמרן השלחן ערוך, חזר בו ממה שכתב בביתה יוסף, ודעתו נוטה שמותר להשיב אבידה לגוי שאינו עובד עבודה זרה. וכן מבואר בשיטה מקובצת (ב"ק דף קיג:) בשם המאירי. ע"ש.

וכן ראיתי בשו"ת שואל ונשאל (חלק ב חו"מ סימן יג), שכתב מדנפשיה, שאיסור השבת אבידה לגוי, היה רק באותם אומות שהיו עובדי כוכבים ומזלות, אבל בזמן הזה שעבודת כוכבים ומזלות נעקר מן העולם כמעט, ולכל אחד מהאומות יש אמונה בבורא עולם, ומשתדלים וחוקרים ודורשים על בירור הצדק והאמת, על זה לא נאמר שאסור להשיב אבידה לגוי, מפני שאינו מסייע להם לעבור עבירה. ע"ש.

והבט וראה בספר חסידים (סימן שנח) שכתב: נכרי הזריז בשבע מצות שנצטוו לבני נח, הזהר מטעותן שטעותן אסור, **ותשיב לו אבידה**, ואל תזלזלהו, אלא **תכבדיהו יותר מישראל שאינו עוסק בתורה**. ע"כ. וכן מוכח מדברי הטור (ריש סימן רסו).

ועיין בשו"ת משנה הלכות (חלק ז סימן רע) שכתב לאסור להחזיר אבידה לגוי אפילו בזמן הזה, והוא איסור גמור, וחס ושלום לומר שבזמן הזה שאין הגויים עובדים עבודה זרה מותר להשיב, דכבר כתב הבית יוסף להדיא, דאפילו גוי שאין עובד עבודה זרה אין להחזיר לו אבידה, וכן כתב התומים (סימן צ"ה). ע"ש. ואחר המחילה מהד"ג אין דבריו מוכרחים, כנזכר לעיל. ועיין עוד בשו"ת אז נדברו חלק ח (עמוד נז), שגם כן כתב שבזמן הזה מותר להשיב אבידה לגוי. ע"ש.

(10). בתלמוד ירושלמי (בבא מציעא פרק ב דף ח) מסופר שתלמידיו של רבי שמעון בן שטח, קנו לרבם חמור מגוי, ומצאו על החמור מרגלית. אמרו לרבם: מהיום אינך צריך לעבוד יותר, מפני שמצאנו מרגלית יקרה שתספיק לך לכל ימי חיידך.

שאל אותם הרב: האם בעל החמור יודע על כך? אמרו לו: לא. אמר להם: אף על פי שלכולי עלמא אבידת הגוי מותרת, לכו והחזירו את האבידה, מפני שאיני חפץ להתעשר, אלא אני חפץ שיברכו את אלוהי היהודים. ואכן כשהחזירו לו את המרגלית, אמר הגוי: "ברוך השם אלהי שמעון בן שטח". ומוכח שבמקום שיש קידוש ה', מותר להשיב אבידה לגוי. וכן פסק בשלחן ערוך (שם).

ועל כל פנים, כתב בספר ים של שלמה (הגוזל סימן כ), שאם דעתו של הישראלי להחזיר אבידה לגוי כדי שישבחוהו ולא משום אמונת ישראל, אסור להחזיר, ורחמנא ליבא בעי. ע"כ. וראה בספר פתחי חושן (ח"א עמוד

רמא) שכתב בשם הרב שדה הארץ (ח"ג סימן י) שכל מה שאמרו שמותר להשיב אבידה לגוי, היינו דווקא כשבודאי יפארו את השם, אבל כשיש ספק בדבר לא יחזיר לו.

ו. גוי ששכח ארנק עם כסף או חפץ אחר בחנות של יהודי, ואחר כך בא הגוי ושאל את היהודי - האם מצא את הארנק, מעיקר הדין מותר ליהודי לומר שלא מצא, מכיון שזכה כבר באבידה והיא שלו. והמחמיר להשיב לו את הארנק כדי לקדש שם שמים, הרי זה משובח. (11)

אומנם כל זה דווקא באופן שהגוי לא חושד ביהודי שהוא גנב לו את הארנק, ואין חשש חילול השם. אבל אם הגוי עלול לחשוד שבעל החנות לקח לו את ארנקו, צריך להשיב לו את אבידתו, כדי למנוע חילול השם. (12)

(11). כמבואר בהערות הקודמות. וכן כתב הגאון רבי יוסף ידיד בשו"ת שארית יוסף (חלק ב סימן ה), וכתב שאין בזה איסור של - 'מדבר שקר תרחק', מכיון שמותר לשנות מפני דרכי שלום, וצירף לזה עוד כמה טעמים. והובאו דבריו בספר הבית היהודי (חלק עמוד 93).

(12). כמבואר בשולחן ערוך (סימן רסו סעיף א) שבמקום שיש חילול השם, אבידתו אסורה וחייב להחזירה.

והן עתה ראיתי בשו"ת משנה הלכות (חלק יד סימן רלא) שנשאל מהגאון רבי אפרים גרינבלאט שליט"א, אודות יהודי העובד בחנות, ולפעמים נכנס גוי לקנות בחנות, וכשיוצא שוכח לקחת מה שקנה, האם מותר לו לקחת את החבילה ששכח הגוי לעצמו. והרב השואל רצה לאסור איסור משתי סיבות, האחת, מחשש חילול השם, והשנית שיש לחוש שאם נתיר לו מעשה גניבה כזאת, יחשוב שכל דבר מותר לקחת מהגוי אפילו במקום שאסור.

וכתב על זה הרב משנה הלכות, שכיון שהגוי נתן מעות על הסחורה וקנה אותה, הרי הסחורה שלו, וכיון שהניחה שם ושכחה ויצא, הרי זה בכלל אבידת הגוי שמותרת לכל אדם, ואין בזה שום נדנוד וענין של גזל, ואדרבה אבידת הגוי אסור להחזירה כמבואר בשלחן ערוך.

ולכן נראה פשוט, שגוי שיוצא מחנות, ושכח חבילתו, הרי הוא בכלל אבידת הגוי, ואם ישראל רואהו יקחנה לעצמו, ואין לחוש שאם נתיר לו ליקח את זה, ילמד לקחת גם שאר גניבה, שאין לנו לגזור גזירות מדעתנו. ומיהו אם יש בזה משום חילול השם שיתודע הדבר, ודאי צריך להחזיר, אבל לא משום דין חשש גזל שבו, אלא שזה דין אחר שצריך לקדש השם בממונו. ע"כ. ועיין בשו"ת עשה חיל (ח"ב עמוד כז), ואחר המחילה אין דבריו מדוייקים.

חפץ של גוי שנלקח בטעות האם צריך להשיבו לגוי

ראה ראיתי לראשון לציון רבי נסים חיים משה מזרחי בשו"ת אדמת קודש חלק א (חוי"מ סימן עז) שנשאל אודות מי שלקח חפץ מן הגוי שלא מדעת, כגון שחשב שהוא שלו וכיוצא, וגם הגוי לא ידע שהיהודי נטלו, כך שאין בדבר שום נידנוד איסור של חילול ה' כלל, האם היהודי חייב להחזיר את האבידה כדי לתקן את אשר עיוות בשגגה, או לא.

והשיב, שאם כשלקח חפץ זה מן הגוי, היה בדעתו לגזול חפץ זה ממנו, ודאי דחייב הוא להחזיר הגזילה אשר גזל, מפני שגזל הגוי אסור. אבל אם שכשלקח החפץ לא נתכוון לגזלו, אלא היה סבור שהחפץ שלו, ושלו נטל באותה שעה לפי דעתו, אלא שאחר כך נודע לו שחפץ זה שנטל הוא של הגוי, והגוי עצמו לא יודע שהיהודי נטל החפץ דליכא חילול ה', דיינינן ליה כדין אבידת הגוי שמוותרת, והמחזירה הרי זה עובר עבירה, מפני שהוא מחזיק ידי רשעי עולם כמבואר ברמב"ם. וכיון שכן, נראה לי שאם החזיר את החפץ לגוי צריך הוא לכפרה. ואם רוצה להחזירה לקדש את השם כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה, הרי זה משובח. ע"ש.

אבידת מחלל שבת

ז. אפילו אם היה בעל האבידה רשע ואוכל נבלות לתיאבון, מצוה להשיב לו אבידתו. אבל אם היה עושה עבירות כדי להכעיס, או מחלל שבת בפרהסיא, דינו כגוי, ואסור להחזיר לו אבידה. (ועיין בהערה. 13)

(13). רמב"ם (פרק יא מהל' גזילה ואבידה ה"ב), וכן פסקו הטור ושלחן ערוך (חוי"מ סימן רסו ס"ב). ודייק בשו"ת יביע אומר חלק ח (חוי"מ סימן ט) שבמחלל שבת בפרהסיא, לא חוששים שמא יהיה לו זרע טוב שיוכלו להנות מהאבידה, ולכן אסור להחזיר לו אבידתו. וכן כתב הגאון רבי יהודה אשכנזי בספר מחנה יהודה (דף רסו:). ע"ש.

ולכאורה לפי זה, יהודי מחלל שבת ששכח ארנק במכולת, מעיקר הדין אין בעל המכולת צריך להשיב לו את ארנקו. וכיוצא בזה כתב בשו"ת תשובות והנהגות חלק א (סימן תתטז) שאדם שקנה משהו מחנות הנמצאת בבעלותו של מחלל שבת, וטעה בעל החנות בחשבון, אינו חייב להחזיר לו את הממון. ע"ש.

אומנם כעת בא לידי שו"ת דברי חכמים להרה"ג רבי אריה זאב גינזברג, וראיתי שכתב (בעמוד רלה), שדעת הפוסקים כיום, שבודאי צריך להחזיר לכל, מפני שדבר זה יכול להשפיע עליו לשוב בתשובה. וכן כתב בספר

השבת אבידה כהלכה (עמוד לה), שלענין השבת אבידה דנים אותם כתינוקות שנשבו. ולכן ראוי ונכון להשיב להם את האבידה, ולהסביר להם מדוע הם משיבים להם, ובזה יפתח ליבם לחזור לצור מחצבתם.

פרק ה - ענינים שונים

שימוש באבידה

א. המוצא חפצים שיש בהם סימן, והכריז עליהם ולא באו הבעלים לקחתם, אם אפשר להסיג חפצים אלו במקומות אחרים, כגון טלית, מטריה, מגבת, וכדומה, ירשום בפנקסו את שווי החפץ, ואת הסימנים שבו, ואז יהיה רשאי להשתמש באבידה. (1)

(1). כתב מרן בשלחנו הטהור (סימן רסז סעיף כא): המוצא תפילין, שָׁם (מעריך) דמיהן ומניחן עליו מיד אם ירצה, שדבר מצוי הוא לקנות בכל שעה. ע"כ. (וכתב הלבוש (שם סעיף כד), שיש אומרים דאין צריך בית דין כדי לשום, אלא יכול לשומן בעצמו. ואף שלגבי גבאי צדקה אמרינן דאין פורטין לעצמן, היינו משום חשד, אבל גבי משיב אבידה, כיון דמשום מצות השבת אבידה קעביד, לא חשדינן ליה שישום לו בזול).

ומזה נלמד שכל כלי שאפשר לקנותו בכל מקום ובכל זמן, רשאי המוצא להשתמש בו, לאחר ששָׁם כמה שוה אותו חפץ ורשם בפנקסו, שבאופן כזה אינו גורם הפסד לבעלים [בכהאי גוונא שהכריז עליו, וכבר עבר זמן ולא באו הבעלים לקחתו].

והן כל יקר ראתה עיני בשו"ת חתם סופר חלק ה (חוי"מ סימן קכב), שכתב אודות מעשה בנערה אחת שהשכירה עצמה למשרתת אצל בעל בית אחד, והפקידה בידו נזמים של זהב, ובאחד הימים הלכה לה ולא חזרה אליו עוד, ולא נודע איה מקומה, ואותו האיש רצה לצאת ידי שמים, ובא לשאול מה עליו לעשות בנזמים ההם.

והשיב הרב, דלא גרע מאבידה שצריך להכריז עליה, ואם לאחר שהכריז נתעכב הדבר זמן מה ועדיין לא נודע ממנה דבר, אף על גב שמעיקר הדין היה ראוי שיהיו הנזמים מונחים בידו עד שיבוא אליהו, מכל מקום כיון שנזמים של זהב שכיחי טובא, נראה שטוב יותר שישומן, ויכתוב בפנקס הקהל שיש בידו נזמים שכך וכך שווים, וישתמש בהם על מנת לתת מהם

שכר תשמיש לכשתבוא הנערה לתבוע אותם, ואז יושם כמה הוה הפחת, וישלם הפחת שנפחת, וגם שכר תשמיש. ע"ש.

וכן תחזה בשו"ת אגרות משה (ח"מ חלק ב סימן מה), שאם מצא דבר שיש בו סימן, ירשום את כל הסימנים, וירשום גם שווי האבידה אם הוא ידוע, ואם לאו, צריך לשומו בג' אנשים שיודעים שומת דברים כאלה, ואז יכול להשתמש בו לעצמו. ע"כ. וכן כתבו בספר אבידה ומציאה (עמוד כה), ובשו"ת עשה חיל (חלק ב סימן כח). ע"ש.

ועיין בשו"ת תשובות והנהגות חלק ג (סימן תסד) שכתב, שצריך לכתוב את שווי החפץ במקום המשתמר דווקא, ויש שכותבים זאת בעמוד הראשון של כרך הש"ס שהוא ריק, כגון בתחילת מסכת ברכות וכדומה, ומפרטים שם מה שמצאו והיכן מצאו וערך שוויו בדולרים, ואין זה בזיון לספרי הקודש אלא צורך מצוה. ע"כ. ועיין לגאון רבי יעקב דוד וילובסקי בשו"ת בית רידב"ז (סימן מ), ובשו"ת באר יצחק (אורח חיים סימן א). וראה בסעיף הבא.

שמירה עד שיבוא אליהו

ב. אדם שמצא אבידה נדירה [שיש בה סימן] שקשה למצוא כמותה, או שמצא דבר יחודי כגון טבעת נישואין וכדומה, והכריז עליה ולא באו הבעלים לקחתה, אסור לו להשתמש באבידה, אלא יניחה אצלו עד שיבוא אליהו הנביא, ויודיע למי היא שייכת [ולא מועיל לשום את שווי האבידה כדי שיוכל להשתמש בה]. (2)

(2). כתב השלחן ערוך (סימן רסז סעיף טו): הכריז ולא באו הבעלים, תהיה מונחת אצלו עד שיבוא אליהו הנביא. וכתב השפתי כהן (אות יג), דמיירי שיש בה סימן, דאיכא למיחש כל שעה שמא יבוא בעליו. אבל אם אין בה סימן, זכה בו המוצאו, ואינו צריך להמתין עד שיבוא אליהו. וכן כתב שם הנתיבות המשפט (אות ז).

ואף שבסעיף הקודם כתבנו שיכול לשום את דמי האבידה ולהשתמש בה, מכל מקום בדבר יחודי שקשה להשיגו במקומות אחרים, אין להתיר זאת, כיון שלא נח לבעל האבידה לקבל חפץ אחר במקום אבידתו, וגם אינו חפץ לקבל את שווי החפץ, אלא רצונו בחפץ שלו. וכיוצא בזה כתב בשו"ת עשה חיל (חלק ב סימן כח) בשם משפט האבידה, שאף שלדעת השלחן ערוך, המוצא תפילין שם את דמיהם ויכול להניחן, מכל מקום כיום שכל אחד רצונו בתפילין מסויימות ובהידורים שונים, אין התפילין בגדר "דבר שמצוי לקנות בכל שעה", ולכן אין להשתמש בתפילין שמצא, וצריך לשומרם, עד שיבוא אליהו. ע"ש.

וכן מצאתי בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יח סימן עח) שכתב בשם שו"ת מנחת אליעזר (ח"ד סימן ט), שבזמנינו שיש שמקפידים על כשרות מהודרת של סופר מיוחד לעשיית תפילין, לא שייך לומר שהתפילין מצויות כיום ויהיה מותר לשום את דמיהם ולהשתמש בהם [כפי שפסק השלחן ערוך], אלא צריך לשומרם עד שיבוא אליהו הנביא. ע"ש. ומוכח שהמוצא דבר יחודי, אינו יכול לשום את דמיו ולהשתמש בו, אלא יש לו לשומר עד שיבוא אליהו הנביא. וכן כתב בספר אבידה ומציאה (עמוד כו). ע"ש.

מציאה בבית הכנסת

ג. המוצא בבית הכנסת חפץ או בגד שיש בו סימן, יכריז על כך בבית הכנסת, וגם יתלה פתק במקום שתולים מודעות בבית הכנסת, ויניח את האבידה במקום מוצנע, עד שיבוא בעליה לקחתה.

ואם עבר זמן רב, ולא באו בעלי האבידה לקחתה, ורוצים להשתמש בה לצורך בית הכנסת וכדומה, רשאים לעשות כן, וירשמו את סך המעות ששוה האבידה, וכשיבוא בעליה, יתנו לו את שווי האבידה.⁽³⁾

⁽³⁾. כנזכר לעיל [וכמובן שמדובר בחפץ שאינו יחודי לבעליו], וכן כתב שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה (סימן ט אות ח), ועיין בשו"ת להורות נתן חלק ד (סימנים קכ-קכא).

מציאה בחוף הים

ד. המוצא אבידה בים, או על שפת הים במקום שהמים הולכים וחוזרים, אין צריך להכריז עליה, אף על פי שיש בה סימנים, מפני שדינה כהפקר. ואפילו אם בא בעל האבידה, ונותן סימנים שמוכיחים שהאבידה שלו, אין צריך להחזירה לו.⁽⁴⁾

ומכל מקום, טוב וישר לעשות לפני משורת הדין, ולהחזיר את האבדה לאותו אדם שנותן סימנים מובהקים שמוכיחים שאכן האבידה שלו.⁽⁵⁾

⁽⁴⁾. איתא בגמרא בבא מציעא (כד.): המציל מהארי והדוב וזוטו של ים [פירוש, שהים עלה על גדותיו וגרר עמו חפצים], ושולליתו של נהר [כשהנהר גדל ויוצא על גדותיו ומתפשט], ובכל מקום שהרבים מצויין שם - הרי אלו שלו, מפני שהבעלים מתיאשין מהן.

ומבואר בריטב"א (ב"מ כד.), שאפילו באופן שבעל החפץ צווח ואומר שאינו מתייאש מהחפץ, אין בדבריו כלום, והרי הוא כאחד שצווח על ביתו שנפל

ועל ספינתו שטבעה בים, שאנו אומרים שהוא משקר במה שאומר שאינו מתייאש. ואפילו אם באמת אינו מתייאש בליבו, מכל מקום בטלה דעתו אצל כל אדם, ואין בדבריו כלום.

וגם הרא"ש (פ"ב סימן ו) כתב, שאפילו אם בעל האבידה עומד וצווח, הרי אלו של מוצאה, משום דהוי כעומד וצווח על ביתו שנפל. ע"ש. וכן פסק מרן השולחן ערוך בחושן משפט (סימן רנט סעיף ז), שאפילו אם בעל האבידה עומד וצווח, הרי הם של המוצא.

וכתב הגאון רבי יעקב פראג"י בשו"ת מהרי"ף (סימן לב), שאף על פי שמדברי הרמב"ם (ה' גזילה פי"ד ה"ד) נראה שפליג על זה, אפילו הכי לא עבדינן עובדא שלא כדעת הרא"ש והנמוקי יוסף והרשב"א ועוד פוסקים שהולכים בשיטה זו. ע"ש. וראה בסמ"ע (סימן רנט ס"ק טז) מה שכתב בזה.

וטוב עין יראה בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק א סימן קפד) שביאר, שטעם הדבר שבזוטו של ים מותר לקחת אף על פי שהבעלים לא יודע שאבד לו [ועדיין לא התייאש], משום שהוא אבוד ממש, ואין שייך עליו בעלות, דכיון דאבוד מכל אדם הוא, ממילא **הסתלקה הבעלות מחפץ זה, והרי זה כאילו נשרף ממש, ואינו בעולם.** אבל כשהחפץ אבד רק מבעליו ויכול עוד לבוא אצלו על ידי שימצא הוא בעצמו, או שאחרים ישיבו לו, לא נחשב אבוד גמור, כל זמן שלא נתייאש. אבל לאחר יאוש, הוי כנשרף, וזכה בו המוצא. ע"כ. ועיין בשו"ת שבט הלוי חלק ט (סימן שיב אות ב).

(5). כמבואר בשלחן ערוך (שם סעיף ה), וכן כתב הרמ"א (שם סעיף ז). אומנם אם בעל החפץ הוא עשיר, והמוצא הוא עני, פטור מלעשות לפנים משורת הדין כמבואר שם ברמ"א בסעיף ו.

חפץ שאבד לפני זמן רב

ה. המוצא חפץ שניכר עליו שאבד לפני זמן רב, הרי הוא של המוצא, אפילו אם יש בחפץ סימנים. (6)

לפיכך המוצא מטריה או מעיל גשם בימות הקיץ, רשאי המוצא לקחתם לעצמו אף שיש בהם סימנים, מפני שמן הסתם בעליהם איבדו אותם בימות החורף, וכבר עבר זמן רב מאז. (7)

(6). כתב מרן השלחן ערוך (סימן רסב סעיף ה) : המוצא דבר שמוכיח בו שיש זמן רב שנאבד מבעליו ונתייאשו הבעלים, הרי הוא של מוצאו, אפילו יש סימן בגופו או במקומו. ע"כ. וכתב בספר השבת אבידה כהלכה (עמוד סג) בשם הגרי"ש אלישיב, שגדר זמן רב הוא בכל דבר כפי ענינו.

(7). כן כתב בספר פתחי חושן (ח"א עמוד רנח), שמאחר שעבר זמן רב, תולים לומר שהיה יאוש ולכן זכה בו המוצא. ע"ש. ופעם נשאלתי אודות מחק או עט שהיה מונח זמן רב על אדן החלון בבית המדרש, ולא באו בעליו לקחתו, האם מותר להשתמש בהם או לא. והשבתי, שאם אין בהם סימן מיוחד, בלאו הכי זוכה בהם המוצא, מכיון שמסתמא בעליו התייאשו ממנו. ואפילו אם יש בהם סימן מיוחד, מכל מקום מאחר שעבר זמן רב, אמרינן שכבר התייאשו הבעלים, ורשאי המוצא לקחת את החפץ לעצמו כמבואר בשלחן ערוך. ועל כל פנים יכריז עליו בבית המדרש, ואם לאחר מספר ימים עדיין לא באו הבעלים, רשאי המוצא להשתמש בו. ועיין בשו"ת שבט הלוי (חלק ט סימן שח). ודו"ק.

מציאת סבון במקוה

ו. אדם שהלך לבית המרחץ [מְקוּה], ומצא סבון מושלך על הרצפה באחת המקלחות, אינו צריך להכריז על כך, ורשאי להשתמש בסבון. והמחמיר להשיבו לבעליו, תבוא עליו הברכה. (8)

ואם מצא שם בקבוק שמפו מושלך על הרצפה, אם יש על הבקבוק סימן שאפשר לזהותו, צריך לתלות מודעה ולהכריז עליו, וכשיבוא אדם ויתן סימנים, ישיב לו את השמפו. (9) (ועיין בהערה).

(8). הנה כבר נתבאר לעיל בפרק ד (סעיף ב), שהמוצא אבידה שאין לה סימן מיוחד, כגון עט וכדומה, הרי אלו שלו, מכיון שיש הרבה חפצים מסוג זה, והוא הדין בנידון דידן, שיש הרבה סבונים מאותו סוג, ובאותה כמות, ולכן אין הדבר נחשב לסימן, ולכן הבעלים מתייאשים ממנו ורשאי המוצא לזכות בו. [ונראה שבנידון דידן גם תלמיד חכם שנאמן בטביעת עין לא יוכל לזהות את הסבון, מפני שעל ידי זרימת המים המצויה במקלחות, אין הסבון נשאר באותו מצב שהניחוהו שם, ולכן גם בעליו לא יוכל לזהותו בטביעת עין].

וכן בקודש חזיתי לגאון הצדיק רבי שמעון חיררי שליט"א בשו"ת לב שמח (ח"מ סימן א) שדימה דין סבון שאבד במקוה, למי שטבעה ספינתו בים, שהמציל ממנה הרי זה שלו אף שהבעלים עומד וצוות. ומכל מקום מי שמתנהג בחסידות, ירים את הסבון מהמקום שיורדים עליו מים, וישים אותו באיזה מקום מול העיניים עם פתקה שסבון זה נמצא, ובעל האבידה יקחנה. ע"כ.

(9). הנה דינו של המוצא בקבוק שמפו במקוה, אינו דומה לדין הסבון המוזכר בהערה הקודמת, מפני שהבקבוק שמור יותר, ולכן אם יש בו סימן מיוחד, צריך להכריז עליו. וגם אם אין בו סימן מיוחד, צריך להכריז עליו, מפני שסביר להניח שבעליו יוכל לזהותו על ידי טביעת עין

[כגון כמות השמפו וכדומה]. לפיכך אם הכריז, ובא תלמיד חכם ואמר שאינו יכול לזהות את השמפו על ידי סימנים, אבל יכול לזהותו בטביעת עין, חייב להראותו לו, ואם הכירו שהוא שלו, מחזירים לו. אבל לאדם שאינו תלמיד חכם, אין מחזירים לו בטביעת עין, כנזכר לעיל בפרק ד (סעיף ב). ע"ש.

ומכל מקום, אם ניכר שהשמפו מונח שם כבר זמן רב, רשאים להשתמש בו אף על פי שיש בו סימן, מפני שכל חפץ שמונח זמן רב, יש לתלות שכבר התייאשו ממנו הבעלים, כמבואר בשלחן ערוך (סימן רסב סעיף ה). וכן כתב בספר אבידה ומציאה (עמוד יז). וכיוצא בזה כתב בשו"ת עשה חיל (חלק ב סימן י) שהרואה מכונית **בצורה עזובה**, וחלונותיה פתוחים, ועמדה כך במשך יום שלם או יותר, הרי זה הפקר ויכול לזכות במכונית, מפני שנחשב לאבידה מדעת בעלים. ע"ש. וכן כתב בספר השבת אבידה כהלכה (עמוד מא). וראה בסעיף הקודם.

ז. אדם ששכח מגבת בבית המרחץ, ולא היה במגבת סימנים, וכשחזר לקחתה, מצא שם מגבת כמו שלו, ואינו יודע אם זו המגבת שלו או לא, יתלה מודעה שהמגבת נמצאת אצלו. ואם עבר זמן רב ולא באו לקחתה, רשאי לקחת את המגבת שמצא לעצמו. (10)

(10). בשו"ת מנחת יצחק (חלק ג סימן יז) יצא לדון בענין אדם שאיבד חפץ אחד, ואחר כך מצא חפץ דומה לזה שאיבד, אבל אין לו טביעת עין בו, האם מותר לו לקחת החפץ, למשל מי שאיבד מגבת במקוה, ואחר יום או יומים מצא שם אחת כמו שלו, אבל אין לו בו שום סימן, האם מותר ליקח אותה.

והעלה שאם החפץ מונח אצלו זמן רב, עד זמן שאי אפשר לאדם שלא יחקור אחר שלו, אמרינן דבודאי החפץ הזה של המוצא. וראיה לזה, דהרי הטורי זהב (ח"מ סימן קלו) סבירא ליה כן בכלים שנתחלפו לו אצל הכובסת, דאמרינן ודאי מתיאש ממנו. אבל הקצות החושן הקשה על זה, דאולי נתיאשו הבעלים רק אחר שבא החפץ לידו, ואם כן אינו יכול לזכות בחפץ.

אולם יתכן שגם הקצות החושן יודה שבנידון דידן זכה המוצא בחפץ, דהרי שם מיירי שהמוצא יודע בודאי שאינו שלו, אבל בנדון דידן יש ספק שמא המגבת שלו, ובכהאי גוונא דליכא מרדפין אחריו זמן רב, אמרינן דבודאי הוי שלו. ע"ש.

חפצים שהוחלפו

ח. קורה לפעמים, שמתחלף לאדם חפץ שלו בחפץ של חברו, כגון שלקח בטעות טלית של חברו, או מעיל או מטריה או כובע או מגבת וכדומה, באופן כזה, אסור לו להשתמש באותו החפץ, אלא יתלה מודעה במקום שהתחלף לו החפץ, כדי שבעל האבידה יבוא לקחת את אבידתו. (11)

ומכל מקום, אם מצא חפץ שאפשר להשיג כמותו במקומות אחרים, כגון מטריה או מגבת וכיוצא בזה, והכריז עליו ולא באו הבעלים לקחתו, ירשום בפנקסו את שווי החפץ, ואת הסימנים שבו, ואז יהיה רשאי להשתמש בו. (12)

(11). כתב מרן בשלחן ערוך (ח"מ סימן קלו סעיף ב): נתחלפו לו כליו בבית האבל או בבית המשתה, לא ישתמש בהם. הגה. וכשיבוא בעל החפץ, צריך ליתן החפץ לבעליו, אף על פי ששלו נאבד. וכתב שם הכסף קדושים, שאפילו בדברים של מצוה כגון טלית, אסור להשתמש [ולא אמרינן דניחא ליה לאיניש שיעשו מצוה בממונו]. ע"ש.

וראה בשו"ת אגרות משה (אורח חיים ח"ה סימן ט) שנשאל אודות מי שלקח בשוגג מבית הכנסת מעיל שאינו שלו, או מנעלים עליונים (ערדליים) שאינם שלו, וחזר לבית הכנסת ולא מצא את שלו, כיצד ינהג. וכתב שדין זה מפורש בבבא בתרא (מ"ו.) בנתחלפו לו כליו בבית האבל או בבית המשתה, הרי זה לא ישתמש בהן, וכן נפסק בכל הפוסקים. ופשוט שהוא הדין בבית הכנסת. ע"ש. ועיין בערוך השלחן (סי"ס קלו).

(12). כפי שנתבאר לעיל בתחילת הפרק. ושוב ראיתי בספר עלינו לשבח (חלק א עמוד תרכט) שעמד בנידון אדם שהיה במקוה, ולאחר שיצא, נוכח לראות שהכובע שהוא לובש אינו שלו. וכשחזר למקוה, לא מצא את כובעו, ומסתבר שהוא לקח את כובעו של אדם אחר, ואותו אדם לקח את כובעו, האם מותר לו להשתמש בכובע שלקח.

והביא דברי השלחן ערוך (שם), שאם נתחלפו לו כליו בבית האבל או בבית המשתה, לא ישתמש בהם. וכתב שלפי כלל זה, אסור למחליף להשתמש בכובע שלקח בטעות, והוא נחשב לאבידה שחייבים להכריז עליו. אולם אם אחרי ההכרזה לא יופיעו הבעלים, יהיה המחליף רשאי לנהוג בכובע כמו בשאר מציאות שאינן נדרשות, ואם עלולות הן להפסד ברבות הימים, מותר להעריך את שווי הכובע על ידי ג' אנשים, וירשום בפנקסו, כדי שאם ינדע אי פעם מיהו בעל הכובע, ישלם לו את המחיר שנקבע, ולאחר ההכרזה וההערכה, מותר לו להשתמש בכובע.

ושמענו בשם החזון איש זצ"ל, שאחד מצא דבר שיש בו סימן והכריז עליו ולא באו לקחתו, והורה הרב, שיכול לשום הדבר ולרשום בפנקסו. ואף על פי שהוא מדברים שאינם מתקלקלים, מותר לו לקנותו לעצמו, כשאפשר לקנות חפץ כזה בשוק כמבואר בגמרא בבא מציעא (כ"ט.). ע"כ. וכיוצא

להפקיר את האבידה

ט. חפצים הניתנים לתיקון אצל טכנאי, או בגדים שניתנו למכבסה או לחייט, ועבר זמן רב ועדיין לא באו הבעלים לקחת את החפץ, רשאי בעל החנות להפקירם, ולנהוג בהם כפי שירצה. (13) (וראה בסעיף הבא).

(13). השבת אבידה כהלכה (עמוד ז) בשם הגאון ר' ניסים קרליץ שליט"א. וכן נשאל בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יב סימן פח), אודות מה שקורה שבני אדם נכנסים בחנות של ספרים, ומתוך עיונם או ישיבתם הממושכת, שוכחים שם חפצים שהיו איתם, ובעל החנות מוצא אותם, ואינו יודע של מי הם, וגם אין בהם סימן, אם יכול בעל החנות לקחתם לעצמו, היות וברור שבעלי האבידה התייאשו מזה, בפרט כשכבר עברו מאז ששכחו עידן ועידנין, והם בעצמם לא יודעים אפילו באיזה מקום שכחו או איבדו אותם. או שמא בעל החנות לא יכול לזכותם לעצמו.

והעלה לדינא, שמאחר ובעל החנות לא אומר תקנה לי חנותי, אם כן הרי שום דבר שנשאר ונפל בחנות לא קנתה לו חנותו, ולכן אם מגביה את האבידה לאחר שעבר זמן רב וכבר היה יאוש בעלים, זכה בה בעל החנות. וכמו כן, רופאים שמזמינים אותם לבדוק חולה בשבת, ומפקידים אצלם תכשיט לבטחון שישלמו להם לאחר השבת, וקורה הרבה פעמים שלא באים יותר, והפקדון נשאר מונח אצל הרופא, ולכאורה היה יכול הרופא לקחת זאת תמורת שכרו, אבל בהרבה פעמים הפקדון שוה הרבה יותר משכרו. ולכן יש לפסוק שישים דמיהם ויניחם, וכשיש אומדן שהבעלים בודאי כבר נתייאשו מזה, יוכל גם להשתמש במעות. ע"ש.

וגם הלום ראיתי בשו"ת שבט הלוי חלק ט (סימן שח) שנשאל בענין ספרים וסידורים, שנשארים בבית המדרש מעוברי דרך ומתפללים ששכחו אותם, והכריזו עליהם ואין עונה, האם מותר לתת אותם דרך מצוה למקום שחסרים ספרי קודש.

והשיב, שאם עבר זמן מה שבודאי הבעלים הכירו בחסרון הספר ולא באו לקחתו, אין חשש כלל מלקחת אותם לדבר מצוה. ואף שיש סוברים שאין בעל החצר יכול לזכות באבידה שנמצאה ברשותו, מכיון שרשותו של אדם קונה לו, ואם כן זכה במציאה מיד לאחר ששכחו אותה הבעלים, ובאיסורא אתי לידי שהרי עדיין לא התייאשו הבעלים, והוי יאוש שלא מדעת דלא קני. מכל מקום מלבד שיש חולקים על זה, גם נראה שכל זה דווקא בחצר של יחיד, אבל בית הכנסת וחצר של הקדש, אין להם דין חצר להרבה פוסקים, ומאחר שלא הגביהו אדם כדי לקחת אותו, ובמשך

הזמן בודאי נודע לבעלים ומתייאשים מהם, יכולים הגזברים לזכות בו אחר כך. ע"כ. ועיין בשו"ת אשר חנן אפללו (חלק א סימן קכד).

י. ראוי ונכון לתלות מודעה גדולה הנראית לעין, בבתי כנסיות ובישיבות ובשאר מקומות ציבוריים ובבתי מסחר, ולרשום בגדול - שכל המשאיר חפצים במקום זה, ולא בה לקחתם תוך שלושים יום, (14) רשאים בעלי המקום לנהוג בחפצים העזובים כרצונם. (15)

(14). לאו דווקא שלושים יום, אלא כל מקום יכתבו את זמן ההמתנה שהם מוכנים להמתין עד לבואם של בעלי החפצים.

(15). כן הורו פוסקי זמנינו כפי שתראה בשו"ת אגרות משה (אורח חיים ח"ה סימן ט), שטוב להנהיג בכל מקום ומקום על ידי ראשי הקהל, שיפרסמו לכל המתפללים בבית הכנסת, ויהיה כתוב על איזה נייר דבוק במקום שמדביקים את המודעות של בית הכנסת, שאם יתחלפו המטריות או המעילים וכדומה, אין מקפידים על זה ואין בזה חשש גזל, ואז ידעו זאת כל הנכנסין לבית הכנסת ואפילו אורח באקראי. ע"ש.

והניף ידו שנית באגרות משה חלק ב (חוי"מ סימן מה) וזה לשונו: הנה טוב לתקן לגבי אבידה שנמצא בישיבה, שאם לא בא בעל האבידה בזמן מסויים, שאז האבידה תהיה לישיבה או למוצאה, וצריכים להודיע ולפרסם התקנה לכל בני הישיבה כדי שיחול. וכשידוע בודאי או אף בספק שהמאבד היה איש מבחוץ שלא שייך שידע מהתקנה, אין מועילה התקנה, אך מסתמא אין להסתפק שמא היה איש כזה, משום שהולכים בתר הרוב. ע"כ.

וכן האיר לנכון בשו"ת שבט הלוי (חלק ט סימן שח), שדרכו להורות שיפרסמו בבתי מדרשות ומקוואות, שלא יחזיקו בחפצים שמשאירים שם, רק עד חצי שנה או שנה, ואחר כך מותר לקחת אותם כפי התקנה. ע"כ. וכן כתבו בשו"ת פאת שדך (סימן קס), ובשו"ת מנחת יצחק (חלק ח סימן קמו). ע"ש. והדברים ברורים.

נטילת שכר על ההשבה

יא. אדם שאבד לו חפץ מסויים, ותולה מודעה שמי שמצא את האבידה, יחזירנה לו, אין לו לכתוב בנוסח המודעה: "המוצא הישר יקבל שכרו", מפני שהמוצא צריך להחזיר את האבידה בחינם, ולכן ירשום שהמוצא יקבל שכרו מהשמים. (16)

(16). כן מבואר בשולחן (ריש סימן רסה) שהרואה אבידה חייב להחזיר בחנם, באופן שלא נגרם לו הפסד מכך. וכן תחזה בספר עלינו לשבח (חלק א עמוד

תרל), שאם מצא סכום כסף גדול, ומסרו למשטרה והמשטרה מצאו את הבעלים, והעניקו למוצא פרס כספי עבור 'אזרחות טובה', אסור לו ליטול את השכר. ע"ש. ועיין בשו"ת תשובות והנהגות (ח"יג סימן תסג) מה שחילק בזה. ואכמ"ל.

לעשר מהמציאה

יד. המוצא מעות ללא סימנים [שעל פי הדין זוכה בהם לעצמו], צריך להפריש מהם מעשר כספים לפני שישתמש בהם. (17)

(17). כתב החסיד רבינו יונה בספר היראה (אות ריג) : ובמעשרות, אל תרפה ידך מליתנם כראוי. כיצד, מכל דבר שמשתכר, הן ללמד, הן לכתוב, הן לעשות מלאכה, או אף אם מצא מציאה, או נתנו לו במתנה, או כל ענין שיהיה, מן הכל יפריש מעשר, כי דבר זה אין לו ערך, כי את אשר אסר הבורא בכל דבר לנסותו, התיר במעשר. ע"כ. וכן מוכח בספר חסידים (סימן קמד), ובספר צדה לדרך (מאמר א כלל ד). ע"ש.

פרק ו - הצלת חברו מהפסד ממון

א. כשם שמצוה להשיב אבידה לחברו, כך מצוה להציל את חברו מהפסד ממון ומנזק, וגם זה נכלל במצות השבת אבידה. (1)

(1). כתב בספר שערי תשובה לרבינו יונה (שער ג אות ט) : נאמר בתורה : 'לא תוכל להתעלם'. הוזהרנו בזה שלא להתרשל מהצלת ממון חברנו בין מטלטלים בין קרקעות, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה : "אם היו מים שוטפים ובאים שם, חייב לגדור בפניהם".

ואף הוזהרנו להשתדל בהצלת חברנו ולשית עצות לעזרתם בעת צרתם, וכן כתוב "לא תעמוד על דם רעך", ואמר שלמה בספר משלי : "התְּרַפֵּיתָ בְּיוֹם צָרָה צָר פְּחָכָה" - פירוש : אם יש לך כח להציל [את חבירך] בעצה או בהשתדלות, ואתה מראה את נפשך שאין בדך יכולת - יקצר פֶּחַךְ, מדה כנגד מדה. ונאמר אחריו : "כִּי תֵאֶמֶר הֵן לֹא יִדְעֵנוּ זֶה, הֲלֹא תִכֵּן לְבוֹת הוּא יִבִּין, וְנִצֵּר נִפְשָׁךְ הוּא יִדַּע, וְהִשִּׁיב לְאָדָם כְּפָעְלוֹ". הנה המניעה מן ההצלה ושית עצות על העזר, הקדוש ברוך הוא יחשוב לו כפעלו. ע"כ.

וכן כתב מרן השלחן ערוך (חושן משפט סימן רנט סעיף ט) : אם רואה מים באים לשטוף שדה חברו, חייב לגדור בפניהם, כדי להציל את הקרקע. וכתב שם הסמ"ע, דילפינן ליה מדכתיב: "לכל אבידת אחיך", לרבות אבידת קרקע. ע"כ. ומזה נלמד, שהצלת חברו מהפסד ממון, נכלל במצות השבת אבידה.

ואשרי עין ראתה בספר פתחי תשובה (אורח חיים סימן קנו) שכתב: הנה כל ספרי המוסר מרעישים העולם על עוון לשון הרע, וראיתי לנכון להאיר, שיש עוון גדול יותר מזה, וגם הוא מצוי ביותר, וזהו מי שמונע עצמו מלגלות אוזן חברו במקום שיש צורך להציל עשוק מיד עושקו, מפני שחושש לאיסור לשון הרע, כגון; הרואה מי שאורב לחברו להרגו בעורמה, או שחותר מחתרת באישון לילה ואפלה בביתו או בחנותו של חברו, ומונע את עצמו מלהודיע לחברו ולהזהירו בעוד מועד, מפני שחושב שהוא בכלל איסור לשון הרע.

ובאמת שהנהוג כן, גדול עווננו מנשוא, ועובר על "לא תעמוד על דם רעך". והוא הדין גם לענין ממון, כי מה לי חותר מחתרת, או שרואה את משרתיו של חברו גונבים אותו בסתר, או שותפו שגונב מהעסק שלו, או שחברו מטעהו במקח וממכר, או שבתמימותו מלוה מעות לאדם שהוא "לֹא רשע ולא ישלם". וכן בעניני שידוכים, שהוא יודע שהבחור איש רע ובליעל ונוכל, או שהוא חולני, ומבקש להתחתן וכדומה. כל אלו בכלל מצות השבת אבידה, אבידת גופו או אבידת ממונו. והובאו דבריו בשו"ת יחיה דעת (חלק ד סימן ט).

"לא תעמוד על דם רעך"

כתב רבין חסידא מרן החפץ חיים בספרו אהבת חסד [בפתיחה], שלפי דעת הרמב"ם בספר המצוות (ל"ט רצז), אדם שאינו מציל את ממון חברו מהפסד, כגון שהוא רואה את ממון חברו אובד והוא יכול להחזירו ואינו עושה כן, ועל ידי זה נגרם לחבירו הפסד, הרי הוא עובר על לאו של "לא תעמוד על דם רעך". ע"ש.

ובשו"ת משנה הלכות (חלק יב סימן תסא) הביא קושית הגאון רבי משה שטערן זצ"ל מחבר שו"ת באר משה, שקשה להבין מה שייכות למניעת עדות, ללאו דלא תעמוד על דם רעך, והרי לא גרם לו היזק בגופו ובדמו אלא בממונו.

וביאר הרב המחבר על פי הגמרא בבבא קמא (ק"ט): אמר רבי יוחנן, כל הגוזל את חברו שוי פרוטה, כאילו נוטל נשמתו ממנו, שנאמר "כן אורחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח", ואומר "אל שאול ואל בית

הדמים על אשר המית את הגבעונים", מאי ואומר, וכי תימא הני מילי היכא דקעביד בידי, אבל גרמא לא, תא שמע "אל שאול ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים", וכי היכן מצינו שהרג שאול את הגבעונים? אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו הגבעונים מספיקים להם מים ומזון, וגרם לגבעונים הפסד, מעלה עליו הכתוב כאלו הרגן.

ולפי זה, פשוט שהכובש עדותו, ואינו מעיד כדי להציל את חבריו מהפסד ממון, הרי הוא בכלל גורם היזק לחבירו, והרי הוא בכלל מה שאמרו על שאול ועל בית הדמים - שכאילו שפך דמים, וכמו שכתב הרא"ש (שם), דכל הגורם לחבירו היזק ממון, נמי בכלל גוזל נפשות הוא. ואם כן פשוט, שהוא נכלל בלאו דלא תעמוד על דם רעך, ושפיר כתב הרמב"ם דגם הכופר עדותו וגורם הפסד לחבירו, נכלל באזהרה זו, לפי שהוא רואה את ממון אחיו אובד, והוא יכול להחזירו לו במה שיעיד האמת, ואינו עושה כן.

ב. מי שידוע לו, שהפועל או השותף של חברו, גונבים את חברו בסתר, צריך לומר לו שיפקח עליהם עין, כדי להצילו מהפסד ממון, ואין לחוש בזה לאיסור לשון הרע. (2)

ומכל מקום, אם אותם אנשים שגונבים, מאיימים עליו שאם ידווח על מעשיהם, הם יגרמו לו נזק כספי או גופני, רשאי להימנע מלספר על כך לחבירו. (3)

(1). פתחי תשובה (אורח חיים סימן קנו), וכתב מרן החפץ חיים (הלכות רכילות כלל ט), שהרואה את חברו שרוצה להשתתף באיזה מסחר עם מישהו, ויודע בודאי שעל ידי כך יגרם לו הפסד, חייב להודיע לו על כך. **וצריך שיסובב את התועלת הזו, בלי שיצטרך לגלות את מעשיו הרעים של אותו אדם.** ע"ש. ולכן כתבנו בנידונינו, שיאמר לחבירו שיפקח עליהם עין, ולא יאמר לו בפירוש שהם גונבים ממנו.

ודע, שכל ההיתרים שנאמרו בסעיף זה ובסעיפים הבאים, הם דווקא כשקיימים התנאים שכתב החפץ חיים (כלל ט), ואלו הם: א. שידע באופן ברור שאכן אותו אחד גונב מחברו או שעושה לו נזק אחר. ב. שלא יגזים בחומרת הענין. ג. שיש סיכוי שדבריו יתקבלו ויביאו תועלת. ד. שיכוון רק לתועלת חברו, ולא מתוך אינטרסים אישיים כנגד השני. ה. שיוכיח את החוטא מתחלה בלשון רכה, אולי יוכל להשפיע עליו, שייטיב את דרכיו [ואם לא ישמע לו, אז יכול לספר את מעשיו הרעים]. ואם הוא יכול לסבב את התועלת הזאת עצמה בעצה אחרת, שלא יצטרך לספר את ענין הלשון הרע עליו, אזי בכל גוני אסור לספר. וכן כתב בשו"ת מים ההלכה (חלק ב סימן עה).

(3). כי אבידתו קודמת לאבידת חברו, כמבואר בשלחן ערוך (ח"מ סימן רסד), וכיון שעלול להגרם לו נזק, הרי הוא פטור מהשבת אבידת חברו. וכן

כתב בספר משפטי התורה (עמוד פט). וכתב בשו"ת חוות יאיר (סימן קסה), שאפילו מעט משלו אינו מחויב להפסיד כדי להציל של חבירו. ע"ש.

וכיוצא בזה כתב בספר חסידים (סימן תרעד): כתיב 'ולא תעמוד על דם רעיד', אבל אם הרבה מתלחמים עליו, אל ישליך עצמו בסכנה ואל יעשה פשיעה בגופו. ואם אדם טובע בנהר והוא כבד, אל יעזור לו פן יטבע עמו. ע"כ.

ג. הרואה שחברו שכח לכבות את הפנסים של רכבו, או ששכח את חלון רכבו פתוח, צריך להודיע לו על כך, כדי שלא יבוא חבירו לידי הפסד ממון. (4)

וכן הדין כשרואה שחברו שכח את צינור המים שבגינתו פתוח, או שרואה שהצינור של חברו או של העיריה התפוצץ, צריך להודיע להם על כך, כדי להצילם מהפסד. (5)

(4). וכתב בספר מלכים אומניך (פרקו הערה ד), שאם ראה בשבת שפנסי הרכב נשארו דולקים, מותר לומר לגוי שיכבה אותם, מאחר ומצברי המכוננית יכולים להתרוקן בגלל האור הדלוק [ולפעמים נגרם נזק בלתי הפיך - שצריך לקנות מצבר חדש], ומאחר שכיבוי אור בשבת הוא איסור דרבנן, במקום הפסד לא גזרו רבנן.

(5). כנזכר לעיל. וכתב בספר השבת אבידה כהלכה (עמוד קכג) שאין הבדל בין אם רואה רכוש פרטי או ציבורי, אלא בכל ענין צריך להודיע על כך למי שיכול למנוע את המשך הנזק.

ומכאן תוכחת מגולה לאותם שמרשים לעצמם להשתמש ברכוש ציבורי כאילו הוא רכוש הפקר, ומצוי שמדליקים הרבה מנורות ומזגנים בבית הכנסת וכדומה, בשעה שאפשר להסתדר עם פחות, ויש להעיר להם על כך שמלבד חשש גזל, יש בזה גם מצות השבת אבידה - להציל את ממון הזולת מהפסד. וראה בספר משפט אבידה (סימן עז) שדן במה שאין העולם נזהרים ומשאירים חשמל דולק ומתבזבז חינם, ועוברים על בל תשחית.

ד. אדם שרואה שעומד לרדת גשם, והכביסה של אחד השכנים תלויה על החבל ליבוש, מצוה להודיע לאותו שכן שיוריד את הכביסה, כדי למנוע ממנו צער ועוגמת נפש. (6)

(6). עולם חסד יבנה (עמוד שיז) בשם הרה"ג יצחק זילברשטיין שליט"א, וביאר, שאף שאין בהרטבת הגשם הפסד משווי הבגדים [וממילא אין בזה מצות השבת אבידה ממש], מכל מקום, מאחר ובגד חברו לא יהיה ראוי לשימוש כעת מחמת הגשם, לכן יש בזה מצות ואהבת לרעך כמוך.

וראיתי בספר דולה ומשקה (עמוד רצז) ששאל את הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, אודות ההולך ביום גשום בבוקר, ורואה עיתונים

(כשרים) מונחים בחוץ, ומתחיל לרדת עליהם גשם, ואם יכניסם תחת גג ינצלו מהפסד, האם מחוייב לעשות כן מדין השבת אבידה, כשעלול לאחר על ידי זה לתפילה. והשיב לו הרב, שאינו מחוייב. אולם כתב שם המחבר, שלדעת הגריי"ש אלישיב, המוצא אבידה בדרך לתפילה חייב להתעסק בהשבתה, אף שיתאחר לתפילה על ידי זה.

ה. הרואה את חברו נכנס לחנות שהמוכר הוא רמאי, או שמוכר ביוקר [יותר מ- (16) אחוז מהמחיר המקובל בשוק], חייב להודיע לו על כך, כדי למנוע ממנו הפסד כספי.

ועל כל פנים, לא יאמר לחבירו שאותו מוכר הוא רמאי או יקרן כדי שלא יכשל בחשש איסור לשון הרע, אלא יאמר לו שיש מקומות יותר זולים מהמקום הזה. (7)

(7). על פי המבואר בספר חפץ חיים כלל ט (סעי' ט, י, יא). ועיין בשו"ת שואל ונשאל חלק ד (חושן משפט סימן ה) שבכלל השבת אבידה - להודיע לחברו למי לפנות כדי לדון את דינו. ע"ש. וראה עוד בשו"ת אבני ישפה חלק א (סימן כו).

הצלה מחברה רעה

ו. מי שידוע לו על אדם מסויים שיש לו מידות מגונות, כגון גאווה או כעס, או שהוא בטלן מתורה וכיוצא בזה, ראוי ונכון שיספר דבר זה לבנו או לקרובו, ויזהירם שלא יתחברו עמו, כדי שלא ילמדו ממעשיו המקולקלים. (8)

(8). כן כתב החפץ חיים בכלל ד (אות ו), כי העיקר מה שהזהירה התורה בלשון הרע, אפלו על אמת, הוא אם כונתו לבזות את חברו ולשמוח בקלונו, אבל אם כונתו לשמור את חברו שלא ילמד ממעשיו, פשוט שמותר ומצוה גם כן יש. אך באופן זה נראה שמצוה להמספר לבאר הטעם, למה מספר בגנותו של חברו, כדי שלא יטעה השומע להתיר על ידו יותר מזה, וגם שלא יבוא לתמוה עליו, שהוא סותר את עצמו, כי פעם יאמר לו, שאסור לספר אפלו על אמת, ועתה הוא מספר בעצמו לשון הרע. ע"כ. ועיין בשו"ת אז נדברו (חלק י סימן מו), ובספר 'וקנה לך חבר' שנה ה (סימן יד) במאמרו של ידי"ן הרב ניצן ראובן נר"ו. ואכמ"ל.

הצלה בשידוכים

ז. מי שידוע לו על בחור מסוים שיש לו מחלה פנימית, ואותו בחור נפגש עם בחורה שלא ידוע לה על מחלתו, צריך להודיע לה על אותה מחלה, כדי שתוכל לברר אם הדבר עלול להזיק לה בחיי הנישואין או לא. ומי שאינו מגלה, עתיד ליתן על כך את הדין. (9)

וגם אם ההורים מתנגדים לכך שבנם או בתם יגלו על מחלתם לבן הזוג שעמו עומדים להתחתן, אין לשמוע להם, ואסור להעלים פרט זה בשידוכים. (10)

(9). כתב בספר חסידים (סימן תקז): לא יכסה אדם מום בני ביתו, אם צריכים בניו או קרוביו להזדווג, אם יש להם חולי שאלו היו יודעים אותם המזדווגים עמהם מאותו חולי, לא היו מזדווגים, יגלה להם פן יאמרו קדושי טעות היו, אלא יפרידם ולא יהיו ברע יחדיו. או אם יש להם מעשים רעים שאילו היו יודעים לא היו מתחתנים עימם, יפרסם הדבר.

וכן כתב החפץ חיים (הלכות רכילות כלל ט), שמי שידוע על איזה בחור שיש לו מחלה פנימית, שרוצה להשתדך עם בחורה מסוימת, יש לו לגלות להוריה על מחלתו של זה, ובלבד שלא יגזים בסיפורו יותר ממה שידוע לו, ושיכוון רק לתועלת הענין, ולסילוק הנזק מחברו בלבד, ולא יכוון להשמיץ את חברו מתוך קנאה ושנאה שבלבו עליו. ע"כ.

וכן תחזה בשו"ת חלקת יעקב (חלק ג סימן קלו), שנשאל אודות בחור שיש לו מחלת סרטן ל"ע, ולחולה עצמו וגם למשפחתו לא נודע כלל מזה, והוא נתארס לנערה, האם הרופא מחויב לגלות זאת לכלה. והשיב, שמחויב הרופא לגלות, ואם אינו עושה כן, הרי הוא עובר על הלאו של "לא תעמוד על דם רעך" כמו שכתב בשלחן ערוך (חושן משפט סימן תכו), שהרואה את חברו טובע בים, או חיה רעה באה אליו וכדומה, ולא גילה אוזן חברו, עובר על לא תעמוד על דם רעך. ע"ש.

וגם הלום ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סימן ד) שכתב, שאם ידוע לרופא על בחורה שעומדת להינשא עם בחור מסויים, ולאותה בחורה אין אפשרות להביא ילדים, חייב להודיע על כך למשודך, אף על פי שהבחורה ביקשה ממנו שלא יספר על כך לאחרים. וכן הדין אם הגבר לא יכול להביא ילדים, צריך לספר זאת למשודכת, ואין בזה חשש לשון הרע, ואפילו אם הבטיח להם שלא לספר זאת, אין בהבטחתו כלום.

ועל כל פנים יש ליעץ לרופא עצה הוגנת, והיא, שלפני שיגלה לבחור מהחיסרון שאצל הבחורה, יזמן אליו את הבחורה, ויסביר לה בשפת נועם, מחובה זאת המוטלת עליה על פי דין תורה, לגלות מום זה לבחור, ואולי על ידי כן תסכים בעצמה לגלות זאת לבחור, ועל ידי כך ימנע עלבון ובושת פנים ממנה. ואם לא תאבה שמוע לו, אזי יהא נקי מכל, ויגלה לבחור את המום גם בלי הסכמתה, כדי שלא יעבור על לאו של לא תעמוד

על דם רעך, וכדי להציל עשוק מיד עושקו, ולקיים מצות השבת גופו וממונו גם יחד. [וכן יש לעשות גם במקרה הפוך]. ע"ש. וראה בשו"ת אגרות משה (אהע"ז חלק ד סימן עג אות ב).

(10). כן כתב בספר בית חתנים (עמוד לב) משום דהוי כאילו אמרו לו הוריו לעבור על דברי תורה שאסור לציית להם. ע"ש.

ח. אם יש במשפחת החתן או הכלה אח שהוא חולה נפש, אין צורך להודיע זאת לצד השני אם הם לא התעניינו על בני המשפחה. אבל אם הם מתעניינים על מצב בני המשפחה, צריכים להודיע להם את האמת.
(11)

(11). כן כתב בשו"ת משנה הלכות חלק יב (סימן רפא), וטעמו, שכיון שהוא דבר העשוי להתגלות, ומילתא דעבידי לגלויי אם לא בקש לברר לו, אין צריך להודיע לו. ורק אם ישאל המשודך גם על בני המשפחה, חייב להגיד לו. ואם הוא ממשפחה שמוחזקים למחלה כזו, צריך לומר זאת בשידוכין ולא להעלים. ע"כ.

וכתב בספר אורחות רבינו הקהילות יעקב (חלק א עמוד רסח) בשם החזון איש, שאין חיוב לגלות לחתן ולמשפחתו, שהאמא של הכלה סבלה ממחלת נפש, אם לא שאלו על כך. ע"כ. ועיין בשו"ת קנין תורה חלק א (סימן יב), ובספר עלינו לשבח (חלק ד עמוד תריח).

ט. אדם שיש לו מיחושים קלים בראשו, או שסובל ממחלה שאינה עלולה לגרום נזק לו או לבת זוגו, כגון 'אולקוס' וכדומה, אינו מחויב להודיע על כך למשודכת, ובודאי שלאנשים אחרים אין להודיע על כך למשודכת או להוריה. (12)

(12). כתב רבינו החפץ חיים בהלכות איסור רכילות (ציור שני סק"ד): אם הוא רואה שאחד רוצה להשתדך עם מישהו, וידוע לרואה הזה שהחתן יש לו חסרונות עצומות, והמחותן אינו יודע מזה דבר ואלו היה יודע לא היה מתרצה לזה, יש לגלות לו. אולם יש הבדל בין החסרונות, דהיינו אם החסרון הוא מצד חולי גופו והמחותן אינו מכיר אותו מצד שהוא דבר פנימי אשר לא נגלה לכל, פשוט הוא דאין על המגלה ענין זה חשש איסור רכילות [באופן שיש את כל הפרטים שהוזכרו בכלל ט ס"ב] לאפוקי אם הוא רק חלוש בטבעו כענין שאמרו רבנן קצירי ומריעי, אינו בכלל חולי. ע"ש. ומשמע שכל חולי שאינו חמור כל כך, אין צורך לספר עליו בשידוכין.

וכן בקודש חזיתי בשו"ת משנה הלכות (חלק ה סימן רנד), שנשאל אודות מי שיש לו מיחוש קטן, והרופא הורה לו לעשות דיאטה כדי לשפר את מצבו, אבל הוא בריא ושלם, האם צריך לגלות זאת למשתדך עמו או לא. והרב השואל צידד שלא צריך להודיע על כך, והסכים עמו הרב המחבר וכתב שיפה דן ויפה הורה דאין חובה על הבן או על האב להודיע על כך, דמאחר

שאדם זה הוא בריא ושלם בגופו, וכל חסרונו הוא שצריך לעשות דיאטה כדי שלא יחלה, אם כן אין כאן חסרון בגוף האדם, אלא שהוא צריך לשמור על עצמו שלא יאכל דברים המזיקים לו כדי שלא יחלה, ופשוט הוא דכל אדם אפילו הבריא בטבעו, אם יאכל דברים המזיקים לו יחלה, ולכל אדם יכול איזה מאכל להזיק לו, ואם לא יזיק לו מיד יזיק לו לאחר זמן, ואם לא יזיק לו הרבה יזיק מעט, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ד מה' דעות ה"ט) שיש מאכלות שהם לגוף כמו סם המות, ורוב החלאים הבאים על האדם הם מפני מאכלים רעים, או מפני שהוא ממלא בטנו ואוכל אכילה גסה אפילו ממאכלים טובים. נמצא, שכל אדם צריך ליזהר שלא לאכול כל דבר, אלא שלאחד מזיקים מאכלים מסויימים יותר מהשני.

ואם תאמר דמאחר שלא יוכל לאכול כל מיני מאכל, תצטרך אשתו לבשל לו מאכלים מיוחדים, וממילא תכבד העבודה עליה יותר משאר נשים, ואם כן צריך להודיע לה על כך. טענה זו אינה טענה, שהרי ידוע מטבע בני אדם, שאחד אוהב לאכול מה שהשני אינו אוהב, וכל אחד יש לו טעם אחר [ורק צדיקים גדולים ואנשים מיוחדים אינם מקפידים במיני מאכל], ואם כן על דעת זה היא נכנסת, שתבשל לבעלה את מה שיחפוץ, ולא שמענו מעולם שיקפידו על זה, ולכן אין צורך לגלות זאת למשודכת. ע"כ.

ושוב ראיתי בספר שובע שמחות חלק א (עמוד כג), שכתב בשם הרב חבצלת השרון (סימן סג) שמחלות שאינן חמורות כל כך, אין חייב לגלות. וכן אם הכלה גדולה מעט מהחתן, גם כן אין חייב לגלות זאת אם לא נשאלו על כך. ע"כ. והוא הדין לכל כיוצא בזה.

להודיע למשודכת שצובע את שעריו

הנה לפי מה שנתבאר לעיל, נראה ללמוד, שבחור צעיר שגדלו לו שערות לבנות בראשו, וברצונו לצובעם למטרת שידוכים [ראה בס' ואין למו מכשול חלק ב (עמוד ריא) שהמיקל בזה לצורך שידוכין יש לו על מה שיסמוך], אינו צריך להודיע על כך למשודכת, מכיון שדבר זה אינו מפריע למהלך חיים תקין, ודמי למי שיש לו מיחוש קל שאינו צריך להודיע על כך למשודכת כנזכר לעיל.

ואם לחשך אדם לומר דהנה כתב בספר חסידים (סימן שעט) : אמרו לאחד, אשה פלונית יפה במקום פלוני היא חפצה בך, שמע לעצתנו ולך שמה ותצבע שעריך בשחור, ותהיה סבורה שאינך זקן והיא תאמר מה שבלבה. אמר להם : חלילה לי להטעות אותה, אלא תראה שאני זקן. ומעשה שהיו רוצים לתת לזקן בתולה ולא רצה הזקן פן יגרום לה חטא [שתזנה], אמרו לו : והלא היא חפצה בך?! והלך הזקן לפני הבתולה והסיר כובעו ואמר

לה: ראי שאני זקן וראשי מלא שיבה ושאר דברים מן הזקנה, כדי שלא תאמר לא הייתי יודעת, והיא אמרה: אפילו לרחוץ רגלי אדוני די לי, רק שיקרא שמך עלי. ויצאו מהם תלמידי חכמים. ע"כ. ומשמע שצריך להודיע על זקנותו למשודכת.

ברם אין סתירה לדברינו מדברי הספר חסידים, דהתם מיירי באדם זקן, שעל זה אמרו בגמרא סנהדרין (עו.): "אל תחלל את בתך להזנותה", רבי אליעזר אומר: זה המשיא את בתו לזקן [שמתוך שאינה מקבלתו מזנה היא עליו. רש"י], ולכן צריך להודיע לה על כך, כדי שלא יהיה בזה איסור אונאה. אבל בחור צעיר שכוחו במותניו ויכול לחיות חיי משפחה תקינים כדרך כל הארץ, ורק שערו הלבין, אין צורך לגלות על כך בשידוכים.

וכיוצא בזה כתב הגאון יעב"ץ בהגהותיו לבבא מציעא (ס.), שמותר לפרכס וליפות את הבת לצורך שידוכים כדי שתמצא חן בעיניו, אף על פי שהיא מכוערת, ומכל מקום אם יש בה מום מן המומים שפוסלים בנשים ומפרכסים אותה להסתיר את המום, אין אונאה גדולה ממנה, וכן אם היא מבוגרת כל כך שאינה ראויה ללדת, וצובעת את שעה כדי שתראה צעירה, הרי זה נחשב לאונאה גדולה, וסופה לצאת בלי כתובה. ע"כ. ודון מינה לנידון דידן.

והן עתה ראיתי לרבינו הסטייפלר בספרו קהילות יעקב (יבמות סימן מד), שדן בענין אדם שמחמת חולי נטלו ממנו הרופאים את הביצה השמאלית, והפוסקים הכשירו אותו לבוא בקהל, ושאל האם מחוייב להגיד על כך למשודכת כדי שלא יהיה אונאה וגנבת דעת. וכתב שלא חיישינן לגניבת דעת, משום שכל כהאי גוונא שבדיעבד לא ירצה אחד הצדדים לוותר על קנין הקידושין אף על פי שיש בו מום זה, לא חשיב גונב דעת במה שלא סיפר על מומיו. ומאחר שאם כבר היו נישאים אחד לשני, אומדנא הוא שלא היתה רוצה להתגרש ממנו אחרי שכבר נתקשרו בחיבה, וקשים גירושין, לכן לא צריך לספר על כך. ע"ש. והוא הדין בנידון דידן, דמסתברא שלא תתגרש מבעלה לאחר שהתברר לה שיש לו שער לבן, לפיכך לא חייב לספר על כך בשידוכין.

י. מי שהיה חולה בילדותו במחלת הנפילה [אפילפסיה], ועל פי פקודת הרופא ממשיך עדיין לקחת תרופות לעצירת המחלה, צריך החתן או אחד מבני משפחתו להודיע לכלה על המחלה. (13)

(13). שו"ת קנה בושם חלק א (סימן קכא). ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק טז סימן מה) שדן בענין אשה שתבעה את בעלה לתת לה גט, בטענה שבשעת נשואיהן היה חולה במחלת הנפילה ולא גילה לה, וגם לאחר מיכן כשהרגישה שהוא חולה, הסביר לה כי התופעות המוזרות שראתה בו הן כתוצאה מעישון סיגריות, והוא מקבל מהרופא כדורים מיוחדים והתופעות תחלופנה. וכשהתופעות המוזרות הופיעו אצלו לעתים תכופות, הוסיף לספר לה כי נפל על ראשו ונחבל, ולכן יש לו תופעות אלה

של רעידת ידים, התפתלות גופו, וזיבת ריר מפיו, והרגיעה כי תחלופנה לאחר שיוולדו לו ילדים. והיא שלא הכירה את מחלת הנפילה האמינה לדבריו. עד שלבסוף נתגלה לה שהוא חולה במחלת הנפילה, ובמשך הזמן נהפך לאיש אלים נגדה ונגד שתי ילדותיהן. וזאת כתוצאה מהמחלה, ובעת ההתקפים החוזרים ונשנים אצלו, שובר רהיטים, ופעם רצה לזרוק את הילדות מהחלון, ובפעם אחרת עמד לחנוק את אחת מילדותיו באמבטיה. לכן האשה מבקשת לכופ אותו לתת לה גט, כי איננה יכולה לסבול יותר, והוא גם מאוס עליה ואיננה יכולה להמשיך לחיות אתו. ופסק הרב, לחייב את הבעל לגרש את אשתו, ולתת לה מזונות.

יא. בחורה פנויה שנכשלה בזנות והרתה והפילה, וכעת חזרה בתשובה שלימה, והשתדכה עם בן תורה, אינה צריכה לספר לו שהיתה לה הפלה [באופן שלא נגרם לה נזק כתוצאה מכך], אלא תספר לו שהיה לה פעם קשר עם מישהו, ומאז שחזרה בתשובה אין לה קשר עם אף אחד, וברצונה לשכוח מהעבר ולהתחיל דף חדש בחיים. (14)

(14). בשו"ת מהרש"ם חלק ז (סימן קנב) נשאל בדבר בחורה יתומה שלפני כמה שנים הרתה וילדה לזנונים, ומאז ועד עתה מתנהגת בצניעות, וכעת נשתדכה עם בחור שאינו יודע מכל זה, ואם יודע לו הדבר, יבטל הקשר, ועתה הגיע זמן הנישואין, והשאלה נשאלת איך יתנהגו בהכתובה, ופסק שישתדלו כמה שיותר להעלים מהחתן ידיעה זו, שהרי משנים מפני דרכי שלום, ובלבד שלא יגרמו לחתן הפסד בחיוב הכתובה. ע"ש. ונראה שהוא הדין כשעברה הפלה, וידוע לה על פי הרופאים, שלא אירע לה איזה נזק שיכול לפגוע לה בפוריות.

ועל כל פנים, אינה יכולה להעלים מהמשודך, שנכשלה בעבר עם גבר בעבירה, שהרי לאחר החתונה יתברר לחתן שאינה בתולה, ועלול להיות הרס בשלום הבית, ואף יכולים להגיע לגירושין וכבר היו מקרים מעולם כפי שתראה בשו"ת חות יאיר (סימן ריא), ועיין בשו"ת מנחת יצחק חלק ג (סימן קטז).

וכן תחזה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן קיח), שכתב מכתב לפנויה שזינתה, וברצונה להיות בעלת תשובה גמורה, שיש לה למהר למצוא שידוך הגון כדי שלא תמשיך להיכשל בעבירות. ובודאי צריכה לגלות לבחור שירצה לשאת אותה, שהיא זינתה בעבר, אבל תאמר לו שנזדמן איזה פעם בשעה שלא היה לה כובד ראש כל כך לעמוד נגד המפתה בדברי רצוי ופתוי הרבה, ותיכף נתחרטה והצטערה על כך, עד שיכיר המשודך מדבריה שאין לו לחוש שיארע כן גם כשתהיה נשואה לו, ואז מאחר שהוא רוצה בה מפני שהכיר המעלות שלה, לא יחזור בו מהשידוך בשביל זה שאירע איזה פעם שחטאה בזנות, מאחר שיכיר אותה לנערה שומרת תורה ומצוות. ע"ש.

ואם לאחר החתונה יולד להם בן בכור, יעשו פדיון כרגיל, אף על פי שהיתה לה הפלה, וכפי שתראה בשו"ת יביע אומר חלק ח (יו"ד סימן לב), שנשאל אודות אשה שבהיותה צעירה פנויה, חיתה חיי אישות עם בחור אחד ונתעברה ממנו, וכשהוכר עוברה עשתה הפלה מלאכותית, ואחר כך עברה משם לעיר אחרת, וחזרה בתשובה שלימה בשמירת תורה ומצות, ונישאת לבחור ישיבה החרד לדבר ה', וחיו יחדיו באהבה ואחוה שלום וריעות, ונתעברה ממנו וילדה בן זכר, וכעת רוצה הבעל לקיים מצות פדיון הבן, כי לא ידע שקודם נישואיו עם אשתו, נתעברה והפילה, והאשה באה לרב וסיפרה לו כל מה שאירע לה קודם נישואיה, והשאלה נשאלת האם חייב להודיע זאת לבעל, כדי להצילו מעון ברכות לבטלה של פדיון הבן, למרות שאם יודיע לו כל הקורות לאשתו קודם נישואיו, יופר שלום הבית, וקרוב לודאי שתפרוץ ביניהם מריבה וקטטה, ואולי יבאו גם לידי גירושין. או שמא יש לומר גדול השלום שאפילו שם שמים שנכתב בקדושה נמחק מפני השלום, ולכן שב ואל תעשה עדיף.

והביא דברי הרמב"ם (בפ"י מהל' כלאים הכ"ט) שדבר שאיסורו מדבריהם, הרי הוא נדחה מפני כבוד הבריות בכל מקום, ואף על פי שכתוב בתורה לא תסור מן הדבר, לאו זה נדחה מפני כבוד הבריות. ע"כ. והואיל ורוב הפוסקים סוברים שאיסור ברכה שאינה צריכה אינו אלא מדרבנן, בנידון דידן שמברך "על פדיון הבן ושהחיינו" לבטלה, הוי ליה כדן הלבוש כלאים דרבנן, דאמרינן ביה גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה, ושפיר דמי להקל בזה ואין צריך להודיעו על כך, מפני שאם נגלה, בודאי שיהיה מריבה וקטטה וביטול שלום הבית, וגם בזיון גדול לאשה ולמשפחה, וגם לילד הנולד יגרום הענין להוצאת שם רע, שיהיה שיחה בפי הבריות עד עולם, לפיכך אמרינן שגדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה. ע"ש.

יב. בחור שיש לו פגם שאינו פוסלו מלבוא בקהל, כגון שהוריו לא שמרו מעולם על טהרת המשפחה, אין צורך לגלות זאת למשודכת. ופעמים רבות ילדים אלו מזדככים ומגיעים לדרגות גדולות, יותר ממי שנולד בקדושה. (15)

בענין - להתחתן עם בן הנדה

(15). הנה בשלחן ערוך (אהע"ז סימן ד סעיף יג) כתב: איזהו ממזר, זה הבא מאחת מכל העריות, חוץ מהבא מהנדה שאף על פי שהוא פגום, אינו ממזר. וכתב הבית שמואל (סי"ק טו) בשם הדרכי משה, שבן הנדה פגום ואין משפחתו מיוחסת וראוי להרחיק מהם, אבל אינו פגום מכח איסור, וכשר אפילו לכהונה. ע"כ. וכן כתב בביאור הגר"א (סי"ק לו) שבן הנדה הוא פגום

ומקולקל כמו שאמרו במסכת כלה (פרק א' ה' טז): ר' יהודה אומר עז פנים לגהנם. עז פנים, ר' אליעזר אומר ממזר, ר' יהושע אומר בן הנדה. ע"כ.

ובשו"ת זקן אהרן חלק א (סימן סה) נשאל, האם מותר לבחור חרדי לישא אשה מבנות הריפורמים הקיצונים, כשהבת כבר נתחנכה בדת התורה והיהדות כראוי. ולאחר שכתב שאין לחוש שהיא ממזרת אף שאמה פרוצה וחשודה היתה לזנות תחת בעלה, מסיים שכל זה מצד הדין, אבל שומר נפשו ירחק בכל האפשרי מלהתחתן איתה, מפני שבני הנדה הם המורדים והפושעים והעזי פנים שבדור, שהנביא ניבא עליהם שהגלות יכלה אותם. ומי זוטר מה שכתב הרמב"ם שבן הנדה פגום ומקולקל וראוי להרחיק ממנו, ואלמלא לא נכתב זאת בש"ס ובפוסקים שצריכין להתרחק מהם, מעצמנו היינו אומרים כן, דאיך אפשר למשפחה כשרה להתדבק עמהם בהיות שחטאתם על נפשותם, ולעולם לא יוכלו לרחוץ מחולאת הטומאה, כדאיתא בזוהר הקדוש (פ' שמות), זרע דאתיליד ההיא שעתא משכין עליו רוח מסאבא וכל יומי יהון במסאבו, דהא בנינא ויסודו דיליה איהו במסאבא רב ותקיף מכל מסאבא דעלמא, ויהיו רשעים מבטן. ע"כ. ומפיו לפידיים יהלכו.

וגם הלום ראיתי בספר טוב מצרים (עמוד מא) שהעתיק את צוואתו של הגאון רבי רפאל אהרן בן שמעון מחבר ספר נהר מצרים, וז"ל: אני מצוה את בני שלא ישאו נשים לבניהם מבנות הארץ, כי אם אחרי שיתברר להם בעדות נאמנה, שאם הכלה היתה טובלת במקוה טהרה לנדתה, אחרי ספירת ימי הנדה וספירת ז' נקיים. ובלא עדות ברורה ומפורסמת, לא יחללו את כבוד משפחת בית דוד בהכניסם לתוכה את נשי בני הנדה. ואם חס ושלום יעברו על זה, ידעו נאמנה כי לא יצליחו בזיווגם, ויהיו הם הגורמים רעה לעצמם, ודי בזה. עכ"ל. ולפי זה, מי שהוא בן הנדה, יש לו לגלות זאת בשידוכים.

ברם שפיר עינא דחזי בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ד סימן יז) שציידד להקל בזה, שמאחר שאין איסור כלל להתחתן עם בן הנדה אלא רק עצה טובה להתרחקות, מחמת שהבנים שנולדו מהנדה הם בעלי מדות רעות, אם כן, כאשר מציעים לאדם שידוך בעל מדות טובות ואין לו עזות, הרי זה סימן שאינו בן הנדה, ויש לסמוך על סימנים אלו. ואף שידוע שאמו לא הלכה למקוה לטבול, הא אפשר שהתעברה בו לאחר שהלכה לרחוץ בים או בבריכת שחיה והיתה טבילתן כשרה מן התורה, ושוב אין בניה בגדר בני הנדה, אף שלא טבלה לשם טבילה. ואף שהיתה לבושה בבגד שלובשות הנשים בעת שרוחצות בים, מכל מקום נכנס שם מים, ועולה לה הטבילה. ונמצא שאלו שהם יראים ושלמים והם בעלי מדות טובות ומתנהגים בדרך ארץ כראוי, אף שהם בני ובנות נשים שלא שמרו הלכות נדה, אין לעכב מלהתחתן עמהם אף מצד המעלה. ע"כ. והניף ידו שנית בחלק אבן העזר (ח"ד סימן יד).

ולפי זה נראה, שאין לחוש לדברי הזקן אהרן הנ"ל, משום שבכהאי גוונא שעומדים בפנינו בחור או בחורה שיראת השם נסוכה על פניהם, וכל ראייהם יפירוים כי הם זרע בְּרָךְ ה', אזי אין לנו לחוש שהם מבני הנדה. ולך נא ראה בשו"ת חלקת יעקב (אה"ע סימן יא) שהביא דברי הזקן אהרן, וכתב על זה דלא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי, שהרי בזמן האחרון תלי"ת אכשור דרא, ורבים מבנות הריפורמים מתגדלים ומתחנכים על ברכי התורה ויהדות חרדית, ואם נלך עמהן בחומר הדין, מה יעשו הבנות הללו, האם נשלחם חזרה לבני הריפורמים, ונמנע מהן מלהיות תחת כנפי השכינה בתורה ומצוות. ע"ש.

וגם הלום ראיתי בשו"ת ישכיל עבדי חלק ז (אה"ע"ז סימן ג) שהביא דברי הזקן אהרן הנ"ל, וכתב, שכל דבריו לא נאמרו אלא באופן שההורים עודם בטומאתם ולא חזרו בתשובה, שאז עלולים הם להשפיע לרעה על בתם ומעשה אבות סימן לבנים. מה שאין כן אם אנו רואים שההורים הטיבו דרכם וחזרו בתשובה, הרי אין לך דבר שעומד בפני התשובה, ועל ידי התשובה שהיא בבחינת מקוה טהרה, נהפך מרוח טומאה לרוח טהרה. ועינינו הרואות שהאריז"ל תיקן תיקון למי שבא על הנדה, ואם נאמר שרוח הטומאה נשאר על הילד שנולד מהנדה ואינה מסתלקת לעולמים, אם כן הרי עדיין לא נמחה מהאב העוון של בן הנדה, שהרי טימא את בניו כל ימיהם לעולם, אלא על כורחך לומר, שעל ידי התשובה, נתקנו גם הבנים, ורוח הטומאה מסתלקת מהם לגמרי, ולכן מותר לבחור חרדי להתחתן עם בת הנדה. ע"ש.

וכן בקודש חזיתי בספר קהילות יעקב (יבמות סימן מט) שנשאל מרב גדול אחד, על דבר אשר בזמנינו נמצאים בעלי תשובה שיצאו יקר מזולל, שהוריהם הם מחללי שבת בפרהסיא ואינם שומרים כלל על טהרת המשפחה, ובניהם ובנותיהם נעשו בעלי תשובה, והמה מצויינים ביראת שמים ומהם מופלגים בתורה, וכל שאיפתם להתדבק במשפחות בעלי תורה ויראה שלא תמוש התורה מפיהם ומפי זרעם, ומתעוררת השאלה אם ראוי להדבק בהם מאחר שהם בני נדה והם פגומים.

וכתב להקל בזה, מפני שאם נחליט שיש לרחקם, אפשר שהוא כעין נעילת דלת בפני בעלי תשובה. ועוד בה, דהנה שמעתי בשם אחד הרבנים שאמר, שמה שאמרו שבן הנדה הוא חצוף ומקולקל, היינו שכן הוא על פי רוב, אבל יש יוצאים מן הכלל, ואם אנו רואים באיש זה שאינו חצוף ומקולקל והוא בעל מדות טובות, על כורחך שהוא מהמיעוט הבלתי מקולקלים. ודבר זה מוכרח, שהרי כל אדם יש בו כח הבחירה, ואפילו בעל מידות קשות יכול לחנך את עצמו לעלות במעלות התורה ויראת שמים ולתקן מדותיו, ועל כן, מה שאמרו שבן הנדה הוא חצוף ומקולקל, היינו דווקא בסתם אדם, אבל בתלמיד חכם השוקד על התורה והיראה, וכן כשהבת מתחנכת בבית יעקב על טהרת הקודש, אפשר שתיקנו מדותיהם, ובפרט כשרואים שמדותיהם הגונות כשאר בני תורה.

ואף שמבואר בזהר הקדוש שנשמות שבאו לעולם מאשה נדה הן טמאות, מכל מקום מבואר שם שלא תטעה לומר כי נתבטל כח האפשרות לעלות במעלות התורה ועבודת ה' יתברך, כי לא נתבטל, אלא שיהיה לזה יותר קשה מזה. ומאחר שבני הנדה יכולים לתקן עצמם ולהיות כשאר ישראל, אין להרחיק אותם, ואין לחוש שמה הבנים הנולדים מהם יהיו חצופים או מקולקלים, דאין לנו אלא מה שאמרו חכמים, וכן אמר הגאון משנה הלכות ששמע מצדיקי אמת שלא חיישינן לילדים פגומים, משום שאם ההורים עשו תשובה אמיתית, דור שני יבוא להם בקהל יחוס, שהרי הריחוק של בן הנדה הוא לפי שנולדו בעבירה, ובניהם אחריהם שילדו הם בקדושה אין לרחקם. ע"ש.

וכיוצא בזה נשאל בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן שפט) האם מותר להשתדך עם בת מחלל שבת, שהרי כתב הר"ן בחידושו לחולין (ד:) שגזרו על בנות מחללי שבת בפרהסיא, והובאו דבריו בשו"ת מהר"ם שיק (אהע"ז סימן יד) וכתב על זה "תימה על העולם שאין נוהרים בזה". ואם כן מה הדין בבת שאביה מחלל שבת אך היא עצמה מצויינת במדות טובות וביראת ה', האם עלינו להמנע מלהשתדך עמה או לא. והשיב, שאין מקום לחשוש בזה כלל, מפני שהיא נחשבת כקטן שנולד וזכתה לעשות לעצמה נפש חדשה. ע"ש.

היוצא מן המחובר עד כה, שאין צורך לספר בשידוכים אם הוריו שמרו על הטהרה או לא, וסברותיו של הזקן אהרן הנזכרים לעיל, אחר המחילה הרבה מכבוד תורתו, נדחה קראו לה.

ולא אכחד שבשו"ת שבט הלוי חלק ד (סימן קסב) נשאל אודות החיתון עם בעלי תשובה בזמן הזה אשר אבותיהם לא שמרו דיני נדה והם בני נדה, האם מותר לכתחלה להתחתן איתם. והביא שבכתבי האר"י בשער הפסוקים (ס' אי"ב) כתוב בענין צדיק בן רשע, שרבותינו אמרו על הפסוק "מי יתן טהור מטמא" זה אברהם בן תרח, **שנתעברו אברהם אבינו בימי נדתה של אמו**. וכתב שם, שכשגובר הטוב על הנשמה הזאת שהיא בבחינת טהור מטמא, לא די שהיא נתקנת, אלא שגם היא מתקנת כל הקרובים לה. ובזה תבין כמה צדיקים גדולים היו בני גוים, או בני רשעים ועמי הארץ. ויוצא מדבריו, שבן הנדה ניתן לתקון ואינו מוכרח שהוא פגם לדורות. ומכל מקום ודאי אין להעלים עין מדברי הבית שמואל (הני"ט) שראוי להרחיק עצמו מבן הנדה, ועל כן מי שמתיעץ איתנו, עלינו להגיד לו הלכה זאת של פגם, אבל הרשות נתונה לומר לו - שאם לא יחוש לזה, יתכן שמאד יצליח, ויזכה שיקוים בהם "מי יתן טהור מטמא לא אחד". וכל זה כדי שלא לסגור שער של דופקי בתשובה. ע"כ. וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק חלק ז (סימן קז). ע"ש.

וכן ראיתי בספר שובע שמחות חלק א (עמוד ל), שאירע שחתן בן ישיבה שאל את מרן שליט"א על שידוך של בעלת תשובה שבאה מבית חילוני, ואמר לו הרב, לברר אם ההורים שמרו לכל הפחות טהרת המשפחה, כי

ברוך ה' יש משפחות רבות אף אצל החילוניים ששומרים טהרת המשפחה, וממילא אין הבת בכלל בת הנדה. ואף שבת נדה מותרת בודאי לבוא בקהל, מכל מקום בן תורה [שאינו מתקשה במיוחד בשידוכים] שרוצה להקפיד על זה, יברר כנזכר. ע"כ. ומשמע שלכתחילה יש לחשוש לנישואי בן הנדה.

מכל מקום נראה שכל זה דווקא אם באו לשאול את פי הרב האם לצאת לפגישות עם בן הנדה או לא, אזי צריך הרב להשמיע לשואל את כל הצדדים שיש בזה בין הטובים ובין הרעים, ויבליט יותר את הדברים הטובים שיש, והבוחר יבחר אם לרחק או לקרב. אבל אם כבר נפגשו האחד עם השני וראו שהמשודך הוא בעל מידות טובות ודרך ארץ, אזי אין לבטל שידוך בגלל חיסרון זה שהוריו לא שמרו טהרת המשפחה, ונאמנים דברי האגרות משה, שעצם התנהגותו המנומסת של המשודך, מעידה עליו שאינו בן הנדה. ושומר פתאים ה'.

ובר מן דן, הנה בשו"ת חלקת יעקב (סימן יא) כתב, שדווקא לעשות טצדקי שלא יודע להמשודך שהבחורה בת הנדה או שאביה גוי, בזה יש להחמיר משום דהוי כיועץ רע, ויש לחוש לאיסור לפני עור לא תתן מכשול. אבל אם הרב שותק ואינו מעוררהו לחקור על זה, על כגון זה יכולים לומר שתיתך יפה מדיבורך, ואינו צריך ליעץ לו לבדוק על היחוס. ע"כ. ועיין בשו"ת אמרי יושר חלק ב (סימן קיד).

יג. מי שנתבקש לספק פרטים על בחור מסויים לצורך שידוכין, וידוע לו שאותו בחור עבר עבירות חמורות בעבר, ומאז לא נשמע עליו שעושה עבירות, אלא חזר בתשובה ועוסק בתורה, אין לגלות לשואל את עברו, ואדרבה יכול ליעץ לעשות את השידוך. (16)

אולם אם שואלים אותו בקשר לשידוך - "האם פלוני הוא בעל תשובה", וידוע לו שהוא בעל תשובה, אין להעלים זאת, אלא יאמר את האמת אף על פי שכיום אותו בחור הוא בן תורה. (17)

(16). שו"ת מנחת יצחק (חלק ו סימן קלט), והדגיש שכל זה דווקא אם גלוי וידוע שחזר בתשובה, אבל אם לא נתברר שעשה תשובה, צריך לגלות להשואל מזה.

(17). שו"ת ישיב משה (טורצקי עמוד רמב) בשם הגאון רבי יוסף אלישיב שליט"א. וכתב בשו"ת מנחת יצחק (שם), שאם יודע שכשיגלה שהוא בעל תשובה, בודאי לא יעשו השידוך, הנכון להשמיט עצמו מליעצו כלום. ע"ש.

יד. אף שנתבאר בסעיפים הקודמים שאין להעלים דברים מסויימים בשידוכים, מכל אין צורך לגלות על כך מיד בפגישות הראשונות, אלא

לאחר שראו אחד את השני והתרשמו האחד מהשני לטובה, יגלו את הדבר, והצד השני יבחר אם להמשיך או לא. (18)

(18). כן כתב בשו"ת אגרות משה (שם ח"ד סימן קיח), שבחורה שנכשלה בעבר בזנות, אינה צריכה לספר על כך למשודך מיד בראיה והכרה של פעם ראשונה שעדיין לא ידוע אם ירצה בכלל להמשיך בשידוך. ורק אחרי שתדע שרוצה לישא אותה בברור, צריכה לספר לו על כך. ע"ש.

וכן תחזה בשו"ת שבט הלוי חלק ו (סימן רה), שנשאל בענין אשה שנשרו כל שערותיה וחובשת פאה נוכרית, והרופאים טוענים שתוך ארבע שנים יגדלו לה השערות כרגיל, האם צריכה לגלות זאת בשידוכים. וכתב שצריך עיון גדול להקל בזה, ומכל מקום אפשר ליעץ לה שלא תגלה על כך מיד בפעם הראשונה והשניה, אלא תמתין עד שתראה אם ירצה בה, ורק אחר כך תגלה לו על כך. ע"ש.

טו. מי שידוע לו על חבר שאינו שומר מצוות, שנפגש עם בחורה כהנת למטרת חתונה, יש לו להזהירו שלא יתחתן איתה כל זמן שלא קיבל על עצמו לשמור תורה ומצוות, מפני שעלול להיות להם צרות ובעיות חס ושלום. (19)

(19). כתב השלחן ערוך באבן העזר (סימן ב סעיף ח): עם הארץ לא ישא כהנת, ואם נשא אין זיווגם עולה יפה, שתמות היא או הוא במהרה, או תקלה תבא עליהם. אבל תלמיד חכם שנושא כהנת הרי דבר זה נאה ומשובח, תורה וכהונה במקום אחד. ומקורו טהור מהגמרא בפסחים (מט.): אמר רבי יוחנן, בת כהן לישראל אין זיווג עולה יפה, מאי היא, אמר רב חסדא או אלמנה או גרושה או זרע אין לה. במתניתא תנא או קוברת [בלא עת], או קוברתו, או מביאתו לידי עניות.

ובספר חינוך וחסדא על כתובות חלק ב (דף רכח): כתב, שמדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים מוכח שאף בזמן הזה שייך דין זה שעם הארץ לא ישא כהנת, ושמעתי מחכם אחד שראה בספר אחד שפסק שבזמן הזה מותר, שאין דין עם הארץ בזמן הזה, ולי נראה שכל זמן שלא ראיתי חילוק זה בספרים, אני אומר שאין חילוק, וגם בזמנינו שייך דין זה. ע"כ. וראה בשיורי כנסת הגדולה אורח חיים (סי"ס קכח) שישראל לא ישא כהנת, משום שהמשתמש בכהונה מעל. והאשה צריכה לשמש את בעלה כפי שאמרו בכתובות (סא): שאופה ומבשלת לו, ומכבסת ועושה בצמר.

וטוב עין יראה בשו"ת יחוה דעת חלק ה (סימן סא) שכתב, שיש בדין בת כהן לישראל שלשה סוגים של 'ישראל', שאם הוא תלמיד חכם, שבח הוא לאהרן שידבק בזרעו, ואדרבה זוכה לעושר וכבוד, שהרי תורה וכהונה במקום אחד. ואם הוא עם הארץ שאין בו לא תורה ולא מצות וגמילות חסדים, גנאי הוא לאהרן שידבק בזרעו, ועל זה אמרו או קוברתו או קוברתו [ועל כגון זה אמרו, שהנותן בתו לעם הארץ, הרי הוא ככופתה

ומניחה לפני אריה (פסחים מט:). ואם הוא בעל בית פשוט, שלא למד תורה, אבל הוא שומר מצות וגומל חסדים ונוהג בדרכי הישרים, רשאי לישא כהנת, אבל אין כאן לא שבח ולא גנאי.

וכן כתב בשו"ת אבני צדק (אבן העזר סימן ה), שיש בזה שלש מדרגות, שאם הוא תלמיד חכם ממש, יש לו להתאמץ לדבוק בזרעו של אהרן, ובדין הוא שיטול שכרו ויתעשר, כיון שהוא שבח לאהרן. ואם הוא עם הארץ, אסור לו לישא בת כהן, שגנאי הוא לאהרן שזה נדבק בזרעו, וסופו לבוא לידי מיתה או עוני. אבל אם הוא בינוני, שאינו תלמיד חכם ממש ולא עם הארץ גמור, אין בזה לא שבח ולא גנאי לאהרן, ובזה אף שאינו צריך לרדוף לישא כהנת, מכל מקום אם נזדמנה לפניו בת כהן, ודאי שרשאי ליקחנה.

וכתב הגאון רבי חיים פלאגיי בשו"ת חיים ושלוס חלק ב (סימן צו) שאסור גם לישראל להשיא בתו למחלל שבת, שזהו בכלל אומרם שכל המשיא בתו לעם הארץ כאילו כופתה ומניחה לפני הארי.

וראה להגאון הנודע ביהודה (תנינא אבן העזר סימן עט) שתמה על אותם אנשים שמקפידים ונזהרים בצוואות רבי יהודה החסיד, כגון שלא יהיה שם החתן כשם חמיו, ושלא יהיה שם הכלה כשם חמותה, וכיוצא בזה, ואילו לתת את בנותיהם לעם הארץ, פשוט אצלם להיתר, ואין מי שיחשוש להימנע מכך, ואין שואל ואין מבקש, והרי זה בניגוד למה שאמרו חז"ל בפסחים (מט:). כל המשיא בתו לעם הארץ כאילו כופתה ומניחה לפני הארי, ולא תהא תורה שלמה שלנו כצוואה בעלמא של רבי יהודה החסיד. ע"כ.

ולכן העיקר שכל אדם שהוא בן תורה, שומר מצות וקובע עתים לתורה, סמוך לבו בטוח בהי שלא יאונה לו כל און. וכל שכן בחור שלומד בישיבה קדושה ותורתו אומנותו, ונמצא תורה וכהונה במקום אחד, שבודאי שיעלה זיווגם יפה. אולם אם הבחור אינו שומר מצות, וכל שכן אם הוא מחלל שבת בפרהסיא, אין ספק שצריך עד כמה שאפשר למנוע אותו מלישא בת כהן, כי בנפשם הדבר, ועל זה אמרו בפסחים (מט.) או אלמנה או גרושה או זרע אין לה, קוברה או קוברתו, או מביאתו לידי עוני. ולכן אין לסמוך גם כן על הבטחת הבחור שהוא מוכן לחזור בתשובה, עד שיאמנו דבריו בבירור גמור להלכה ולמעשה במשך זמן סביר.

האם כהן יכול לישא ישראלית

בכתובות (סב:) מסופר שרבי רצה להשיא את בנו עם בתו של רבי חייא, כשבאו לכתוב כתובה, נפטרה בתו של רבי חייא. אמר רבי, חס ושלוס

פסולא איכא? ישבו ובדקו את היחוס של המשפחות, ומצאו שרבי בא משפטיה בן אביטל שהיה בנו של דוד המלך [אביטל' שמה של אשת דוד], ורבי חייא בא מזרע שמעי אחיו של דוד, וזהו הפיסול, שרבי היה מבית דוד, ולא היתה בת הבאה משמעי הוגנת לבנו, שלא היתה בת מלכים. ע"כ.

ומשמע מכאן, שגם בת ישראל לכהן נחשבת כאינה הוגנת לו, ועלולה להינזק אם תנשא לו. וכן תחזה לגאון מהרש"א אלפנדארי בשו"ת הסבא קדישא חלק ב (אבן העזר סימן יא) שנשאל בזה, והוכיח מהמעשה בכתובות הנזכר לעיל, שיש לחוש שגם כהן לא ישא ישראלית, וסיים, שנראה שמי שלבו נוקפו ראוי לו לחוש לזה, לכן כהן לא ישא אלא כהנת. והובאו דבריו בשו"ת יחיה דעת (שם) וכתב על זה שמכל מקום, אם הכהן ובת ישראל שומרים תורה ומצות והולכים בדרכי הישרים, לא יאונה להם כל און, ובדאי שהתורה אגוני מגנא ואצולי מצלא, ויעלה זיווגם יפה. ואיש ואשה שזכו שכינה שרויה עמהם.

טז. אדם שידוע לו על בחור מסוים שהוא איש רע ובלייעל, שהציעו אותו לבחורה שלא יודעת על המגרעות שיש בו, מחויב להזהיר אותה ולספר לה על כך, ואין לו להעלים עובדה זו ממנה. (20)

(20). על פי מה שנתבאר לעיל, שאם במחלה גשמית חייבו רבותינו לגלות כדי למנוע צער מהשני, על אחת כמה וכמה שבמחלה רוחנית יש לעשות כן, וכן מבואר החפץ חיים בכלל ד (אות ט). וכתב הטורי זהב (או"ח ס"ס שו) שהצלת ישראל שלא ימיר דתו, עדיף מפיקוח נפש. ולכן נראה פשוט שצריך להודיע לה על כך. וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תקנח). ע"ש.

ובספר אורחות רבינו הקהילות יעקב (חלק א עמוד ערא) מסופר על חתן אחד שהבריות רננו עליו שאינו מתפלל תפילת מנחה, וחקרו ומצאו שאכן אמת הדבר, והורה רבינו החזון איש לצד הכלה, לבטל את השידוך מיד, בלי צורך לבקש מהחתן מחילה.

וכתב מהר"ח רבי שליט"א בספר הנהגות יום יום (עמוד 143), שמותר לספר לשון הרע כששואלים על שידוך או על פועל לעבודה, כי יש בזה תועלת. ומותר לומר על אדם שנראה חרדי ואינו משתתף בשיעורי תורה, שאינו במסגרת של תורה, אף שזה יגרום שלא יתקבל לעבודה, או שיתבטל בגלל זה השידוך, כי זה באמת מום, שהרי אדם בלי תורה, חשוד על הרבה דברים. ובעל עסק, בודאי צריך לחשוש מלקחת אותו להיות קופאי וכדומה. וכן כלה הדורשת בחור עם שעות לימוד כל יום, בודאי שחובה לומר לה שהבחור אינו עושה כן. ע"כ.

כתב בספר חסידים (סימן שעז): כל שיש לו לב טוב ולוקח גיורת שיש לה לב טוב וצנועים וגומלי חסדים ונעימים במשא ומתן, מוטב להתחתן בזרעם

מלהתחתן בזרע ישראל שאין בהם אלה המדות, לפי שהזרע של גר יהיו צדיקים וטובים. ע"כ.

וכיוצא בזה כתב בשו"ת שבט הקהתי חלק א (סימן שפ"ז), שמי שיש לו אפשרות לקחת אשה מיוחסת ובת לאנשים גדולים, אבל אינה מצויינת במדות טובות, ויש לעומתה אשה שהיא ממשפחה פשוטה אבל מצויינת במידות טובות, עדיף לבחור את אותה בחורה שמצויינת במדות טובות, אף על פי שאינה מיוחסת.

הצלה בכבישים

יז. אדם שנוסע ברכב, ועובר על חוקי התנועה, וכן מי שחולה במחלת הנפילה [אפילפסיה] ונוסע ברכב, אותם אנשים שיודעים על כך, צריכים להודיע זאת למשטרה, כדי למנוע אסונות בנפש וברכוש, ואין בזה חשש איסור לשון הרע. (21)

(21). כנזכר לעיל, וכן תחזה בשו"ת יחווה דעת (ד סימן ס) שביאר שכל האיסור לדבר לשון הרע, הוא דווקא באופן שמתכוין רק להשמיץ את חברו ולבזותו. אבל אם מתכוין לתועלת מסוימת או להרחיק נזק מותר, כמו שכתב הרמב"ם (פרק א מהלכות רוצח הלכה יד) : כל היכול להציל את חברו ואינו מצילו, עובר על לא תעמוד על דם רעך, לפיכך הרואה את חברו טובע בים או שלסטים באים עליו, ויכול להצילו, או ששמע שאנשים חושבים עליו רעה וטומנים לו פת, ולא גילה אוזן חברו להודיעו, הרי זה עובר על מה שנאמר בתורה לא תעמוד על דם רעך. ע"כ.

ולכן בנידון שלנו שהחולה במחלה סמויה, כמו מחלת הנפילה וכיוצא בה, מעלים ממשד הרישוי את דבר מחלתו, כדי להשיג רשיון נהיגה, ויכול להיות שיקבל התקפת - המחלה בשעה שהוא נוהג, ועלול הדבר לגרום אסונות בנפש ח"ו, בודאי שחובה ומצוה להודיע למשרד הרישוי על מחלתו של זה, כדי שלא יגרום נזק או סכנה לציבור. ואף הרופא שמוזהר על חוק הסודיות הרפואית, באופן שכזה מצוה עליו להודיע למשרד הרישוי, ואין בזה שום חשש איסור כלל וכלל.

ובזה יש לפרש את סמיכות הפסוקים "לא תלך רכיל בעמך, לא תעמוד על דם רעך", שאף על פי שאסור לך להיות רכיל, ולגלות סוד חברך, מכל מקום לא תעמוד על דם רעך, ועליך להודיע על כך לאחרים, כדי שישמרו מנזק וסכנה. ע"ש.

להסגיר את אביו שעבר על חוקי התנועה

כתב בספר חסידים (סימן אלף פז) : אם רואה אדם שמפקידים ביד אביו או אמו או רבו, והוא מכירם שלא יעשו נאמנות, אם המפקיד חכם והגון, יאמר לו שלא יתן בידם ויגלה לו האמת. ואם המפקיד אינו חכם והגון לגלות לו, יאמר, לא תתן בידם. ואל יאמר על אביו ועל אמו ועל רבו רשע הוא אלא לטובים יאמר האמת. ע"כ.

ועל פי זה כתב בספר עלינו לשבח (חלק ה עמוד תשל) שאם אביו עבריין ומסכן את הבריות, ודאי שחייבים להסגירו למשטרה. אולם אם עובר באור אדום, כאשר התנועה מועטת ואין שם סכנה ממשית כי הוא משגיח היטב לא לפגוע, אלא שעובר על תנאי הזהירות שהשלטונות קבעו, יעלים עין מאביו וממעשיו הרעים. אך מסתבר שעדיף שהבן יספר לאחרים, ושהם יעשו זאת ולא שהוא עצמו ילשין על אביו. ע"ש.

חובת הרופא להודיע למשטרה על חולה שאסור לו לנסוע בכביש

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סימן יג) נשאל: רופא המוצא אצל חולה ליקוי בראייה, ולדעת הרופא עלול לגרום בתנאים מסויימים לתאונה, כגון, נהיגה, עבודה בתעשייה, שרות צבאי וכדומה, והחולה אינו רוצה להפסיק לנהוג ברכב או לשנות את מקום עבודתו, האם חייב הרופא לשמור את המחלה בסוד, או שמחויב להודיע לשלטונות המתאימים (כגון משרד התחבורה, וצבא וכו') על מגבלות החולה, הגם שעל ידי כך יגרום אולי נזק כלכלי או חברתי לחולה. ומה הדין אם החולה מבקש לשמור בסוד את קיום המחלה, ומבטיח להמנע מנהיגה וכו', אבל הרופא אינו משוכנע שאמנם כך יעשה החולה?

תשובה: בודאי מחויב הרופא להודיע לשלטונות המתאימים ולמעבידו של החולה על מגבלותיו, ואפילו אם החולה מבקש לשמור את קיום המחלה ומבטיח להמנע מנהיגה ושאר דברים, כל עוד שהרופא איננו משוכנע שאמנם כך יעשה, מחויב להודיע על כך, ולא מיבעיא אם מזמינים אותו להעיד על כך שמחויב ללכת ולהעיד, ולא חלה על כגון זה שבועת הרופאים הכללית לשמור סודיות רפואית וגם לא הבטחה ושבועה פרטית, כי הוה ליה כנשבע לבטל את המצוה דלא חלה השבועה.

ואפילו אם לא מזמינים אותו להעיד, מחויב מעצמו להודיע על הדבר לשלטונות המתאימים, היות ואחרת יוכל הדבר לגרום לפעמים לידי סיכון חיי אנשים אחרים. וכן אם הרופא מונע את עצמו מלהודיע, הרי הוא עובר על הלאו של לא תעמוד על דם רעך, ולכן אין לו להתחשב על

הנוק שעלול להגרם לחולה, ואין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש. ע"כ.

השבת חבר בתשובה

יח. בכלל מצות השבת אבידה, כלול גם השבת אדם בתשובה, שאם רואה שחברו סר מהדרך הישרה, מוטל עליו לדאוג לכך שיחזור לדרך הטובה, ויתקרב לבורא עולם. וניתן לעשות זאת על ידי דיסקים תורניים, או לקיחתו לשיעורי תורה וכדומה, ואשרי חלקו של העושה כן. (22)

(22). כתב החפץ חיים על התורה (פרשת משפטים), יש להתבונן, אם חסה התורה כל כך על ממונו של ישראל, אפילו על חמורו או שיו שתעה והרחיק מן הדרך, וחל חובה על כל אחד להשיבו לבעליו, כל שכן שצריך לרחם על הנפש הישראלית שתועה מן הדרך, אפילו אם יצטרך עמל רב להשיבה.

והנה ידוע דרשת חכמינו ז"ל (בבא מציעא לא.) על הפסוק: השב תשיבם לאחיד - אפילו מאה פעמים. ומזה נלמד אף בעניננו, שצריך לעמול אפילו מאה פעמים, כדי להטות את התועים אל הדרך הישרה - דרך השם. ומי שיכול לעשות כן ואינו עושה, דמם של אותם אנשים ידרש ממנו. ע"כ.

וראה זה חדש לגאון רבי יצחק קארו בספר תולדות יצחק (דברים פרק כה) שכתב: נאמר בתורה "כי יהיה באיש חטא משפט מות", וסמך לזה "לא תראה את שור אחיד או את שיו נדחים", ולכאורה מה הקשר בין איש שנשפט למות, לבין אבידת אחיד?

ונראה שיש בו קישור חשוב, לפי שכל חוטא, ראוי לכל איש ישראל להחזירו בתשובה, ולפי שאמר כי יהיה באיש חטא משפט מות, סמך לו השבת אבדה לבעליו, ללמדך שאם שור וחמור צריך להשיבו לבעליהם, קל וחומר שאין להתעלם מעוברי עבירה להוכיחם וליסרם ולהשיבם בתשובה שלימה ולהחזירם לאבינו שבשמים.

ויש לי סמך מרבותינו ז"ל שאמרו, 'והשבותו לוי לרבות אבדת עצמו, שאם בן ישראל הולך לאיבוד במעשיו הרעים, והלך לו להתעולל עלילות ברשע, ישיבנו לו ויחזירו למוטב, ותהיה סיבה שלא יתלוהו על העץ, ואם בידך ליסרו ולא עשית, כאילו הרגת אותו, שתלוהו על העץ, שמי שיכול למחות ואינו מוחה הוא נתפס עליו. ע"ש.

שער ביקור חולים

כתב בספר הקדוש שני לוחות הברית: מצות ביקור חולים היא בגוף, ונפש, וממון.

בגוף כיצד? ירוץ ויתעסק בכל צרכיו ולהמציא לו כל רפואתיו, וכן יטריח בגופו ביתר צרכיו.

בנפש כיצד? ישפוך נפשו בתחינות להתפלל להשם יתברך שישלח לחולה רפואה שלימה.

בממון כיצד? לראות אם אין לחולה ממון כל צרכו, להשתדל לעזור לו, כי צרכי החולה הם מרובים. (חלק ב מסכת פסחים).

פרק א - מצות ביקור חולים

א. מצוה על כל אדם לבקר חולים, (1) ואפילו אדם גדול ומכובד, ילך לבקר את הקטן ממנו, כמו שמצינו שהקדוש ברוך הוא ביקר את אברהם אבינו ביום השלישי למילתו. (2)

וכל המבקר את החולה, זוכה להינצל מהדין הקשה של גיהנום, (3) וכן המתעצל ואינו הולך לבקר את החולה, הרי זה כאילו שופך דמים. (4)

(1). כתב הרמב"ם (פרק יד מה' אבל): מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבלים, ואלו הן גמילות חסד שבגופו שאין להם שיעור. ואף על פי שכל מצוות אלו מדבריהם, הרי הם בכלל ואהבת לרעך כמוך, שכל דברים שאתה רוצה שיעשו לך, עשה אותם אתה לאחרים. ע"כ.

וראה בספר המצוות להרמב"ן (שורש א), שלדעתו מצות ביקור חולים היא מהתורה, וכן דעת בעל הלכות גדולות. ע"ש. וכן דעת הרי"ז בפסקיו (נדרים פרק ד ה"ג). ועיין עוד בשו"ת דברות אליהו (חלק ב סימן יא), ובשו"ת יביע אומר (חלק ג יורה דעה סימן כב אות כג).

מדוע צריך לבקר חולים

ראה ראיתי לתלמיד הרשב"א בספרו תורת המנחה (פי' וירא) שביאר, שטעם הדבר שצריך לבקר את החולה, משום שהקדוש ברוך הוא נותן יסורים לאדם כדי לכפר לו על עוונותיו, ורוצה להיפרע ממנו בעולם הזה החולף, כדי לזכותו לחיי העולם הבא הקיים לעד. וכשרואה המבקר את היסורים הבאים על חבירו לנקותו מעוונותיו, גם הוא ירא ויחת ויקח מוסר לשוב מדרכו הרעה, ולא יוסיף לחטוא עוד, כדי שלא יבואו גם עליו יסורים. ע"כ. ועוד טעמים יובאו בס"ד לקמן. (2)

(2). שלחן ערוך יורה דעה סימן שלה (סעיף ב).

האם חכם גדול חייב לבקר חולה פשוט

הנה מדברי מרן השלחן ערוך משמע, שגם זקן או תלמיד חכם שאין זה מכבודו לבקר את החולה, אינו נפטר ממצות ביקור חולים, ולא אמרינן בזה דזקן ואינה לפי כבודו פטור. וכן כתב להוכיח הגאון רבי יעקב סופר נר"ו בספר זרע חיים (סימן יג) שאפילו זקן ואינה לפי כבודו, חייב במצות ביקור חולים. ע"ש.

והקשה הגאון רבי אלכסנדר סענדר זצ"ל בספרו שלמי נדרים (עמוד קיט), מדוע במצות ביקור חולים, אפילו גדול מבקר את הקטן אף שאין זה לפי כבודו [כמו שכתב השיטה מקובצת שלא אומרים בביקור חולים דזקן ואינה לפי כבודו פטור מהמצוה]. ואילו במצות השבת אבידה, פטרה התורה זקן ואינה לפי כבודו.

ותירץ, שרק באופן שנוגע להיזק והפסד ממון של חברו, אמרה התורה "והתעלמת" פעמים שאתה מתעלם, ולכן פטרו זקן ואינה לפי כבודו מהשבת אבידה וכדומה. אבל בביקור חולים שנוגע לספק פיקוח נפש [כמו שאמרו בגמרא בנדרים, שכל המבקר את החולה גורם לו שיחיה, ורבי עקיבא דרש "כל מי שאינו מבקר את החולה, כאילו שופך דמים"], בודאי לא שייך לפטור זקן ואינה לפי כבודו. ומצינו שהקדוש ברוך הוא ביקר את החולה ומי לנו גדול ממנו שביקר לילוד אשה, והדבק במדותיו. עכ"ד. ועיין עוד בשו"ת מנחת יצחק (חלק ב סימן פד).

ואנכי הרואה להרה"ג יונתן חן נר"ו בספרו כעת חיה (חלק א עמוד כד) שכתב, שזקן ואינה לפי כבודו, איון חייב ללכת לבר חולה שהוא פחות ממנו, והביא ראיה לזה מדברי הגר"י ברלין זצ"ל בספרו שאילת שלום (אות קיג) שהקשה על המעשה ברבי עקיבא שנכנס לבקר את החולה, וניקה את ביתו והכין לו חמין בכבודו ובעצמו, דלכאורה כיצד זלזל כל כך רבי

עקיבא בעצמו ובכבוד תורתו, והרי קיימא לן "והתעלמת" פעמים שאתה מתעלם, כגון זקן לאינה לפי כבודו. ע"כ. ומשמע שגם במצות ביקור חולים אומרים "והתעלמת", וזקן ואינה לפי כבודו פטור. ע"כ.

וכשאני לעצמי נראה לי שגם הגר"י ברלין מודה שזקן ואינה לפי כבודו חייב בביקור חולים, אלא דקשיא ליה מדוע הוצרך רבי עקיבא לזלזל בתורתו, ולא קרא לאחד מתלמידיו שיבוא לכבד את הבית ולבשל לצורך החולה, אבל על עצם זה שניכנס רבי עקיבא לבקרו, אין בזה זלזול בכבוד תורתו, שהרי כבר נתבאר שחייב הגדול לבקר את הקטן כדי לראות מה חסר לו ולשאול בשלומו. ולכן נראה, שגם זקן ותלמיד חכם צריך לבקר אדם קטן ממנו וזהו כבודו, ומה שהעלה למסקנה בספר כעת חיה הנ"ל שפטור, אחר המחילה אין דבריו מוכרחים כאשר יראה המעיין שם. וראה בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק א סימן רכב), ועוד חזון למועד.

(3). . כדאמר רב במסכת נדרים (דף מ.), והביא ראיה לזה מהפסוק בתהלים: "אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו השם" - אין דל אלא חולה, ואין רעה אלא גיהנם, שנאמר: "וגם רשע ליום רעה". *

* במדרש ויקרא רבה (פר' ל"ד סימן א') ביארו פסוק זה בסגנון אחר, וז"ל: אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה', אמר רב הונא זה המבקר את החולה, שכל המבקר את החולה פוחת לו אחד מששים בחוליו. אמרו לו, אם כן יעלו ששים לבקרו וירד עימהם לשוק, אמר להם, ששים ובלבד שיהיו אוהבים אותו כנפשם, ואף על פי כן מרויחין לו. ע"כ. ומה שאמרו ואף על פי כן מרויחין לו, רצונם לומר, שאפילו אינם אוהביו כנפשם, מכל מקום מרויחים לו מחוליו, כמו שצייד המתנות כהונה שם לפרש בראש דבריו, ע"ש].

וביאר המהר"ל בספר נתיבות עולם (עמוד קס), שזוכה להינצל מדינה של גיהנם, משום שכמו שהוא מבקר את החולה ורוצה להצילו מן המיתה, כך גם הוא ניצול מדין גיהנם, שעיקר המיתה היא הגיהנם [שזה מיתת הנפש]. ולא אמרו שהמבקר את החולה ניצול מן המיתה, מפני שאין אדם שניצול ממיתה. אבל מגיהנם אפשר שיהיה ניצול.

(4). כדאיתא בגמרא נדרים (מ.) מעשה באחד מתלמידיו של רבי עקיבא שחלה, ולא נכנסו חכמים לבקרו, ונכנס רבי עקיבא לבקרו, ובשביל שפָּדַד ורָבַץ לפניו החייהו. אמר לו: רבי, החייתני! יצא רבי עקיבא ודרש: כל מי שאינו מבקר את החולה - כאילו שופך דמים.

וכתב הריא"ז בפסקיו (נדרים פרק ד ה"ג): ביקור חולים הוא מן התורה, ומצוה גדולה היא, שחיי החולה תלויין בו, שעל ידי הביקור, מיקל חוליו, ועוד שעל ידי הביקור, מייעצים אותו על רפואתו, ומחזקים אותו, ומיישבים דעתו, וגורמים לו שיחיה. ואם אין דורש ואין מבקר, פעמים שהוא משתעמם ומכביד בחוליו, וגורמים לו שימות, והרי הם כשופכי דמים. *

(* הנה הגאון רבי אלכסנדר סענדר זצ"ל בספרו שלמי נדרים (עמוד קכ) הקשה, דהדבר תמוה איך לא נכנסו חכמים לבקר את תלמידו של רבי עקיבא, והרי אפילו אם היו גדולים ממנו, הא אמרינן דאפילו גדול צריך לבקר את הקטן, וכבר כתב השיטה מקובצת שלא אומרים בביקור חולים דזקן ואינה לפי כבודו פטור מהמצוה.

ותירץ, על פי מה שאמרו בגמרא (נדרים מא.): "אין מבקרים לא חולה מעיים, ולא חולי העין, ולא מי שיש לו מיחוש בראשו, משום שכל אלו הדיבור קשה להם. ואותם תלמידים שלא נכנסו לבקרו, סברי שעיקר ביקור חולים הוא כדי לנחמו ולדבר על לבו, להפיגו מדאגתו וצערו, ומחמת שבאותו החולי שחלה התלמיד היה הדיבור קשה לו, לכן נמנעו מללכת בכדי שלא יצטרך החולה להשיב אמרים גם כן למבקרים. אולם לאחר מכן נכנס רבי עקיבא לבקרו, וחידש להם שביקור חולים אינו דווקא לדבר עם החולה, אלא לפקח מה שנצרך לו, כגון נקיון וכדומה. ולכן אמרו בגמרא **שבשביל שכיבד וריבץ את הבית**, חי אותו חולה. ע"ש.

והלום ראיתי בספר זרע חיים (עמוד עז) שכתב לתרץ, שאותם חכמים סברו דמאחר שאינם בני גילו של אותו חולה, לא יועילו כלום בזה שיכנסו לבקרו, מכיון שאינם יכולים ליטול שום דבר מחוליו [כדאיתא התם בגמרא]. ועל זה חידש רבי עקיבא שאף על פי כן צריך לבקרו, משום שצריך לדאוג לו ולעשות כל צורכו. וסיים הזרע חיים: **ואולי יש שייכות מעשה זה בתלמידי רבי עקיבא שלא נכנסו לבקרו, אם ההיא דיבמות (סג): דתלמידי רבי עקיבא לא נהגו כבוד זה בזה, ולכן מתו כולם. ע"כ.** והדברים נוראים למתבונן.

בענין- המבקר חולה נוטל אחד מששים מחוליו

במסכת נדרים (דף מ.) אמרו, שאם המבקר את החולה הוא בן גילו של החולה, נוטל אחד מששים ממחלתו. וכתב המאירי בשם ספר הקנה, שעל ידי זה שהמבקר מדבר עם החולה ומחזק את לבו ואומר לו שלא ירא, הרי זה כאלו נוטל אחד מששים מחוליו. ובהסתלק המבקר, יחזור החולי אל מקומו. ע"כ. ומשמע מדבריו, שאין המבקר נוטל לעצמו אחד מששים מהמחלה, אלא רק משפר את מצבו של החולה במשך זמן הביקור.

וכמו כן מבואר בספר סדר היום (שחרית של שבת): מצות ביקור חולים היא גמילות חסדים גדולת הערך, כפי שאמרו חז"ל "ביקור חולים אין לו שיעור". והענין הוא, כי גומל חסד עם הגוף ועם הנפש, שלפעמים משיב נפשו של אותו חולה בטוב טעם ודעת אמריו ודבוריו, דברי פיוס וריצוי וחיזוק לסומכו על ערש דוי. ובעינינו אנו רואים הענין הזה, כי לפעמים אדם נכנס לבקר את החולה, ויושב עמו שעה אחת או שתיים, ואומר החולה עצמו - ניחמתני ניחמתני, החזרת נשמתני בי. ואנו רואים שהקל מעליו חוליו. וכן אמרו רבותינו ז"ל, הנכנס לבקר את החולה נוטל אחד מששים מחוליו, ונראה דפירושו שמשיב נפש החולה כשמבקר אותו. ע"כ.

וכן תחזה בספר בן יהוידע (שם דף לט) שביאר, שאין הכונה שהמבקר נדבק מאחד מששים ממחלת החולה, דזה אי אפשר שיהיה בטבע. ועוד שמצות ביקור חולים מצוה יקרה, והיא מהדברים שאדם אוכל מפרותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, ואך יתכן שהמבקר ינזק. אך הכוונה היא, שמכיון שהמבקר מצער את עצמו בצערו של החולה, לכן יסלקו מהשמים אחד מששים ממחלת החולה, כי הצער שאחרים מצטערים עליו, מגן ומכפר, מכח האחדות שיש בישראל.

וראה זה חדש בספר חשוקי חמד (שבת עמוד צח) שכתב לפרש, שהמבקר נוטל ממש אחד מששים, כאילו היה נדבק במקצת ממחלת החולה, ואין זה עונש, כי אם שכר טוב, והוא בבחינת 'תרופת חיסון' שנוהגים הרופאים להדביק את הבריא במקצת מהמחלה, במטרה שיפתח נוגדנים שיתגברו על המחלה אם תבוא עליו חס ושלוש, כך המבקר שגרם קורת רוח לחולה והשתתף עמו בצערו, זוכה ונוטל קצת מהמחלה כדי לפתח נוגדנים. והמעט הזה בטל בששים, כדוגמת המאכלות האסורות הבטלות בששים [ומכאן בא המספר ששים].

ב. מצוה לבקר גם תינוק חולה שהוא ומוטל בעריסה, וכן מצוה לבקר חולה שהוא מחוסר הכרה אף שאינו יודע ואינו מרגיש שמבקרים אותו.
(5)

(5). כן נראה מדברי מרן הבית יוסף (סימן שלה) שכתב בשם הרמב"ן, שצריך לבקש רחמים על החולה, והמבקר את החולה ולא ביקש עליו רחמים, לא קיים מצוה זו. ומאחר שחלק ממצות ביקור חולים היא בקשת הרחמים על החולה, אם כן ברור, שגם כשמבקר חולה שהוא קטן או

מחוסר הכרה, מקיים מצות ביקור חולים, על ידי שמבקש עליו רחמים. ויותר מתעורר האדם לבקש רחמים על החולה כשהולך לבקרו ורואה את מצבו, מאשר מתפלל עליו בלי לראותו, ולכן מצוה ללכת לבקרו.

וכתוב במדרש רות (רבה פרשה ג ס"א), שכאשר 'מיאשא' בנו של רבי יהושע בן לוי היה תינוק, נשתקע שלשה ימים בחוליו, ואחר ג' ימים נתיישרה דעתו [וסיפר שראה שאותם בני אדם שמכובדים כאן, בעולם העליון הם בביזיון]. כששמעו רבי יוחנן וריש לקיש שמיאשא חולה, הלכו לבקרו. אמר להם אביו של מיאשא; שמעתם מה שאמר זה התינוק וכו'. ע"כ. הרי לנו מעשה רב, שגדולים הלכו לבקר את הקטן. ומכאן הוכיח הרה"ג רבי יעקב סופר שליט"א בספרו זרע חיים (סימן יד), שמצות ביקור חולים נוהגת גם בקטן. וכן כתב בשו"ת אבני ישפה (חלק א סימן רל). ע"ש. ועיין בשו"ת באר משה (חלק ב סימן קו).

וראה בספר דרך שיחה (עמוד סה) שכתב כן בשם הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א, שההולך לבקר חולה מחוסר הכרה, יוצא בזה ידי חובת מצות ביקור חולים, והביא ראיה לזה מדברי הרא"ש בפירושו על התורה (פרשת וירא) שכתב, שאם בא לבקר חולה, והחולה היה ישן, קיים מצות ביקור חולים, כי יאמרו לו (לחולה) אחר כך שהיה אצלו המבקר, ויהיה לחולה נחת רוח מזה, והוא הדין שמבקר חולה מחוסר הכרה.

ומכאן תשובה מוצאת למה שכתב הרה"ג רבי אפרים גרינבלט נר"ו בשו"ת רבבות אפרים חלק ח (סימן רצא), שנשאל האם יש מצוה לבקר חולה קטן, והשיב שתלוי אם הוא מבין שבאו לבקרו ולהתפלל עליו, שאז צריך לבקרו. ע"כ. ואחר המחילה הרבה מכת"ר, אין דבריו מוכרחים כנזכר לעיל.

לבקר חולה רשע

ג. מצוה לבקר אפילו חולה שהוא רשע. וישתדל בעת ביקורו לדבר על לבו ולדרבנו לשוב בתשובה ולעשות מעשים טובים, שבשעה כזו שהוא חולה ונמצא בצרה, יותר קל לחזקו ולהחזירו לדרך הישרה. (6)

(6). גרסינן באבות דרבי נתן (פרק מא): הוי עמל בדברי תורה ואל תתעסק בדברי בטלה. מעשה ברבי שמעון בן יוחאי שהיה מבקר את החולים ומצא אדם אחד שתפוח ומוטל בחולי מעים ואומר גידופין לפני הקדוש ברוך הוא. אמר לו: ריקה היה לך שתבקש רחמים על עצמך ואתה אומר גידופין? אמר לו: הקדוש ברוך הוא יסלקנו ממני ויניחנו עליך. אמר לו רשב"י: יפה עשה לך הקדוש ברוך הוא שהנחת דברי תורה והיית מתעסק בדברים בטלים. ע"כ. ומשמע שגם חולים רשעים היה מבקר רבי שמעון כדי להוכיחם ולהחזירם לדרך הישרה. וי"ל.

והן עתה ראיתי להגאון רבי משה שטרן זצ"ל בשו"ת באר משה חלק ה (סימן קנא) שעמד בנידון דידן, וכתב דלכאורה פטור מלבקר חולה רשע, משום שמבואר ברמב"ם שמצות ביקור חולים היא בכלל מצוות ואהבת "לרעד" כמוך, ואם כן אין מצוה לבקר חולה רשע שאינו בכלל "רעד".

אולם משיטה מקובצת מבואר, שכל מקום שכתוב "רעד", אפילו רשע במשמע, ואם כן מכלל ספק לא יצאנו, ומאחר שיש אומרים שמצות ביקור חולים היא מהתורה, יש להחמיר ולבקר חולה רשע. ועוד סיבה שיש מצוה לבקר חולה רשע, מפני שאפשר להשיבו לה' ולתורתו, כי עתה שעת הכושר להחזירו למוטב ולהחזירו לחיק אבותיו. ע"ש.

וראה ראיתי בספר שלמי נדרים (עמוד קכא) שהביא דברי הגמרא בנדרים, שהמבקר את החולה זוכה שה' ישמרהו מיצר הרע, ויחיהו מן היסורים, ויהיו הכל מכבדים אותו. ופירש בעל 'קרן אורה', שאלו השלושה דברים המה מדה כנגד מדה, דהנה המבקר את החולה, ראוי לו שיפקח בצרכי החולה בגוף ונפש, בגוף - בצרכי רפואה, ובנפש - לעורר אותו לתשובה שיפשפש במעשיו. ועל כן, בעבור שהביא את החולה שישוב בתשובה, ישמרהו ה' מיצר הרע. ובעבור שהביאו לבריאות הגוף, יחיהו ה' מן היסורים. ובעבור שהקל בכבודו ואף שהיה גדול מהחולה הלך אל החולה שקטן ממנו, על כן יזכה שהכל מכבדים אותו. ע"כ.

ועיין בהגהות חכמת שלמה (יו"ד סימן שלה) שנשאל אודות שני חולים, אחד צדיק או בינוני, ואחד רשע מפורסם, וקוראים לאדם אחד שיאמר עמהם וידוי קודם מותם, אצל מי ילך קודם? והשיב שילך אצל הרשע קודם. ע"ש.

ד. אין שיעור למצות ביקור חולים, ואפילו הולך מאה פעמים ביום כדי לבקרו, יש לו על כך שכר. (7)

וגם כאשר החולה נמצא בבית חולים, וישנם רופאים ואחיות שמטפלים בו במסירות ודואגים למחסורו, מצוה לבקרו ולעודדו ולבקש עליו רחמים שיבריא. (*8)

וכמוכן צריך לברר באיזה שעות נח לחולה שיבקרוהו. וכשהולך לבקרו, אם רואה שקשה לחולה לדבר, ימעט בביקור ויזדרז לצאת, כדי שלא לגרום לחולה טורח וצער. (8)

(7). מסכת נדרים (דף ט:), וביאר שם השיטה מקובצת, שלא יאמר אדם "כבר ראיתי את החולה פעם אחת ביום", כי ברגע אחד יכבד עליו חוליו.

(*8). הנה בספר דברי סופרים (עמוד ג) כתב, שבזמנינו שהחולים שמכביד חוללים, נמצאים בבית חולים שיש שם רופאים שמטפלים בהם, אין צורך לבקרו כל כך הרבה פעמים, אם לא שצריך להשגיח עליו שיטפלו בו כראוי, ולא יזניחו אותו. והחולים שהם בבית, גם כן אין צריך לבקרום

הרבה פעמים, אלא אם כן ידוע לו שגורם לחולה נחת רוח בכל פעם שבא לבקרו. ע"כ.

ברם, לקמן בתחילת פרק ב יתבאר בס"ד, שלדעת מרן הבית יוסף, עיקר מצות ביקור חולים היא לבקש רחמים על החולה שיבריא, ואם כן אין זה משנה אם יש מי שידאג לחולה או לא, שהרי בכל אופן קיימת החובה לבקרו כדי לברכו ולעורר עליו רחמי שמים, והלואי ויתפלל אדם כל היום כולו. (מסכת סופרים פרק י הלכה ו).

ושוב ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ה קוני רמת רחל פרק ג) שהביא דברי הערוך השלחן שכתב, שעיקר מצות ביקור חולים הוא לעיין בצרכי החולה ולעשות לו מה שצריך. ודייק דלפי זה יש מקום ללימוד היתר, לפטור מלבקר חולה במקום שבטוחים שנעשה על ידי אחרים כל מה שהחולה נצרך, ובפרט כשנמצא בבית חולים. ע"כ. ותמה על זה הרב ציץ אליעזר, שהרי מפורש יוצא מדברי הרמב"ן שעצם מטרת הביקור היא גם כדי שיבקש עליו רחמים, ועוד זאת, שמטרת מצות הביקור הוא גם בכדי שהחולה ימצא נחת רוח עם חבריו, ושני טעמים אלה קיימים גם כשיש מי שיטפל בצרכיו של החולה. ע"כ. וכן כתב בילקוט יוסף (יו"ד סימן שלה סעיף ב).

(8). שלחן ערוך (סימן שלה סעיף ב). וראה בספר לקט יושר (חלק ב יו"ד עמוד פג) שכתב על רבו רבי ישראל איסרלן: וזכורני שלא רצה לבקר החולי כשהחולי אינו מיושב בדעתו. וכן מצאתי ביורה דעה בסימן שלי"ה וזו לשונו: הילכך כל חולי דתקיף ליה עלמא וקשה ליה דיבורא, אין מבקרין אותו בפניו. ע"כ.

וכתב בספר יוסף אומץ (ה' ביקור חולים עמוד רכז), דלפי זה, יש מקום גדול לפטור לבקר עשירים ונכבדים, שעל הרוב הוא בעיניהם לטורח כשבאים אליהם מי שאינו רגיל עימם בזמן שהם בריאים, ובפרט מי שקטן בעיניהם, דמסתמא לא מייתבא דעתיה מינייהו. אולם לבקר בינוניים ועניים ומדוכאים, המצוה כפולה. ועיין בקונטרס רמת רחל (סימן יב).

ובספר בית מועד (עמוד כה) כתב לעורר, שאין נכנסים לבקר את החולה בפתאומיות ללא הודאה מוקדמת, שמה יתגנה החולה, שלפעמים החולה נאלץ מחמת חוליו ומכאוביו לשכב בצורה הנוחה לו, ואינו רוצה שאנשים יראו אותו כך. או שאינו רוצה שיראוהו לא מסודר וכדומה, ולכן כשיודיע מראש על ביקורו, לא יבוא החולה לידי גנאי. וכיוצא בזה אמרו במסכת דרך ארץ, שאין להיכנס לבית חברו בפתאומיות, אלא יודיענו תחילה.

ה. אדם שהולך לבקר את החולה, מצוה שיקח את בניו עמו, כדי לחנכם במצות ביקור חולים. (9)

(9). נאמר בספר בראשית (פרק מב פסוק א): "ויאמר ליוסף הנה אביך חולה, ויקח את שני בניו עמו את מנשה ואת אפרים". וכתב רבינו שמואל בן חופני בפירושו על התורה (שם) שיוסף לקח את בניו עמו לשתי סיבות, האחת, כדי לבקר את יעקב כי ביקור חולים חובה. והשנית, כדי להקנותם את הברכות. ע"כ. וכן כתב בספר עולם חסד יבנה (עמוד רעז) בשם המעבר יבוק, שמצוה לקחת עמו את בניו לבקר חולים.

איזה חולה מצוה לבקר

ו. מצות ביקור חולים, נאמרה בחולה ששוכב במיטה ואינו יכול לדאוג לעצמו, וזקוק שיבקרוהו בני אדם ויטפלו בו, אבל לא כל מי שיש לו כאב ראש או מחוש קל, נחשב לחולה שמצוה לבקרו. (10)

(10). כתב הבית יוסף (סימן שלה): מצוה גדולה היא לבקר חולה, שמתוך כך יבקש עליו רחמים ונמצא כאילו מחיה אותו, וגם מתוך שרואהו ומעיין בענינו אם יצטרך לשום דבר, משתדל בו להמציאו לו ועושה שיכבדו וירבצו לפניו. וכתב הרמב"ן בתורת האדם, שמעינן מהכא דביקור חולים הוא כדי שיכבדו וירבצו לפניו ויעשו לו צרכים הצריכים לחוליו, וימצא נחת רוח עם חביריו. ע"כ.

ומוכח שביקור חולים הוא באופן שצריך לעשות לו צרכיו, מחמת שאינו יכול לעשות כן בעצמו, ולכן מי שיש לו מיחוש או חולי קל שיכול לתפקד לבד, אינו בגדר חולה שמצוה לבקרו. וכן כתב בספר זרע חיים (סימן כ). ע"ש.

מדוע ביקר הקדוש ברוך הוא את אברהם רק ביום השלישי

מענין לענין באותו ענין, ראה ראיתי בספר גור אריה למהר"ל מפראג (בראשית יח) שהקשה, מדוע ביקר הקדוש ברוך הוא את אברהם אבינו רק ביום השלישי למילתו, ולא ביקרו לפני כן?

וביאר, שביום הראשון, יש רק חולשת אבר אחד [המילה], ולא נקרא חולה, משום שסתם חולה הוא - שכל גופו חולה, ואותו מצוה לבקר. אבל בחולשת אבר אחד, לא נקרא חולה. לפיכך בא לבקרו רק ביום השלישי, שאז חולה כל הגוף. וכן דרך כל מכה, שמתחילה אין כל הגוף מרגיש אלא עד לאחר איזה ימים. ובמילה עיקר ההרגש הוא ביום השלישי, כדכתיב: "ביום השלישי בהיותם כואבים", שאז הליחה מתעפשת והמכה מעלה

שחין, והדם נָצַר, ואז כל הגוף מרגיש בכאב. לפיכך דווקא אז נקרא חולה ומצוה לבקרו.

ז. גם חולה שסובל ממחלה תמידית, כגון נכה, או עיור וכדומה, יש מצוה לבקרו כדי לעודדו, וכדי לראות אם יוכל לסייע לו בניכוי הבית ושאר צרכים הדרושים לו. (11)

(11). בירחון אור תורה (תשס"ז עמוד שיב) תלה דין זה בטעמים של מצות ביקור חולים, שלפי הטעם שצריך לבקר חולים כדי לעודדם, טעם זה שייך גם בחולה במחלה תמידית. ולטעם השני שהוא כדי להשתדל בצרכי החולה, אף טעם זה שייך גם בחולה במחלה תמידית, ואילו לטעם השלישי שהוא כדי להתפלל על החולה שיתרפא, טעם זה אינו שייך במחלה שאינה ניתנת לריפוי. ועל כן נראה שהמבקר חולה שחולה במחלה תמידית, מקיים מצות ביקור חולים באופן תמידי.

[הנה הרב העורך העיר שם על דברי הרב הכותב, שגם לפי הטעם השלישי, מקיים מצות ביקור חולים על ידי שמתפלל, שהרי אין להתייחס מן הרחמים, וכי יד ה' תקצר? ע"כ. וסיוע לדבריו תמצא ברבינו בחיי (פ"ר עקב יא) שכתב: וצריך אתה לדעת, כי פח התפלה גדול אפילו לשנות הטבע ולהינצל מן הסכנה ולבטל הגזרה. ע"כ.]

ועל כל פנים טוב עין יראה בספר דרכי חיים ושלוש (סימן תתקעה) שכתב בשם הגאון רבי חיים מצאנז זיע"א, שחולה שהרופאים אמרו נואש לחייו על פי דרך הטבע, אין להתפלל עליו בפה, כדי שלא לתת מקום למקטרג, מכיון שמבקש על דבר שצריך לבוא רק בדרך נס, אלא צריך להתפלל במחשבה בלבד, והיודע מחשבות, ישלח דברו וירפאהו. ע"כ.]

ח. מי שמבקר חולה שמאושפז בבית חולים, עליו להתחשב בצרכים ובמגבלות של שאר החולים השוכבים בחדר, ולא לגרום להם נזק. ולכן עליו להימנע מלדבר בקול רם [אפילו בשעות היום]. וכמו כן, יש להימנע מלבקר בשעות המיועדות למנוחה. (12)

(12). פשוט. וכן העירו לנכון בספר משפטי התורה (חלק א סימן פח). וכבר כתב רבינו הרמב"ם (ה' אבל פי"ד ה"ד): "ביקור חולים מצוה על הכל, וכל המוסיף הרי זה משובח, ובלבד שלא יטריח". ע"כ.

פרק ב - כיצד מקיימים מצות ביקור חולים

לבקש רחמים על החולה

א. עיקר מצות ביקור חולים היא - לבקש רחמים על החולה שיבריא, (1) ואם ביקר את החולה ולא ביקש עליו רחמים, לא קיים את המצוה כראוי. (2)

(1). וביאר הלבוש (שם), שהטעם שהצריכו לבקש רחמים על החולה, מפני שאמרו רבותינו ז"ל; "לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה, שאם חלה, אומרים לו הבא זכות והפטר", וכיון שאדם שחלה קשה לו לעורר רחמים על עצמו, מצוה על כל אדם לסייע בידו לעורר עליו רחמים כדי לפוטרו מהחולי.

וכתב רבי יעקב סקילי תלמיד הרשב"א בספרו תורת המנחה (פי' וירא) : **אם אין אדם מתפלל על החולה בכוונה גמורה, אין לו לבקרו**, כי המתפלל עליו ואין פיו ולבו שוים, הרי זה חנף ומרע, והוא בכלל האויבים שאמר דוד המלך ע"ה: "ואם בא לראות שוא ידבר", כלומר, כשהאויב בא לבקר ומתפלל, אין פיו ולבו שווים.

וראה בספר יקרא דחיי (עמוד 5) שכתב בשם מרן הגאון רבינו עובדיה יוסף שליט"א, שאם אומר לחולה "תהיה בריא", אין זה נחשב לברכה, אלא יאמר לו - יהי רצון שתזכה לרפואה שלימה במהרה וכו'.

(2). כתב מרן הבית יוסף (סימן שלה) בשם הרמב"ן: המבקר את החולה ולא ביקש עליו רחמים, לא קיים מצוה זו. ע"כ. ולכאורה משמע, שלא יצא כלל ידי חובת מצות ביקור חולים. וכן ראיתי שהבין בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן קפח) שכל שביקר את החולה ולא ביקש עליו רחמים, **כמי שלא ביקר**. ע"ש.

וכן ראתה עיני בספר באר מים חיים (פרשת וירא פי"ח) שכתב: הגם שימצא בבני אדם ששולחים שלוחיהם למקום החולה לראות מה צריך ולדרוש בשלומו, ושולחים לו די מחסורו, ובודאי דבר גדול הוא למאוד, כי משכיל אל דל הוא, ומקיים מצות עשה של צדקה, אך אין זה מצות ביקור חולים, כי מצוה זו דוקא לבקר את החולה בכבודו ובעצמו ולהתפלל בעדו, כמו שאיתא בשולחן ערוך יורה דעה (סימן שלה סעיף ד) שהמבקר החולה ולא ביקש עליו רחמים לא קיים המצוה. ע"ש.

אומנם בספר דברי סופרים (עמוד ו בעמק דבר) מבואר, שבמצות ביקור חולים יש שני חלקים. א. לבקש רחמים על החולה. ב. לטפל ולדאוג לצורכי החולה. ולכן אם טיפל בחולה ועודדו, ולא ביקש עליו רחמים, אכן קיים חלק אחד מהמצוה, אבל לא את כולה.

וכן מדוקדק מלשון מרן רבינו החפץ חיים בספרו אהבת חסד (חלק ג פרק ג) שכתב, שאם ביקר את החולה, ולא ביקש עליו רחמים, "לא קיים המצוה כדין". משמע שחלק מהמצוה קיים, אלא שלא קיימה בשלמות.

ונראה להביא לזה ראייה מדברי המדרש שכל טוב (פי' וארא) שכתב: אמרו רבותינו, אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, ואחד מהם הוא 'ביקור חולים', וביקור לשון פשוט הוא, והיינו שאדם הולך ושואל את החולה מה הוא צריך, ולכן צריכים בני ברית לבקר חולי עמם ולהיזקק להם, ולהמציא עצמם לחולים כדי לסעדם ולסייעם **בין בגופן בין בממונם בין בתפילתם**. ע"כ.

ומוכח מהמדרש, שהתפילה על החולה היא חלק ממצות ביקור חולים, ולא כל המצוה. ולכן מי שביקר את החולה ולא בירכו, אף על פי שלא יצא ידי חובת כל המצוה בשלמות, על כל פנים יצא במקצתה. וראה בספר זרע חיים (סימן ח), שכתב בשם הגר"י ברלין, שמה שאמרו "כל שביקר את החולה ולא ביקש עליו רחמים לא קיים המצוה", אינו אלא מדרך המוסר, אומנם שיהיה חייב לבקש, ושהיה נקרא חוטא אם לא ביקש רחמים, לא מצאתי מבואר בדברי רבותינו. ע"ש. וי"ל.

לשמח את החולה

ב. העצבות והשעמום, מחמירים את מצבו הבריאותי של החולה, ולכן מצוה לספר לחולה סיפורים משמחים ומעודדים, כדי לשפר את מצבו ולרומם את רוחו. (3)

ומי שיש באפשרותו ללכת לבקר חולים, ולרקוד לפניהם ולשורר להם שירים ותשבחות המשמחים את הלבבות, אשריו ואשרי חלקו, ושכרו כפול מאת השם. (4)

(3). בספר בית מועד (עמוד לח), הביא דברי רבינו הרמב"ם בספרו הנהגות הבריאות וזו לשונו: לספר לחולים סיפורים משמחים שירחיבו את נפשו וירחיבו את לבבו, ולחדש חידושים שיסיחו את דעתו ויצחק עליהם מהם הוא וכל חבורתו, ויבחרו לשמשו ולעמוד לפניו מי שישמח בו [החולה], כל זה מחויב בכל חולי. ע"כ.

(4). במסכת סוכה (נג.) מסופר, שלוי היה משחק ומשתעשע לפני רבי, על ידי שהיה זורק שמונה סכינים באויר וטופסם. ופירש רש"י; שהיה עושה כן כדי לשמחו, מפני שרבי היה דואג תמיד בצרת ישראל ובחוליו. ומכאן הוכיח בספר זרע חיים (סימן כט), שיש מצוה לשמח את החולה. ע"ש.

ואשרי האיש שמשתדל ללכת לבתי חולים בחגים כגון חנוכה ופורים וכיוצא בזה, ולשמח את החולים בהדלקת נרות חנוכה ובקריאת המגילה וכדומה, שעל ידי כך מרומם את רוחם ומחיה את נפשם ואשריו בעולם הזה ובעולם הבא [עיין מסכת תענית (כב.) ובמהרש"א שם, בגודל שכרו של המשמח לב נדכאים].

וראה בספר בית מועד (עמוד כה) שהעיר, שלא יפה עושים אלו המבקרים אצל החולה, ונקהלים סביבו ומשוחחים ומפטטים ביניהם בעליצות וקלות ראש, אלא צריכים לשוחח עמו ולהתעניין בשלמו, ולשאול אם נחוץ הוא לאיזה סיוע, ולבקש עליו רחמים ולצאת, ולא לנהל שיחות שאינן מענינות את החולה.

ג. לפעמים קורה, שהחולה שוכב במיטה תקופה ארוכה, ובימים הראשונים באים אנשים רבים לבקרו. אבל לאחר כמה ימים, מצפה החולה לקרוב או ידיד שיבואו כדי להפיג את שעמומו הגדול, ואין מי שבא לבקרו.

וצריך לדעת, שלפעמים החולה זקוק שיבקר והוויארו לו חברה, יותר ממה שנזקק לטיפול הרפואי. ולכן אין לידידיו ולקרוביו להזניחו בימים קשים אלו, אלא יהיו בחברתו כפי יכולתם, עד שיבריא ויקום ממיטת חוליו. (5)

(5). כתב בספר יוסף אומץ (ה' ביקור חולים דף רכג) בשם ספר חרדים, שהדיבור יפה לחולה (שאינו חולה עיניים ומעיים), ולכן ידקדק המבקר לילך לחולה כשאין אתו איש, שאז נפש החולה מרה עליו בהיותו יחידי, ואפשר לבוא לידי טרוף הדעת ח"ו. ועל ידי הדיבור, יפכח דאגתו וצערו. ע"כ. וכן כתב בספר יקרא דחיי (עמוד 7).

וכתב ספר חסידים (סימן שסא): עני ועשיר חולים, ורבים הולכים לבקר העשיר לכבודו, אתה תלך אצל העני, אפילו אם העשיר תלמיד חכם, כיון שרבים מצויים אצל העשיר, ואצל העני אין אדם הולך. ע"כ. ואמרו במסכת נדרים (מ.): "בן גילו נוטל אחד מששים בחוליו". ופירש המאירי שהכוונה בזה, שאם המבקר הוא אוהבו של החולה, וביקורו ערב על החולה מצד הנאתו ממנו, מיקל חוליו מעליו.

[ביקור חולים בשבת](#)

ד/א. ישנם אנשים שבמשך כל ימות השבוע, אינם הולכים לבקר את החולה, ורק בשבת הולכים לבקרו, ואין יפה לעשות כן, מפני שבשבת אינו יכול לעשות לחולה כל מה שנצרך לו, ולכן צריך למצוא זמן לבקרו בימות החול. (6)

ומכל מקום, אדם שהיה טרוד, ולא היתה לו אפשרות לבקר את החולה באמצע השבוע, רשאי לבקרו ביום שבת. (7) ובפרט אם כבר הלך לבקר את החולה ביום חול, ורוצה שוב ללכת לבקרו בשבת, שרשאי לעשות כן. (8)

(6). אמרו רבותינו במסכת שבת (יב:), בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת. ופירש רש"י; שמכיון שהוא רואה את האבל או החולה מצטערים, לפיכך חששו שמא יבוא להצטער עימהם. אומנם הרי"ף (שם) כתב, שהטעם לכך, מפני שחששו שיבוא לזעוק [ונפסק בשולחן ערוך (או"ח סימן רפח ס"ט) שאין זועקים על שום צרה בשבת, אלא רק כשיש פיקוח נפש]. ונמשך אחריו המגן אברהם (אורח חיים סימן רפז).

ואף שלהלכה נפסק בשולחן ערוך (סימן רפז) שיכולים לבקר את החולה בשבת. מכל מקום כתב שם השערי תשובה בשם חכמי המוסר, שמי שיש לו אפשרות לבקר את החולה ביום חול, לא יפה עושה שהולך לבקרו בשבת. ואם הוא בעל נפש, ילך בחול לבקר עניים חולים, ויראה צרכם ועֲנֵיָם וירחם עליהם כפי אשר תשיג ידו, והיא מצות ביקור חולים כתקנה. ע"כ. ועיין בשו"ת יכין ובוועז (חלק א סימן קיז).

(7). כתב השערי תשובה (שם), שמי שבימות החול טרוד, ובשבת שיש לו פנאי, הולך לחולה אוהבו שיודע בו שיש לו נחת רוח שהוא בא אליו לבקרו, מצוה קעביד, ואין לו להימנע מללכת בשבת ויום טוב. ע"כ.

(8). ביאור הלכה (שם), וטעמו, מפני שאין למצות ביקור חולים שיעור, וכל מה שאמרו שבקושי התירו לבקר חולים בשבת, היינו למי שאינו הולך בחול ומתכוון ללכת דווקא בשבת [שאז יש מקום לחוש שמא יבוא לבכות או לזעוק. אבל אם כבר ביקרו בימות החול, אין לחוש לזה כל כך]. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר ח"ה (רמת רחל סימן יד).

וכעת חיה ראיתי בשו"ת בצל החכמה (חלק ב סימן מד), שהביא בשם ספר סדר היום (קרבנות המוספין) שכתב: וכשיצא מבית הכנסת בשבת, קודם שילך לביתו, אם יש איזה חולה לבקר או איזה אבל לנחם או איזה חתן לשמח ילך אליהם אחרי צאתו. ונהגו בזה ביום שבת יותר מבימי החול לשני ענינים, האחד, מפני שאינו עוסק בשום מלאכה וענין שיתבטל מן המצוה מפני כן. השני, מפני שהוא מכובד היום מבשאר הימים, ויש לו מלבושים נקיים ונפש יתירה, והוא ראוי להתכבד, והלה יש לו נחת רוח עמו. ע"כ.

ודברי הסדר היום נראה מוכרחים, דכיון שבקושי התירו לבקר חולה בשבת, מוכח שהיה ראוי לאסור זאת, ואם כן מה הכריחם להתיר, ומאיזה טעם התירו? לפיכך כתב בסדר היום שני טעמים אלו כדי לבאר טעם ההיתר.

וראה בגמרא סוכה (מא:) שכך היה מנהגם של אנשי ירושלים לבקר חולים ולנחם אבלים ביום טוב, ומוכח דאף שאמר "בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת", מכל מקום אחר שכבר התירו, הרי הוא היתר גמור. ואפשר דלטעם השני שכתב בסדר היום, מותר גם לדחות המצוה ליום השבת, שאז מתכבדין בו ויש להם נחת רוח ממנו ונמצא מקיים המצוה ביתר שאת. ויש לתלות זאת בפלוגתת האחרונים אי מצוה מן המובחר עדיף, או זריזין מקדימין עדיף. ע"ש.

לבקר חולה בשבת כשעלול המבקר לבוא לידי צער ובכי

הנה השערי תשובה (סימן רפז) כתב, שמי שהוא רך הלבב, ומיצר על יסורי החולה, אין לו לילך בשבת לבקר את החולה, מפני שהשבת נתנה לעונג ולא לצער. ע"כ.

וכן כתב בשו"ת בצל החכמה (חלק ב סימן מד ד"ה והיותר תמוה), שמנהג הספרדים לבקר חולים בשבת, וכן מנהג רבים מבני אשכנז. ומה שאמרו בגמרא "בקושי התירו לבקר חולים בשבת", רצו רק להודיע שעל כל פנים אסור למבקרים ולמנחמים בשבת להצטער, ולכן יתאמצו המבקרים והמנחמים שלא להצטער, ומי שהוא רך לבב ואי אפשר לו להימנע מכך, לא ילך לבקר ולנחם בשבת כמבואר בשערי תשובה. ע"כ.

אולם לעת כזאת זכתה עיני לראות אור יקרות בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יג סימן לו) שכתב לדחות דברי השערי תשובה, על פי מה שמצא בשאילתות, שאפילו כשיהיה לו צער, צריך לבקר את החולה בשבת, מכיון שכל המבקר את החולה, דומה למי שנתן לו חיים, ואין לחוש שעוקר בכך מצות עונג שבת, מפני שמצות עונג שבת נדחת מפני המצוה הגדולה של ביקור חולים. וכן כתב הלבוש (שם), שלא חוששים שמא יצטער המבקר בשבת, כי גדולה גמילות חסדים שדוחה הצער הזה. ע"ש. {ועל כל פנים נראה שגם הוא מודה שאין לדחות את הביקור דווקא לשבת כשיש לו אפשרות לבקר בימות החול}. ועיין בשו"ת אבקת רוכל (סימן יא) ושו"ת יכין ובוועז (חלק א סימן קיז).

ד/ב. אדם ההולך בשבת לבקר חולה בבית חולים, על מנת לסייע לו ולעודדו, ויש בכניסה 'מאבטח' שבודק את המבקרים על ידי מכשיר

חשמלי, מותר לו לעבור דרכו, ואין בזה איסור לפני עור לא תתן
מכשול. (*8)

(*8). ראה בספר ואין למו מכשול חלק א עמוד מט.

דיבור עם החולה בטלפון

ה. אדם שמדבר עם החולה דרך הטלפון, אינו מקיים מצות ביקור חולים בשלמותה, כי רק בהליכתו אליו יכול לעזור לו ולשרתו, וגם כשרואה את מצבו, מתמלא עליו רחמים יותר, ומתפלל בעבורו בכל לבו. ומכל מקום אם אין באפשרותו לבקר, ידבר אתו בטלפון, ויש לו על כך שכר. (9)

(9). הנה מצות ביקור חולים הסמיכה בבבא מציעא (ל:): על הפסוק "והודעת להם את הדרך ילכו בה" - זו ביקור חולים. ובמסכת סוטה (יד.) אמרו על הפסוק: "אחרי ה' אלהיכם תלכו", וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה, והלא נאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא? אלא הלך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא, מה הקדוש ברוך הוא ביקר חולים [את אברהם], אף אתה בקר חולים.

והמתבונן יראה שרבותינו הזכירו ענין 'הליכה' במצות ביקור חולים, כי על ידי הליכתו אצל החולה, עומד מקרוב על צרכי החולה להושיט לו כל עזרה אפשרית, אם חסר לו דבר מאכל או משקה או תרופות, או שעוזר לו בעצה נכונה ונבונה, או בנקיון הבית וכדומה. ואפילו אם החולה שוכב בבית חולים וישנם רופאים ואחיות המטפלים בו במסירות, בכל זאת מצוה להכנס אליו לבקר ולעודדו ולחזקו.

ועוד, שעל ידי ביקורו באופן אישי את החולה, הוא מתרשם ומתפעל יותר ממצב החולה, שאינה דומה שמיעה לראיה, ומתעורר לבקש עליו רחמים בכל לבו, וכן אמרו בנדרים (מ:): כל המבקר את החולה מבקש עליו רחמים שיחיה, וכל מי שאינו מבקר אינו מבקש עליו רחמים. כלומר, שעל ידי ביקורו מתעורר לבקש עליו רחמים שה' יתברך ישלח דברו הטוב וירפאהו, ויתן בלב הרופאים חכמה בינה ודעת לכלכל דבריהם במשפט להחיש לו רפאות תעלה, ושלא תצא תקלה מתחת ידיהם. ואז בודאי שתפלתו קרובה להתקבל יותר.

ועל פי זה כתב בשו"ת יחווה דעת (חלק ג סימן פג), שאם יכול ללכת לבקר החולה בעצמו, אינו יוצא ידי חובת המצוה בשלמותה על ידי הטלפון או על ידי מכתב. ואף שבקשת רחמים על החולה יכולה להיות אפילו שלא בפניו, כגון שעושה לו תפלת 'מי שבירך' במנין של עשרה אנשים, מכל מקום נראה שהתפלה בפני החולה יותר מקובלת.

וכן כתב החתם סופר בחידושיו לנדרים (מ.), לפרש בזה מה שאמרו בגמרא שם, "כל שנכנס לבקר את החולה מבקש עליו רחמים שיחיה", כלומר, שמכיון שאינו מזכיר שמו [מפני שהחולה נמצא לפניו], תפלתו רצויה ומקובלת, מה שאין כן כשאינו בא לבקרו אלא מתפלל עליו שלא בפניו, הרי צריך הוא להזכיר שמו בתפלתו, ולפעמים על ידי הזכרת שמו, מתעוררת עליו מדת הדין, כמו שכתבו המקובלים.

ולכן השואל לשלמו של החולה דרך טלפון, אינו יכול לקיים מצות ביקור חולים בשלמותה על ידי בקשת רחמים, מכיון שצריך לברכו ולהזכיר את שמו. ורק אם אינו יכול לבקר החולה בעצמו, מוטב לטלפן או לשלוח אליו מכתב לחזקו ולעודדו בדברים. ע"כ. וכן כתב בשו"ת באר משה (חלק ב סימן קד). ע"ש.

ו. אדם שהולך לבקר חולה, ואין החולה מבקש את עזרתו ואינו דורש ממנו להישאר בחברתו, אל יתעכב אצלו יותר מדאי, אלא ישב מעט ויעודד את רוחו של החולה, ויברכהו וילך לדרכו כדי לא להכביד עליו.
(10)

(10). ספר בית מועד (עמוד לט), והביא שם דברי הרב פני ברוך (סימן א) שכתב: צריך להיזהר שלא להכביד על החולה כשמרגיש לא טוב, כי ישנם חולים המתאמצים לדבר ולהראות פנים צוחקות, ודבר זה מזיק לחולה אחר כך. ולפעמים דרושים לחולה דברים שבצינעא והוא מתבייש לבקש שיצאו מהחדר, ובמצב זה יתכן שעדיף שלא להיכנס לחדרו כלל אלא רק כדי לדאוג לצורכו, ואם נכנסים כדי לעודדו, לא ישהו אצלו זמן רב, אלא יאחלו לו רפואה שלימה ויבקשו עליו רחמים ויצאו. וכמו כן, יש להיזהר שלא להכביד על החולה בשאלות שונות, ובפרט לשם סקרנות כגון מה אומר הרופא, איך הכאבים, איזה תרופות הוא מקבל וכו'. וכן יש להיזהר שלא לומר לו שהוא נראה רע. ע"כ. וראה עוד בגשר החיים (פרק א ס"א). והדברים ברורים לכל בעל שכל.

לעמוד ביראה ובכבוד ליד החולה

ז. הנכנס לבקר את החולה, צריך להתלבש בבגדים מכובדים, כדרך שרגיל להתלבש כשהולך לבית הכנסת או כשנכנס לאדם מכובד, מפני כבוד השכינה השורה מעל מיטתו של החולה. (11)

ויש לשבת ליד החולה בהכנעה וביראת כבוד, משום כבוד השכינה הנמצאת שם, ולכן אין לשבת רגל על רגל ליד החולה. (12)

(11). בגמרא שבת (יב:) אמרו: הנכנס לבקר את החולה, מתעטף ויושב לפניו, מפני ששכינה למעלה מראשותיו של חולה. ופירש רש"י; שמתעטף

מאימת השכינה, כאדם היושב באימה ואין פונה לצדדים. וכן כתב בספר צדה לדרך (מאמר ה כלל ב פ"א), וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן שלה סעיף ג).

וראה בספר בית הבחירה למאירי (שבת שם) שכתב: מתעטף ויושב לפניו, ועומד בכניעה ויראת שמים, כאדם הנותן אל לבו להבין באחריתו, עד שאף החולה ירגיש וישוב לה' בכל לבבו.

וכתב בספר שני לחות הברית (חלק ב מסכת פסחים): צריך להתעטף כדרך שמתעטפים כשהולכים לבית הכנסת, מפני כבוד השכינה השורה מראשותיו. וכן כתב בספר מעם לועז (פי' וירא), שצריך המבקר ללבוש בגדי כבוד כאילו הולך לבית הכנסת. והו"ד בספר דברי סופרים (עמוד ה).

(12). כן מתבאר ממה שנכתב בהערה הקודמת. וביאר בספר החיים (מאחי של המהר"ל מפראג חלק ב פרק ח) שטעם הדבר ששכינה למעלה מראשותיו של חולה, מפני שכאשר יקרבו ימי האדם למות והכוחות הגופניות נחלשות, אזי השכל מתחיל להבהיק, וכאשר יחלה, יחליש עוד כוח הגוף ושכלו מבהיק יותר, ומפני טעם זה השכינה עצמה למעלה מראשותיו. ועוד טעם, מפני שאַת דְּפָא וְשָׁפֵל רוּחַ אֶשְׁכּוֹן, ואין דכא כמו החולה. ע"כ. והו"ד בשו"ת ציץ אליעזר (רמת רחל פרק י).

פרק ג - מתי חייבים לבקר ומתי פטורים

א. אדם נכבד שנפגע בתאוונה, וכתוצאה מכך, איבד קצת את שכלו, ואשפזוהו בבית חולים לחולי נפש, ובני משפחתו מתביישים שיבואו לבקרו, אף על פי כן מצוה ללכת לבקרו, ואין לחוש לביזיונו ולביזיון משפחתו. (1)

(1). בגמרא נדרים (מא.). אמרו, שאין מבקרים חולי מעיים, משום הבושה [שלפעמים צריך לנקביו ויתבייש מהמבקרים]. ומשמע שצריך להימנע מלבקר חולה שעלול להתבייש מחמת הביקור. ואם כן, גם בנידון דידן לכאורה יש להימנע מלבקר.

אולם בספר עלינו לשבח (חלק ב עמוד תרל) כתב לחלק, שרק בחולי מעיים שהחולה עצמו עלול לבוא לידי בושה, אמרו חז"ל שאין מבקרים אותו. אבל בנידון דידן, לא ירגיש החולה בביזיונו, מפני שאינו שפוי בדעתו,

ולכן מותר ואף חובה לבקרו. וכתב, שהסכים עמו הגאון רי"ש אלישיב שליט"א.

ועל כל פנים נראה ברור, שחולה שנראה לא טוב עקב המחלה שתקפה אותו רח"ל, ומתבייש שאנשים יראו כיצד הוא נראה, ואומר לבני משפחתו שהוא מתבייש מהמבקרים שרואים אותו במצבו הקשה, אין לבקרו, מפני שלא גורמים לו בכך שמחה, אלא עוגמת נפש, ודינו שיהיה לדין חולה מעיים.

ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יג סימן פא) שכתב, שיש מקום לאסור לרופא לאסוף מסביב למטת החולה סטודנטים מתלמדים, משום איסור הלבנת פני החולה, ובפרט כשמביאים גברים מסביב לאשה חולה, או להיפך. ומן הראוי איפוא, שהרופא ירצה את החולה שיסכים לכך, ואם החולה מביע התנגדות, יש לו למנוע אותם מלבוא מסביב למטת חולה זה. ע"ש.

הליכת חתן וכלה לבקר חולה

ב. מותר ומצוה לחתן ולכלה שנמצאים בתוך שבעת ימי המשתה, ללכת לבקר חולים, ואין בזה שום חשש איסור. (2)

(2). כן כתב בשו"ת בצל החכמה (חלק ב סימן מד). ועיין בשו"ת שבות יעקב (יו"ד חלק א סימן פו) שנגע בד"ר רופא שהוא אבל, האם מותר לו לצאת מביתו לבקר חולה. וכתב בזו הלשון: ראיתי מרבתי שהתירו לילך אל החולה כי יש חשש סכנה, ואפשר להתיר זאת אף כשיש רופא אחר, כי לאו מכל אדם זוכה לרפואה. ע"ש.

לבקר חולה במחלה מדבקת

ג. יש אומרים שאין לבקר חולים שיש להם מחלה מדבקת, אלא ידברו איתם דרך טלפון, וישאלו לשלומם ויברכו אותם, ובזה יצאו ידי חובתם.

ויש אומרים שיש מצוה ללכת לבקר חולים שיש להם מחלות מדבקות [ולא להסתפק בשיחת טלפון], וזכות מצות ביקור חולים, מגנה על המבקרים שלא ידבקו במחלה. והבוטח בה' חסד יסובבנו. (3)

(3). הנה בשו"ת הרמ"א (סימן כ) כתב שבמצוות ביקור חולים, לא מצינו בשום מקום שחילקו בין חולי מדבק לשאינו מדבק, כי השם יתעלה הוא המוחץ והרופא [חוץ מלענין 'בעלי ראתן' שיש להם חיידיק מסוכן במוח ומדבק מאוד, שאסרו לישיב אצלן]. ואם נפטור במחלה מדבקת ממצות

ביקור חולים, אם כן נתבטל כל מצות ביקור חולים. ע"כ. ומדבריו אתה למד, שיש מצוה לבקר גם חולים במחלה מדבקת.

ברם, בספר נשמת כל חי לגאון רבי חיים פלאג'י (חלק ב סימן מט), כתב לדחות דברי הרמ"א, ופסק שאין לבקר חולה במחלה מדבקת. וכן העיר עליו בשו"ת דברי יציב (חוי"מ סימן עט). ע"ש. וגם בשו"ת שבט הלוי (חלק ח סימן רנא) יצא העיריה על דברי הרמ"א, וכתב, שמה שטען הרמ"א שאם נפטור במחלה מדבקת, אם כן נתבטל כל מצות ביקור חולים, אין זו טענה, דכבר מבואר בשלחן ערוך (סימן שלה ס"ח) שאפשר לבקר חולה בבית החיצון בלי להתקרב אליו, ומקיימים בזה מצות ביקור חולים. ע"כ. וכן כתב בשו"ת קנין תורה (חלק ד סימן קטז). ע"ש.

אומנם בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ט סימן יז), יצא לישע דברי הרמ"א, וביאר, דסבירא ליה לרמ"א, דמאחר ובגמרא לא נזכר שהמחלות מדבקות, ורק על חולי ראתן אמרו שמדבק, לכן אין לנו לחוש למה שאומרים כיום שגם מחלות אחרות מדבקות. ואנו רואים באמת על כמה וכמה מחלות שלפנים אמרו הרופאים שזה מדבק, וכיום סוברים בהחלטיות שזה לא מדבק כלל, כגון מחלת הנכפה [נפילה], והצהבת, דעת הרופאים היום שאינה מדבקת. ואפילו על מחלות מדבקות, מקילים כהיום הרופאים להתיר לגשת אל הנגועים בהם, ובלבד להיזהר מלנשום מאויר פיהם וכדומה.

ואולי סבר עוד הרמ"א, שמחלה שלא אמרו חכמינו ז"ל ברוח קודשם שהיא מדבקת, לא נפטרנו ממצות ביקור חולים, ומכיון שיש מצוה בביקור חולים, אם כן המצוה בזמן שעוסק בה, מגינה ומצילה שלא ידבק מהחולה, ולא תאונה אליו כל רע, ולכן צריך לבקר גם חולים במחלה מדבקת. עכ"ד.*

*. א"ה: בספר זרע חיים (סופר עמוד כט) הקשה, מדוע הנהו גאוני בתראי ז"ל שנחלקו אם צריך לבקר אף בחולי המדבק או שפטור, לא העירו מתלמוד ערוך בנדרים (מא): "אמר רבי יוחנן, 'בורדס' אין מבקרים ואין מזכירים שמו, מאי טעמא, אמר רבי אלעזר מפני שהוא כמעין הנובע". ובפירוש המיוחס לרש"י ז"ל כתב: מפני שהוא כמעין הנובע, שקופץ מזה ויש בו סכנה להזכירו. ע"כ. הרי לנו מפורש שבחולי המדבק שקופץ מזה לזה אין חובה לבקרו, ולא ידעתי מדוע לא הזכירו לראיה זו שאסור לבקר חולה במחלה מדבקת. ע"כ. וכבר הקדימו בקושיא זו בשו"ת דברי יציב (חוי"מ סימן עט), כיעו"ש.

ולפי מה שביאר הרב ציץ אליעזר (הני"ל) את דברי הרמ"א, נראה שאין זו קושיא, משום דשאני חולי 'בורדס' שנאמר לחז"ל ברוח קודשם שהיא מדבקת, ולכן מודים דרבנן שאין לבקרו. אבל שאר מחלות

שלא הוזכרו בתלמוד שהם מדבקות, אין שום פטור ממצות ביקור חולים, מכיון שמצוה בזמן שעוסק בה, מגינה עליו שלא ידבק מהמחלה. ולכן לא הביאו ראיה מחולה בורדם לנידון דידן. ודו"ק.

ושוב ראיתי שבספר 'ספרי חיים' לרבינו חיים פלאג'י (פרשת ראה), ביאר את הפסוק "ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום", שצריך לבקר חולים ולקבור מתים ולא לפחד בזמן המגפה וחולי רע להימנע מזה, כי אדרבה צדיק ככפיר יבטח וישען באלוהיו, וחיים כולכם היום ולא ימות לשחת, ולולי אותם אנשים שלא נכנס מורך מלבבם, לא יתקיים העולם. ואין ספק שהם במחיצת הצדיקים. ע"ש. עין רואה דהדר תבריה לגזיזיה ממה שכתב בשו"ת נשמת כל חי (הני"ל), ותפס כעיקר את דברי הרמ"א.

וכתב במדרש תלפיות (ע' אהרן): ואני קבלתי מרבתי, שהמבקר את חולי המגפה, לא ישב, רק יעמוד, וילך ויבוא בבית, עד שיצא משם, ובזה אין רשות למלאך המות לשלוט בו לנוגפו. ואפשר שכיון שעוסק במצות ביקור חולים, והוא עומד והולך ובא בכח המצוה, מבטל ריצות אלו, לריצת מלאך המות. ע"כ. וראה עוד בשו"ת צרור הכסף (יו"ד סימן ט), ובספר 'אסותא' (עמוד שצא). ועוד חזון למועד.

לבקר אשה

ד. יש אומרים שמותר לאיש לבקר אשה חולה, וכן מותר לאשה לבקר גבר חולה, כשיש במחלקה עוד אנשים ואין חשש של איסור יחוד. (4)

ויש אומרים שאין לאיש לבקר אשה וכן אשה לא תבקר איש, מפני שיש בזה חוסר צניעות, ורק אם הולכים לבקר קרובי משפחתה שמותרים ביחוד כגון אח ואחות וכיוצא בזה, יש להקל בדבר. (5)

ומאחר שבעניני צניעות תמיד ראוי לחוש לדברי המחמיר, לכן רצוי להימנע מלבקר ישירות את החולה, ובמקום זה ירימו טלפון, ויקיימו בזה מצות ביקור חולים ללא שום חשש איסור. (5)*

(4). כתב הערוך השולחן (יורה דעה סימן שלה): מבקר איש לאשה ואשה לאיש, ובלבד שלא יתייחדו הם לבדם. עכ"ל. וכן תחזה בשו"ת זקן אהרן (וואלקין חלק ב סימן עו) שנשאל האם מצות בקור חולים היא גם כשאיש מבקר אשה, והשיב בפשיטות, שאינו יודע מה מקום ספק יש בזה, ובודאי שיש מצוה וגם חיוב שהאיש יבקר את האשה, ולא רק לבקר בכדי לידע מה נצרך לחולה, אלא אפילו לשמש את החולה מותר. והביא ראיה לכך מדברי השולחן ערוך (שם סעיף י) שכתב שרק בחולי מעיים אין האיש משמש את

האשה אבל האשה משמשת את האיש. ומכלל לאו זה, אתה שומע הן, שבחולי אחר גם האיש משמש את האשה. ע"ש. וכן כתב בשו"ת שאילת יצחק (חלק א סימן קל).

(5). בשו"ת ציץ אליעזר (רמת רחל פרק טו) הביא דברי הערוך השלחן והזקן אהרן הנזכרים בסעיף הקודם, ויצא העירייה על דבריהם, דמאין הוציאו דין זה שמצות ביקור חולים הוא גם בביקור איש לאשה ואשה לאיש, ואף שלגבי חולי מעיים אין האיש משמש את האשה אבל האשה משמשת את האיש, ומשמע שבחולי אחר גם האיש משמש את האשה, מכל מקום יש לדחות ולומר שלא מדובר שם בחיוב מצות ביקור חולים, אלא בדין היתר שימוש איש לאשה חולה או להיפך, וכגון שרוצים להתנדב בכך, או כגון שרוצה לשכור איש או אשה לכך, ועל זה אמרו שיש חילוק בין שאר חולי לחולי מעיים, אבל אין מזה שום הוכחה שיהא גם מצוה בכך שהאיש יבקר את האשה או להיפך, ויש לומר שאין לך אלא חידושו בלבד.

ומצינו ביורה דעה סימן שע"ח (סעיף ב) לגבי סעודת ההבראה, שנפסקה ההלכה שאשה שאירע לה אָבֵל, אין לאנשים להברותה. והיינו משום הרגל עבירה כפי שביאר שם הבאר הגולה. ואם כן מנין לבוא ולהתיר לאיש לבקר אשה משום מצוה ביקור חולים גם באופן שיש לחולה די אנשים שדואגים ומשמשים אותו, ואינו זקוק לעזרה נוספת.

והביא סיוע לזה ממה שמצא בשו"ת ויען אברהם (חיו"ד סימן ה) שאף שחייבת האשה במצות ביקור חולים שהרי היא מצוה שלא הזמן גרמא, מכל מקום בודאי אין חיוב לאשה לעשות ביקור חולים לאיש, ואדרבה תמנע מכך, וכן האיש ימנע מלבקר האשה, ורק בקובים שהותר להתייחד עימהן יש להקל. ע"כ. ועל כן, בודאי שאין חיוב לאשה לעשות בקור חולים לאיש, ואדרבא תמנע מכך, ורק עם אותם שהותר היחוד הותר הביקור, משום שבהם אין התאוה שולטת כבשארי עריות, וממילא אין בהם חשש של קירוב דעת והרגל עבירה. ע"כ. וכן כתב להחמיר בספר זכרון יצחק (עמוד ד).

ועתה ראיתי בשו"ת באר משה (חלק ב סימן קז) שדרך קסתיו בנידון זה, וכתב שהן אמת שהחובה לבקר חולים היא בין על האיש ובין על האשה, כדי להתפלל בעד החולה. מכל מקום בזמנינו שרוב הנשים שוכבות בגילוי בשר ובפרט זרועותיהן מגולות, וגם השמיכה שבה מכסות עצמן היא דקה, וכל צורת גופה נראה מתחת לשמיכה, וגם לפעמים שוכבות בחלוק בלבד בלי שום כיסוי עליהן, אם כן, המצוה מתהפכת לעבירה, ומהעונג נעשה נגע, ואין הצר שוה בנוק המלך.

ואם בעל כורחו מוכרח הוא לבקרה, באופן כזה לא ילך לבדו אלא רק אם אשתו או אמו, והן יבקרו את החולה והוא יהיה בחוץ, ורק רגעים אחדים ילך לפתח חדרה של החולה בצידוד פנים, כדי להתפלל עליה

כמצוה ותו לא. ואם יאמרו לו שהחולה שוכבת בצניעות, אין לי דבר ברור בזה, ועל כן למעט בדבר טוב יותר.

(*5). כן נראה פשוט. ושוב ראיתי בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן רכג) שמאחר ועל פי רוב אין המבקר צריך לעשות לחולה כלום, מפני שהיא בבית חולים, וגם בביתה יש לה כל צורכה, והביקור נועד רק כדי לבקש עליה רחמים או לעשות לה נחת רוח בביקורו, בכהאי גוונא יכולים לקיים מצות ביקור חולים על ידי הטלפון. ע"ש.

לבקר גויים

ה. אדם שיש לו ידיד גוי שחלה ושוכב בבית חולים, וברצונו לבקר משום דרכי שלום, מותר לו ללכת לבקרו. (6)

(6). כמבואר בשלחן ערוך (יורה דעה סימן שלה סעיף ט). ועיין בשו"ת חיים ביד (סימן לג).

ביקור חולים לפהנים

ו. אסור לפהנים להיכנס לבית חולים כדי לבקר את החולה, מפני שעל פי רוב, מצוי בחדרי הקירור נפטרים שגורמים טומאה לכל הבית חולים.

ורק אם חדר הקירור נמצא בבנין נפרד מבית החולים, וברור לכהנים שאין בבית חולים אברים של מתים וכדומה, רשאים להיכנס לשם. (7)

(7). הנה דין תורה הוא שאסור לכהן להיכנס לאהל שבו נמצא המת, ובודאי שאסור לו לגעת בו. ולמדים זאת מן הפסוקים "לנפש לא יטמא בעמיו" (ויקרא כא, א). ומאחר שמצוי מאוד בבתי חולים שעלול להיות שם מת או אפילו איבר מן החי שנחתך בניתוח, לכן אסור להם להיכנס לשם, מפני שהבניין מאהיל על הטומאה.

ואפילו אם יש ספק אם יש שם טומאה, מכל מקום כתב בשו"ת מנחת שלמה (חלק ב - ג סימן ק אות ח) בשם המרחשת, שכהן המטמא עצמו בספק טומאה ברשות הרבים, אף שאינו עובר על לאו של "לא יטמא", מכל מקום עובר על לאו דלא יבוא מספק באוהל המת. וכמו שאסור לו ליכנס לבית שיש שם גוסס, גם בזה אסור.

ומכיון שאסור לכהן ליכנס תחת אהל אשר מת או אפילו כזית מן המת תחתיו, וטומאה זו שבתוך האהל מתפשטת גם לחדרים הסמוכים אם יש פתח או חלון פתוח, כמו כן כל החדרים אשר צריכים להוציא דרכם את המת, דינם כאילו המת עצמו נמצא שם גם בשעה שהחדרים סגורים, לפיכך צריכים הכהנים להימנע מלהיכנס לבתי חולים גדולים בארץ ישראל כדי לקיים מצות ביקור חולים.

וסיים, שבשו"ת תשורת ש"י (סימם תקנט) כתב, שמותר לכהן ליכנס לבקר חולים, כי יש להעמיד את החולים על חזקתם שהם חיים, וגם יש לסמוך על הסוברים דסוף טומאה לצאת הוא רק מדרבנן, וגם יש סוברים שטומאה העוברת מחדר לחדר היא רק מדרבנן, ולכן אם אי אפשר לו לברר, מותר לו ליכנס משום מצות ביקור חולים. עד כאן דברי המנחת שלמה.

ונראה ברור, שכל היתרו של התשורת ש"י, הוא רק באופן שיש ספק אם יש מת בבית חולים, אבל כיום שהדבר כמעט ברור שיש מתים בחדר קירור, אין זה בגדר ספק, ולכן אין להקל בזה גם כשאין לו אפשרות לברר אם יש שם מת. ושוב ראיתי שכן כתב לחלק בשו"ת יחל ישראל (סימן פב). ע"ש. ועיין עוד בשו"ת מלמד להועיל (חלק ב סימן קלו), ובשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ב סימן קסו), ובשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תתעח).

וכן בקודש חזיתי בשו"ת משנה הלכות (חלק ד סימן קמו) שהביא דברי חכם אחד שהתיר לפהנים להיכנס לבית חולים על סמך היתרו של התשורת ש"י (הני"ל), וכתב להעיר על לדבריו, כי זה שנים רבות אשר הוא מורה לפהנים בכל האפשר שלא ליכנס בבתי חולים אפילו לפעמים, כי נשתנו הבתי חולים בזמנינו, כי ידוע שבכל בתי חולים יש להם הרבה אברים שלמים של מתים מונחים במרתפיהם, והם מונחים שם תדיר להתלמד בהם, וגם יש להם עצמות ממתים שלמים, וזה ידוע ומפורסם לכל, וכן שאלתי ונתברר לי שכן הוא בכל בתי חולים בלי ספק.

ועל כן אין כאן החשש משום שמא ימות או שמא יהיה שם מת, אלא המציאות היא שלעולם ישנו שם טומאת מת המטמא באוהל, והסכימו עמי כמה גדולים להזהיר על זה. ובתי החולים של ימינו, אינם דומים לבתי החולים שבזמן התשורת ש"י שאנשים בה מעט, ולכן בימינו אין לכהן ליכנס לשם בסתם. ע"כ. וכן מוכח להחמיר בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן רטו). ע"ש. ועיין בשו"ת עטרת פז (חלק א יו"ד סימן ג).

ובספר יקרא דחיי (עמוד 113) מסופר, על הגאון רבי שלום הכהן שבדרון זצ"ל, שבזמן שאשתו הייתה בבית החולים, גם ברגעיה האחרונים לפני פטירתה, לא נכנס עם בנו לבקרה, כיון שהיה כהן, וחשש לטומאה הנמצאת שם, ורק הבנות ושאר בני המשפחה שלא היו פהנים, נוכחו בשעת הפטירה.

ועל כל פנים, כתב בספר זכרון מאיר (עמוד 75), שאם אי אפשר לברר אם יש מת בבית החולים, יש מתירים לכהן להכנס לשם כשיש צורך גדול, כגון שהרופאים אומרים שזה יהיה לתועלת החולה, או שהחולה מבקש ממנו שיבקרו, ויש חשש לטירוף הדעת וכדומה. וכן אם הביקור נוגע לשלום בית ולשלום המשפחה. ע"ש.

ביקור שונאים

ז. שני אנשים שהיתה מריבה בניהם ונעשו שונאים זה לזה, ולאחר מכן נפל אחד מהם למשכב ונעשה חולה, יש אומרים שאין לשונאו ללכת לבקרו, מפני שהחולה עלול לחשוב ששונאו שמח לראותו במצב כזה, ועלול לבוא לידי צער.

ועל כן אם ברצונו ללכת לבקרו, ישלח שליח שישאל את החולה האם הוא מרשה לו לבוא לבקרו, ואם החולה יסכים לכך, רשאי ללכת אליו ולהתפייס עימו, ולהתפלל עליו שיבריא. (8)

(8). כתב הרמ"א (יו"ד סימן שלה סעיף ב) בשם המהרי"ל, ששונא יכול לילך לבקר חולה. וכתב על זה הרמ"א שאינו נראה, אלא לא יבקר חולה ולא ינחם אב"ל מי שהוא שונאו, שלא יחשוב ששמח לאידו, ואינו לו אלא צער. עכ"ל. וכן כתב הלבוש (שם).

וכתב על זה השפתי כהן (אות ב), שהכל לפי מה שהיא השנאה ולפי מה שהם שונאים. והוסיף הערוך השלחן (שם אות ו) שאם השונא שולח לחולה שליח שיודיע לחולה שרצונו לבקרו או לנחמו, והוא נותן לו רשות, מותר, ואדרבא מצד זה נעשה שלום ביניהם. ולכן יש שכתבו שעכשיו נוהגים שהולך השונא לבקר החולה, מפני שמביא לידי שלום. ע"כ.

ואנכי הרואה בשו"ת ציץ אליעזר (רמת רחל פרק ט) שהביא דברי הערוך השלחן הנ"ל, וכתב על זה, שהמבין יבין דאחרי ככלות הכל, לא נוכל להעלים עין מדברי הש"ך, שהכל לפי מה שהיא השנאה ולפי מה שהם שונאים.

וכן תראה בספר שבט יהודה (עייאש יו"ד שם), שבתחילה כתב לחלוק על הרמ"א שפסק ששונא לא יבקר שונא, והוכיח שמדינא מותר לשונא לבקר שונה, והוסיף עוד שמטעם אחר ראוי שהשונא ילך לבקר את שונאו, מפני שאם המבקר נעלב מהחולה, הרי על ידי הביקור יהיה שלום ביניהם, ואפשר שהחולה יבקש מחילה ממנו, שהרי רואה שאף חבירו נעלב, הוסיף להכניע עצמו לבוא לבקרו ולבקש עליו רחמים. ואף אם החולה נעלב מהמבקר, מכל מקום הביקור הזה הוי כבקשת מחילה, ולפי

הרוב יבואו לידי הבאת שלום, ומצוה גוררת מצוה. ומיהו כתב הרב בעל שפתי כהן, שהכל לפי מה שהיא השנאה ולפי מה שהם השונאים. ע"כ.

ומבין ריסי עיניו של הרב ציץ אליעזר זיע"א מוכח, שבא לחלוק על דברי הערוך השלחן, שבאופן שהם שונאים גדולים, לא מועיל לשלוח שליח שישאל את החולה אם מרשה לשונאו לבקרו. ולא זכיתי להבין מה מקום להערתו, והרי גם באופן שהם שונאים גדולים, יתברר לו על ידי השליח ששולח לחולה, האם החולה מרשה לו לבוא או לא, ובאופן כזה אין שום חשש שמא יחשוב החולה ששונאו שמח לראותו חולה, מפני שהוא נתן לו אישור לבוא לבקרו.

וגם הלום ראיתי בספר עלינו לשבח (שמות עמוד תרלא) שעמד בנידון דידן, והביא שם בשם הגהות יד שאול שיש להיזהר מאוד שלא לבקר את השונא, שאולי על ידי זה שהוא בא לבקרו, יחשוב החולה שהוא מסוכן, כי אחרת לא היה בא שונאו לבקרו, והכל לפי העניין. והדרך הנכונה היא כמו שכתב הערוך השלחן. ע"כ. ומשמע שאין הבדל אם השנאה ביניהם היתה גדולה או לא, ובכל ענין מועיל לשלוח שליח. וכן נראה עיקר.

פרק ד - לבקש רחמים על החולים

להתפלל על החולים

א. מצוה להתפלל בכל יום, על כל חולי ישראל שיתרפאו, ועל הבריאים שלא יחלו. ומי שמכיר חולה שזקוק לרחמי שמים, מצוה להתפלל עליו שיבריא, ובזה מקיים מצות ואהבת לרעך כמוך. (1).

ואמרו רבותינו בתלמוד: כל מי שאפשר לו לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש, הרי זה נקרא חוטא. (2)

לפיכך הרואה מודעה ובה בקשה להתפלל על חולה מסוים, צריך להתפלל עליו בברכת רפאינו, או בשומע תפילה. או שיעמוד מיד, ויאמר פרק תהילים לרפואתו, ולאחר מכן יברך את החולה, ויל לדרכו. (3)

(1). כן כתב רבינו יונה בספר היראה (דף קפד). ובספר זרע חיים (עמוד סז) סיפר על הגאון רבי שאול בראך זצ"ל, שפעם הזכירו לפניו איזה חולה מסוכן, לפני תפילת מנחה, כדי שיתפלל עליו, וכשנכנס לבית המדרש, אמר

לבחורים שיתפללו כולם בתפילת שמונה עשרה בברכת רפאינו, על החולה ההוא בשמו ובשם אמו, מפני שכל אדם צריך תמיד להזכיר ב"רפאינו", את החולים הידועים לו.

(2). מסכת ברכות (יב:). וכן כתב בספר חסידים (סימן תשנג): מפני שישראל ערבים זה לזה, לכך כשצער בא על אחד, **חייבים כולם להצטער ולהתפלל**, ואם לא מתפלל, נקרא חוטא. וכן פסק הראב"ה (חלק א ברכות שם).

ודרך אגב, ראיתי בסדרת תיקון המידות (ח"ז עמוד רצ) שהחזון איש זצ"ל, נהג להתפלל על כל מי שביקש ממנו להעתיר בעדו או לברך אותו. חוץ ממקרים דלהלן שנמנע לברך: **א**). בעל דין שחפץ לזכות בדינו [מפני שזה תלוי בדין תורה אם הוא חייב או זכאי]. **ב**). רווק המחפש שידוך, וספק אם ישמור טהרת המשפחה, שנישואיו היו בעיני הרב כנישואי כרת של אח ואחות. **ג**). נמנע לברך אדם שהיה קורא בזדון ספרים חיצוניים.

(3). על פי המבואר בהערה הקודמת. והנה ראה ראיתי למורינו ראש הישיבה שליט"א בספרו היקר ילקוט יוסף (ח"ז עמוד ס בנד"מ) שכתב: הרואה מודעה ובה בקשה להתפלל על חולה מסויים, יש מי שאומר שצריך להתפלל עליו בברכת רפאינו, או בשומע תפילה. אולם אין זה חיוב מן הדין, אלא מצד חסד עם הבריות. ע"כ.

ולא ידעתי מדוע כתב שאין זה חיוב מן הדין, והרי מהגמרא בברכות ומספר חסידים והראב"ה הנזכרים לעיל, משמע שזה **חיוב**, ואם לא עשה כן, **נקרא חוטא**. וכן הבין בשו"ת בצל החכמה חלק א (סימן סז אות ג) שמחויב לבקש עליו רחמים, והניף ידו שנית בחלק ג (סימן לג אות ב). ע"ש ודו"ק. ועל כן נראה, שחובה על כל מי שרואה מודעה ובה בקשה לבקש רחמים על חולה מסויים, להתפלל על אותו חולה שיבריא.

וראה בשו"ת משנה הלכות (חלק יג סו"ס ריא), שכתב שצריך להתפלל על מי שזקוק לרחמי שמים, וכן מצינו במשה רבנו, שנאמר: "ויחל משה", מלמד שאחזו חלחולת והחלה עצמו על ישראל, ואם לא התפלל והיה בידו להתפלל עליו, נראה דהוי בכלל לא תעמוד על דם רעך. ובגמרא בבא בתרא (צ"ג) אמרו, שאלימלך ובניו נענשו על שהיה להם לבקש רחמים על בני דורם ולא בקשו. ע"ש.

והן אמת שקשה לומר שמי שאינו מתפלל על חולה שיבריא, הרי הוא עובר על איסור "לא תעמוד על דם רעך", מפני שרק באופן שיש חולה מסוכן לפנינו, ובידינו להצילו על ידי תרופות וכדומה, וכן הרואה את חבירו טובע בנהר, ויכול להצילו, בזה הנמנע מלהצילו עובר על לאו דלא תעמוד על דם רעך, אבל הנמנע מלהתפלל על חבירו שיבריא, לא שייך בזה לאו דלא תעמוד על דם רעך, כפי שביאר הרב ילקוט יוסף (שם). וכן תחזה בספר חשוקי חמד (פסחים עמוד קנו). אבל מכל מקום נקרא חוטא על

שלא יתפלל על חבירו. ועיין בשו"ת יהודה יעלה אסאד (חלק ב חו"מ סימן כא ד"ה וע"ד).

אם מותר לגור להתפלל לרפואת אביו הגוי

הנה הגאון רבי חיים פלאגיי בשו"ת חיים ביד (סימן לג) נשאל אודות מי שיש לו גוי שהוא סוחר שלו ומרויח עמו ועושה לו טובה, ואותו הגוי חולה, האם מותר להתפלל עליו שיחיה, וגם לתת צדקה בעדו לתלמידי חכמים שילמדו לרפואתו, או לא.

תשובה: נראה לי דמותר גמור הוא, וכמו שכתב בספר חסידים (סימן תשמו), שיהודי שעשה לו גוי טובות, כשזכרו צריך לומר עליו "זכרו לברכה". ועוד כתב: יהודי ששלח נכרי למרחקים, יכול לבקש עליו שישוב לשלום, שאם לא ישוב חי, שמא יעלילו על היהודים. וכתוב במגן אברהם, שכששומע שמת אחד, אומר "ברוך דיין האמת" בלי שם ומלכות, ויאמר כן אפילו בגוי שמת ויש לו צער במיתתו.

וכן תחזה להרב רוב דגן (אות מה) שנשאל אם מותר לעשות לחישה וברכה לגוי החולה שיתרפא, וגם אם הוא גוי קטן ולא יודעים מה הוא יהיה, ושמא יהיה מחסידי אומות העולם, האם מותר גם כן לברכו ולעשות לו לחישה שיתרפא מחוליו.

והשיב, אם כשבא אליו הגוי יכול להשתמט ממנו, למד לשונך לומר איני יודע. אבל אם היה המציאות שהוא מכירו שיודע ללחוש ולא יוכל להשתמט, אז מפני דרכי שלום ואיבה, מיבעי ליה ללחוש ולהתפלל עליו שיחזור למוטב ויתרפא, והיינו דומיא דמפרנסים עניי כותים הבאים לשאול, עם עניי ישראל, מפני דרכי שלום. וגם שאם תהיה שעת רצון ודבריו נשמעים ויתרפא, יהיה קידוש ה' בדבר, וגם אפשר שעל ידי זה יהיה גר צדק.

והחכם השלם והכולל רבינו אליהו קצין, הביא ראיה לזה ממעשה רב גבי אלישע הנביא, שריפא לנעמן מצרעתו, ובזה נעשה גר צדק, והוי ליה רפואת הנפש והגוף בבת אחת, והיא ראיה חותכת. וגם אמר שאביו הקדוש הרב יאודה קצין ז"ל היה יודע ללחוש, ובא אליו גוי אחד עם תינוק שהיה מוטל על ערש דוי כפגר מת, ועשה לו לחישה וברכה ומיד נתרפא, ויצא ממות לחיים, ונעשה קידוש ה'.

ואף שמרן ביורה דעה (סימן קנח ס"א) כתב שאין לרפותם אפילו בשכר אם לא היכא דאיכא משום איבה, דאז אפילו בחנם שרי אם לא יוכל להשמט. ע"ש. מכל מקום בודאי דזהו דווקא לעובדי עבודה זרה ממש, ולא על כולם הוא אומר. ודון מינה דבזמן הזה שאינם עובדי עבודה זרה וגם יש

איבה, דודאי מיבעי ליה ללחוש ולברך ולהתפלל, ובפרט אם הוא בדוק ומנוסה דהוי קידוש שם שמים בדבר, והא דאלישע תוכיח, ולפי הנראה אין מי שיחלוק בדבר זה. ולכן מותר להתפלל על אותו הגוי שעשה לו טובה ויש לו ממנו טובת הנאה.

ובעודני כותב זה בעת ההיא, בא אלי הרב העצום כמוהר"ר יעקב נר"ו לשאול ממני אודות גוי אחד שהוא מחסידי אומות העולם, והוא זקן ומכבד תמיד לתורה ולומדיה, וביקש ממנו שיכתוב לו קמיע אחד לכאב לב שיש לו שיתרפא, ולא יכל להשמט ממנו, ושאלתו מה לעשות, וזו הלכה העליתי שיכתוב על נייר חלק כסדר הזה: הנני כותב קמיע זאת לשם הנושא אותה לשמירת גופו מן המזיקין, ומכל חולי ומחלה ומכאב הלב וכו', בלתי שום שם קדוש, וגם הכתיבה יהיה בכתיבת רש"י. ואירע מעשה בגוי אחד שחלה ונטה למות, ושלח אלי שיתפלל בעדו שיחיה ונתרפא, ואותו הגוי חלם חלום כי תפילתי עשתה פירות, והיה קידוש ה' גדול. ע"כ דב"ק. היוצא מדבריו שמותר להתפלל על גוי שיחלים, וכל שכן כשהוא אביו.

ושוב נגלו לעיני דברי מרן הראש"ל שליט"א בשו"ת יחוה דעת (חלק ו סימן ס) שנשאל האם מותר לגר צדק להתפלל על אביו הנכרי השוכב על ערש דוי, שה' ישלח דברו וירפאהו, והאם לאחר מותו יוכל לומר קדיש לעילוי נשמתו?

והשיב, שבשלחן ערוך יורה דעה (סימן קנח סעיף א') כתוב שעובדי עבודה זרה אסור להצילם אם נטו למות, ואין לרפאותם אפילו בשכר, אם לא במקום איבה. וכתב בספר דינא דחיי (לאוין מה, דף נא), שנראה לו שהרמב"ם היה רופא לישמעאלים בארץ מצרים, מפני שאין הישמעאלים עובדי עבודה זרה, וכל שאינו עובד עבודה זרה מותר לרפאותו אפילו בחנם, אף על פי שאין לחוש לו משום איבה.

ולפי זה הדבר ברור שאם הוריו של הגר צדק ישמעאלים, והם חולים, מותר להתפלל עליהם לרפואה שלימה, כיון שאינם עובדי עבודה זרה.

ולכאורה יש מקום לומר שאפילו אם הוריו נוצרים שמשתפים שם שמים ודבר אחר, אין דינם כעובדי עבודה זרה, לפי מה שכתבו התוספות סנהדרין (סג:), שבני נח לא הוזהרו על השיתוף. וכן כתבו עוד רבים מן הפוסקים. ולכן גר שרוצה להתפלל על אביו הגוי שיתרפא מחוליו, רשאי לעשות כן, ואפשר דמצוה נמי איכא, שהרי הוא הביאו לעולם וגידלו עד שנעשה חי נושא את עצמו.

ואף על פי שאמרו חכמים גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, (יבמות מח:), ומטעם זה אמרו (בקיודשין יז:): שאין הגר יורש את אביו מן התורה. מכל מקום יש זיקה כל שהיא כלפי אביו, שגוי שנתגייר, והיו לו בנים בגיותו,

ונתגיירו, קיים פריה ורביה, כדברי רבי יוחנן ביבמות (סב). וכן פסקו הטור והשלחן ערוך אבן העזר (סימן א סעיף ז).

וגם בשו"ת בית שערים (חלק יורה דעה סימן רכט), העלה שמותר להתפלל על חולים גויים שיחיו, על פי דברי הכסף משנה (ריש פרק י' מהלכות עבודה זרה), שכל שאינו עובד עבודה זרה מותר לרפאותו ולהצילו ממיתה, ונכרים בזמן הזה לאו עובדי עבודה זרה הם. ומכל שכן כשמבקשים להתפלל עליהם, שנראה שמאמינים באלקי ישראל. והרי בן נח אינו מוזהר על השיתוף. ועוד שאפילו נאמר שאסור לרפאותם, מכל מקום להתפלל עבורם מותר, כי השם יתברך יודע כל מעשה אדם ומחשבותיו, וכל רז לא אניס ליה, ואם יודע שאין החולה הזה מקיים שבע מצות, לא ישמע תפילתנו על החולה הזה. ואם יודע שהוא מקיימן ותועיל תפילתנו עליו, הרי אז באמת מותר להצילו מרדת שחת.

ולכאורה יש להביא ראיה לזה ממה שהתפלל אברהם אבינו על אבימלך. אך יש לומר שאין למדים מקודם מתן תורה. וגם מאלישע שריפא צרעת לנעמן אין ראיה, ששם עשה משום איבה. אבל יש ראיה ממרדכי שהציל את אחשורוש מבגתן ותרש שזממו להמיתו, אלמא שדוקא להצילו בידים אסור, אבל לסבב הצלתו מותר. והכא נמי להתפלל בעדו שפיר דמי. עכת"ד.

ועל כן נראה שמותר להתפלל על גוי חולה שיחיה ויחזור למוטב, וכל שכן בנידון דידן שמותר לגר להתפלל לרפואת אביו, כיון שהוא הביאו לחיי העולם הזה, ועל ידי כך זכה להיכנס תחת כנפי השכינה ולחיי הנצח.

ואחרי הודיע ה' אותנו את כל זאת, נראה שאחר מות אביו של הגר, וכן לאחר מות אמו, נכון שיאמר עליהם קדיש לעילוי נשמתם, ואף על פי שאין הגר מתייחס אל אביו, שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, מכל מקום כיון שהוא הולידו והביאו לחיי העולם הזה, וגרם שיזכה להסתפח בנחלת ה' ולהכיר האמת, ראוי הוא להתפלל בעדו להצילו מבאר שחת ולהכניסו לעולם הבא, ולא גרע מאיש זר שאינו קרוב לנפטר, שיש תועלת בקדיש שאומר לעילוי נשמת הנפטר, וכמו שכתב בשו"ת מהר"י קולון (שורש מד).

והן אמת שבספר חסידים (סימן תשצ) כתב, שגר המבקש על אביו ואמו לא יועיל להקל מדינם. וכתב בהגהות מקור חסד שם בשם הרמ"א, דהיינו טעמא לפי שאין הבן מתייחס אליהם, שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. נראה שהכוונה שאינו מועיל כל כך כמו הבן, אבל על כל פנים יש תועלת בתפלתו ובקדיש שאומר, לא פחות מאיש זר שאיננו קרוב וגואל. וכמו שכתב בספר חסידים עצמו (שס), שנכרי שעשה טובות לישראל, יכולים לבקש מהקדוש ברוך הוא ולהתפלל עבורו שיקל בדינו. וכן אמרו בירושלמי (פ"ג דמגילה), אמר רבי יוחנן, צריך לומר בפורים וגם חרבונא זכור לטוב, לפי שדיבר על המן. ע"ש.

ובנידון דידן אין לך טובה גדולה מזו שהביאו לעולם הזה, כדי שיזכה לחיי העולם הבא. ובודאי ראוי ונכון שיאמר עליו קדיש. ואפילו המאבד עצמו לדעת שאין לו חלק לעולם הבא, בניו אומרים עליו קדיש, וכמו שכתב החתם סופר (אבן העזר סימן סט). והביא ראיה ממעשה דוד עם אבשלום בנו הנ"ל, וכן מרבי מאיר שהעלה מגיהנם את רבו אלישע בן אבויה שכפר בעיקר, ורבי יוחנן הכניסו לחיי העולם הבא, כמו שאמרו בחגיגה (טו:). ע"ש.

ועיין עוד בפתח הדביר חלק ג' (סימן רפד סק"י) שבנו של מאבד עצמו לדעת לא ימנע מקדיש והפטרה בצבור לעילוי נשמת אביו, וכמו שכתב הרב מעבר יבוק (מאמר ג' פרק כא), שטוב להתפלל גם על רשע ולעשות צדקה לכפרת עוונותיו. ואדרבה ראוי לבן שיתאמץ ביתר שאת ולעשות כל דבר שיש בו לעילוי ותיקון נפש המת.

בסיכום: גר צדק רשאי להתפלל לרפואת אביו הנכרי בחוליו. וגם רשאי לומר קדיש עליו לאחר פטירתו לעילוי נשמתו. והוא הדין לאדם הגר צדק.

כיצד להתפלל על החולה

ב. כשמבקש רחמים על החולה, יכלול אותו בתוך שאר חולי ישראל, ויאמר: "המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל", שכאשר כוללו עם חולים אחרים, התפילה נשמעת יותר. (4)

(4). שלחן ערוך יורה דעה שם (סעיף ו), שפתי כהן (ס"ק ד). ודרך אגב, כתב בספר עלינו לשבח (ח"ה עמוד תשלב), שאסור לומר לחולה "שתחיה עד מאה ועשרים שנה", משום שיש בזה איסור של קללה, שהרי החולה יכול לחיות יותר.

ג. אדם שרוצה לברך את החולה, צריך לשבח תחילה את השם יתברך, ולאחר מכן יברך את החולה. ואם לא עשה כן, אין ברכותיו מתקבלות.

לפיכך, לפני שמברך את החולה, יאמר שבח לבורא עולם, כגון "יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם" או "ברוך ה' לעולם אמן ואמן" וכיוצא בזה, ואחר כך יברכו. (5)

(5). פלא יועץ (ערך ברכות) בשם הזוהר הקדוש. והוסיף, שכן היה מנהגו של מהר"י חזן זצ"ל, שכשבא אליו אדם כדי שיברכו, היה משים ידו על ראשו ואומר: "יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא", ואחר כך מברכו. ע"ש. וראה בספר ואין למו מכשול (ח"ה עמוד רמט).

ד. כשרוצים לברך את החולה, עדיף לומר לחכם שיברכו לאחר שיעור תורה שמסור ברבים, ולא לפני השיעור, מפני שלאחר השיעור יש יותר עת רצון, והברכה מסוגלת להתקבל. (6)

(6). כן שמעתי מהרה"ג רבי בן ציון מוצפי שליט"א, שכן היה מורה הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל, וכמו כן נוהגים שלאחר ברכת המזון אומרים "הרחמן" ומבקשים בקשות, שאז יש יותר זכות שיתקבלו הברכות.

להזכיר שם החולה

ה. אדם שמבקש רחמים על החולה, והחולה נמצא לפניו, אינו צריך להזכיר את שמו כשמברכו [ויש אומרים שאם מזכיר את שמו, עלול הדבר להזיק לחולה]. (7)

אומנם כשהחולה אינו נמצא לפניו, יש להזכיר את שמו בשעה שמברכו. (8) וכן כשמברך את החולה דרך הטלפון, צריך להזכיר את שמו, מפני שאין זה נחשב שמברכו בפניו. (9)

(7). איתא בגמרא ברכות (לד.): המבקש רחמים על חבירו, אם הוא בפניו אינו צריך להזכיר שמו, שנאמר: "אל נא רפא נא לה". ולא הזכיר משה את שמה של מרים. וכן פסק האליה רבה (סימן קטז), וראה בספר טעמי המנהגים (אות תתרו). *

* בשו"ת אפרקסתא דעניא (סימן כב) הקשה, דמנין לגמרא שתפלת משה היתה בפני מרים, ואדרבה משמע מהפסוק להפך מדכתיב: "ויקרא אהרן ומרים ויצאו שניהם", ומוכח שמשה נשאר לבדו. ע"ש. אולם בשו"ת יביע אומר (חלק ב סימן יא) כתב דלא קשיא מידי, שהרי אחר שכתוב "ויחר אף ה' במ וילך, ויפן אהרן אל מרים והנה מצורעת". כתיב: "ויאמר אהרן אל משה בי אדוני אל נא תשת עלינו חטאת". ומשמע שיצא משה מאהל מועד אליהם, ואם כן בפניה היה, ומשום הכי אין צריך להזכיר שמה. ע"ש.

וכתב בחידושי החתם סופר (נדריים מ.), בשם המקובלים, כי יש בהזכרת שמו של החולה קצת התעוררות הדין עליו, ולפעמים יש קצת הפסד על ידי הזכרת שמו. ולכן כשמברכו בפניו, לא יזכיר שמו, ואז טוב לו. ע"כ.

וכן תחזה לגאון החסיד רבי אליהו הכהן בספרו אזור אליהו (סימן קכו), שכתב שאין צריך להזכיר שמו של החולה כשמברכו, משום שאמרו במסכת נדרים (מא.) "אין החולה עומד מחוליו עד שנמחלים לו כל עוונותיו". ואיתא בגמרא ראש השנה (ה.) "בכסא ליום חגיגו", שמכסים החודש ואין מזכירים אותו כדי שלא ידע השטן ויבא לקטרג. הכא נמי כדי שלא ידע השטן על מי מתפללים ויבוא לבטל תפלתו מפני שאינו ראוי לרפאו שעדיין לא נמחלו עוונותיו של חולה זה. לפיכך אין מזכירים שם החולה, שאז אין השטן יודע על מי מתפללים, ובין הכי והכי תפלתו עושה פירות, שאף על פי שהיה החולה בן מוות, הקדוש ברוך הוא שומע תפילת המתפללים עליו, וגוזר עליו חיים, ומטה כלפי חסד אולי יחזור החולה בתשובה. ע"כ.

וכן כתב הגאון מהריק"ש בהגהותיו (סימן תקעו) שאין להזכיר שם החולה בתפלתו. והטעם מבואר בספר עיון יעקב (ברכות לד.), שאולי השם גרם החולי, שהרי מפני כך משנים שם החולה, כמו שאמרו בראש השנה (טז:). וכן כתב בספר חסידים (סימן רמד - רמה), ששם האדם גורם לטובה או לרעה. ע"ש.

והן עתה ראיתי בספר קב הישר (פרק עא) שכתב: צריך האדם ליזהר שלא להזכיר שמו [של החולה] בתפלתו, דכיון דמזכיר שמו, אז משגיחים לעיין עליו במעשיו, וכן ימצאו מקטרגים דינזקי ליה ח"ו. והביא הזוהר ראייה לכך ממה שאמר אלישע הנביא לשונמית, "היש לך לדבר אל המלך" דא הקדוש ברוך הוא, דהוא יומא ראש השנה הוי, דכדין איקרי הקדוש ברוך הוא מלך הקדוש ומלך המשפט, "ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת" לא בעינא דיזכרון שמי שישגיחון בי, אלא בתוך עמי אני יושבת. תא חזי בשעתא דרוגזא הוי בעלמא, לא הוזכר שמו של נח. כיון דדינא אתעבר, כתיב "ויזכור אלהים את נח" השתא הוזכר שם נח.

ועל כל פנים כתב הגאון רבנו יוסף חיים בספרו בן יהודע (ברכות ל"ד), שכשאדם מתפלל על חבירו להמשיך לו טובה [כגון שחבירו אינו חולה, ומברכו להצלחה וליראת שמים וכדומה], אז טוב שיזכיר שמו. ורק כשמתפלל על חולה להסיר החולי ממנו, טוב יותר שלא יזכיר שמו, כפי שהתפלל משה על מרים. ע"ש.

(8). כתב בשו"ת יחוה דעת (חלק ג סימן פד), שאף על פי שאפשר לבקש רחמים על החולה גם שלא בפניו, כגון שעושה לו "מי שבירך" במנין של עשרה ומזכיר את שמו, מכל מקום, התפילה בפני החולה יותר מקובלת, מפני שהמתפלל בפניו, אינו צריך להזכיר את שם החולה, ואם מברכו שלא בפניו, צריך להזכיר את שמו. ע"כ. ומוכח שאכן מזכירים את שם החולה כשמתפללים עליו שלא בפניו. ובר מן דין ראה לגאון רבנו חיים פלאגיי בספרו רוח חיים (או"ח סימן תקסט) שהביא דברי האזור אליהו הנ"ל שאין צריך להזכיר שמו של החולה כשמברכו, וכתב שלא נוהגים האידנא הכי. ע"ש.

(9). כתב בשו"ת יחווה דעת (שם) שמאחר וכתבו המקובלים, שבהזכרת שמו של החולה יכולים לפעמים לעורר עליו מדת הדין, לכן השואל לשלוחו של החולה דרך טלפון, אינו יכול לקיים מצות ביקור חולים בשלמותה, כי אינו יכול לבקש רחמים בלי להזכיר את שמו. ע"ש. ומשמע שהמברכו דרך טלפון, נחשב למברכו שלא בפניו, ולכן צריך להזכיר את שם החולה, כנזכר בהערה הקודמת.

לברכו בכל לשון

ו. המברך את החולה, והחולה נמצא לפניו, יכול לברכו בכל שפה שרוצה, ולא דווקא בלשון הקודש. אבל כשהחולה לא נמצא לפניו, יש לברכו דווקא בלשון הקודש. (10)

אומנם אם מברך אותו בפני עשרה אנשים ששומעים את ברכתו, רשאי לברכו בכל לשון אף על פי שאין החולה נמצא באותו מקום. (11)

(10). מסופר במסכת שבת (דף יב:), שכאשר רבי אלעזר היה הולך לבקר את החולה, היה אומר לו "רחמנא ידכרינך לשלם" [המקום יזכורך לשלום]. ומקשה הגמרא, והכי עביד הכי, והאמר רב יהודה, לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי? ותירצו, שאני חולה ששכינה עמו, ופירש רש"י; שכיון ששכינה עמו, לכן אין המתפלל צריך שיזדקקו לו מלאכי השרת להכניס תפילתו לפניו מן הפרגוד.

וכן פסק בשלחן ערוך (יורה דעה סימן שלה סעיף ה) וזו לשונו: כשמבקש עליו רחמים, אם מבקש לפניו, יכול לבקש בכל לשון שירצה. ואם מבקש שלא בפניו, לא יבקש אלא בלשון הקודש. וביאר השפתי כהן (סי"ק ג), שכאשר נמצא ליד החולה, הרי הוא מבקש כביכול מהשכינה עצמה, שהרי היא מראשותיו של חולה. מה שאין כן כשמבקש שלא בפניו, המלאכים מעבירים את התפילה, ואין מלאכי השרת מכירים כל לשון.

ואף שבשו"ת מהרי"ל דיסקין (אות קפד) כתב שראוי להחמיר להתפלל על החולה בלשון הקודש גם כשמברכו בפניו, מפני שכולל אותו עם שאר כל חולי ישראל, ולהם אולי לא יעזור התפילה כשמתפלל בלע"ז.

מכל מקום כבר העיר בקונטרס רמת רחל (פרק יג) שדבריו אינם מוכרחים, דהרי הטעם שבפני החולה יכול לבקש בכל לשון שירצה, הוא מפני שמבקש כביכול מהשכינה עצמה שנמצאת מראשותיו של החולה, ואם כן מאחר שמזכיר את שאר החולים בפני השכינה, מדוע לא יוכל להזכירם בכל לשון שירצה. ע"ש.

(11). שהרי כל בי עשרה שכינתא שריא כדאיתא בסנהדרין (לט.), וכיון שהשכינה שם, הרי זה כאילו מתפלל בפני החולה.

והנה בגמרא שבת (דף יב:): אמר רב יהודה, לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי, ואמר רבי יוחנן, כל השואל צרכיו בלשון ארמי, אין מלאכי השרת נזקקין לו, שאין מלאכי השרת מכירים ארמי.

והקשה שם בספר הקדוש 'בן יהוידע'; יש פלא על כמה תפילות ותחינות שיש בידינו שהם בלשון תרגום, דקשה, למה תיקן רשב"י תפילת "ברוך שמייה" בעת הוצאת ספר תורה בלשון ארמי, וכן יש להתפלל על נוסח "רחמנא" ונוסח "מארנא דבשמייא" שתיקנו לומר בסליחות בלשון ארמי. ע"ש.

ואחר נפילת אפיים וההשתחויה מול הדרת גאון עוזנו ונישוק עפרות כפות רגליו הקדושות, לא זכיתי להבין כלל מאי קושייתו, דהנה כבר נתבאר, שדווקא כשמתפלל ביחיד, צריך להתפלל בלשון הקודש, כדי שהמלאכים יעלו את תפילתו לפני ה' יתברך. אבל כשמתפלל בציבור, הרי השכינה נמצאת שם, ולכן אין צורך שמלאכי השרת יבינו את התפילה, כיון שאינם צריכים להעביר את התפילה לבורא עולם. ואם כן מובן מדוע סדרו לנו תפילת ברוך שמייה, ורחמנא וכו' בלשון ארמית, שהרי תקנו לאומרם בבית הכנסת **במנין**, ואין הכי נמי אם הוא יחיד, לא תקנו לאומרם. ועיין בשו"ת יביע אומר (חלק א סימן לה) ובשו"ת יחוה דעת (חלק ג סימן מג).

ז. אף שנתבאר שמותר להתפלל על חולה בפניו בכל לשון, מכל מקום, יש להתפלל עליו בשפה שהחולה יבין מה מתפללים עליו. (12)

(12). כן כתב בהגהות הרא"מ הורביץ על מסכת שבת (יב:), ועיין בשו"ת מהרי"ל דסקין קו"א אות קפב).

להזכיר שם האם

ח. כשעושים "מי שברך" לחולה, או לאדם בריא שזקוק לישועה, עדיף להזכיר את שם אמו, ולא את שם אביו, ויאמר: "ראובן בן לאה", ויש לכן כמה סיבות. (עיין בהערה 13)

(13). כן כתב בשו"ת תורה לשמה (סימן שצט), וביאר שיש שני טעמים לדבר; א. משום שעל האיש יש יותר קטרוגים מהאשה, מפני שהאשה פטורה ממצוות עשה שהזמן גרמא, ופטורה ממצוות תלמוד תורה. והאיש לא נפלט מעוון ביטול תורה. ועוד, האשה מוצלת מעוון קרי, אשר הוא דבר המצוי בזכרים הרבה. ומאחר שהמקטרגים של האשה, הם מועטים משל

האיש, לכן עדיף להזכיר את שמה. **טעם ב.** מפני שיותר ברור שהאם היא אמו. מה שאין כן אביו, הוא חזקת אב מכח רובא. ע"כ. *) וכן כתב בשו"ת דעת כהן (יו"ד סימן קלב) בשם הזוהר הקדוש. ועיין בשו"ת אפרקסתא דעניא (ענינים שונים סימן שפה) ובשו"ת יביע אומר (חלק ב אורח חיים סימן יא).

*) א"ה: גרסינן בגמרא ברכות (נה:): האי דעייל למתא ודחיל מעינא בישא, לנקוט זקפה דידא וכו', ולימא "אני פלוני בר פלוני מזרעא דיוסף קאתינא, דלא שלטא ביה עינא בישא". ובעין יעקב הגירסא "בר פלניתא". וכתב שם הגאון רי"ח הטוב זיע"א בספרו בן יהודע, שהטעם שאומרים שם אמו ולא שם אביו, אומרים העולם כי אמו ודאית יותר מאביו. ולא ניחא לי בזה, ואדרבה יש בזה חילול כבוד שמזלזל באביו שעושהו בתורת ספק. אמנם נראה לי בס"ד הטעם, מפני שאין על האשה קטרוגים כל כך כמו האיש, שהרי פטורה ממצות עשה שהזמן גרמא, ומעון ביטול תורה וכו'. ע"כ.

ולכאורה מכאן ראייה שמחבר שו"ת תורה לשמה אינו הגאון רבי יוסף חיים, דאם כן הרי יש סתירה ממה שכתב בחיבורו תורה לשמה לחיבורו בן יהודע. וראה מה שכתב בזה בשו"ת יביע אומר חלק ט. ואולי יש לומר דהדר תבריה לגזיזיה ממה שכתב בשו"ת תורה לשמה. וי"ל.

ועל כל פנים כבר העירו על דברי הבן יהודע שנעלם ממנו דברי הזוהר הקדוש, כפי שתראה בשו"ת יביע אומר (חלק ב סימן יא) שכתב: ואני תמה על הרב ז"ל שהיה ארי במסתרים ושר בית הזוהר, שנעלם ממנו לפי שעה דברי הזוהר הקדוש (פ' לך לך פד.), שכתב בזה הלשון: והושיעה לבן אמתך, וכי לא הוה בריה דישי עד דאיהו אמר בשמא דאמיה ולא בשמא דאבוי, אלא הא אוקימנא דכד ייתי ברנש לקבל מלה עלאה לאדכרא בעי למהך במלה דאיהו ודאי, ועל דא אידכר לאמיה ולא לאבוי. ע"כ.

וכן איתא בשבת (סו:), אמר אביי אמרה לי אם, כל לחישות בשמא דאמא, "פלוני בן פלונית". ע"כ. וכתב על זה בחכמת שלמה, דדוקא נקט פלוני בן פלונית, שבני אדם מכירים האשה שהיא אם הולד יותר מאביו.

להזכיר בהשכבה את האב

כתב בשו"ת יביע אומר (חלק ב סימן יא), שלענין הזכרת השמות בהשכבה ישנם מנהגים שונים. יש שמזכירים את שם האב, 'פלוני בן פלוני', ויש שמזכירים את שם האם, 'פלוני בן פלונית', וישנם שמזכירים את שני השמות, 'פלוני בן פלוני ופלונית'.

ובספר סוכת שלום כתב, שדווקא כשמתפללים על החיים כגון על חולה וכדומה, הכל הולך אחר האם. אבל שכעושים השכבה לאיש, הולכים אחר האב, כי נשמת האב והבן נקשרים יחד.

ולכאורה יש לסייעו מדברי הספר חסידים (סימן רמב) שכתב: הנהנה מן המעות שהניחו לזכר נשמת המת בתוך שנה לפטירתו, צריכים הנהנים ממנו לומר: והוא רחום יכפר עון כו' אודות פלוני ב"ר פלוני, שחטאתו תכופר ונפשו בטוב תנוח. ע"ש. הרי דנקיט פלוני בן פלוני, ולא בן פלונית. ומיהו לנקבה נראה שיאמר "פלונית בת פלונית" שהבת אצל האם לעולם. ועל כל פנים אין הדברים הללו לעיכובא, ונהרא נהרא ופשטיה, ואין לשנות מן המנהג. ע"כ.

ועיין בשו"ת מלמד להועיל (חלק א אורח חיים סימן כג) שכתב, שהמנהג להזכיר על המצבה, שם אביו של הנפטר, וכן ראיתי במצבות גדולי ישראל. אומנם אם יש להם מנהג להזכיר גם במצבה שם האם, הנח להם במנהגם. ע"כ. ועיין עוד בשו"ת בצל החכמה (חלק ג סימן צא). ואכמ"ל.

ט. מי שרוצה להתפלל על החולה ואינו יודע את שם אמו, יזכיר את שם החולה בלבד, והקדוש ברוך הוא שלפניו נגלו כל תעלומות, ישלח רפואה שלימה לאותו חולה שהתכוון אליו. (14)

(14). שו"ת שאילת יצחק חלק ג (סימן קג), וכן כתב בשו"ת יביע אומר חלק ב (סימן יא), שאם אין יודעים את שם האם, שפיר דמי לומר שם האב, או שמו בלבד. וכמו שמצינו בתענית (כג): שרבימני בא לפני ר' יצחק בן אלישיב, ואמר לו שאין אשתו מקובלת עליו מפני שאינה יפה. שאל רבי יצחק מה שמה, והשיבו - 'חנה', ואמר רבי יצחק "תתייפי חנה", ונתייפת. ולא הזכיר שם אמה או אביה.

להזכיר שם מדויק

יש לעורר, שצריך להקפיד בתפילה על החולה, להזכיר את שמו המדויק, כדי שהתפילה תעשה פירות. ומעשה בגאון רבי שלמה איגר זצ"ל שהבטיח לנדיב שהיה חסוך בנים, ותרם סכום גדול לשיבה, שיבקש

מאביו הגאון רבי עקיבא איגר, שיתפלל עבורו שיפקד בזרע של קיימא. רבי שלמה כתב לאביו במכתב את שם הנדיב ובקשו שיתפלל עבורו. ענה לו אביו בגערה על שהבטיח לנדיב תפילה זו, אולם מאחר שכבר הבטיח לו, מוכן הוא להתפלל. ואכן התפלל ולא נענה, ושוב שלח לבנו שיבדוק האם השם שהביא לו הוא מדויק. בדק רבי שלמה ומצא שאכן השם לא היה מדויק, וכתב שנית את השם הנכון, והעשיר נושע בבן. (עלינו לשבח חלק א עמוד תרל).

כיצד לבקש רחמים על הוריו

י. אדם שרוצה לבקש רחמים על הוריו או על רבו החולים, אין לו להזכירם בתואר כבוד, כגון שמזכיר את אביו בתואר "אדוני אבי", ואת רבו בתואר "מורי ורבי עטרת ראשי", אלא יאמר: תשלח רפואה שלמה לאבי פלוני, או לאמי פלונית, או לרבי פלוני, ללא שום תואר נוסף. (15)

(15). הנה בשלחן ערוך (יו"ד סימן רמ סעיף ב) מבואר שאסור לקרוא לאביו בשמו לא בחייו ולא במותו, אלא אומר "אדוני אבי". ולכאורה גם כאשר רוצה לבקש עליו רחמים, צריך להתפלל עליו ולהזכירו בתואר כבוד, כגון "אדוני אבי" או "אבי מורי" וכדומה.

אולם עין רואה בספר מעבר יבוק (מאמר שפתי צדק פ"ח) שכתב: המתפלל על אביו או על רבו, נראה כי אין לומר בתחנתו "רפא נא לאדוני אבי" או "אבא מרי" או "רבי ואלופי", כי שלמה אמר בדברו עם השם - "דוד אבי", וכן אלישע אמר "אלקי אליהו" ולא אמר אלקי אדוני אליהו, שאין גבהות לפני המקום, ואוריה נתחייב הריגה למלכות על שאמר לפני דוד ואדוני יואב. ועל כל פנים מותר לומר "אבי" או "רבי", אך לא יוסיף על זה. ע"כ.

ובשו"ת ציץ אליעזר (רמת רחל פרק יג) כתב שכן מבואר בהגהות הגאון רבי עקיבא איגר (או"ח סימן קיט ס"א) בשם ספר חסידים (סימן ת"ת) שכשמתפלל על אביו חולה, לא יאמר "תרפא לאבא מארי" אלא מזכירו בשמו, דהא שלמה אמר דוד אבי. ולכן נלמד מכל זה הלכה ברורה שכשמתפלל על אב או אם, או על רבו, יש לו להזכירם בשמם, ובלשון זה: רפא נא לאבי פלוני, או לאמי פלונית, או רבי פלוני, בלי שום תואר נוסף על זה. ע"ש.

ובספר עלינו לשבח (חלק ב עמוד תרכד) גם כן נשאל אודות המתפלל לרפואת אביו, האם יכול לומר שה' יתברך ישלח רפואה שלימה לאבי מורי, או שגם זה נחשב לגבהות לפני המקום, ולכן אסור להזכיר את התואר "מורי". והשיב שראוי למחות באמירת התוארים שאומרים ב"מי שבירך" ובהשכבות, שהרי אין גבהות לפני המקום. ובהגהות הגרי"ז שטרן על מסכת ברכות, מסביר שמטעם זה אנו מזכירים את שמות בניו

של רב פפא, משום שנהרגו על קידוש השם, והיא כעין תפילת "אל מלא רחמים", ואין מזכירים אותם בתואר 'רבי', כי אין גבהות לפני המקום. ע"ש.

דרך אגב, ראה לגאון רבי דוד שפרבר בשו"ת אפרקסתא דעניא (חלק א סימן קד) שעלה ונסתפק בענין מי שלומד משניות לעילוי נשמת אביו או רבו, ואומר קודם הלימוד - הנני לומד לעילוי נשמת אבי וכו', האם מותר לומר "אדוני אבי" או "אדוני רבי", או שנחשב הדבר לגבהות לפני המקום. והעלה למסקנה, שנראה לומר שאין זה דרך תפילה לפני הקדוש ברוך הוא, אלא שמקדיש למודו לטובת נשמת אביו או רבו, ולכן מותר. ע"ש.

לא לפתוח פה לשטן

יא. כאשר עושים לחולה 'מי שברך', ראוי ונכון שלא לומר "יברך את החולה", אלא ישמיטו את המילה 'חולה' ויאמרו "יברך את פלוני", כדי שלא לעורר עליו קטרוג.

וכמו כן, אם שואלים אדם מה שלום פלוני, ראוי שלא יאמר "פלוני חולה", אלא יאמר שאינו מרגיש טוב. ומכל מקום אותם שאינם מקפידים על כך, ומזכירים שפלוני חולה, יש להם על מה לסמוך. (16)

(16). כתב בספר זרע חיים (סימן י), שהגאון רבי שאול בראך, מאוד היה מקפיד שלא לומר על איש ישראל שהוא חולה, אלא לומר שאינו בריא, וכך היו נוהגים אצלו כשהיו אומרים בקריאת התורה "מי שברך" לרפואה, היו אומרים - 'הוא יברך את פלוני בן פלונית', בלי להזכיר את המילה "חולה". פעם אחת היה אחד שלא ידע מזה ואמר - 'ירפא את החולה', והרב גער בו ואמר: מי התיר לך לומר על יהודי שהוא חולה! והוסיף לומר; ידוע שהמקטרגים חוטפים כל מילה שאינה הגונה היוצאת מפי איש הישראלי, וזה יכול להזיק למי שמתפללים בעבורו ח"ו. ועל כן צריך מאוד להיזהר על כל מוצא פיו. ע"כ.

וכן הזהיר האדמו"ר ממונקאטש זצ"ל, שלא יאמרו בנוסח מי שבירך, את המילה 'חולה', והטעם לזה משום שאמרו בגמרא ברכות (לב.) "לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה, שאם יחלה, אומרים לו הבא זכות והפטר. וכיון שמזכירים את המילה "החולה", הרי מקיימים ומודים שהוא בחזקת חולה, והרי צריכים להביא זכות, ומי יאמר זכיתי ליבי, ובפרט לפני מלך הכבוד יתברך שמו. ונמצא זה שמברכו, מעורר דין כשאומר לשון 'חולה'. ועל כל פנים, כתב שם הזרע חיים, ללמד זכות על המקילים בזה. כיעו"ש.

יב. יש להעיר לציבור הרחב, שכאשר עושים "מי שבירך" לחולים, אין להזכיר כל מי שמשתעל או כואב לו מעט הראש, אלא יש להזכיר רק את אותם חולים שאינם יכולים לתפקד כשאר בני אדם, וזקוקים לעזרת אחרים.

ואותם שמזכירים באמירת "מי שבירך" לחולים, כל מיני שמות של אנשים שיש להם מיחוש קל, צריכים לדעת, שבמקום להביא להם תועלת, עלולים לגרום להם נזק חס ושלום. (17)

(17). ראה בספר יקרא דחיי (עמוד 12), והוסיף, שמלבד כל זה, גם גורם לטורח ציבור, ויצא שכרו בהפסדו.

תפילת החולה על עצמו

יג. אף שנתבאר שצריך לבקש רחמים על החולה, מכל מקום תפילת החולה על עצמו, ראויה להתקבל יותר מתפילת אחרים עליו. ולכן אל ימנע החולה את עצמו מלהתפלל לה' יתברך שיקים אותו ממיטת חוליו, וישוב במהרה לאיתנו. (18)

בענין - יפה תפילת החולה על עצמו

(18). מסופר בתורה (בראשית פרק כא), שכאשר ישמעאל היה חולה, אמו ביקשה עליו רחמים שנאמר: "וַיִּשָּׁב מִנְּגֵד וַתִּשָּׂא אֶת קֶלְהָ וַתִּבְדֹּךְ". ולאחר מכן נאמר: "וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת קוֹל הַנְּעִר". וכתב רש"י; מכאן שיפה תפלת החולה על עצמו, מתפלת אחרים עליו, והיא קודמת להתקבל, שהרי שמע אלהים לקול הנער ולא לקול אמו.

וכן מצינו אצל חזקיהו המלך, שנגזר עליו שימות מחוליו, ואמרו בגמרא ברכות (י.): אמר חזקיהו, כך מקובלני מבית אבי אבא, אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים. ומיד נאמר: "וַיִּסָּב חֲזַקְיָהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֶל הַשָּׁמַיִם", ואכן נרפא מחוליו. ומוכח שתפילת החולה על עצמו מסוגלת להתקבל לפני ה'.

וכן תחזה באבות דרבי נתן (פרק מא): מעשה ברבי שמעון בן יוחאי שהיה מבקר את החולים, ומצא אדם אחד שתפוח ומוטל בחולי מעים, ואומר גידופין לפני הקדוש ברוך הוא. אמר לו רשב"י: ריקה היה לך לבקש רחמים על עצמך ואתה אומר גידופין. ע"כ. הא קמן שמועילה תפילת החולה על עצמו.

ולכאורה קשה, דהנה במסכת ברכות (ה:) מסופר על רבי יוחנן שחלה, ובא רבי חנינא לבקרו, וכשראה אותו סובל שאלו: חביבין עליך יסורין? אמר ליה: לא הן ולא שכון. אמר לו: תן לי ידך! נתן לו ר' יוחנן את ידו והקימו מחוליו ונעשה בריא. והקשו בגמרא; מדוע לא הקים ר' יוחנן את עצמו מחוליו? ותירצו: "אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים". ומשמע שאחרים יכולים לעזור לחולה, אבל החולה אינו יכול לעזור לעצמו, כפי שאין החבוש יכול להתיר עצמו מבית האסורים. ואם כן, כיצד אמרו שגדולה תפילת החולה על עצמו, יותר מתפילת אחרים עליו?

ואולי אפשר לבאר על פי מה שפירש רש"י בסנהדרין (צה.), דמה שאמרו אין חבוש מתיר עצמו, "היינו שאין דעתו מכוונת". כלומר, שקשה לחולה לכוון בתפילתו, ולכן אין כח בתפילתו להקימו ממטת חוליו. ומשמע שאם אכן החולה יכוון דעתו ויתפלל מעומק לבו, תפילתו תתקבל יותר מתפילת אחרים עליו.

ולכן אמרו בגמרא שחזקיהו התפלל מקירות לבו ונענה, ויתכן שגם ישמעאל יתפלל מקירות לבו ולכן נענה. אבל חולה שאין דעתו מיושבת עליו ואינו יכול להתפלל מקירות לבו, עליו נאמר "אין חבוש מתיר עצמו", וכנראה רבי יוחנן חלה מאוד, עד שלא היתה לו אפשרות לכוון לבו כראוי בתפילה, ולכן הוזקק לתפילתם של אחרים.

ושוב ראיתי בספר זרע חיים (סימן ז) שדרך קסתיו בענין זה, והקשה מהגמרא עירובין (כט:) דתנו רבנן, לא יאכל אדם בצל מפני נחש שבו [ארס שרף הבצל. רש"י. ורבינו חננאל פירש כי העמוד שבתוך הבצל שמתעגל בו כמין גבעול, והוא מסובב כולו בתוכו כנחש, אותו עמוד נקרא נחש של בצל].

ומעשה ברבי חנינא שאכל חצי בצל וחצי נחש שבו וחלה ונטה למות, ובקשו חכמים רחמים עליו וחי, מפני שהשעה צריכה לו. וכתב שם המהרש"א, שרבי חנינא שהוזכר כאן הוא רבי חנינא בן דוסא שהיה רגיל להתפלל על חביריו, וכאן לא ביקש רחמי שמים על עצמו, מפני שאין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים. עכ"ד.

והקשה על זה בזרע חיים ממה שכתב רש"י: "יפה תפילת החולה על עצמו יותר מתפילת אחרים עליו והיא קודמת להתקבל", ואם כן בודאי תפילת רבי חנינא בן דוסא דנפיש זכותיה טובא, היתה מועילה לו. וקשיא מדוע אמרו שאין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים.

וכתב בשם רבינו עובדיה מברטנורא בביאורו לתורה, שעמד בסתירת המאמרים הללו, ותירץ דאכן לעולם יפה תפילת החולה על עצמו מתפילת אחרים, במה דברים אמורים כשמתפלל בכוונה וכדת וכדין, אבל בהיות שהחולה המוטרד בחוליו לא מצי להתפלל כן, לכך אמרו אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים.

ולפי זה אתי שפיר מדוע התפללו חכמים על רבי חנינא, משום שכאן הדגישו חז"ל ואמרו דרבי חנינא חלה ונטה למות, ובכהאי גוונא יש לומר דאכן לא הוי מצי להתפלל על עצמו כדבעי ליה למעבד, ולכן חבריו התפללו עליו שיבריא. עכ"ד. ותעלוזנה כליותי. *

* א"ה: הנה רבינו המהרש"א בעירובין (שס) כתב שאותו רבי חנינא המוזכר בגמרא, הוא רבי חנינא בן דוסא. והקשה עליו בספר זרע חיים (שס), דמנין לו שכאן מיירי ברבי חנינא בן דוסא, והרי תמיד מוזכר הוא בשמו ובשם אביו "רבי חנינא בן דוסא", והכא אמרו "רבי חנינא" בסתם.

ותו, דאי הכא מיירי ברבי חנינא בן דוסא, תקשי לך, האחד כמותו ימות כמות האדם בשביל שאכל חצי בצל וארס בו, והלא גדולה מזו עשה לנו רבי חנינא בן דוסא שנתן עקבו במאורת הנחש [הערוד], והכישו הנחש ומת הנחש (ברכות לג.), והטעם שניצול הוא משום שאין הנחש ממית אלא החטא ממית, וכאן משרף של בצל מת, אתמהא. ומכח קושיות אלו דחה דברי המהרש"א, וכתב שאין זה רבי חנינא בן דוסא, כיעו"ש.

וכשאני לעצמי נראה לי בס"ד ליישב קושיותיו, דמה שאמר שרבי חנינא מוזכר תמיד עם שם אביו בן דוסא, לאו דווקא הוא, דהנה אמרו בגמרא תענית (כד:) בת קול יוצאת בכל יום מהר חורב ואומרת כל העולם ניזון בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת. הא קמן שמן שמיא קראו לו חנינא בלי להזכיר שם אביו.

ומה שהקשה כיצד יתכן שימות מארס של בצל, במחילה מכת"ר אין זו קושיא, דהנה כתב שם הריטב"א, שאף על פי שכדאי היה רבי חנינא לחוב בעצמו על שעבר על דברי חכמים שאמרו לא לאכול בצל, בקשו עליו רחמים כי השעה צריכה לו. ע"כ. ולפי זה אתי שפיר מדוע ארס של בצל יכל לגרום לו מיתה, דכבר אמרו בגמרא ברכות (ד:) כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה, וזה גופא היה החטא שגרם לו להתחייב מיתה. ואם כן דברי רבינו המהרש"א שרירים וקיימים. ודו"ק.

פרק ה - שינוי והוספת שם לחולה

א. חולה שמצב בריאותו מחמיר ונכנס למצב של סכנה, משנים את שמו לשם חדש. (1) וניתן לעשות זאת בין ביום חול ובין בשבת. (2)

(1). במסכת ראש השנה (טז:) אמר רבי יצחק: ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם, ואחד מהם - שינוי השם, שנאמר: "שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה", וכתוב; "וברכתי אותה וגם נתתי ממנה לך בן". ע"כ.

נמצאנו למדים, ששינוי השם גורם לבטל גזירות רעות ולחדש גזירות טובות. וכן כתב בספר חסידים (סימן רמה): אם נגזר גזירה על פלוני ששמו כך, הרי הגיע עד שערי מות, וקוראים לו שם שינוי וחי. ע"כ. וכן כתב הלבוש (סימן שלה סעיף ז), ששינוי השם קורע גזר דינו של מקום, דכאיש אחר הוא שאין זו הגזירה נגזרת עליו. ע"כ.

וכתב רבינו ירוחם בספר תורת אדם וחווה (נתיב כח חלק א), שלא לעשות שינוי השם כי אם כשכבר הסכנה גדולה ח"ו.

(2). כן מבואר בספר ילקוט מעם לועז פרשת וירא.

מדוע שינוי השם מועיל לחולה

כתב המהרש"א (ראש השנה שם) בשם הסמ"ג, שהטעם שמשנים את השם לחולה הוא - לומר שאותו חולה הוא כאדם חדש, ואיני אותו האיש שעשה אותו מעשה שבגללו נגזר עליו עונש להיות חולה. וכן כתב הר"ן. וכן נראה, משום שאין סברא ששינוי השם בעלמא בלא צווי השם יתברך [כמו שהיה אצל שרה] יבטל הגזרה.

ועל כן, כשנותנין לאדם שם אחר כמו בשְׁרָה אמנו, יחשוב החולה, שאף שאצל שרה נשתנה מזלה על ידי שינוי שמה, היינו משום שלא היה שם שום מעכב, כי לא היה בה שום חטא. אבל אני שחטאתי, מה יועיל בי שינוי שמי בהוראת שמי למזל אחר, שהרי החטא מעכב בי. ועל ידי כך, ישים אל לבו לשוב בתשובה שלמה, ויחליט שהוא רוצה להעשות איש אחר, וצריך הוא לתקן מעשיו. ע"כ.

ולפי זה יוצא, שרק אם משנה את מעשיו לטובה, מועיל לו שינוי השם כדי לפדותו מחוליו, אבל אם אינו משנה את מעשיו הרעים, לא יועיל לו שינוי השם. וראה בשו"ת משנה הלכות (חלק טז סימן קיב), שהתפלא על המהרש"א מדוע לא הביא דברי הרמב"ם (פ"ב מהל' תשובה ה"ד) שכתב: מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בבכי ובתחנונים ועושה צדקה כפי פחו, ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו, משנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים, ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה, וגולה ממקומו שגלות מכפרת עוון, מפני שגורמת לו להיכנע ולהיות עניו ושפל רוח עכ"ל.

וכן כתב ספר החינוך (מצוה שיא) שענין שינוי השם הוא כדי שיחשוב האדם כאילו הוא אדם אחר, ויכשיר כל דרכיו, ובכל עת שיקרא בשמו [החדש], יזכור זה ויתן לבו אל הענין. ע"כ.

אומנם, ראה ראיתי בספר כתר שם טוב (חלק א עמוד רצז) שכתב טעם אחר לשינוי השם, על פי מה שכתב רבינו יהודה החסיד בספר חסידים (סימן רמו): אם ראית אדם שאין בניו מתקיימים, דע כי השם גורם להם. ע"כ. ומשמע שיש כח בשם האדם לפעול לרעה או לטובה, ולכן צריך לשנות את השם, ומצוה עליו להרחיק את המזיק מביתו.

וכן כתב בספר עיון יעקב (ט). שאולי השם שיש לחולה גרם לו החולי, ובשביל כך משנים את שמו לקרוא לו שם חדש, שאיש אחר הוא, ואיננו אותו האיש אשר נקרא בשם שגרם לו החולי. ע"כ. וכן כתב בספר יפה ללב (חלק ג דף צה) שמשנים את השם, כי אולי השם הוא שגרם לו להיות חולה.

ובספר זכר דוד (מאמר א פרק פו) כתב בשם רבינו האר"י ז"ל, שעל ידי שינוי השם גורם להמשיך נשמה חדשה אל החולה. שהרי אפילו אם לא הוסיפו לו שם כלל, אלא עמד מעצמו מחוליו, הוא מפני שמוסיפים לו נשמה חדשה מן השמים, וקיבל כח להתחזק כבריא, כי אין האדם נעשה חולה, אלא אם כן הורע מזלו, ומזלו היינו המלאך של האדם, ולפני שמייסרים את האדם בעולם הזה, מייסרים את המלאך שלו שהוא הכח ששולט עליו, והוא מקבל את כל דרכי פעולותיו. וכשהחולה מבריא ממחלתו, הרי זה מפני שקיבל נשמה חדשה. וכל שכן כשמשנים את שמו ראוי הוא לעמוד מחוליו, ששינוי השם הוא כוונה להמשיך נפש חיה. ע"כ.

ומדבריהם משמע, שגם באופן שאין החולה חוזר בתשובה ואינו מתקן מעשיו הרעים, אפילו הכי יש כח בשינוי השם לשנות את גזר דינו, ולהקימו ממיטת חוליו. ועל כל פנים אף אם נאמר כן, מכל מקום אם ימשיך אותו חולה במעשיו הרעים ולא יחזור בתשובה, אזי עלול לחזור אליו החולי מחמת עוונותיו, ואם כן מה הועיל לו שינוי השם, ועל כן, יִעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מִחֻשְׁבֹּתָיו, וְיָשֵׁב אֶל ה' וִירְחַמְהוּ, וְאֶל אֱלֹהֵינוּ כִּי יִרְבֶּה לְסֻלּוֹת.

ב. אף שנתבאר שמשנים את שם החולה לשם חדש, מכל מקום בדורות אלו נהגו שלא להחליף את השם לגמרי, אלא מוסיפים לו עוד שם נוסף, וגם זה נחשב לשינוי השם. (3)

(3). הנה אמת נכון הדבר שבגמרא (ר"ה שם) אמרו שמשנים לגמרי את שמו של החולה ולא מוסיפים לו שם. מכל מקום מבואר בספר ערוך השולחן (יו"ד סימן שלה סעיף יב), שנהגו לברך את החולים בבית הכנסת בשעת קריאת התורה, שאז הרחמים מתעוררים, ואם המחלה חזקה משנין השם, כלומר שמוספין לו עוד שם לשמו, דזהו אחד מהדברים הקורעים גזר דין של אדם כמו שאמרו חכמינו ז"ל. ע"כ.

ונראה שטעם הדבר שמוסיפים שם ולא משנים, דהנה כתב הגאון חיד"א בספרו סנסן ליאיר (סימן יא אות ז), ששינוי השם צריך להיות על ידי חכם וירא שמים בכוונה גדולה להמשיך לו נפש חדשה מהקדושה. ע"ש. ומאחר שקשה למצוא אנשים שבקיאים בכוונות אלו, לפיכך לא משנים אלא מוסיפים.

וטוב עין יראה בספר שמן רפואה (חלק ב עמוד תמו) שכתב בשם בספר באר מים חיים (בראשית ב) בזו הלשון: שמעתי מפי האדמו"ר נזר ישראל אור עולם המפורסם רבי יחיאל מיכל מזלטשוב שאמר: חלילה לשנות שם האדם החולה, אם לא אדם שכל מעשיו כמעט ברוח הקודש, כי שם הנקרא לאדם בעת הולדו, ודאי רובו ככולו מזדמן מאת הקדוש ברוך הוא, כאשר הוא שמו למעלה, והיא חיותו של האדם כל ימיו באשר הוא חי על פני האדמה. והנה החולה בודאי צריך לחיזוק ביותר, ולפעמים אין לו חיזוק אחר כי אם זה החיזוק (שמו), ואם עוקרים אותו כדרך שאומרים: "ומעתה לא יקרא עוד יעקב והיה שמו פלוני", השם השני אפשר כי לא מחיותו הוא, ונשאר ללא מחזיק החיות שלו. ע"כ.

ולכאורה קשה על דבריו, דמה יענה ביום שידובר בו מדברי הגמרא בראש השנה הנזכרת לעיל, דמוכח להדיא שהיו משנים את השם לגמרי, ולא חששו שעל ידי כך יבוא לידי סכנה, אלא אדרבה ושב ורפא לו. וכן תחזה בשו"ת מהר"ם חלאווה (סימן צו) שכתב, דהא דאמרינן בראש השנה "ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם, ואלו הן צדקה צעקה ושינוי השם", כלומר שכל רוע גזר דין דבק עם השם הראשון, ועל זה הביאו ראייה מדכתיב: ויאמר אלקים לאברהם שרי אשתך לא תקרא שמה שרי, להזהירו שלא יזכיר את שמה הראשון, שאין לה תקנה אלא בשם השני, ובו ציוה השם את הברכה, ולזה נהגו העולם להקפיד ולדקדק ביותר שלא להזכירו בשמו הראשון. ע"כ. ומוכח שמשנים את השם לגמרי ואין בזה שום חשש.

ולעת כזאת מצאתי את שאהבה נפשי בשו"ת מהר"ם בריסק (חלק ב סימן ז) שכתב, דמהש"ס משמע שהיו משנים השם לגמרי, ומה שנהגו עכשיו העולם שמשנים שם החולה, קוראים אותו גם בשם הקודם ואין

משקעים השם הקודם, הנה מהש"ס (ר"ה טו.) לא משמע כן. וכן הוא להדיא בשו"ת הרא"ש (כלל טו"ב סימן יב) שמותר לאדם לשנות שמו כדמוכח בש"ס (שם), ולכן אם שינה אדם שמו משם שמעון לשם שמואל, כשמגרש אשתו, צריך לכתוב בגט שם שמואל ולא את שמו הראשון. ע"כ. ומה שנהגו העולם עכשיו שמוסיפים שם ולא משנים אותו לגמרי, לאו משום שאין נכון לבטל שם הקודם, אלא הטעם הוא דמאחר שבזמנינו קוראים לבן על שם האב או על שם איזה צדיק, לכן משאירים תמיד את השם הראשון למען יהיה זכר לנשמת האבות והצדיקים, ומוסיפים עליו שם חדש. עכ"ד. ומאחר שנהגו שלא לשנות שם אלא להוסיף, אין לשנות המנהג.

ושוב ראיתי בשו"ת יביע אומר (חלק ה' יו"ד סימן כא) שהביא בשו"ת דבר משה תאומים (סימן נח) כתב, שמבואר בספרן של צדיקים שלא לשנות שם החולה לגמרי, כנודע ממה שכתב האר"י על הפסוק "אשר נפש חיה הוא שמו", שכל אדם שואב חיותו על ידי אותיות שמו, ואם עוקרים שמו לגמרי חס ושלום פסקיה לחיותיה, ולכן אין לעקור השם אלא להוסיף שם חדש, וכן עושים כששם החתן כשם חמיו, או שם הכלה כשם חמותה. ע"ש. וכן כתב בספר זכרונות אליהו (מני עמוד סו). ע"ש.

ועיין בשער הגלגולים (הקדמה דכ"ד ע"ב) שכתב: כי כשנולד האדם, ואביו ואמו קוראים לו שם העולה בדעתם, אינו באקראי ובהזדמן כאשר יעלה המזלג, אלא הקדוש ברוך הוא שם בפיהם השם ההוא המוכרח אל הנשמה ההיא, כפי המקום אשר חוצב משורש אדם העליון. וכמו שאמרו (ברכות ז.) שמא גרים שנאמר: אשר שם שמות בארץ. והשם הזה נרשם למעלה בכסא הכבוד. ולכן רבי מאיר בדיק בשמא. (יומא פג.).

וראה בשו"ת יד אלעזר (סימן קיא), שהביא מעשה שאיש אחד קרא שם בנו הנולד לו בעת ברית המילה, על שם אביו, והקפיד מאד אביו הזקן, ואמר שבגלל הדבר הזה הוא מעביר את בנו מנחלתו, ולבל יוסיף לראות פניו עוד, יען שזלזל בכבודו, והבן התנצל שעשה כן בשגגה, ולא אבה הזקן לשמוע. ונשאל הרב, האם נכון לשנות שם הבן בשעת הפדיון. והשיב שמותר לעשות כן כדי להשכין השלום ולהשיב לב אבות על בנים, אך אין לעקור שם הראשון לגמרי, אלא יהיה טפל לשם החדש שינתן לו עתה. וכן נוהגים העולם כשמשנים השם מחמת חולי. עכ"ד.

ומאחר שהעידו הני רבנותא שהמנהג שלא לעקור את השם הראשון לגמרי אלא רק להוסיף שם חדש על השם הקיים, לפיכך אין לשנות המנהג, ואם הלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר. וכן כתב בספר כתר שם טוב (חלק א' עמוד רצו).

שינוי שם לבעל תשובה

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק כ סימן לח) נשאל אודות בעל תשובה, שרוצה לשנות את שמו לשם חדש, ולבטל את שמו הראשון לגמרי, האם ראוי לעשות כן. והשיב, שמכיון שהמדובר בבעל תשובה, יכול שפיר לשנות שמו, אפילו באופן שלא יהא ניכר מהשם החדש מה היה שמו הקודם, כי זהו מדרכי התשובה, וכמו שמצינו להרמב"ם (שם) שכתב: מדרכי התשובה להיות השב משנה שמו, כלומר, אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה.

והמקור לדברי הרמב"ם הוא מהגמרא בראש השנה (טז:), שארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם, ואחד מהם הוא שינוי השם, ומסביר הר"ן, ששינוי השם גורם לו לעשות תשובה שיאמר בלבו איני אותו האיש שהייתי קודם לכן וצריך אני לתקן מעשי. ועל זה הדרך מסביר גם המאירי ששינוי השם הוא כדי שיתעורר בשינוי זה שהוא אחר, ושהנהגותיו יתחדשו בהתחדשות השם.

וגם בשינוי שם לחולה בהוראתו ובתוכנו הוא לשינוי שם ממש, לומר שהוא לא אותו האיש, שנגזר עליו גזר הדין. ויעוין בערוך השלחן (אה"ע סימן קכט סעיף יב וסעיף סח) שכותב להוכיח זאת שבימיהם היה שינוי שם ממש לחולה שהחליפו שם הישן לשם חדש, ולא כנהוג אצלנו שמוסיפין שם. עכ"ד.

ועל כן, בעל תשובה שרוצה לעשות לעצמו שינוי השם, יפה ונאה לעשות כן, ויעשה זאת בעלייה לתורה בשעת עשיית "מי שבירך", ויאמר שמהיום והלאה הוא משנה שמו, ויקרא שמו בישראל - פלוני, ולאחר מכן יתקן זאת בתעודותיו הרשמיות. ע"ש. ומוכח מדבריו דשפיר אפשר לשנות את השם ולא רק להוסיף שם חדש.

אולם כבר נתבאר לעיל, שאף שהמשנים את שם החולה לגמרי יש להם סמך וסעד מדברי התלמוד, מכל מקום מאחר שנהגו שלא לעקור את השם הראשון לגמרי, נראה שאין לך אחר המנהג כלום. ומכל מקום עיין בשו"ת באר משה (ח"ח סימן יט אות ח) שאדם שנתנו לו הוריו שם של גוי, אותו הבן מחוייב על פי דין ללכת ולשנות את שמו, ולקרוא עצמו על שם יהודי, ובודאי לא יגיע לו שום היזק בזה. ע"ש.

ג. כשאומרים "מי שבירך" לחולה בבית הכנסת, (4) מזכירים את שמו החדש ואחר כך את שמו הקודם, כגון אם שמו 'יוסף', והוסיפו לו שם 'חיים', יקראו לו "חיים יוסף". (5)

(4). כתב הרמ"א (סו"ס שלה); נהגו לברך החולים בבית הכנסת, ולקרוא להם שם חדש, כי שינוי השם קורע גזר דינו.

(5). כן כתב בשו"ת תרומת הדשן (סימן רלד) בשם הסמ"ק, שאדם שנשתנה שמו מחמת חולי, אף על פי שקורים אותו תדיר בשם הראשון, מכל מקום השם השני הוא עיקר, וכותבים אותו קודם. ע"כ. וכן כתב בגשר החיים חלק א (פרק א אות ד-ה). ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק כ סימן לח),

מת לאחר הוספת השם

ד. מי שהוסיפו לו שם בשעת חוליו, וקראו לו בשמו הנוסף במשך שלושים יום, ולאחר מכן נפטר, כותבים במצבה את שמו הנוסף ואת שמו הראשון.

אולם כל זה דווקא אם לאחר שהוסיפו לו שם, הוטב מצבו וקם ממיטת חוליו. אבל אם לאחר ששינו את שמו לא עמד מחוליו ולא הוטב מצבו, ולבסוף נפטר, אין מזכירים את שמו החדש כלל, אפילו אם נפטר לאחר כמה חודשים, מפני שהשם החדש לא הועיל לו להתרפא. (6)

(6). כתב רבינו יוסף בן משה בספרו לקט יושר (חלק ב יו"ד עמוד פג) : מי שנתנו לו שם אחר ומת, אינו נקרא באותו שם, כיון שאינו מתקיים בו אלא בשם הראשון. ע"כ.

וכן בקודש חזיתי בשו"ת המבי"ט (חלק א סימן קכה) שכתב בדין שכיב מרע, ששינו את שמו בחוליו מ"יצחק" ל"חיים" בהסכמת הציבור וקרוביו כמנהג, ולאחר מכן מת. כיון שמת, בטל שם "חיים" וחזר לשם יצחק הראשון, והוא מפורסם וידוע כי כשמשנים שם אדם בחוליו, ולא הועיל לו שינוי השם ולא נקרע גזר דינו ומת, שאין מזכירים אותו עוד בשמו החדש, אלא בשמו הראשון, כי לא נשתנה שמו אלא אם יחיה. ואם היתה אשתו מעוברת והמליטה זכר, יקרא שמו בישראל "יצחק" להקים שם המת בנחלתו. ע"כ. וכן כתב בשמו החלקת מחוקק (אהע"ז סימן קכט ס"ק א). וכן כתב רבינו אברהם פלאגי בספרו פדה את אברהם (מע"ש אות כח). ע"ש.

וכן תראה בשו"ת משנה הלכות (חלק טז סימן קיב) שכתב, דודאי שלכתחילה יש לכתוב רק השם המובהק שלו, והשם החדש כיון שלא עמד מחוליו, לא יכתבו, וכמו שכתב המבי"ט והבאים אחריו בפשיטות. ומכל מקום אם כבר טעו וכתבו על המצבה גם את השם הנוסף, אם אפשר לתקן בקל יתקנו, ואם לאו, אפשר לכסות או לקלוף השם הנוסף עד שיזדמן ויתאפשר להם לתקן את המצבה. ואם לא יתאפשר להם לתקנה, יניחו הדבר כמו שהוא. ע"ש.

ולעת כזאת זכתה עיני לראות בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן רכט) שנשאל אודות אברך שמחמת מחלתו האנושה, הוסיפו לו שם "ירוחם" ומת מחמת חוליו. האם לכתוב על המצבה [וגם בשעת לימוד משניות עבורו]

את שמו הנוסף "ירוחם" ביחד עם שמו הראשון. והשיב, שמאחר שלא עמד כלל מחוליו וגם לא הוטב מצבו, ולא הועיל לו כלל שינוי השם ולא נקרע גזר דינו, אף שעברו שלושים יום מאז שהוסיפו לו את השם, ועשו לו "מי שברך" בשם זה, נראה שאין צריך להזכירו כלל.

ואף שבשו"ת לבושי מרדכי (יו"ד סימן רעז) פסק שצריך להזכיר השם הנוסף, שם מיירי באופן שהוטב לחולה לאחר קריאת השם. מה שאין כן בנידון דידן. ע"כ. וכן תחזה בספר גשר החיים (פרק א אות ה). ע"ש ודו"ק. וראה בספר הבית היהודי (חלק ג עמוד 305 אות ד), ובשו"ת וישב יוסף (כהן סימן מז), ואחר המחילה מכת"ר אין דבריהם מדוייקים. כיעו"ש.

הוספת שם לחשוכי בנים

ה. בני זוג שה' יתברך מנע מהם פרי בטן, ראוי ונכון שיוסיפו לאשה שם של אחת הצדיקות, כגון שרה או חנה או יוכבד, ובעזרת השם יפקדו בזרע של קיימא. (7)

(7). שו"ת חינוך בית יצחק (אבן העזר סימן כ) והובאו דבריו בספר עלינו לשבח (חלק א עמוד תריב). וכן ראיתי לרבינו אליעזר פאפו בספרו הנדפס מחדש 'אורות אלים' (עמוד מב) שכתב ששינוי השם מועיל גם לחשוכי בנים ולכל צרה שלא תבוא. אולם לא נהיגי אינשי למעבד שינוי השם אלא לחולה. ע"כ. ונראה שגם חשוך בנים נחשב לחולה, וטוב לעשות לאשתו שינוי השם.

וכן מצאתי בפירושים ופסקים לרבינו אביגדור (פרשת לך לך) שהביא הפסוק שנאמר אצל אברהם: "ויוצא אותו החוצה", פירש רש"י - הוציאו מחללו של עולם ואמר: מזלך כך הוא, **אברם** אינו מוליד בן, אבל **אברהם** מוליד בן, תשנה מזלך ואז תוליד. מכאן פסק שיש להחליף ולשנות שם החולה אולי יתחלף מזלו ויתרפא, כי כל זמן שהיה אברהם בלא בנים, אז היה כמו חולה, ומיד כששינה שמו, הוליד ונתרפא, וכן נמי גבי שרה כששינה הבורא את שמה, אז מיד נתרפאת וילדה. ע"כ. ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק י סימן קלב). ודו"ק.

איזה שמות להוסיף

ראה ראיתי למרן החיד"א בספרו המתוק 'דבש לפי' (מערכת ש אות יד) שכתב בשם גורי האר"י ז"ל: כשעושים לאשה שינוי השם, לא יקראו לה רחל,

בת שבע, תמר, לאה, אלא חנה, שרה, יוכבד. ע"כ. וכן כתב רבינו חיים פלאג'י בספרו רפואה וחיים (פרק יב). ע"ש.

וכן ראיתי בשו"ת דברי בניהו (חלק ד סימן לא), שגם כן כתב שאין לתת לאשה שחלתה שם 'רחלי' כמבואר בגורי האר"י. אבל אין שום חשש לקרוא לבתו בשם רחל או לאה וכיוצא בזה, שרק בחולה הקפידו על זה. ע"ש.

אולם אנכי הרואה לחד מן קמאי הרב לקט יושר (חלק ב יו"ד עמוד פג) שפעם אחת היו רוצים לקרוא לאשה שם אחר מחמת שהיא חולה, ואמר רבינו ישראל איסרלן שיביאו ספר תורה לחדרה. ואמר: "לא תקרא שמה הדסה כי אם רחלי"! ואמר שטוב שיקרא לה שם שיש לו אותיות שאינם מאותיות שם הראשון, וגם שם האחרון יהיה הרבה במניין [בגימטריא] משם הראשון. ואחר כך מברך אותה בשם האחרון ג' פעמים בעשרה כמו שמתברך בבית הכנסת. אבל זכורני שקרא לבנו 'שלום' בחוליו שמת בו - 'מנחם', אף על פי שמנחם אינו הרבה במספר משם שלום, ולא ידוע לי טעמו. ע"כ. ומוכח שאין חשש להוסיף שם לחולה על שם רחל. ושומר פתאים ה'.

האם צריך להוסיף את השם החדש בכתובה

בשו"ת מנחת יצחק (חלק י סימן קלב) נשאל בנידון איש או אשה שהוסיפו להם שם על שמם, או מחמת חולי, או לסגולה לבנים וכיוצא בזה, מה הדין לענין שטר כתובה שלהם, האם צריך לשנות ולהוסיף גם את השם החדש שניתוסף להם בכתובה, או לא. ואם אכן צריך להוסיף, האם מספיק לתקן את הכתובה, או צריך לכתוב כתובה חדשה.

והשיב, שמאחר ויש לדקדק בכתובה בכל דבר שמדקדקים בגט, כדי שאם ח"ו יקרה מקרה שיגרש אחד את אשתו ולא יהיו יודעים דקדוק כתיבת שמו, יהא נלמד מספר הכתובה, על כן צריכים לכתוב כתובה חדשה בהוספת שם החדש. ועוד בה, דמאחר ואסור להשהות את אשתו בלא כתובה, אם כן לאחר שכולם קוראים לו או לה בשם החדש, הרי השם הראשון הרשום בכתובה כמי שאינו, ולכן צריך לכתוב כתובה חדשה עם שם הנוסף.

ועל כל פנים זה ברור שכתובת הכתובה החדשה תעשה אחר שכבר הוחזק בעיר באותו שם חדש, וכמה זמן צריך שיהיה הוחזק שם החדש, מפורש בספר גט פשוט (סימן קכט) שמי ששינו את שמו מחמת חולי, שם השינוי עיקר, וכל שהוא בתוך שלושים יום, הוי ספק אי הוי מוחזק בשם השני, ושיעברו שלושים יום אחרי שינוי השם, ובמשך אותם שלושים יום קראו לו בשם השני, משלושים יום ואילך הוי פשוט דהוי מוחזק בשם שני.

פרק ו' - ענינים שונים

שמירה על החולה

א. אמרו רבותינו בתלמוד: חולה, צריך שימור מן המזיקין. ולכן רצוי מאוד שהחולה לא יישאר לבדו בבית, אלא יהיה עמו עוד מישהו נוסף.
(1)

(1). גרסינן בגמרא ברכות (נד:): שלושה צריכים שימור, חולה [שהורה מזלו לפיכך השד מתגרה בו. רש"י], חתן וכלה [מקנאתו מתגרה בהם. רש"י]. במתניתא תנא חולה חיה חתן וכלה, ויש אומרים אף אבל, ויש אומרים אף תלמידי חכמים בלילה. ע"כ. וראה בספר זרע חיים (סימן כג) שביאר, שכל אותם שצריכים שמירה, הורה מזלם משום דלכולהו מוחלין להם עוונותיהם, ועל זה מתקנא בהם השטן, דמאחר שכל עוונותיהם נמחלו, נמצא שכל מה שטרח עמהם להחטיאם היה לחינם, ויגיעתו איתם היתה לתוהו ולריק, ולכן צריכים שמור. ע"ש.

וכתב בספר אמרי יושר (אות קיח) בשם מרן החזון איש, שיולדת צריכה שימור רק שבעה ימים, וחולה עד שיקום על רגליו. והובאו דבריו בספר שמירת הגוף והנפש (עמוד תקלג). ומה שכתבנו כן בלשון "רצוי", עיין מה שבארנו בס"ד בס' ואין למו מכשול חלק ד (עמוד קז והלאה), ועיין עוד בשו"ת מעשה נסים (כהן חלק ד סימן קלה). ואכמ"ל.

גילוי המחלה לחולה

ב. חולה שהרופאים גילו אצלו מחלה קשה ואנושה, אין לקרוביו לגלות לו על כך, מפני שעלולים לגרום לו לחלישות הדעת, ועלול להתייאש מן הרחמים.
(2)

(2). כבר כתבנו בס"ד בדיון זה בספר ואין למו מכשול חלק ה (עמוד קסח), והבאנו שבספר לב אברהם (חלק א פרק יז) כתב, שאין לגלות לחולה על סכנת

מחלתו, ועל מצבו האנוש, כדי שלא יתייאש וידכא את נפשו, ועלול להחמיר את מצבו, ולכן קיימת חובה לעודדו ולהבטיח לו שיחיה.

וגם בשו"ת משנה הלכות (חלק ט סימן ריח), העלה שאין לגלות לחולה על מחלתו המסוכנת, והביא ראיה מהגמרא ברכות (י.) שכאשר חלה חזקיהו מלך יהודה, בא אליו ישעיהו הנביא ואמר לו "צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה". ואמרו במדרש (קה"ר פ"ה) אמר לו חזקיהו ליסעיה: בנהג שבעולם אדם שהולך לבקר את החולה, אומר לו 'מן השמים ירחמו עליך'. והרופא הולך אצלו ואומר לו: דבר פלוני אכול ודבר פלוני אל תאכל, את זה תשתה ואת זה אל תשתה. ואפילו שיראה אותו נטוי למות, אינו אומר לו 'צו לביתך', כדי שלא יחלש דעתו, ואתה אומר לי צו לביתך. ומוכח שאין לספר לחולה על מחלתו. ע"ש. וכן כתבו בספר חיים וחסד (עמוד לא), ובילקוט יוסף (יורה דעה סימן שלו). כיעו"ש.

וכתב בספר אמרי שמאי (חלק ב דף קפז) בשם המהרש"ל, שהיסח הדעת מן המחלה, פועלת כסגולה לריפוי. ע"כ. ובספר יקרא דחיי (עמוד 8) מסופר, שבאחד מבתי הדין, לקה אחד הדיינים בהתקף לב באמצע הדיון, וכאשר הגיע למיון ונבדק על ידי רופא שומר תורה ומצוות, הודיעו הרופא שאין לו שום דבר ואין לו מה לדאוג כלל. מיד חיברו אותו למכשירים וצינורות ולקחו אותו לטיפול נמרץ. כשראה הדיין כך, שאל את הרופא מדוע לוקחים אותו לטיפול נמרץ? השיב הרופא, שרוצים שיהיה במעקב לתקופה מסוימת, אבל באמת אין לו כלום. וכך במשך שלושה שבועות המשיכו לשקר עליו שאין לו כלום, ובזכות זה ניצל, ואם היו מספרים לו את האמת, ספק גדול אם היה מצליח להתגבר על מחלתו.

ואנכי הרואה שבספר שמושה של תורה כתוב, ששאלו את הגאון הרב שך זצ"ל אודות אדם שלקה במחלה הנוראה ר"ל, האם כדאי לגלות לו או להסתירו ממנו. והשיב הרב, שפעם היו הרופאים אומרים שלא לגלות, אך בזמנינו דעתם היא שמוטב לגלות, מכמה טעמים, ובפרט שאם יודע לו באקראי, הדבר יצער אותו שבעתיים.

והוסיף לומר, כי הוא רואה צורך לגלות ממבט אחר. הנה תכלית כל היסורים, היא כדי לעורר את האדם לחזור בתשובה, ואם מסתירים מהחולה את מצבו, אזי מונעים ממנו למלא את חובתו כלפי שמיא. ואם ישאל השואל: אם כן, אפשר רק לגלות לו שיש לו מחלה שכרוכה בתופעות ובכאבים, אך אין צורך לומר בדווקא כי חולה הוא במחלה אנושה. השיב לו הרב: אם לא ידע את מצבו האמיתי, אזי ההתעוררות לתשובה והתפילה לא תהיה כל כך עזה וחזקה כמו שמצפים ממי שנשלחה לו מחלה זו! והו"ד באוצרות התורה (חנוכה עמוד פח).

והנה לפי האמור לעיל, אדרבה על ידי שיגלו לחולה את חומרת מחלתו, אזי תשבר רוחו ולא יהיה מיושב בדעתו להתפלל כראוי, וחכמי ישראל ידעו את נפשו של האדם, והם אמרו במדרש (הני"ל) שאפילו שיראה את

החולה נוטה למות, לא יאמר לו "צו לביתך" כדי שלא יחלש דעתו. אם כן, כדבריהם אז, דבריהם עתה. ואף שדעת הרופאים אחרת, מכל מקום אין לנו לזוז מדעת רבותינו הקדושים אשר מפיהם אנו חיים, ומי כמוהם יודע את תכונות נפש האדם.

וכן כתב בשו"ת מים ההלכה (חלק ב סימן כו) שאף שדעת הרופאים נוטה לגלות לחולה על מחלתו, מכל מקום העיקר כדעת הפוסקים שכתבו שלא לגלות. וכן כתבו בשו"ת בצל החכמה (חלק ב סימן נה), ובספר עלינו לשבח (חלק ד עמוד תרו), והניף ידו שנית בספרו חשוקי חמד (שבת עמוד קב), וכתב שאם חולה סרטן דורש מהרופא שישבע לו שאין לו את המחלה, יהיה מותר לו להשבע על כך, ויחשוב בדעתו שאין לו בגופו בעל חי הנקרא 'סרטן', עיין שם פירוט הדברים.

חולה שמבקש מבנו להגיד לו מה מחלתו האם יציית לו

בשו"ת בצל החכמה (חלק ב סימן נה) נשאל אודות חולה הסובל מזה זמן יסורין איומים, וכפי שקבע הרופא, הינו נגוף במחלת הסרטן ר"ל, וכמובן העלימו זאת מהחולה. אבל כעת כנראה פקעה סבלנותו, והוא מבקש ומצוה את בנו להגיד לו האמת על דבר מחלתו, האם בנו מחויב לציית לו משום מצות כבוד אב או לא.

והשיב, דהנה אמרו במדרש: "יפה תפלת החולה על עצמו מתפלת אחרים עליו". לכן גם החולה הנ"ל צריך שלא לייאש עצמו מן הרחמים, ואל יחשוב שכבר אין תפלתו מועלת והיא תפלת שוא. וכבר כתב רבינו בחיי (פרי עקב יא): וצריך אתה לדעת כי פח התפלה גדול אפילו לשנות הטבע ולהינצל מן הסכנה ולבטל הגזרה. ע"ש.

וכיון שגם במחלה שעל פי דרך הטבע אין לה תעלה תוכל להועיל תפלה, יש למנוע מן החולה ידיעה כזו שתוכל לגרום שיחשוב כי כבר אין תפלה מועלת לו, ויתייאש מן הרחמים. אבל אם יעלימו ממנו ידיעה זו והוא יצפה לישועה ולרפואה, אזי כיון שייסוריו האיומים מספיקים להכניע את יצרו, בודאי יתפלל מתוך עומק הלב, ויבקש רחמים על עצמו ממי שרפואת כל בשר בידו, ואולי תועיל תפלתו לשנות הטבע כמו שכתב רבינו בחיי.

אומנם לא נכון כלל להטעות את החולה, ולהגיד לו שאין מחלתו אנושה ובעוד זמן קצר יחלים ויתרפא, ועוד דברים כאלה שרגילים לדבר על לב החולה להרגיעו ולהניח את דעתו. כי מאחר ובאמת אין למחלה זו תעלה בדרך הטבע, מי יודע אם יזכה להינצל, על כן אם כי יש להעלים מן החולה הידיעה שאין למחלתו תעלה בדרך הטבע, מכל מקום אין

להטעותו, כדי שעל ידי כך יתאמץ יותר בתפלתו ויעשה את חשבון עולמו, ויחשב עם קונוהו מקירות הלב. ואז גם אם לא יזכה להחלים ולהתרפאות, ימות זכאי ואל ימות חייב ח"ו.

וממילא נראה כי גם הבן אינו חייב לקיים בזה צווי אביו, ולא יגיד לו דעת הרופאים על דבר מחלתו. כי לא שייך בכגון זו מצות כבוד אב, ולא מצות מורא, דהנה מבואר בשאילתות (סוף שאילתא ס) האב שמחל על כבודו, כבודו מחול, הני מילי כבודו אבל הכאתו וקללתו לא. ע"כ. ומרן החיד"א בשו"ת ברכה (יו"ד סימן רמ אות ח) הביא נוסחא בשאילתות, דגם צערו אינו מחול. ולא צערא דגופא שעל ידי חבורה והכאה בלבד, אלה הוא הדין לצער הנפש, ואדרבה צער הנפש חמיר טפי, ומכיון שעל ידי גילוי המחלה יגרום לו צער בנפשו, אין לו לגלות לו.

לסיכום: מאחר שאם יגיד הבן לאביו את האמת המרה על דבר חוליו, בודאי יצטער אביו הרבה, על כן אסור לבנו לציית לו בזה אף שאביו מצוהו לגלות, שהרי אין צערו של האב מחול, ונמצא שאביו מצוהו לעשות עבירה, ולכן לא ישמע לו.

לבקר חולה בסבר פנים יפות

ג. קרובי החולה שנודע להם על ידי רופאים, שמצב בריאותו של החולה מחמיר, יזהרו שכאשר נכנסים לבקר את קרובם, יכנסו אליו בסבר פנים יפות ולא בעצבות, מפני שהחולה מתבונן על פניהם ותנועותיהם של המבקרים, כדי להבין על ידי זה מה מצב בריאותו. (3)

(3). ספר עולם חסד יבנה (עמוד רעג), על פי מה שכתב בצוואת רבי אליעזר הגדול. וכתב בספר עלינו לשבח (במדבר עמוד תרו): מעשה בחולה מסוכן שגופו מלא גרורות ממהירות רח"ל, ששאל את בניו האם הטיפולים שעשו לו עזרו, והשיבו לו שעזרו כדי להסתיר ממנו את מצבו ושלא ישבר ברוחו. שאל אותם האב, האם הוא יכול לברך "הגומל"? והשיבו לו הבנים שבעוד שבועיים יוכל לברך. וכעת הסתפקו האם צריכים לגלות לו את האמת כדי למנוע אותו מברכה לבטלה או לא. והשיב, שיש להעלים ממנו את האמת כדי למנוע את החולה מדיכאון ומרה שחורה, ולכן מותר לתת לו לברך הגומל.

גילוי המחלה לאחרים

ד. אדם שחלה במחלה מסוכנת [כגון במחלה הידועה וכדומה], אין לו לספר על כך לאנשים, וגם אותם שיודעים מכך, לא יספרו זאת לאחרים,

אלא יאמרו שהוא זקוק לרחמי שמים, בלי לפרט את מחלתו, מפני שאם יפרסם את מחלתו, יצטרכו לעשות לו נס גלוי, ולא כל אחד ראוי לכך. (4)

(4). בגמרא נדרים (מ.) מסופר על רבא שביום הראשון למחלתו, אמר לבני ביתו, שלא יגלו לאנשים שהוא חולה, כדי שלא יורע מזלו. מכאן ואילך, אמר להם: צאו והכריזו בשוק שאני חולה, שכל מי ששונא אותי ישמח, וכתוב בספר משלי: "בְּנֶפֶל אֹיְבֶךָ אֶל תִּשְׁמַח, וּבְכַשְׁלוֹ אֶל יִגַּל לְבָדְךָ, כִּי יִרְאֶה ה' וְרַע בְּעֵינָיו, וְהָשִׁיב מֵעֲלֶיךָ אֶפְרוֹ". ומי שאוהב אותי יבקש עלי רחמים.

וביאר בספר נחלת משה (נדרים שם), שביום ראשון שלא הרגיש טוב, יכול להיות שזה רק חולשה עוברת, ואם יפרסמו שהוא חולה, יכול להיות שעל ידי זה הוא יהיה באמת חולה, כדאיתא בברכות (יט.) "לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן". אבל ביום השני כשראה רבא שהחולשה לא עברה והוא באמת חולה, אם כן לא יפסיד כלום על ידי שיפרסמו שהוא חולה, ולכן אמר שיכריזו על כך בשוק, שעל ידי זה ירויח שאוהביו יבקשו עליו רחמים, ושונאיו ישמחו, ועל ידי כך, ישיב הקדוש ברוך הוא מעליו אפיו.*

* בספר שלמי נדרים בהקדמה הביא דברי הגמרא הנ"ל, ומה שאמרו שם על הפסוק: "אשרי משכיל אל דל" אין דל אלא חולה. וביאר דזה מה שאמר דוד: "ארוממך ה' כי דליתני" - שנחלתי, "ולא ששמחת אויבי לי", שלא נצרכת להכריז בשוקא ולהשיג ישועה ורפואה על ידי מה שישמחו אויבי לי, כי אינני חפץ בכך שיענשו על ידי [כמאמר הכתוב "גם ענוש לצדיק לא טוב" עיין ברכות ז.], לכן אני משבח ומרום אותך כי לא באתי ונצרכת לישועה בגלל שמחת האוייב, אלא בגלל ששונאתי אליך ה' ותרפאני. ודפח"ח.

ומבואר מזה, שלאחר שנתגלתה המחלה לחולה, מותר לו לספר על מחלתו לאחרים, כדי שיבקשו עליו רחמי שמים. וכן מצאתי בספר חסידים (סימן תתב) שכתב: אין משיבין על הקלקלה דוקא כשאין נפקא לן מזה, אבל כשיש דברים שאם יגיד הקלקלה יכול להיות תקנה לדבר, כגון אם יגיד על החולה לאוהבו, יחקור אוהבו אחר רפואה, כמו "ויאמר ליוסף הנה אביך חולה" כדי שיביא את בניו עמו. וכן רבן יוחנן בן זכאי אמר לרבי חנינא בן דוסא שיתפלל על בנו, הרי לתקנתו יכול להגיד. ע"כ.

וכעת ראיתי בספר אורות אלים לרבין חסידא רבי אליעזר פאפו זיע"א, שהביא שם (בעמוד כב) את הגמרא בברכות (נה:) שמי שחולה, לא יגלה ביום הראשון על מחלתו. וכתב על זה: ישמע חכם שלא להודיע צערו ללא

תועלת ולאשר אין בידו לתקן, ומה גם לבני ביתו, אם לא למי שמתפלל עליו ומבקש טובתו ותקנתו. עכ"ל. אם כן יוצא, שלספר לתועלת מותר.

אולם ראיתי בספר יקרא דחיי שכתב בשם רבינו הסטייפלר זיע"א, שהיה מקפיד שלא יודיעו על אדם שחלה במחלה הידועה, שיש לו את המחלה, אלא יאמרו שסתם חלה בלי לפרט את המחלה, כיון שכשחלה במחלה הידועה, צריך נס על מנת להתרפאות, ולמי יש כוח לחולל ניסים.

ובספר ויצבור יוסף (שעשוע חלק ב סימן א אות קעא) הביא מעשה באדם שחלה במחלה קשה, והאדמו"ר רבי אלעזר אבוחצירא שליט"א אמר לו שישמיד את כל הצילומים של מחלתו, ויבקש מהרופא שלא יגלה לאף אחד על מחלתו, ויתרפא. וכך עשה והתרפא, אך לפעמים היה חש כאבים באותו מקום, ואמר לו הרב, שמכיון שהרופא יודע מהמחלה שהיתה לו, לכן יש לו כאבים, ולאחר מיתת הרופא, ייפסקו הכאבים. וכן היה. וזאת משום שלא עושים נס גלוי, וכשהשמיד את הצילומים ובטח בה' התרפא. ע"כ.

עין רואה שגם כשמספר על המחלה למי שיש באפשרותו לסייע לו, עלול הדבר לגרום לחולה נזק, ואם כן כיצד הכריז רבה בשהוא חולה. וצריך לומר, שאף על פי שרבה היה מודיע ברבים שהוא חולה, אבל מכל מקום לא היה מגלה את מחלתו, ובזה ליכא שום חשש. ודו"ק.

לספר לאב שבתו חולה

כתב הגר"י זילברשטיין שליט"א בספר חשוקי חמד (יומא עמוד מח) : **שאלה** : אשה בת 35 חלתה במחלה קשה ב"מ, וביקשה מהרופא ומבעלה שלא יספרו לאיש על דבר מחלתה, והבעל מסתפק האם לספר זאת לאביה כדי שיתפלל על בתו או לא.

תשובה : נראה שאם הדבר ישפיע על האב בצורה לא טובה, ומצב בריאותו ידרדר, פשוט הוא שאסור לגלות לו, ויש לעשות הכל כדי להעלים ממנו את מחלתה. [ומספרים על הגאון רבי חיים זליבנסקי זצ"ל, שחלה ומאוד רזה, ולבש שתי חליפות זו על גבי זו, כדי להעלים מאביו החולה את דבר מחלתו].

אולם אם אין מצבו של האב כל כל חמור, נראה שיש לספר לו את מצב בתו, כי תפילת אב מתקבלת יותר מאשר תפילת אחרים, ואילו היתה הבת יודעת את מעלת תפילת האב, היתה מתרצה שיודיעוהו.

ומספרים על יתום אחד שהתקבל לשיבה, ולאחר שנה חלה במחלה ממארת. ראש הישיבה טיפל בו אישית על ידי רופאים ותרופות, והחליט

להעלים את הדבר מאמו משום שבין כך לא תוכל לעזור. התלמיד נפטר והודיעו זאת לאמו. היא ביקשה להספידו, וכך אמרה: אני מאוד מודה לראש הישיבה על הטיפול המסור, אולם ההחלטה שלא לגלות לי על כך שבני היה חולה אומנם חסכה ממני צער, אבל הפסדתם לבני תפילה של אמא...

להיזהר בדיבור

ה. אדם מכובד שנכנס לבקר את החולה, והחולה רוצה לקום לכבודו, (5) אין למבקר לומר לחולה "שב", מפני שנשמע כאילו אומר לו "שב בחולי שלך", ולכן יאמר לו: "אל תטרח". (6)

(5). עיין בשו"ת יביע אומר (חלק ג יורה דעה סימן כז), שמעיקר הדין אין החולה צריך לעמוד לכבוד תלמיד חכם או זקן, אך אם ירצה לקום הרשות בידו, ולא חוששים שמא יאמרו לו "שב".

(6). כתוב בשלחן ערוך (יורה דעה סימן שעו סעיף ב), הבא לכבד את חבירו ולקום מפניו, אומר לו "שב", אלא אם כן אותו אחד שרוצה לקום הוא אבל או חולה, שאז לא יאמר לו "שב", דמשמע: שב באבלות שלך, שב בחולי שלך. ע"כ.

ובהיותי בזה הוקשה לי, דבפרשת וירא מסופר על אברהם אבינו שהיה יושב בפתח האוהל, שנאמר: "והוא ישב פתח האוהל", וכתב רש"י בשם המדרש; "ישב' כתיב (בלי ואו), ביקש לעמוד, אמר לו הקדוש ברוך הוא; שב ואני אעמוד, ואתה סימן לבניך שעתיד אני להתייצב בעדת הדיינים, והם יושבים. ע"כ. ולכאורה קשה, כיצד אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם 'שב', והרי אברהם היה חולה, והקדוש ברוך הוא בא לבקרו, ואסור למבקר לומר לחולה שקם לכבודו - שב?

ומצאתי בספר צידה לדרך (פרשת וירא), שעמד על קושיה זו, ותירץ, דלפיכך אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם "ואתה סימן לבניך שעתיד אני להתייצב בעדת הדיינים", כדי לתת טעם למה אמר לו שב, שהישיבה שישב אברהם, היא סימן לבניו אחריו שיהיו הדיינים יושבים וה' עומד עליהם, שנאמר: "אלהים ניצב בעדת אל", ובאופן כזה אין זה נחשב כאילו אומר לו שב בחולי שלך. ע"כ. [ולפי זה אם אומר לחולה "שב מפני שאיני רוצה להטריחך" מותר].

ובספר משכיל לדוד (שם), פירש, דלפיכך כתב רש"י שהקדוש ברוך הוא אמר לאברהם "שב ואני אעמוד", דלכאורה היה מספיק לומר "שב", ומדוע המשיך לומר "ואני אעמוד", אלא בא להורות, שלא התכוון לומר לו "שב בחוליך", אלא שב ישיבה רגילה, ואני אעמוד. עכ"ד. ובשו"ת הלל

אומר (לרבי הלל פוסק סימן רלו) תירץ בפשטות, כי מפי העליון לא תצא הרעות.
ע"ש.

ו. אין לספר על התקפות לב ושאר מחלות, ליד אנשים שעברו מחלות אלו. ולא יספר שפלוני נפטר ממחלה מסוימת, ליד אדם שסובל מאותה מחלה, כדי לא לגרום צער לאותם אנשים. (7)

ספר תיקון המידות (חלק ה עמוד קמב). וכתב הגאון יעב"ץ בספר מגדל עוז (עמוד עט) : כתוב בספרים ; בא לאיש חולה בין המבקרים, איש כבד [שאוהב להכביד על אחרים], ושאל את החולה מה מחלתו? ויען החולה ; כך וכך כאבי ומחלתי. אמר לו הכבד ; מחולי זה מת אבי...

ז. כאשר מבקרים חולה, ורואים שמצבו השתפר מעט, אין להודיע על כך לרבים, מפני שכאשר ישמעו הציבור שהוטב מצבו, יפסיקו לבקש עליו רחמים, והחולה עלול לחזור למצבו הקודם. (8)

(8) . ספר יקרא דחיי (עמוד 5), וכתב בשם הרב מבריסק זצ"ל, שמי שמפרסם שהחולה מרגיש טוב יותר, הרי זה שופך דמים, כיון שעדיין זקוק לרחמי שמים, וכשהציבור ישמעו שהוקל מצבו, יפסיקו להעתיר בעבורו.

ליטול ידים כשיוצא מבית חולים

ח. הנכנס לבית החולים כדי לבקר חולים, ראוי ונכון להחמיר וליטול את ידיו כשיוצא משם, מפני שבדרך כלל יש שם מתים, ויש לחוש שהטומאה מתפשטת בכל בית החולים. ומכל מקום המקילים שלא ליטול את ידיהם, אין בכך איסור. (9)

(9) . כן כתב הגאון רבי יוסף גרינוולד זצ"ל בשו"ת ויען יוסף (או"ח סימן ג) וזה לשונו : על דבר אם צריך ליטול ידיו בצאת מבית החולים שיש שם מסתמא מתים, הנה בדברים שהם משום רוח רעה, אין אתנו יודע עד היכן מתפשט, ואין ראייה מדין טומאת פהנים דכל שיש פתח פתוח לאוהל המת מתפשט הטומאה. אבל לענין חיוב נטילת ידים אפשר דכל שהוא בחדר אחר, לא הוי בכלל חיוב נטילת ידים. אבל איני מחליט בזה, כי יש לצדד לחומרא, ועל כל פנים אין להרעיש על המקילין, והמחמיר תבוא עליו ברכה. ע"כ. וכן כתב בשו"ת שבט הקהתי (ח"ה סימן לו). ועיין עוד בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סימן רז), ובספר יקרא דחיי (עמוד 93).

ביקור חולים או ניחום אבלים

ט. מי שיש לפניו שתי מצוות - ביקור חולים וניחום אבלים, אם אפשר לו לקיים שניהם, יקדים לקיים מצוות ביקור חולים, כדי לבקש רחמים על החולה שיבריא. ואם אינו יכול לקיים שניהם, ניחום אבלים קודם, מפני שהוא גמילות חסד עם המתים ואם החיים. (10)

(10). הרמ"א (יורה דעה סימן שלה סעיף י), ושפתי כהן (אות יא), וקיצור שלחן ערוך (סימן קצג סעיף יא). ועיין בשו"ת אגרות משה (או"ח חלק ד סימן מ אות יא), ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ה רמת רחל פרק יט).

סגולה לחולה

י. סגולה נפלאה למי שיש לו איזה מחלה או איזה צרה, שימכור את המחלה או הצרה לגוי, ועל ידי זה הגוי יקבל את המחלה או הצרה במקומו, ואותו חולה יצא בעזרת השם מהמחלה, ויכנס לחיים טובים ולשלום. (11)

(11). כתב רבי יהודה החסיד בספר חסידים (סימן תמה) : מעשה באחד שהיה חולה עד מות, והיה אחד מתלוצץ עליו, ואמר לו שהוא מוכן לקנות את מחלתו, בתנאי שישלם לו החולה סכום כך וכך. הסכים החולה ונתן לו את הסכום, ומיד עמד מחוליו והבריא, והשני חלה ומת. ע"כ.

וכן העיד בגודלו מרן החיד"א בפרושו על ספר חסידים (שם), שגם הוא שמע מאדם גדול שראה בעיניו גוי שמכר את חוליו לאדם אחר, והמוכר נתרפא, והקונה תיכף נלכד בחולי רח"ל. ע"ש. ועיין בשו"ת משנה הלכות (מהדו"ת ח"ב סימן תעא).

וראה עוד בשו"ת חתם סופר (חו"מ סימן קיא), שיש נוהגים שהורי הילד החולה (במצב מסוכן), מוכרים אותו לידיד למשך כמה שנים או עד יום חתונתו, כיון שחוששים שמא נגזר חלילה על האב הזה שימות בנו, ולכן מוכרו לאחר, לומר שהאחר יהיה אביו מעתה, והילד יהיה בנו, ולא יקרא עוד שמו של אביו עליו. ע"ש.

תהלים מתחת לראש החולה

יא. מותר להניח ספר תהלים או ספר 'רזיאל המלאך', תחת הכר של החולה. וכן יש נוהגים להניח ספר 'נועם אלימלך' תחת הכר של היולדת, לשמירה ולהצלחה והנח להם לישראל.

ועל כל פנים יש להקפיד שלא להניח את הספר ממש מתחת לראשו של החולה, אלא סמוך לו, משום שאין זה כבוד הספרים להניח את הראש עליהם. (12)

(12). בשו"ת באר משה (ח"ג סימן קעז) העלה להתיר הנחת ספר מתחת לראש החולה, ויפה עושים אותם שנוהגים כן, ומצוה להאמין בכח הצדיקים ובקדושת סיפרם. וכן נימצא בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ה סימן קסו) שמתיר להניח ספר 'רזיאל המלאך' תחת כר היולדת, אך לא יניחו כנגד הראש. עכ"ד. וכן כתב בס' אוצר הברית (חלק א עמוד עט), שמקובל אצל החסידים להניח ספר "נועם אלימלך" תחת ראשה של היולדת, כסגולה שתלד בקלות, והוא בדוק ומנוסה. ע"כ. וראה במדרש תלפיות (ע' אדם הראשון) מה שכתב בשם ספר הפליאה.

ואסיים בסיפור שכתוב בספר "ארי עלה מבבל": סיפר הגאון רבי יעקב מוצפי זצ"ל; משפחה אחת בירושלים, בנם הקטן היה בוכה יומם ולילה, הוריו פנו לרופאים מומחים ביותר, ולאחר בדיקות שונות ומשונות, לא מצאו תרופה למכתו. החלו ההורים לפנות לחכמים בעלי קמיעים וסגולות, וגם זה לא עזר מאומה, עד שהגיעו מים עד נפש וקצו בחייהם.

באחד הימים הלכה האם לשוק, ובדרכה מצאה על הארץ דף של חומש, לקחה אותו והתפללה לה' יתברך וכך אמרה: "רבונו של עולם! אני איני יודעת קרוא וכתוב, אך יודעת אני שדף זה שמצאתי דף קדוש הוא, יהי רצון שיהיה דף זה עלה לתרופה עבור בני". והניחה את הדף מתחת הכרית של בנה. ומאת ה' היתה זאת, שאותו ערב, פעם ראשונה בחייו, ישן הבן בשלוה, ללא צעקות ויללות.

כאשר הרגיש הבעל בשינוי שחל אצל בנו, פנה לאשתו ושאלה האם היא יודעת מה פשר הדבר?! האשה ניגשה למיטת הבן, והוציאה מתחת הכר את דף החומש והראתה לו, ואמרה: האם יש לך קמיע טוב יותר מחומש, הבט וראה מה גודל כוחה של תורתנו הקדושה! אך כאשר ראה הבעל את הדף, אחזתו בהלה, ואמר לאשתו: מה עשית, הלא דף זה מפרשת כי תבוא העוסקת בקללות וכתוב בו: יככה ה' בשגעון ובעיורון... ופחדת לילה ויומם וכו'... אמרה האשה: וכי מאין לי לדעת מה כתוב בדף, ידעתי שדף זה מהתורה הקדושה, והתפללתי לה' שיעזור לבני בזכות התורה...

[וידוי לחולה](#)

יב. צריך האדם לחזור בתשובה ולהתוודות לפני מותו. ולכם אם רואים שהחולה נוטה למות, אומרים לו: התודה, שהרבה התוודו ולא מתו, והרבה שלא התוודו, מתו, ובשכר שאתה מתודה אתה חי, וכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא. ואם אינו יכול להתוודות בפיו, יתודה בלבו.

ואם אינו יודע להתודות, אומרים לו: אמור "מיתתי תהא כפרה על כל עונותי". וכל אלו הדברים אין אומרים לו בפני עם הארץ, ולא בפני נשים, ולא בפני קטנים, שמא יבכו וישברו את לבו של החולה. (13)

(13). שלחן ערוך (יו"ד סימן שלח סעיף א). ובשיירי כנסת הגדולה (שם) כתב: מצוה גדולה להעיר לחולה על ענין הוידוי בזמן שיהיה מיושב בדעתו ונכון בעניינו, בלי שימתינו לשעה דתקיף עליה עלמא. והחולה הזריז מקדים למצוה ומתודה ומתחנן בעוד כוחו בו ודעתו מיושבת עליו. ע"כ.

וראה בספר טעמי המנהגים (עמוד תכה) שביאר, שהטעם שנקטו חכמים לשון "ביקור" חולים, כדי להורות לאדם דעת שילמד לחולה שיפשפש ויבקר את מעשיו אם טובים הם או לא, כי בסור הסיבה יסור המשובב.

וכתב בספר שני לוחות הברית (חלק ב פסחים): אם גמילות חסד בביקור חולים הוא גדול במאוד כשמבקרו בצרכי גופו ובריאותו, קל וחומר בן בנו של קל וחומר אם מבקרו בצרכי נשמתו, דהיינו לראות שהחולה יתודה היטב בשברון לב, ובחרטה גמורה, ובבקשת מחילה וסליחה מהשם יתברך. וגם יצוה עניניו שלא יהיה נשאר חייב. ולא כמו שעושי המון העם שממתינים עד דכדוכה של נפש, שאז החולה בלי דעת, ואינו מהרהר בתשובה גמורה, כי מהות התשובה היא החרטה ועזיבת החטא והוידוי על כל פרט ופרט מעוונותיו, ובקשת המחילה בלב נשבר ובבכייה, וצריך לזה ישוב הדעת.

על כן זריזין מקדימין כשמבחינין בו שהוא מסוכן, יאמרו לו כי טוב להודות לה' ולהתפלל לו, שהוא הרופא האמיתי, ולומר לפניו וידוי כמו שאנו עושים בכל יום תמיד בבית הכנסת.

וקודם כל יאמר לו שישאל מחילה מכל מי שחטא כנגדו בין בדיבור ובין במעשה, ואם יש בידו באיזה אופן ממון חבירו, יסדר ששיבוהו לו, כי הרבה הקפיד הקדוש ברוך הוא על דברים שבינו לבין חבירו. וכן שימחול לכל מי שחטא כנגדו בין בדיבור בין בפועל בין בגזילה בין בכבודו, כי אלמלא כן לא ימחול לו השם יתברך על עונותיו, שישאל עתה מחילה מהן, שכן אמרו רבותינו ז"ל "נושא עון ועובר על פשע" למי נושא עון, למי שעובר על פשע. ויודיע לו שעתה יקרא לפניו הוידוי הנהוג מלה במלה. וכל המרבה בוידוים הרי זה משובח. ע"כ.

יג. סדר הוידוי הנאמר בסעיף הקודם, יכול החולה לאומרו אפילו בשבת ויום טוב, ואם לא עכשיו אמת. (14)

(14). כן כתב הרב שדי חמד (אסיפת דינים מע' ו אות ג) בשם הפתח הדביר, שאף שאסור להתוודות בשבת, מכל מקום חולה שיש בו סכנה, וירא שמא ימות ביום שבת קודש, מותר לו לומר הוידוי בשבת בפה מלא, כיון שהשעה דחוקה ואם לא עכשיו אמת, כי מי יודע אם יחיה עד מוצאי

שבת, ואפילו אם יחיה, מי יודע אם יהיה שפוי בדעתו ויוכל להתוודות בשוב הדעת.

יד. אותם האנשים שנמצאים ליד החולה בשעת יציאת נשמתו, צריכים ליזהר שלא לצעוק מרוב צער ובהלה, כדי שלא יגרמו לו צער, אלא יקראו קריאת שמע עד שתצא נשמתו. (15)

(15). כתב בספר חסידים (סימן רלד): אין צועקים עליו בשעת יציאת הנשמה, כדי שלא תחזור הנשמה ויסבול יסורים קשים. נאמר בקהלת (פרק ג' פ"ב) "עת למות", למה הוצרך קהלת לומר כן, אלא כשאדם גוסס כשנפש אדם יוצאה, אין צועקים עליו שתשוב נפשו, כי אינו יכול לחיות כי אם מעט ימים, ואותן ימים יסבול יסורים. ולמה לא אמר 'עת לחיות', לפי שאין זה תלוי באדם, כי אין שלטון ביום המות. השם יזכנו לאורך ימים טובים ושנות חיים. אמן.

שער חסד עם המתים והאבלים

פרק א' - הלויית המת

א. מצוה גדולה ללוות את המת עד שיקבר, ומצוה זו היא חסד של אמת, (1) וזוכה לאכול מפירות המצוה בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא.

וכל הרואה הלויית המת ויש לו אפשרות ללוותו ואינו מלוהו, הרי הוא לועג למת, ומחרף את השם יתברך, (2) וחייב נידוי. ועל כן גם אדם שממהר לעסקיו, ילוה את המת לפחות ד' אמות [כ- (2) מטר] וילך לדרכו. (3)

(1). כדאיתא במדרש שכל טוב (בראשית פרק מז) על הפסוק שאמר יעקב ליוסף לפני מותו - "ועשית עמדי חסד ואמת", וכי יש חסד של שקר? אלא כל חסד שהוא שלא בפני הנגמל, זה חסד של אמת. וחסד שבפני הנגמל, הוא חסד של חנופה.

ומה שכתבנו שמצוה ללוותו עד שיקבר, כן כתב בספר חרדים (פרק יח). וכתב בספר מעבר יבוק (עמוד שס בנד"מ), שמצות לוויה, היא להנאתו ולהגנתו של הנפטר, ובזה תתחזק נפשו בצרור החיים.

(2). בגמרא ברכות (יח.) אמר רב יהודה: כל הרואה את המת ואינו מלוהו, עובר משום "לועג לרש חרף עושהו". וביאר המהרש"א, שהמת נחשב לרש (עניי), מפני שאין לו אפשרות להחזיר טובה לבני אדם שגומלים עמו חסד, וזה שאינו מלוהו, הרי הוא לועג למת שהוא רש. ולא זו בלבד אלא שהוא מחרף לעושהו, כאילו גם עושהו [הקדוש ברוך הוא], לא יוכל לשלם לו על החסד שגומל עם המת.

(3). כן פסק בשלחן ערוך (יורה דעה סימן שסא סעיף ג). וכתב בשו"ת באר משה (חלק ד עמוד קנז) שעיקר החיוב ללוות את המת הוא דווקא כשרואה אותו יוצא, אבל אינו מחויב ללכת ולראות. ע"ש.

ב. אותם שליוו את המת ארבע אמות או יותר, ורוצים לחזור לביתם, צריכים להמתין עד שתעלם המטה מן העין, ורק לאחר מכן ילכו לדרכם.
(4)

(4). כן כתב בשו"ת יביע אומר (חלק ד יורה דעה סימן לה), והביא סמך לזה ממה שכתב החזקוני על הפסוק "ועינינו לא ראו", מכאן למלוה את חברו, שצריך לעמוד במקומו עד שיתעלם מעיניו. ובספר לקט יושר, העיד על רבו רבי ישראל איסרלן (בעל תרומת הדשן), שכשעשה הלוויה למת, עמד במקומו עד שלא היה יכול לראות המטה של המת. ומאחר שיש סמוכין לדבר, יש להיזהר בזה. ע"ש.

ג. הנוסע באוטובוס ורואה דרך החלון הלוויה המת, וקשה לו לרדת וללוות את המת, צריך להזדרז ולקום לכבוד המלוים, אפילו שהוא בתוך האוטובוס.
(5)

(5). כן כתב בילקוט יוסף הלכות אבלות (עמוד רמג בנד"מ), בשם גשר החיים. וכתב בספר יד אליהו (מלובלין סימן נד), שצריך לקום משום כבוד המת, ולא דווקא משום כבוד המלוים. וכן כתב בשו"ת פעולת צדיק (חלק ב סימן קפג), אלא שהוכיח שם, שהרואה הלוויה תלמיד חכם שנפטר, צריך לקום משום כבודו ולא רק משום כבוד המלוים. ע"ש.

ד. היה יושב בביתו וראה הלוויה עוברת ברחוב, ואין לו אפשרות לרדת ללויה, או שחושש שעד שירד, הלוויה כבר תעבור, יעמוד בחלון הנוטה לרחוב ויאמר: "לך לשלום ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין".
(6)

(6). ילקוט יוסף (שם עמוד רמד) בשם רבינו אברהם פלאג"י זיע"א. ע"כ. וכתב בשו"ת שבט הקהתי חלק ה (סימן ריד): מצאתי בספר אילני דחיי שמהרי"י בנבשתי [נכד הרב כנסת הגדולה] שהיה זקן ולא היה יכול ללכת להלויות, היה נוהג שכאשר עברו עם המת תחת הבית שלו, היה קם ממקומו והיה

הולך ושב בביתו ד' אמות, ואמר שאפילו שלא ראה את המת, מקיימים בזה מצות לוייה למי שאי אפשר לו ללות. וכתב על זה השבט הקהתי דאפשר שהרב בנבשתי החמיר על עצמו ולא מדינא הוא. ע"כ.

הרואה הלוייה מהחלון האם חייב לרדת ללותה

בשו"ת שבט הקהתי (חלק ד סימן רפד) פסק, שמי שרואה הלוייה מחלות דירתו, אין חובה לרדת ללות את המת, וגם לא חייב לקום לכבוד המלויים, משום שהם נמצאים ברשות אחרת והוא נמצא ברשות אחרת. וכיוצא בזה כתב החיי אדם (ה' כיבוד אב ה"ז) שאם הבן הוא בעליה והאב למטה, אפילו הבן רואהו, אין צריך לעמוד בפניו, משום שעומד ברשות אחרת. ע"ש.

וכמו כן כתב הבן איש חי (ש"ב פ' כי תצא אות יג), שאם האדם יושב בביתו למעלה באכסדרה שהיא גבוה ורשות בפני עצמה, וזקן או חכם נכנסו לחצר וישבו למטה סמוך לאכסדרה ולא עלו למעלה לאכסדרה, אינו חייב לקום, כיון דהוא יושב ברשות בפני עצמה אין זו קימה שיש בה הידור. אבל אם הוא יושב בבימה אשר באמצע בית הכנסת, והם הולכים למטה בבית הכנסת וקרובים לבימה יקום מפניהם, יען כי דין בימה אשר בבית הכנסת קיימא לן דבטילה היא לגבי בית הכנסת, ואינה נחשבת רשות בפני עצמה. ע"כ.

ולפי זה, גם הרואה הלוייה דרך חלון ביתו, מעיקר הדין אינו צריך לרדת מפני שנמצא ברשות אחרת. ואף שבספר מעשה איש (חלק ב עמוד קכב) מסופר על רבינו החזון איש, שכאשר היתה הלוייה עוברת ליד ביתו, היה יוצא מביתו וממתין עד שתעבור ההלוייה. וכשהיה חוזר היה נוטל ידיו בכיור שבחצר [לשיטת החזון איש, המלוה את המת אפילו אם לא היה בתוך ד' אמותיו, יש לו ליטול ידים]. ע"כ. מכל מקום נראה שאין זה מן הדין, אלא חומר שהחמיר על עצמו האי גברא רבה וחסידיא.

ועל כן מה שכתבנו בהלכה למעלה בשם הרב ילקוט יוסף, שהרואה הלוייה ואינו יכול לרדת יאמר לך לשלום וכו', לאו דווקא אם אינו יכול לרדת, אלא הוא הדין אם יכול לרדת להלוייה, אינו מחוייב לעשות כן, אלא שמהיות טוב, יאמר את המילים לך לשלום וכו'.

נשיאת המיטה

ה. כאשר מלוים את המת, יש להקפיד שמיטת המת תהיה ראשונה, והמלוים ילכו אחרי המיטה. (7)

(7). הנה מקרא מפורש הוא בספר שמואל ב (פרק ג פסוק לא) : "והמלך דוד הולך אחרי המטה", דהיינו שלאחר שנהרג אבנר, והיו מוליכים אותו לקבורה, הלך דוד אחרי המטה כדי ללוותו, ולא לפניו. וכן כתב בספר יקרא דחיי (עמוד 77) בשם קונטרס היחיאלי. וכתב שם, שרק תינוקות של בית רבן הבאים ללויה לקריאת תהילים, מותר להם לצאת לפני המיטה, מפני שהבל פיהם הוא הבל שאין בו חטא. ועיין ברמב"ם (ה' אבל פרק יד ה"א).

ו. מצוה לשאת את מיטת המת בידיים ולא בעגלה. (8) ומצוה על כל אחד מהמשתתפים בהלויה, להרים את המטה בידיו. (9)

(8) . רמב"ם (ה' אבל פרק יד ה"א), וכן מצאתי בדרשות רבי יהושע אבן שועיב תלמיד הרשב"א (פרשת ויחי) שצריך נשיאה על הכתף, דכתיב אצל יעקב "וישאו אותו בניו", ולא בבהמות, כי הנצרך לכך הוא עונש דכתיב "ומעת אשר סר אמציה מאחרי ה' ויקשרו עליו קשר בירושלם וינס לכישה, וישאו אותו על הסוסים", ולא נשאוהו בכתף כדי לבזותו עבור רשעתו. ע"כ.

(9). כן כתב בשו"ת שבט הקהתי (חלק א סימן שכג).

לבטל תורה לצורך הלויה

ז. מי שלומד תורה ונודע לו שיש הלויה, אינו מחויב להפסיק מלמודו, אם יודע שיש מספיק אנשים שילוו את המת. אולם אם היה הולך לבית המדרש כדי ללמוד, וראה בדרך הלויה, מחויב ללוות את המת, כיון שעדיין לא התחיל ללמוד. (10)

(10). כתב הרמב"ם בהלכות אבל (פרק יד הלכה ט) : מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת, במה דברים אמורים בשאין לו כל צרכו, אבל יש לו כל צרכו אין מבטלין, וכל שאין מתעסקין בתורה, חייבין להתעסק עמו. ע"כ.

וכן בשולחן ערוך (יו"ד סימן שסא סעיף א) כתב: מבטלים תלמוד תורה להוצאת המת, ואין מבטלין תלמוד תורה למת, כשיש מי שיתעסק עמו כל צרכו, אלא עוסק בתורה. ואינו צריך לצאת ולראות אם יש עמו כל צרכו אם לאו, אלא כיון שיש שם מי שיעשה מעשה, תלמוד תורה שלו קודם. ע"כ.

וכיוצא בזה כתב בספר נהר מצרים (ה' אבילות אות לה), שאם יש מת בעיר והוא אדם פשוט, אין בני העיר מתבטלים ממלאכתם להטפל בו, מפני

שיש להם חברה מיוחדת [יחברא קדישא"] המטפלת בצרכי המתים ורחיצתם וקבורתם, ובאים על שכרם מקופת הקהל, ועל כן פקע מעליהם החיוב להתבטל ממלאכתם, דהרי הם שלוחי הקהל. ע"כ. והוא הדין שמי שלומד תורה, יכול לסמוך על כך שהחברא קדישא דואגים לכל צורכי המת, ואינו צריך להפסיק מלימודו.

וכן בקודש חזיתי בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ה רמת רחל פרק ט), שכתב בשם השאילת דוד מקארלין, דמה שאמרו מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת, היינו כשעדיין לא התחיל בלימודו, אלא היה בדרך לבית המדרש. אבל מי שלומד, אינו מחויב לבטל תלמודו ולצאת ללוות המת אם ידוע שיש שם מי שיעשה מעשה אף שאין עמו כל צורכו. ע"ש. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ז אבן יעקב פרק ב).

השתתפות בניו של הנפטר בהלויה

ח. ראוי ונכון לנהוג שבניו ובנותיו וכל יוצאי חלציו של הנפטר, לא ילכו להלויתו, מכיון שאינם עושים לו בכך נחת רוח אלא גורמים לו צער גדול. (11)

ומכל מקום אם יוצאי חלציו אינם מעוניינים לשמוע על כך, וחפצים הם להשתתף בהלוית אבי המשפחה, אין למחות בהם בחזקה, ואין לעורר מחלוקת בשביל כך. (12) וכדאי לייעץ להם שילכו לבית הקברות לפני שתבוא מיטת הנפטר, וימתינו לו ליד הקבר. (13)

(11). כתב בספר שני לוחות הברית (תחילת מסכת פסחים), כי מי שהוציא זרע לבטלה בחייו, נבראים מזה רוחות רעות, ואחרי מיתתו אינם נפרדים ממנו, ומלואים אותו, כי הם בניו, ואין לו צער גדול מזה רח"ל. ויותר טוב שיחרים בשופר עם עשרה תלמידי חכמים, ששום אחד מבניו לא ילווהו. ע"כ.

וכן כתב בשו"ת יביע אומר (חלק ד יורה דעה סימן כז) בשם שער הכוונות, שהמוציא זרע לבטלה אפילו באונס, נבראים מאותן טיפות מזיקים ומשחיתים רעים, וצריך להמיתם על ידי קריאת שמע שעל המיטה. והנה בפטירת מולידם של המזיקים הללו, אם יוצאים אחריו בניו ובנותיו, נלואים אליהם המזיקים הללו ומלפפים אותו ומצערים אותו מאוד. ולכן מכריזים בחרם, ששום זרע מהנפטר לא ילך אחריו ללוותו, כדי למנוע מהנפטר הצער הגדול הזה. וכן מצינו בצוואות של כמה מהאחרונים שהזהירו את זרעם שלא יצאו אחר מטתם. עכ"ד.

וראה בשו"ת אגרות משה (אורח חיים ח"ה סימן כד) שכתב: ושמעתי דיש מקומות שנוהגים שלא להניח להבנים ללוות את אביהם. וטעמם משום

שרוב האנשים מצוי שנכשלו קודם שנישאו בהוצאת זרע לבטלה, שנולדו מזה מזיקים ומקטרגים. וכשאינ מניחים את הבנים ללוות, שייך שגם אלו המקטרגים שנולדו לא יבואו. אבל כשהבנים הולכים ללוותו, גם אלו המקטרגים שנולדו מהזרע שיצא לבטלה יבואו ללוותו, ויהיה עליו קיטרוג. ואף שוודאי יבא במשפט על זה אם לא עשה תשובה, ויהיו בשעת המשפט המקטרגים, מכל מקום איכא איזה תועלת להסיר אף רק אחד מהמקטרגים.

ואף שאין זה טעם גדול לפטור הבנים מחיובם במצווה גדולה זו, ויותר נכון מנהג מקומותינו ב"יוראפ" שהיו הולכים הבנים ללוות את אביהן ואימם לבית הקברות, דכן היו נוהגין אבותינו ורבותינו מחכמי הגמרא ובזמן הגאונים, וכל רבותינו הראשונים, ואומרים הבנים קדיש ועושים שורה, ומנחמים את האבלים כשעוברים. ואף שאין עושים כל המנהגים שעשו בזמן הגמרא והגאונים והראשונים, מכל מקום מה שנשאר אין לבטל. ועל כל פנים במקום שאין מניחים הבנים ללוות את אביהם, נכון שלא לשנות. ע"כ.

והלום ראיתי בשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן צו) שנשאל אודות המנהג הנ"ל, וכתב בשם ספר כלבו על אבלות (עמוד 42) שהביא מנהג זה וכתב שאין לו מקור, והוא נגד האמור בשלחן ערוך (יו"ד סימן שנח), ועוד ערער נגד מנהג זה ממה שכתוב אצל יעקב (בראשית נ, יג): "וישאו אותו בניו ארצה כנען". ע"ש.

והנה מה שהביא ראיה מיעקב אבינו ע"ה, אחר המחילה מכת"ר אין זו ראיה, משום דשאני יעקב אבינו ע"ה שמעולם לא ראה קרי כידוע (עיין יבמות ע"ו), ולכן היה מותר לבניו ללוותו. [וראה במדרש תלפיות (ע" אברהם) שאברהם אבינו לא בעל לשרה עד שנימול, ויש אומרים עד שנתבשר לזרע, כדי שלא יוציא זרע לבטלה. ע"כ. ולפי זה ניחא מדוע קברוהו יצחק וישמעאל].

ומה שכתב שבשלחן ערוך מבואר שמותר, כוונתו למה שכתב הרמ"א בהג"ה, שהאבלים יוצאים ללוות את המת. ע"ש. ודברי הרמ"א אמורים על פי הפשט, אבל כבר נתבאר שאיסור יציאה אחר מיתת האב, זהו על פי הקבלה, ולכן היכא דאפשר יש להמנע מכך בפרט במקום שנהגו להחמיר בזה. וגדול המנהג. וכבר כתב הריטב"א (כתובות ק): שמנהג שפשט בישראל, זה עד לעצמו שנתייסד על פי חכמי ישראל.

עד היכן מותר לבנים ללוות את אביהם

בקונטרס רמת רחל (פרק 6) הסתפק, מתי נחשבת הלויית המת למצוה, האם משעה שמוליכים אותו מביתו לבית העלמין כדי לעשות לו טהרה, או רק לאחר הטהרה כשמוליכים אותו למקום מנוחתו האחרונה.

וכתב בשם ספר יוסף אומץ בזו הלשון: מיום עמדי על דעתי הקלושה נסתפקתי במה שפה עָמְנו מחלקים הוצאת המת לשנים, דהיינו מהבית עד בית הטהרה, והוא שקורים פה 'לויה'. ומבית הטהרה עד הקבר, והוא שקורין פה 'מצוה'. ולכן לא ידעתי איזה מהם עקרי, ואחרי שלא ידעתי דבר ברור, דאיכא פנים לכאן ולכאן, לקחתי סמך מן השם, שמה שקוראים קדמונינו בשם 'מצוה', הוא עיקר המצוה. עכ"ל.

ומזה נראה, שמקובל היה בידי קדמונינו, שעיקר מצות לוייה היא הליווי בשעת הוצאת המת אל מקום מנוחתו האחרונה לבית הקברות. ולפי זה, מותר לבנים ללוות את אביהם עד לבית העלמין, ולהמתין עד שיטהרו אותו, ולאחר מכן כשמלויים הקהל את אביהם למקום הקבורה, לא ילכו הבנים אחריו.

אולם עין רואה בשו"ת מילי דאבות (דף רפט:) שכתב: אני מצוה באזהרה רבה את בני ובנותי שליט"א, שבעת שישאו אותי **מפתח ביתי**, אל יפסעו אף פסיעה אחת מחוץ לביתי ללוות אותי, עד שיהיו נושאי הארון מחוץ לכפר וכו'. ע"ש. ומשמע שתחילת הלוייה היא משעת היציאה מבית הנפטר, ולא מבית העלמין.

ברם, במשי"ם חופשי מצאתי את שאהבה נפשי בספר יקרא דחיי (עמוד 79), וראיתי שעמד לדון ממתי מתחיל מסע הלוויה על מנת שהבנים לא ילכו אחרי המיטה. וכתב שיש לומר שהוא מזמן שיש קהל המלויים את הנפטר, ואם הקהל מגיעים לבית הנפטר, משם נחשב תחילת הלוויה, אפילו אם ממשיכים להספידו גם בבית העלמין. וכן היה בהלוויתו של הגאון הצדיק רבי מנצור בן שמעון, שהכריזו ברמקול ליד ביתו בבני ברק, שאין ליוצאי חלציו ללכת אחר המיטה כלל, אף על פי שהמשיכו להספידו בירושלים. אומנם אם הקהל מגיעים ישר לבית העלמין, מותר לבנים להגיע עד בית העלמין, כיון שתחילת ההלוויה היא מבית העלמין. וכמובן שמשם אין לבנים ללכת לקבר כלל ועיקר אלא רק לאחר סתימת הגולל. ע"כ.

(12). הנה בשו"ת יביע אומר (שם) הביא בשם העבר יבוק (פרק כח) שכתב, כי ממה שאמר הכתוב באברהם יצחק ויעקב שקברו אותם בניהם, נראה כי נחת רוח גדולה יהיה לאב בעת שבניו יעסקו בקבורתו, ובודאי שיהיה גם כן זכות והנאה לבן בחייו ובמותו, ולא לחנם הוא מנהגם של ישראל להקפיד על זה קפידא גדולה. ע"כ.

ועל כן נראה שאף שנהגו בירושלים ת"ו שאין הבנים והבנות יוצאים אחר מיטת אביהם, ב"ת ערי הארץ אין מקפידים כל כך בזה, וכן המנהג

פשוט בחוץ לארץ שכל האבלים משתתפים בלויה, ואדרבה מניעת ההשתתפות בלויה מצד הבנים והבנות נחשבת לזלזול בכבוד האב. ולכן אין למחות בחוזה ביד אלה שרוצים בדווקא ללוות את אביהם למנוחת עולמים, והמוחה בידם גורם רק לריב ומדנים, בגלל שהאבלים מרי נפש ולבם בל עמם. ואם יש ביניהם בני תורה ומוקירי רבנן, טוב שייגש אליהם תלמיד חכם בפנים מסבירות, ויודיעם באמירה נעימה ממנהג ירושלים, ויסביר להם שזהו לטובת אביהם הנפטר ומנוחתו. ואם לא יאבו לשמוע, יש להניחם לעשות כמנהגם, ולא לגרום למחלוקת. וכן כתב בשו"ת משפטי עוזיאל (יו"ד סימן קכו), שאין למחות בילדים ההולכים להלוית אביהם, והמוחה אין רוח חכמים נוחה הימנו, שגורם למחלוקת בישראל. ע"ש. והדברים ברורים.

(13). ראה מה שכתבנו בס"ד בספר ואין למו מכשול חלק א (עמוד קנז). וכעת ראיתי בספר מנהגי ארץ ישראל (עמוד שו), שבאופן שהבן מוכרח להיות בבית הקברות לצורכי קבורתו, הוא יוצא קודם שמוציאים את המת, וממתין שם בבית הקברות עד שיובא המת לשם.

ט. אף שנתבאר שאין לבנים ולבנות ללוות את אביהם, מכל מקום מותר להם להשתתף בהלוויה של אימם. (14)

(14). שו"ת יביע אומר חלק ד (סימן כז), וזאת משום שאצל אשה אין את הבעיה הנ"ל שיש אצל האיש.

השתתפות חתן וכלה בהלוויה

י. מותר לחתן וכלה לקיים מצות הלוית המת גם בתוך שבעת ימי המשתה שלהם, ואין בזה שום חשש. אולם כשיגיעו לבית הקברות, לא יכנסו פנימה, אלא ימתינו בחוץ. (15)

(15). בשו"ת בצל החכמה (חלק ב סימן מד) הביא ראיה להתיר להם להשתתף בלוויה, על פי המבואר בפרקי דרבי אליעזר (פרק טז), שהחתן דומה למלך בכמה דברים ואלו הם: מה המלך הכל מקלסין אותו שבעת ימי המשתה, כך חתן הכל מקלסין אותו שבעת ימי המשתה, מה המלך לובש בגדי כבוד, כך החתן לובש בגדי כבוד, מה המלך שמחה ומשתה לפניו כל הימים, כך החתן שמחה ומשתה לפניו כל שבעת ימים, מה המלך אינו יוצא לשוק לבדו, כך החתן אינו יוצא לשוק לבדו, מה המלך פניו מאירות כאור החמה, כך חתן פניו מאירות כאור החמה. ע"כ. ומשמע שדוקא בדברים אלו שהם משום כבוד, דומה חתן למלך, אבל לשאר דברים לא, ועל כורחך דכן הוא, כי בודאי אין שייכים בחתן כל הדינים הנוהגים במלך.

והנה מבואר ברמב"ם (פ"ז מה' אבל ה"ז), שהמלך שמת לו מת, אינו יוצא מפתח פלטרין שלו אחר מתו, ואין צריך לומר אחר מתים אחרים. ע"כ. ואם חתן גם כן אסור לצאת ללוית אביו וכל שכן ללוית אחרים, אם כן גם בזה חתן דומה למלך, ומדוע לא הזכירו זאת בפרקי דרבי אליעזר הנ"ל, אלא ודאי שמותר לחתן לצאת לכל הפחות להלוית קרוביו.

ועיין בפתחי תשובה (יו"ד סימן שמב ס"ק ב) שהביא מתשובת שבות יעקב, מעשה באחד שהיה חולה נוטה למות, וציוה לעשות נשואין לבתו, ומת אביה אחר בעילת מצוה, וכתב הרב, שלא תלך בתו ללויה, כיון ששבעת ימי המשתה הם חג שלה. ואף שבחג עצמו הולכים ללוות המת אפילו הרחוקים וכל שכן שאר קרובים, מכל מקום בכלה שהמנהג שלא לצאת מפתח ביתה עד שבת כי כל כבודה בת מלך פנימה, אם כן אם תלך אחר מטת אביה כאבלים, הוי כאבלות בפרהסיא ואסורה בחג. ע"ש.

וכתב על זה הפתחי תשובה, דמשמע שאם אביו של החתן נפטר, צריך לילך ללויתו. ע"כ.

ואף שהשדי חמד (אסיפת דינים מע' אבילות אות רטז) כתב, שנעלם מהם מה שכתב בדרשת מהרי"ל שגם החתן לא יצא לבית הקברות. מכל מקום כבר השיג עליו בספר גשר החיים (פרק יט סעיף ז) והעיר שבמהרי"ל מפורש "שלא ילך לבית הקברות", אבל ללוות את המת עד בית הקברות בודאי יכול. ע"כ.

וראה בספר יקרא דחיי (עמוד 57), שכתב לעורר על אותם עמי הארץ שחושבים שאסור לחתן וכלה ללכת לבית העלמין תוך שנה לחתונתם, דאם קראו לא שנו, ואם שנו לא פרשו להם שהאדם בעולם הזה צריך לפחד מעוונות ופשעים ולא ממתים. ע"ש. וכנראה כונת הרב יקרא דחיי, שמותר להם ללכת לאחר שבעת ימי המשתה, אבל בתוך שבעת ימי המשתה, מבואר במהרי"ל הנ"ל שאין להם ללכת לבית העלמין. וראה בספר נטעי גבריא (ה' נישואין חלק ב עמוד קכח) שאסור לחתן וכלה לשמוע דברים של צער כגון הספדים, בתוך שבעת ימי המשתה.

השתתפות נשים בלוויה

יא. יש למנוע את הנשים מללכת להלוית המת, מפני שגורמות למלואים סכנה גדולה [ובפרט בזמנינו שיש נשים שבאות לבית הקברות ללא צניעות]. והרבה אנשים יראי השם ציוו לפני פטירתם, שלא יבואו להלויתם נשים כלל. וכזה ראה וקדש. (16)

(16). כתוב בזוהר הקדוש (ויקהל דף קצו): רוב בני העולם אינם מתים לפני זמנם, חוץ מאלו שאינם יודעים לשמור את עצמם, כי בשעה שמוציאים

את המת מביתו לבית הקברות, נמצא מלאך המות בין הנשים, משום שכך הוא דרכו להיות בין הנשים מיום שפיתה את חוה, וגרם אז על ידה מיתה לעולם.

וכשמלויים את המת, הוא נכנס בין הנשים בדרך עד לבית הקברות, ויש לו אז רשות להמית בני אדם, והוא מסתכל בפניהם של הנראים לפניו בדרך לבית הקברות, משעה שמוציאים המת מביתו לבית הקברות, וכן בדרך חזרתם עד שחוזרים לביתם, ומשום זה גורם מות לכמה אנשים בעולם טרם שמגיע זמנם, שעולה ומשטין ומזכיר עוונותיו של האדם לפני הקדוש ברוך הוא, והוא נידון על אלו העוונות, ונסתלק טרם שמגיע זמנו. ע"כ.

ומרן הבית יוסף (סימן שנט) הביא דברי הזוהר להלכה, וכתב שיש למנוע את הנשים מלצאת לבית הקברות, מפני שאם יוצאות, גורמות מיתה לעולם. וכן פסק בשלחנו הטהור (שם סעיף ב).

אמנם מצאתי להרה"ג רבי שלום הלוי זצ"ל בשו"ת דברי חכמים (יורה דעה סימן לז), שנשאל על מה סמכו כיום הנשים ללכת לבית הקברות. והשיב, שמצא בספר לקט קמח שכתב בשם הרב בית יעקב, שמאחר שמהתלמוד שלנו לא מוכח שיש איסור לנשים ללכת לבית הקברות, ורק מדברי הזוהר ילפינן שאסור, לכן במקום שאי אפשר למחות סומכים על דין התלמוד שמוותר. ע"כ.

ברם, הרואה יראה שכל דבריו הם רק בגדר לימוד זכות, אבל ודאי שעיקר הדין הוא כפסק השלחן ערוך שקבלנו הוראותיו, ואין לזוז מדבריו ימין ושמאל. ומה גם שאף שאין ראיה לזה מהתלמוד, זכר לדבר יש, דאיתא בברכות (נא), אמר רבי יהושע בן לוי, שלשה דברים סח לי מלאך המות, ואחד מהם: אל תעמוד לפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת, מפני שאני מרקד ובא לפנין וחרבי בידי ויש לי רשות לחבל. ע"כ.

וביאר בספר בן יהוידע (ברכות נא). שמאחר והנקבה הביאה מיתה לעולם, והיא גרמה שמלאכת המיתה תהיה ביד מלאך המות, לכן הנשים הן כמו שותפות של מלאך המות, וגורמות מיתה בעולם. ע"כ. ועיין שם במהרש"א. ומוכח מהתלמוד, שהנשים עלולות לגרום סכנה כשהולכות להלוית המת, ואם כן בודאי שיש למונען מכך.

וראה בשו"ת שבט הלוי (חלק ב סימן ריב) שהביא דברי אגרת הגר"א שכתב: **"ותשמור שלא תלך [הבנות] לבית הקברות כלל**, שכל הצרות ועוונות באים מזה". ובזמנינו נתוסף עוד טעם לאסור הליכת נשים לבית הקברות, היות והנשים יוצאות וראשן פרוע וזרועותיהן חשופות, ונהרסו כל הגדרים, ועל כגון זה גם התלמוד יודה שיש לאסור זאת. ע"ש. ולכן נקטינן לדינא כדברי מרן השלחן ערוך, שהחמיר שלא יצאו הנשים לבית העלמין.

וראה בקונטרס היחיאל (בית עולמים דף סא), שמנהג האשכנזים בירושלים, לזוהר מאוד **שלא להניח שום אשה או גוי לראות המיטה של המת** אפילו בראיה בעלמא, אם המת הוא תלמיד חכם וחסיד. והובאו דבריו בשו"ת יביע אומר (חלק ג יו"ד סימן טו אות ב). ועיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק י סימן מב אות ב) שכתב בנותן טעם מדוע נשים נוהגות שלא לילך לבית הקברות בימי הריון. ע"ש.

וכעת נדפס ירחון יתד המאיר (גליון 63), והביא שם שאלה שנשאל הגאון רבי מאיר מזוז שליט"א בזו הלשון: בזוהר הקדוש החמיר מאוד וכתב שזו סכנה בעירבוביה בין גברים לנשים בלויה, ולצערנו הרב עינינו הרואות שלא יתכן שלא יהיה ערבוביה בין נשים לגברים בעת הוצאת המיטה, ולפעמים גם בלויה ובפרט כשהולכים רגלי, השאלה האם כדאי להמנע מללכת ללויה באופן זה, ואם כן, נמצא שאי אפשר ללכת לשום לוויה שכאמור תמיד ישנה תערובת ואי אפשר להשתלט על כך. תשובה: לא מבטלים מצות הלוויה לנפטר מפני סיבות כאלה, אלא יש לצעוד בראש האנשים. עכ"ל.

שאלת שלום

יב. מצוי מאוד שבעת ההלויה נפגשים בבית הקברות עם קרובי משפחה שלא ראו אותם זמן רב, וכל אחד שואל בשלום השני, ויש להזהירם שאסור לעשות כן במשך כל מסע ההלויה. (17)

ואם בכל זאת שאלו לשלומי, ינענע בראשו וימנע מלומר שלום בפיו. וכן אם הושיטו לו יד, מותר ללחוץ להם יד ללא אמירת שלום. (18)

(17). כתב התרומת הדשן בפסקים וכתבים (סימן כה) בשם תוספות דאלפס פרק ואלו מגלחין, שאין שואלין בשלום בבית הקברות כשיש שם מת, ובשאיין שם מת, שואלין ברחוק ארבע אמות מן הקברות. ע"כ. וכן פסק הרמ"א (יו"ד סימן שמג סעיף ב). וכן כתב הלבוש (שם).

(18). כן כתב בספר יקרא דחיי (עמוד 81) בשם הריטב"א. וכתב בשו"ת יביע אומר (חלק ד יו"ד סימן לג) שלאחר שנקבר המת, מותר לומר שלום אחד לשני, והכי חזינן לרבנן קשישאי שלא היו מקפידים לשאול אחד בשלום חברו בהפגשם בבית האבל. אלמא דסבירא להו שלא נאסר שאלת שלום לאחר קבורה אלא לאבל עצמו. ע"ש.

הספד

יג. מצוה גדולה להספיד על המת כראוי, ומצוה להרים קול ולומר עליו דברים המשברים את הלב כדי להרבות בכייה. וכל המוריד דמעות על אדם כשר שמת, הקדוש ברוך הוא סופרן ומניחן בבית גנזיו, וכל המתעצל בהספדו של חכם, אינו מאריך ימים וראוי לקוברו בחייו ב"מ.

ומזכירים שבחו של הנפטר, ואסור להפליג שבחו יותר מדאי, אלא מזכירים מדות טובות שבו, ומוסיפים קצת שבחים של היו בו, אך לא יוסיפו הרבה. ואם לא היו בו מדות טובות כלל, לא יזכיר עליו שבחים.

וכל המזכיר שבחים ותוארים על נפטר שלא היה בו דברים אלו כלל, או שמוסיף להפליג יותר מדאי על מה שהיה בו, גורם רעה לעצמו ולמת. ולכן צריכים המספידים לשקול ולמדוד מה לומר ומה לא לומר. (19)

(19). עיין בבית יוסף ובשולחן ערוך (יורה דעה סימן שמד סעיף א). וכבר אמרו בגמרא ברכות (סב.) כשם שנפרעין מן המתים - כך נפרעין מן הספדנין ומן העונין אחריהן. וביאר המהרש"א (שם) שכמו שנפרעין מהמת על דבר מצוה שלא היה בו, כך נפרעין מן הספדנים שמספרים עליו דבר טוב שלא היה בו, וכן מן העונין אחריהם, שעונין אמן ומודים בדבר.

וכן תחזה בספר חכמת אדם (כלל קנה) שביאר, שהטעם שאין להוסיף בשבחיו של הנפטר, מפני שהוא לו למזכרת עוון, שיאמרו - לא רק שזה לא היה בו, אלא אפילו כך וכך עשה [מעשים אסורים], ומתוך כך יבואו להזכיר חטאיו. ובכלל זה הכותבים שבחים ותוארים על המצבות, צריכים להתייעץ לפני כן עם חכם שיורה להם מה לכתוב ומה להשמיט. ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ד (יו"ד ס"ס כט).

נטילת ידים

יד. המלוה את המת, צריך לשטוף את ידיו לאחר ההלויה, אף על פי שלא נכנס לתוך בית הקברות, באופן שהיה בתוך ארבע אמות של המת, אבל אם לא נכנס לתוך ארבע אמותיו, אינו צריך לשטוף ידיו. (20)

(20). שלחן ערוך (או"ח סימן ד סעיף יח), וכף החיים שם (אות עז). ועיין בשו"ת המהרי"ל (סימן כג).

ברכה על ראיית קברות

טו. מי שהולך להלויה, ורואה קברי ישראל, מברך: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר יצר אתכם בדין, וזן אתכם בדין, וכלכל אתכם

בדין, והחיה אתכם בדין, ואסף אתכם בדין, ויודע מספר כולכם, ועתיד להחיותכם ולהקימכם בדין לחיי העולם הבא, ברוך אתה ה' מחיה המתים. (21)

ואם הגיע לבית הקברות ואינו יודע בעל פה את נוסח הברכה הנזכרת, יאמר: אתה גיבור לעולם ה', מחיה מתים אתה, רב להושיע, מכלכל חיים בחסד מחייה מתים ברחמים רבים וכו', ונאמן אתה להחיות מתים. ברוך אתה ה' מחיה המתים. (22)

(21). שלחן ערוך (או"ח סימן רכד סעיף יב) ובכף החיים שם (ס"ק מח). ועיין בשו"ת מנחת שלמה חלק א (סימן צא אות ו) שהמלוים את המת, כל זמן שלא יצאו מבית הקברות, הרי זה חשיב כראיה אחת, ומסתבר שצריכים שפיר לברך לאחר הקבורה. ע"ש.

וכתב בספר ברכת ה' (חלק ד עמוד שטו), שאין לברך על ראיית קברי האבות והאמהות ועל קברי צדיקים שאינם בתוך בית הקברות, מפני שאנו אומרים "ויודע מספר כולכם", כלומר שרק ה' יודע מספרם ולא אנחנו, אבל קברים שאינם בבית קברות, מספרם ידוע לכל רואה.

ומה שכתבנו שההולך להלויה יברך ברכה זו, לאו דווקא הוא, אלא כל שלא ראה את בית הקברות שלושים יום, צריך לברך אפילו כשרואה את בית הקברות מבחוץ, כגון שעובר דרך שם באוטובוס וכדומה, כפי שכתב בשו"ת עטרת פז (חלק א כ"א או"ח סימן ה) בשם מרן רבינו עובדיה יוסף שליט"א. ע"ש. וכתבנו לשון "ההולך", להשמיע שאפילו אם לא עבר שלושים יום מאז שראה את בית הקברות, המברך ברכה זו יש לו על מה שיסמוך, מכיון שבשעת ההלויה נוסף שם מת חדש, ובכהאי גוונא דעת רבים מן הפוסקים שצריך לברך אף אם לא עברו לי יום, כמבואר בשו"ת יביע אומר חלק ה (יו"ד סימן ל). ע"ש.

(22). ספר הברכה והלכותיה (עמוד 292) בשם הרה"ג רבי דוד חיים הלוי זצ"ל בספרו מקור חיים. [א"ה: אם דבריו דברי קבלה נקבל, ואם לדין יש תשובה, דהנה כתב בספר בן איש חי (ש"א פ"ר עקב אות טו), שבעירו בגדאד לא נהגו לברך ברכה זו אפילו בלי שם ומלכות, הואיל ולא שגורה בפומייהו ולכך אין מברכים אותה. ע"ש. ולכאורה מדוע לא ברכו ברכת 'מחיה המתים' כדברי הרב מקור חיים, והרי ברכה זו בודאי היתה שגורה בפי המון העם. וי"ל].

פרק ב' - ניחוס אבליים

א. מצוה לנחם אבליים (1) ולעודדם, (2) ואפילו אדם גדול ילך לנחם אדם קטן ממנו, וכן מצינו בתורה, שהקדוש ברוך הוא נחם את יצחק לאחר פטירת אברהם אביו. (3)

(1). כתבו תלמידי רבינו יונה במסכת ברכות (דף יא מדפי הרי"ף), דתנחומי אבליים מדאורייתא, דבכלל גמילות חסד הוי, וגמילות חסד מן התורה, כדאמרינן "והודעת להם את הדרך", זו גמילות חסדים. אולם הרמב"ם (פי"ד מה' אבלות ה"א) כתב, שהיא מצות עשה של דבריהם.

וכתב בספר ראשית חכמה (פרק גידול בניים), כי ההולך לגמול חסדים, כגון ניחום אבליים והלוית המת וכדומה, **יוליך בניו עמו, כי מחנכם לגמול חסד.**

(2). כתב בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן כ) שהמצוה לנחם אבליים, אינו רק כשמברכים אותם "שהמקום ינחם אתכם" [או "תנוחמו מן השמים"], מפני שבזה לבד אין האדם מתנחם, אלא צריך להרבות בדברים המעודדים ומנחמים, עד שתשקוט רוחו עליו. ע"ש.

ועל כל פנים, בספר אהבת חסד (חלק ג פ"ה) מבואר, שבדיעבד יוצאים ידי חובת ניחום אבליים באמירת "המקום ינחם אתכם". וכתוב בספר תולדות יעקב (עמוד של) שהחזון איש והסטייפלר זצ"ל, היו נוהגים לנחם אבליים למחרת ההלויה, כדי להקל מהצער של האבליים.

וכתב בספר נטעי גבריאל (אבלות עמוד שסו), שבכלל ניחום אבליים - שהאבליים ינחמו זה את זה בדברי עידוד ונחמה, ולא רק שאחרים ינחמו אותם. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יז סימן ז) שביאר מדוע אומרים "המקום ינחם אתכם".

(3). כדאיתא במסכת סוטה (ד): לך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא, הקדוש ברוך הוא מנחם אבליים דכתיב: "ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו", אף אתה נחם אבליים.

וצריך להבין מניין למדו רבותינו ז"ל שהקדוש ברוך הוא נחם תנחומי אבליים את יצחק, והרי כתוב שברכו, ולא שניחמו.

אולם הדברים יובנו על פי מה שכתב הרב דסלר בספרו מכתב מאליהו (חלק ד עמוד 342), שהנחמה שמנחמים את האבליים, אינה יכולה להועיל להם על פי הטבע, מפני שקשה לאבל לשכוח את קרובו, ואפילו אם יסבירו לו על פי השכל שאין לו להיות עצוב על קרובו, עדיין אין הרגש מקבל תנחומים. ומה שבכל זאת בני אדם מתנחמים, הוא רק מפני מתנה מיוחדת מהקדוש ברוך הוא שהולך בעצמו ומנחם את האבליים. והניחום אבליים שאנו עושים, הם תרופה שעל ידה מברך הקדוש ברוך הוא את האבל שישכח את מתו, ולכן אומרים לאבליים "המקום ינחם אתכם", לרמוז שכל הנחמה היא מתנת שמים. ובזה מובן שהקדוש ברוך הוא

בירך את יצחק שישכח את צערו על אביו, שזה בעצם המתרה של ניחום אבלים. ע"כ. והו"ד בדברי סופרים (עמוד שיב).

וכתב בספר אהבת חסד (חלק ג פרק ה), שבעוונות הרבים הרבה מקילין במצוה זו, ובפרט אצל עניים, מצוי הוא שאין איש פותח דלתו לנחמו. ובאמת נהפוך הוא, שאבלותו וצערו של העני, יותר מהעשיר, ואין לו רעים ואוהבים בעולם הזה, אבל ה' יתברך קרוב אליו יותר מאחרים, ועל כן גדול שכרו של המנחם אותם ומדבר על לבם.

מקום ישיבת המנחמים

ב. מעיקר הדין גם המנחמים היו צריכים לשבת על הרצפה ביחד עם האבל, אבל כיום נהגו המנחמים לשבת על כיסאות, מפני שהאבלים מוחלים להם על כך. (4)

ומכל מקום אם רוצים המנחמים לשבת ליד האבלים על הקרקע, ולעודדם ולדבר על ליבם, רשאים לעשות כן, ואף רשאים לאכול ולשתות על הרצפה, ביחד עם האבלים, ואין בכך שום חשש איסור. (5)

(4). שפתי כהן (יורה דעה סימן שפז ס"ק א), וכן כתב הטורי זהב (שם).

(5). יקרא דחיי (עמוד 187), ואותם בעלי אמונות טפלות שנמנעים מכך, אמונותיהם מהבל ימעטו.

ניחום אבלים בשבת

ג. ישנם אנשים שבמשך כל ימות השבוע, אינם הולכים לנחם אבלים, ורק ביום שבת הולכים לנחמם, ואין ראוי לעשות כן, אלא צריכים למצוא זמן לנחם באמצע השבוע. (6)

ומכל מקום, אם לא היתה לו אפשרות לנחם באמצע השבוע, רשאי לנחם ביום שבת. וכן אם הלך כבר לנחמו ביום חול, רשאי אף לכתחילה לנחמו בשבת. (7)

(6). אמרו רבותינו במסכת שבת (יב:). בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת. ופירש רש"י; שחששו שמא יבוא להצטער עימהם. והמגן אברהם (אורח חיים סימן רפז) כתב, שהטעם לכך, מפני שחששו שיבוא לזעוק. ואף שנפסק בשלחן ערוך (אורח חיים סימן רפז ס"א) שמותר לנחם אבלים

בשבת, כתב כף החיים (אות א) שלא יפה עושים אותם שכל השבוע לא באים, ובשבת באים.

(7). ראה בביאור הלכה (שם), שכל מה שאמרו לא ללכת בשבת, היינו למי שאינו הולך בחול ומתכוון ללכת בשבת, אבל אם אין לו אפשרות לנחם בימות החול, רשאי אף לכתחילה לנחם בשבת. וכתב בשו"ת בצל החכמה (חלק ב סימן מד), שאסור למנחמים בשבת להצטער, ולכן יתאמצו המנחמים שלא להצטער, ומי שהוא רך הלבב ואי אפשר לו להימנע מכך, לא ילך לנחם אבלים בשבת.

ועיין בשו"ת אגרות משה חלק ה (אורח חיים סימן כ) שאין לנחם אבלים בטי' באב עד חצות, כיון שאין לדבר אז דברי תנחומין, ורק אם לא יתאפשר לו לנחם לאחר מכן, רשאי לנחם אף קודם חצות. ע"ש.

לחיצת יד

ד. אסור למנחמים לשאול בשלומו של האבל, אולם מותר ללחוץ יד לאבלים ולומר להם "תנוחמו מן השמים", ואין בזה איסור שאילת שלום, אלא רק עידוד ונחמה. (8) וכמו כן, מותר לעשות לאבלים ברכת "מי שבירך", ולאחל להם חיים טובים וארוכים. (9)

(8). בשלחן ערוך (יו"ד סימן שפה) נפסק שהאבל אסור בשאלת שלום. ושו"ת יביע אומר (חלק ד יו"ד סימן לה) כתב, שנהגו במצרים שהמנחמים מושיטים יד לאבל, ובלחיצת ידים אומרים לו: תנוחם מן השמים, ונראה שאין בזה משום שאלת שלום לאבל, רק עידוד ונחמה. ע"כ.

וראיתי מעשה רב אצל מרן הגאון רבינו עובדיה יוסף שליט"א, שכאשר ישב שבעה על אחיו ז"ל, באו אנשים רבים לנחמו ונשקו לו את ידו, ולא מיחה בהם, ואף אמר לבנו [שישב לצידו] שמותר לעשות כן. וראה בהערה הבאה.

(9). הגאון רבי צבי פסח פרנק בשו"ת הר צבי (יורה דעה סימן רצ) כתב, שיש מנחמים שנוהגים להושיט יד לאבל ולאחל לו חיים ארוכים, ואין בזה חשש איסור, כיון שאין זה נכלל באיסור 'שאילת שלום', אלא רק ברכה מהמנחם לאבל. ע"כ.

וכן כתב בשו"ת יביע אומר (שם), שכל מידי דברכה שרי לברך לאבל, דשלום לחוד וברכה לחוד. ולכן מה שאומרים היום בברכה "כל טוב", נראה דשפיר דמי. וכן נוהגים הספדנים שבסוף דבריהם, מתפללים בעד השארית הנמצאה, ומעתיירים בעדם בדברי ברכה ונחמה, ואין פוצה פה ומצפצף.

וגם הלום ראיתי לגאון רבי יחיאל יעקב וינברג זצ"ל בשו"ת שרידי אש (חלק ב עמוד תרצז), שנשאל אודות מה שנוהגים באיזה עיר לתת יד לאבלים ולברכם בחיים ארוכים, והרב השואל תמה על מנהג זה, ורצה לאוסרו, משום שזהו בכלל שאילת שלום, שאסור באבל. ותמה כיצד מנהג זה נתפשט באשכנז אף בין היראים, ולא ראינו מי שמיחה נגד מנהג זה.

והשיב הרב המחבר, שהרבנים החרדים לא נהגו כן, וגם הוא לא נהג כן בבואו לנחם אבלים. ואף שבספר כל בו על הלכות אבלות, הביא בשם ספרי האחרונים, שמותר לברך ברכת 'מי שברך' לאבלים בשעת קריאת התורה, ואין זה בגדר שאילת שלום. אולי יש לחלק בין המברכים ברכת מי שברך, שאין פונים לאבל עצמו, אלא החזן עושה מי שברך לכולם בכלליות, לבין אם נותנים לו יד ומברכים אותו בפניו.

אולם ראיתי בספר עזר מקודש להגאון הצדיק מבוטשאש (אבה"ע סימן כא) שכתב, שאף על פי שאסור לשאול בשלום אשה, אבל לברכה וכן להתפלל עבורה מותר אפילו בפניה. ויסודו, שאין זה שאילת שלום אלא תפילה וברכה בעלמא, שרק שאילת שלום אסרו, משום שעל ידי כך מראה חיבה לאשה, מה שאין כן בברכה ובתפילה. והביא ראיה מאליהו הנביא ומאלישע הנביא, שהתפללו עבור הצרפית והשונמית. וכן נהגו לברך ברכת מזל טוב ליולדת, וכן לאשה בשעת נשואיה. ע"כ.

ומכאן תשובה מוצאת למה שכתב בשו"ת באר משה חלק ד (סימן קז) שאותם שמושיטים יד לאבל, זה מעשה בורות וחלילה לעשות כמותם, ושומר נפשו ירחק מזה ומהמונם, ואם בידו למחות ואינו מוחה נתפס בעוונם, ואם מוחה, שכרו אתו ופעולתו לפניו ושכרו הרבה מאלקי מעונה. ע"ש. ואחר המחילה הרבה מכת"ר הפריז יתר על המידה, ולא זכר שר מכל האמור לעיל, והנח להם לישראל במנהגם.

להתפלל בבית האבל

ה. מצוה להתפלל בבית האבל, וכל המתפלל שם, מקיים מצות ניחום אבלים. (10) וגם עושה בכך נחת רוח לנפטר. (11)

ואם אין לאבל מנין בביתו, ובבית הכנסת יש מנין מצומצם, ואם יתפללו בבית האבל תתבטל התפילה בבית הכנסת, אף על פי כן מצוה ללכת להתפלל בבית האבל. (11*)

(10). כתב הרמב"ן, שעיקר הניחום למת הוא שיתפללו בבית האבל, אך גם הניחום שמנחמים את האבל מועיל למת. והובאו דבריו בשלטי גיבורים (מו"ק דף יח מדפי הרי"ף). וכן כתב הפתחי תשובה יורה דעה סימן שצג (ס"ק ב), שמצוה להתפלל בבית האבל.

ובספר אורחות חיים (ה' אבל אות יא) כתב, שהמנהג ברוב המקומות להתפלל בכל יום בבית האבל. וכן כתב האבודרהם (ברכת המזון לאבל), שנוהגים להתפלל בבית האבל מפני שאינו יוצא מפתח ביתו כל שבעה.

(11). כתב הרמ"א בהגה (סימן שפד סעיף ג), שמצוה להתפלל בבוקר ובערב במקום שמת שם אפילו אין שם אבל, כי יש בזה נחת רוח לנשמה.

(11*). בשו"ת מכתם לדוד פרדו (או"ח סימן יד), נשאל אודות כפר קטן שהיו בו אחד עשר ישראלים, ואתרע מילתא כי מת אביו של אחד מהם, ומעתה לא נשאר שם אלא מנין מצומצם, מה עדיף יותר שיתפללו בבית האבל כמנהג בתפוצות ישראל, ועוד על כי האבל שבוע ראשון אינו יוצא מפתח ביתו. או עדיף טפי שלא לבטל אמירת התפילה בבית הכנסת, ויבא גם האבל להשלים מנין עמהם בבית הכנסת.

והביא דברי תלמידו החכם השלם כמה"ר שבתאי וינטורה שפסק, שמכיון שלהתפלל בבית האבל אינו אלא מנהג למצוה בעלמא לעשות נחת רוח למת, אין לבטל התפילה בבית הכנסת, כדי להתפלל בבית האבל, שהרי יש בזה משום זילותא דבי כנישתא, ולכן ילך האבל לבית הכנסת, ואין בזה חשש איסור. ולית דין צריך בשש. עכ"ד.

אולם הגאון רבי דוד פרדו (שם סימן טו) לא הסכים בזה עם תלמידו הנ"ל, שהרי במועד קטן (כ"ב) אמרו: נשיא שמת כל בתי מדרשות בטלים, ופירש הרא"ש, שכל בני העיר מתפללים בבית אבליים בין בחול בין בשבת ואין מתפללים כלל בבית הכנסת, חוץ מקריאת התורה בשני וחמישי ובשבת. ע"ש. הרי לפניך דלא שייך בזה זילותא דבי כנישתא, הואיל ואינו אלא לפי שעה באקראי, ולכן גם בנידוננו אין שום נדנוד איסור להתפלל בבית האבל, ואדרבא יש בזה גמילות חסד עם החיים ועם המתים, וחסד שעושים עם המתים זהו חסד של אמת ובעל הגמול ישלם להם גמול הטוב. ומכל מקום, בודאי שאין האבל יכול להכריחם להתפלל אצלו, אלא אדרבא הם יכולים להכריח את האבל היחיד לצאת לבית הכנסת, שהרבים כופים את היחיד ולא היחיד את הרבים. ע"ש.

וכן פסק בספר חיים וחסד (עמוד קמ), וכן כתב בשו"ת דודאי השדה (סימן מז), שמותר לבטל תפילה בבית הכנסת, כדי להתפלל בבית האבל. והובאו דבריו בשלחן ערוך המקוצר (חלק ה עמוד תלד), וכתב שעל כל פנים אם יש בבית הכנסת כמה מניינים, ישתדלו שלא לבטל התפילה בבית הכנסת, אלא מקצת אנשים ילכו להתפלל בבית האבל, ומקצתם ישארו בבית הכנסת. ע"כ. ועיין בשו"ת שער שמעון אחד חלק ד (יו"ד סימן לה).

כיצד באים לנחם

ו. כאשר באים לנחם את האבל, עדיף לבוא קבוצה אחת גדולה ביחד, מאשר לבוא כל אחד לבד, מפני שהאבל מתכבד יותר כאשר באים אליו הרבה אנשים בבת אחת, ועל ידי זה מתנחם יותר. (12)

(12). בגמרא מועד קטן (כא:): מסופר על רבי עקיבא שמתו בניו, ונכנסו כל ישראל לנחמו. בשעת פטירתו, עמד רבי עקיבא על ספסל גדול ואמר: "אחינו בית ישראל, אפילו שני בניו חתנים, מנוחם הוא (ר' עקיבא) בשביל כבוד שעשיתם. ופירש רש"י; אפילו שני בניו חתנים קברתי, מנוחם אני מרוב כבוד שעשיתם לי.

נמצאנו למדים, שהכבוד שעושים לאבלים, גורם להם נחמה, ולכן יש למצוא את הדרכים שיגרמו לאבלים ליותר כבוד. וכאשר באים כמות גדולה של אנשים ביחד, זה משאיר יותר רושם בלבו של האבל, ועל ידי זה מתנחם יותר.

מתי מנחמים

ז. ישנם שחושבים שעדיף לבוא לבית האבלים על מנת להתפלל שם מנחה וערבית, ולאחר מכן עוברים דרך האבלים ואומרים להם "תנוחמו מן השמים" והולכים לדרכם.

וכן ישנם כאלה שדוחים את ניחום האבלים ליום האחרון של השבעה, ואינם באים לנחם את האבלים, בימים הראשונים של האבל.

ויש ללמד, שעיקר מצות ניחום אבלים היא - לדבר עם האבלים ולעודד את רוחם. ולכן עדיף לבוא לנחמם בשעות היום כשאינן שם אנשים, שאז אפשר לשוחח עימם דברי אמונה וחיזוק, ולעודד את רוחם ואת נפשם. (13).

(13). כתב בשו"ת אגרות משה (אורח חיים ח"ה סימן כ), דפשוט שהמצווה לנחם אבלים, אינו רק זה שמברכים אותו "שהמקום ינחם אותו" דהיינו שיתן לו חיזוק להתנחם, דבזה לבד אין האדם מתנחם ונעשה שקט ברוחו, אלא צריך לנחמו כפי שמצינו בחבריו של איוב שבאו אליו לנחמו, והרבו לדבר אליו, וכן עשה הקדוש ברוך הוא בעצמו, עד שנשקט רוחו עליו. ע"ש.

עין רואה, שעיקר הניחום נעשה על ידי שמרבה לדבר ולעודד את רוחם של האבלים. אבל כשבאים לתפילה ולאחר מכן אומרים "תנוחמו מן השמים" והולכים לדרכם, אף שיצאו ידי חובת ניחום אבלים, מכל מקום עיקר המצוה חסרה להם. וכן העיר לנכון בספר יקרא דחיי (עמוד 123). ע"ש.

לנחם דרך טלפון

ח. המטלפן לאבל ומנחמו דרך הטלפון, אינו מקיים מצות ניחום אבלים בשלמותה, מפני שלא עשה שום דבר לכבוד הנפטר. ומכל מקום, אם אין לו אפשרות ללכת לבית האבל, ינחם אתו דרך הטלפון או דרך מכתב, ובנוסף לכך יקרא איזו משנה לעילוי נשמת הנפטר, ויצא בזה ידי חובתו. (14)

(14). כתב הרמב"ם (הלכות אבל פרק יד' ה"ז): יראה לי שנחמת אבלים קודם לביקור חולים, שביקור חולים הוא גמילות חסד עם החיים, וניחום אבלים גמילות חסד עם החיים ועם המתים. ע"כ.

למדנו מדברות קודשו, שיש שתי מצוות בניחום אבלים. א). לעשות חסד עסהחיים - לדבר על לבם של האבלים ולנחמם ולעודד את רוחם. ב). עשיית חסד עם המתים - שמתפללים בביתם וגורמים לנפטר נחת רוח. לפיכך כשמנחם דרך טלפון, אינו מקיים מצות ניחום אבלים בשלמותה, מכיון שבדיבור בטלפון, אינו גומל חסד עם המת, אלא רק עם החי.

וכן תחזה בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ד סימן מ) שכתב, שאם אפשר לו לילך לבית האבלים שהוא קיום מצוה שלמה, לא שייך שיפטר בניחום דרך הטלפון. אך אם אי אפשר לו לילך לנחם, כגון מחמת חולי או שהוא טרוד בטירדא דמצוה, יש עליו חיוב לקיים מה שאפשר לו, וינחם דרך הטלפון, ולא יאמר שמאחר ואינו יכול לילך לבית האבלים, אין עליו שום חיוב כלל.

וכן ראתה עיני בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ב סימן תקפז) שכתב, שניחום אבלים במכתב מועיל רק לנחם את האבלים, אבל את החלק השני שהוא תיקון למת, אינו מקיים במכתב. ועל כן, כאשר אינו יכול לבוא לנחם בעצמו, לפחות ישלח מכתב כדי לנחם האבלים, אבל כשיכול לבוא, יש בזה מצוה מן המובחר יותר, מפני שמכבד בכך גם את הנפטר, וגם האבלים מתכבדים ומתנחמים בזה יותר. ע"כ.

וגם בשו"ת שערי יושר להרה"ג רבי אשר חנניא נר"ו (חלק ג סימן כג) כתב, דאף שהמנחם באמצעות טלפון יש לו מצוה, מכל מקום חסר לו במצות ניחום אבלים. ע"ש. וכן העלה גיסי הרב חנן אפללו נר"ו בשו"ת אשר חנן (חלק א סימן עז), והוסיף שיקרא לעילוי נשמת הנפטר איזו משנה, ובזה יעשה חסד גם עם הנפטר. ע"ש. וכן כתב בספר עלינו לשבח (חלק ה עמוד תרצב), דאף שאפשר לנחם אבלים דרך טלפון, עדיף יותר להתאמץ ולנחם אבלים בביתם.

ובספר דרך שיחה להגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א (עמוד קכה) כתב, שהנשמה נמצאת בבית האבלים וגם היא מתנחמת כשבאים לנחם את

האבל, אבל היא לא שומעת טלפון! ועיין עוד בשו"ת מנחת יצחק (חלק ב סימן פד), ובשו"ת וישב יוסף (סימן מג).

ואף שמרן הראש"ל שליט"א כתב בשו"ת יביע אומר חלק י (יורה דעה סימן מח) שיוצאים ידי חובת ניחום אבלים דרך הטלפון. וכן מוכח ממה שכתב בשו"ת יחווה דעת (חלק ג סימן פד). ע"ש. וכן כתב בשו"ת דברי בניהו (חלק ז סימן כט). כיעו"ש. צריך לומר דמיירי דווקא כשאין לו אפשרות ללכת לנחם בעצמו, אבל מודים דרבנן שעיקר המצוה היא ללכת לבית אבלים.

ועתה ראיתי בספר ילקוט יוסף (הנד"מ ה' אבלות עמוד תלד), שסיפר על מרן שליט"א, שכאשר הגיע לנחם את הגאון הרב אלישיב על פטירת רעייתו, באותה שעה הגיע שיחת טלפון מהרב וואזנר, ושאל את הרב אלישיב אם יוצאים ידי חובת ניחום אבלים דרך טלפון, והרב אלישיב ביקש לשמוע חוות דעתו של מרן שליט"א. והשיב לו, שזה תלוי אם ניחום אבלים הוא משום כבוד החיים או משום כבוד המתים, שאם זה כבוד החיים, מועיל לנחם בטלפון, כיון שהחיים מתכבדים בכך. אבל אם הניחום הוא כבוד המתים, הרי אינו מכבדו כשאינו בא לביתו להתפלל וכדומה. ומאחר שנפסק ברמב"ם שהניחום הוא כבוד המתים, לכן אין לנחם לכתחילה דרך טלפון, ורק כשאין לו ברירה אחרת רשאי להקל בזה, כדי לקיים חלק מהמצוה.

להתכוון לפני הניחום

ט. אדם שהולך לנחם אבלים, צריך לסדר ולהכין את עצמו כיצד לדבר, ומה לדבר כדי לנחם את האבלים. (15) ולפעמים קורה שאדם לא מכין את עצמו כראוי, ובמקום לנחם, גורם לאבלים יותר צער. (16)

(15). כתב בזוהר הקדוש (פי קרח חלק ג דף קעו): מי שנכנס לנחם אבלים, צריך לסדר לעצמו דברים בתחילה, כדי שיאמר לאבל דברים שיקבל אותם, ויקבל על עצמו את הדין, ויודה למלך הקדוש על מה שגזר עליו. ע"כ. וכן הביא דבריו בשו"ת שבט הלוי חלק ב (סימן ריג בהערות לסימן שע"ו).

(16). כמו שמסופר באבות דרבי נתן (פרק יד ה"ו), שכשמת בנו של רבן יוחנן, נכנסו תלמידיו לנחמו. קם רבי אליעזר ואמר לרבו: אדם הראשון היה לו בן ומת, וקיבל עליו תנחומין שנאמר: "וידע אדם עוד את אשתו", אף אתה קבל תנחומין. אמר לו רבן יוחנן: לא די לי שאני מצטער בעצמי, אלא שהזכרת לי צערו של אדם הראשון.

נכנס רבי יהושע ואמר: איוב היו לו בנים ובנות ומתו כולם ביום אחד וקיבל תנחומין, שנאמר: "ה' נתן ה' לקח יהי שם ה' מבורך". אמר לו: לא די לי שאני מצטער בעצמי, אלא שהזכרת לי צערו של איוב.

עד שנכנס רבי אלעזר בן עזריה ואמר : אמשול לך משל למה הדבר דומה, לאדם שהפקיד אצלו המלך פיקדון, בכל יום ויום היה בוכה ואומר : אוי לי, אימתי אצא מן הפיקדון הזה בשלום. אף אתה רבי, היה לך בן ונפטר מן העולם בלא חטא, ויש לך לקבל עליו תנחומים בגלל שהחזרת פיקדונך שלם. אמר לו רבי יוחנן : בני, נחמתני כדרך שבני אדם מנחמים.

האבל מדבר תחילה

י. אותם אנשים שבאים לנחם את האבלים, אינם רשאים לפתוח בדיבור עם האבל, אלא ימתינו שהאבל ידבר תחילה, (17) או שהאבל יתאנה מצער, ורק לאחר מכן ינחמוהו. (18)

וראוי שהאבל יפתח ויאמר : "ברוך דיין האמת", ואז יכולים המנחמים לדבר עמו ולנחמו. (19)

(17). שלחן ערוך (סימן שעו סעיף א), ומקורו טהור מדברי הגמרא במועד קטן (כח:), שלמדו דין זה מהפסוקים שנאמרו באיוב, שכאשר באו חבריו לנחמו, לא דברו עמו מאומה, ורק לאחר שפתח איוב את פיו נאמר : "ויען אליפז התימני". ע"ש.

וכתב הלבוש (שס) שטעם הדבר שאין למנחמים לדבר תחילה, מפני שצריך האבל להתחיל להראות צערו שמצטער מאוד על מתו, ורק אחר כך מתחילים לנחמו. אבל מקודם שהראה צערו, אין שייך לנחמו, דשמה אינו מצטער על מתו, ועל מה ינחמוהו.

(18). בשו"ת יחל ישראל (סימן פו) כתב בשם רבינו שלמה בן היתום למסכת מועד קטן, שאסור לומר דבר עד שיאמר האבל שום צער, או שיצדיק עליו את הדין. עכ"ל. ולמד מזה, שמספיק שהאבל יראה צער על מתו. ע"ש. וכן הורא הגאון רבי שמואל סלאנט בספר שי לתורה (חלק א דף רנו), שאנחה נחשבת לפתיחת האבל, משום שאין לך אמירה גדולה מזו. והו"ד בשלחן ערוך המקוצר (חלק ה עמוד תלג).

(19). כתב הבית יוסף (יורה דעה סימן שעו) : ונראה שמה שכתב הרמב"ן בתורת האדם בשם רבינו האי, שהאבלים מתחילים ואומרים "ברוך דיין האמת", הוא מטעם שאסור למנחמים לפתוח בדיבור עד שיפתח האבל. ע"כ. ומוכח שבאמירת ברוך דיין האמת, נחשב לפתיחת האבל, ומכאן ואילך מותר למנחמים לנחמו.

ועל כל פנים, כתב בשו"ת אגרות משה חלק ה (אורח חיים סימן כ) שמותר לומר לאבלים "תנוחמו מן השמים", לפני שהאבלים פתחו בדיבור, מפני שאין זה תנחומי אבלים ממש. ורק לומר דברים שמשיבים את רוחו של

האבל, נחשב לעיקר מצות ניחום אבלים, ואין לאומרם עד שיפתח האבל בדיבור.

וכן כתב בספר נחמו עמי (פרק כא סעיף ב) בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל, שמסתבר לומר שרק לפתוח בדברי תנחומים וכדומה הוא דאסור לפני שיפתח האבל בדיבור, אבל אם המנחם רואה שאין האבל פותח, יכול להיפרד מהאבל באמירת "המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים".

יא. אותם המקלים לפתוח בדיבור לפני שהאבל דיבר איזה דבר, יש להם על מה שיסמכו, (20) ובפרט אדם גדול שבא לנחם, ויודע שהאבלים יתביישו לדבר בפניו, רשאי לפתוח בדיבור, ולנחם את האבלים. (21)

(20). בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יז סימן מה), כתב ללמד זכות על המקילים בדין זה, על פי מה שכתב הלבוש [הנזכר לעיל], שצריך האבל להתחיל להראות שמצטער מאוד על מתו. ואם כן, כל היכא שיודעים שהוא מצטער, ומרוב צער ויגון אין באפשרותו לפתוח תחילה בדברים, אזי רשאים המנחמים לפתוח בדיבור תחילה. ועוד יש לומר שכל הקפידא היא - שלא ידבר עם האבל מיד לאחר שהתחיל לשבת שבעה, אבל לאחר שכבר ישב והתחיל לדבר פעם אחת, אין יותר חשש לדבר איתו. ע"ש.

(21). כתב בספר פאר הדור (חלק ד הערה 108), שרבינו החזון איש, היה הולך לנחם אבלים, והיה מבחין שקשה לאבלים לדבר משום יראת כבוד, היה פותח הוא בדיבור.

וכן כתוב בספר תולדות יעקב (עמוד שלא), שמרן הסטיפלר, לא המתין עד שהאבל יפתח בשיחה, אלא היה פותח הוא. [וכתב שם נכדו (המחבר), שמן הסתם הסיבה לכך משום ששמיעתו היתה כבדה, וחשב שמא האבל פתח כבר בדברים. ע"כ. ולעני"ד לא היה צריך לתלות זאת בגלל כובד השמיעה של הרב, אלא יש לומר שנהג כן על פי הנהגתו של החזון איש הנזכרת, שאדם גדול שאני].

חתן וכלה לנחם

יב. מותר לחתן ולכלה שנמצאים בתוך שבעת ימי המשתה, להיכנס לבית אבלים ולנחמם, ואין בזה שום חשש. וכן הדין גם לגבי אשה מעוברת או מניקה. (22)

(22). כן כתב בשו"ת בצל החכמה (חלק ב סימן מד), ולמד כן מקל וחומר, שאם ביום טוב התירו לנחם אבלים [אף על פי שיש מצוה מדאורייתא לשמוח בחג], שמחת חתן וכלה שאינה דאורייתא, לא כל שכן שידחה כדי לנחם

אבלים. ע"ש. וכן כתב ספר יקרא דחיי (עמוד 57).

גבר לנחם אשה

יג. מותר לגבר לנחם אשה אבלה, כשאין חשש יחוד. וכיום נוהגים להתפלל בבית האשה האבלה, ולאחר התפילה ניגשים לאשה ומנחמים אותה ויוצאים. (23)

(23). שו"ת חלקת יעקב (יו"ד סימן רכג), והביא שם ראיה לכך מהשלטי גיבורים מועד קטן (דף יח מדפי הרי"ף). ע"ש. ועיין עוד בשו"ת באר משה (חלק ב סימן קז). קז.

לנחם גוי

יד. אדם שיש לו חבר גוי שמתאבל על אחד מקרובי משפחתו, מותר לו ללכת לנחמו, כשעושה כן משום דרכי שלום. (24)

(24). כן כתב בחידושי הרשב"א לגיטין (דף סא.) בשם הירושלמי. וראה בשו"ת משיב כהלכה (יו"ד סימן ט).

לנחם אבל רשע

בשו"ת שיח יצחק (וויס סימן תעב) חקר חקירה, האם יש לילך לנחם אבל שהוא אדם רשע או לא. והביא דברי הגמרא (סנהדרין קיג.) שאחאב שושביניה דחיל בית האלי הוה, ובא הוא ואליהו לשאול בשלומו של חיאל ולנחמו בזמן אבלותו. ומשמע מזה שמותר לילך לנחם אבל רשע.

אמנם אפשר שאין ראיה מזה, כי יש לומר שאחאב ציוה לאליהו זכור לטוב שילך עמו, ולא היה יכול להימנע מכך, כי צריכים לחלוק כבוד למלכות [וכמו שמצינו שאליהו שינס מותניו ורץ לפני אחאב], אבל בלאו הכי, אין לנחם אבל רשע. ואף שבירושלמי (גיטין פ"ה ה"ט) נאמר, מנחמין אבלי עכו"ם, אפשר דפושעי ישראל גרע טפי מעכו"ם.

שוב ראיתי בירושלמי סנהדרין פרק כל ישראל (הלכה ב) ענין זה בלשון אחר, וכך כתוב שם: "ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב, חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו, אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי", וכי מה ענין זה אצל זה? אלא אמר הקדוש ברוך הוא

לאלהיו, חיאל הזה, גברא רבה הוא, לך ותראה לו פניך. אמר ליה: איני הולך, משום שאני חושש שיאמרו שם דברים שיכעיסו אותך, ואיני יכול לסבול זאת. אמר לו: אם יאמרו דברים שיכעיסו אותי, כל מה שאתה גוזר, אני מקיים ע"כ.

הרי לפנינו, שאלהיו לא רצה לילך לנחם את חיאל שהיה איש שעבר על שבועות יהושע בבנין יריחו, איש אשר מינות נזרקה בו. וביפה מראה (שם אות יב) כתב: חיאל זה אדם גדול היה, שהיה שר צבאו של אחאב, לכך הראה לו פנים, ואף על פי שרשע היה, אמר ה' כן לאלהיו, לפי שידע מה שימשך מזה, שיקדש אלהיו שם שמים כשישמע דבריהם כדמפרש ואזיל. עכ"ד. אבל סתם אבל שהוא רשע אין לנחמו. ע"ש.

ועל כל פנים נראה, שתלמיד חכם שניחון בלשון לימודים, ויודע לעות את יעף דבר, והולך על מנת לחזק את האבלים ולנסות לקרבם לצור מחצבתם, אין איסור ללכת לנחמם, שהרי בשעה שיושבים שבעה, קל יותר לדבר על לבם ולעורר את רוחם, ולהחזירם לדרך הישרה, ויש לנצל הזדמנות זאת. וכיוצא בזה כתב בשו"ת באר משה חלק ה (סימן קנא), כיעו"ש. וכל ערום יעשה בדעת.

להיזהר בדיבור

טו. היושבים שבעה והמנחמים, צריכים להשגיח על מה שמוציאים מפיהם, שלא יאמרו דברים שיש בהם חסרון בהשגחת ה', כגון "מה אפשר לעשות", "כל הטובים סובלים", "לא מגיע לו" וכדומה, (25) אלא צריכים לקבל דין שמים באהבה. (26)

(25). ראה בגמרא בבא קמא (דף לח.), וכן פסק הרמ"א ביורה דעה (סימן שעו סעיף ב).

(26). מסופר על הגאון רבי אליהו תאומים (האדר"ת) זצ"ל, שדרך הנהגתו היתה להקפיד מאוד שלא להטריח את הציבור בשום אופן. והנה ביום מן הימים נפטר בנו הצעיר, ושברון לבו היה גדול מאוד. כשהתאספו הקהל הגדול ללוית בנו, עמדו והמתינו לרב, אך הרב היה סגור כל אותו הזמן בחדרו ובושש לבוא. לאחר כשעתיים תמימות יצא ובירך ברכת "דיין האמת", ואז החלה ההלויה. לאחר זמן רב, שאלו התלמידים את רבם, מדוע התעכב זמן כה רב בחדרו, והרי היה בזה טורח ציבור, וכבודו הרי נזהר שלא להטריח את הציבור?

ענה הרב לתלמידיו: הנה נפסק להלכה ש"חייב אדם לברך על הרע כשם שמברך על הטובה", וכשנפטר בני, היה עלי לברך על הרעה בשמחה רבה כמו אותה שמחה עצומה שהיתה לי בזמן שברכתי ברכת 'שהחיינו' בעת

שהכנסתי את בני היקר הזה בבריתו של אברהם אבינו. ולכן באותם שעות הסתגרתי בחדרי, והכנתי את נפשי השבורה להגיע לאותה דרגת שמחה שהיתה לי אז, כדי שאוכל לברך ברכת דיין האמת בשמחה...

ויהי רצון שנזכה לראות בתחיית המתים בקרוב, ויקוים הכתוב [ישעיהו פרק כה]: "בַּלֵּע הַמָּוֹת לְנַצַּח וּמָחָה אֶדְנִי אֱלֹהִים דְּמָעָה מֵעַל כָּל פְּנִים וְחִרְפַת עֵמוּ יָסִיר מֵעַל כָּל הָאָרֶץ כִּי ה' דִּבֶּר".

גמילות חסדים בעינים שונים

א. כל העוסק בגמילות חסדים, זוכה לאריכות ימים, וניצול ממות בקיצור ימים, שנאמר: "רִדְף צְדָקָה וְחֶסֶד, יִמָּצָא חַיִּים צְדָקָה וְכְבוֹד" (משלי פרק כא). (1) וראוי לכל אחד להשתדל לעשות חסד כפי יכולתו ולא יתרשל ממצוה יקרה זו. (2)

לפיכך ראוי ונכון שיהיה לאדם כסף קטן כדי לפרוט למי שנצרך, או כדי לתת פרוטה לעני המזדמן בדרכו. וכן כאשר דופקים בדלת, יש לרוץ ולפתוח למי שדופק כדי שלא יצטרך להמתין זמן רב, ובפרט בימות החורף הקרים. (3)

וכמו כן, כשהטלפון מצלצל וחושבים לענות, יש להזדרז עד כמה שאפשר להרים את השפופרת ולשמוע מי מדבר, ולא לצער אותם זמן רב. וגם ראוי להמנע מלדבר בטלפון דרך 'רמקול', כי זה מכביד על השומע. (4)

(1). אמרו במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה טז): אהוב את גמילות חסדים, כדי שתנצל ממלאך המות. ובמסכת יבמות (קה). דרשו על הפסוק בספר שמואל א': "לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם" אמר רבה: בזבח ובמנחה אינו מתכפר, אבל מתכפר הוא בדברי תורה. אביי אמר: בזבח ובמנחה אינו מתכפר, אבל מתכפר בגמילות חסדים. רבה ואביי מדבית עלי קאתו, רבה דעסק בתורה חי ארבעים שנה, אביי שעסק בתורה ובגמילות חסדים חי ששים שנה.

(2). ומסופר במסכת עבודה זרה (דף יז:): כשנתפסו רבי אלעזר בן פרטא ורבי חנינא בן תרדיון, אמר לו רבי אלעזר בן פרטא לרבי חנינא בן תרדיון: אשריך שנתפסת על דבר אחד, אוי לי שנתפסתי על חמשה דברים. אמר לו רבי חנינא: אשריך שנתפסת על חמשה דברים ואתה

ניצול, אוי לי שנתפסתי על דבר אחד ואיני ניצול, שאתה עסקת בתורה ובגמילות חסדים, ואני לא עסקתי אלא בתורה [בלבד]; וכדבר הונא, דאמר רב הונא: כל העוסק בתורה בלבד - דומה כמי שאין לו אלוה להגן עליו, שנאמר: "וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת", מאי ללא אלהי אמת? שכל העוסק בתורה בלבד - דומה כמי שאין לו אלוה. ואמרו שם, שאפילו אם עשה חסדים אך לא עשה כפי הראוי לו, ענוש יענש.

וכתב על זה רבינו אליעזר פאפו בספרו אורות אליים (עמוד פב): אי לזאת, כל אשר בכוחכם לעשות גמילות חסדים עשו, ולא טוב עשו אותם התלמידי חכמים שחוששים הרבה לביטול בית המדרש, ואינם רוצים לערב עצמם בעשיית גמילות חסדים, על כגון זה אמרו "אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו (ברכות יז).

(3). כן כתב בספר אורות אליים (עמוד פא): והוסיף, שיתן קורטוב של אבקת טבק לכל אדם בלי שאלה, שלפעמים מזדמן אדם שמתאוה לטבק, ולמצוה תחשב לנותן לו. וכל היוצא מידכם לגמול חסד בגופכם ובממונכם אל תתרשלו, כי המעט הוא למצוה רבה תחשב ומצטרף לחשבון גדול, ואין אתה יודע מתן שכרן של מצוות. ויגדל העונש למי שמתרשל מעשות מצוה קלה שהיא קלה לעשותה, ועוברים על "ואהבת לרעך כמוך", ועל מצוה גדולה של גמילות חסדים בשאט נפש, אין זה כי אם רוע לב או מחמת חסרון ידיעה. ה' הטוב יכפר בעד. ע"כ דב"ק.

(4). כן העיר לנכון מהר"ח רבי שליט"א בתחילת ספר ואין למו מכשול חלק ד (עמוד ד).

חסד בבית

ב. ישנם אנשים המרבים לעשות חסדים עם כל העולם, אבל שוכחים לעשות חסד עם בני ביתם. וצריך לדעת שאת החסד הגדול ביותר, ניתן לעשות דווקא בביתו עם אשתו וילדיו, ואם אינו עושה כן, לא יזכירו לו בשמים מאומה מכל החסדים שעשה בחוץ. (5)

(5). כתב הגאון הצדיק הרב שלמה וולבה זצ"ל בחוברת הדרכה לחתנים: אדם העוסק בגמילות חסד עם אנשים - מלוה ונותן, מבקר חולים, ומנחם אבלים, מעודד שבורים ומשמח חתנים, בודאי ישחק ליום אחרון בבוא עת פקודתו, כי זכויותיו רבות הנה. אבל ידע נאמנה, כי בשמים בודקים גם איך התנהג עם אשתו, האם גם עמה גמל חסד, או שהתעלם ממנה ולא נשא בעול עמה. ולא די לו בהזנחת אשתו, אלא שהקפיד והקניט אותה. בעל חסד זה, לא יזכירו לו מאומה מכל חסדיו שפעל גדולות ונצורות עם הבריות!

וראיתי דבר נפלא בספר עולם חסד יבנה (עמוד שיג), דמבואר בגמרא (מגילה כג.) שביום טוב מעלים חמישה עולים לתורה [ולא שבעה כבשבת], כדי שלא יבואו מאוחר מבית הכנסת, כי צריך לטרוח בבוקר להכין סעודת יום טוב.

והקשה הגאון רבי יעקב עמדין; הרי אין זה מלאכת הגברים להכין סעודת החג, כי רק הנשים מבשלות, ואם כן למה צריכים הגברים להזדרז בתפילה כדי להכין את הסעודה? ותירץ; כי בעוד שהנשים עסוקות בצורכי הסעודה, צריכים בעליהן לשמור על הבית והילדים. ועוד, גם בעצם מלאכות המטבח, הבעלים נותנים סיוע לנשים. ודפח"ח.

אמירת שלום

ג. כאשר נפגש אדם עם שכן או ידיד ברחוב או במכולת וכדומה, יקדים לומר לו 'שלום' בסבר פנים יפות, [ולא יסתפק בנענוע הראש]. ואפילו אם אותו אדם שכנגדו הוא איש פשוט ממנו, לא ימנע עצמו מלהקדים לו שלום, וגם זה נכלל בגמילות חסדים. (6)

(6). במסכת כתובות (קיא:) אמר רבי יוחנן: טוב המלבין שינים לחבירו יותר ממשקהו חלב, שנאמר: "וּלְבָן שִׁינִים מְחַלְבִּין", אל תקרי לבן שינים אלא לבון שינים. כלומר, החסד שעושה האדם שמלבין שינים לחבירו, גדול יותר ממי שמשקה אדם צמא, חלב מרווה. וכתב בספר ראשית חכמה (שער הענוה פרק ו), מתנאי הענוה - לקבל את כל אדם בשמחה בסבר פנים יפות, ולהקדים בשלום כל אדם, ואם ידבר עם חבירו לא ידבר בפנים זועפות אלא בפנים שוחקות. ע"ש.

ובגמרא ברכות (יז.) אמרו עליו על רבי יוחנן בן זכאי, שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי בשוק. ודייק מכך בשו"ת שלמת חיים (סימן תתקטז) שאפילו אם יודע שחבירו לא רגיל לומר לו שלום, מכל מקום ממידת חסידות יש להקדים לו, שהרי ר' יוחנן הקדים אפילו לגוי, שמן הסתם לא היה אומר שלום. ועיין בשו"ת ברוך ושמח (עמוד רפו), ובשו"ת בצל החכמה (ח"ה) סימן (מח).

לשמוע את השני

ד. אם חבירך רוצה לומר לך חידוש תורה, ושואל אותך: "האם כבר שמעת את הפירוש על פסוק פלוני", ובאמת כבר שמעת את הפירוש, מותר לך לומר "לא שמעתי", הואיל ויש לחברך הנאה בזה שהוא אומר לך חידוש שעדין לא שמעת, וגמלת חסד עמו כששמעת אותו שנית. (7)

ז). כן הורה הגאון רש"י אויערבך זצוק"ל, והובאו דבריו בספר תתן אמת ליעקב (פרק ו אות עד). וראה בספר חסידים (אות טו), שכאשר שומע אדם שחבירו מדבר, והוא יודע את אותו הדבר, אל יכנס לדברי חבירו.

וכתב רבנו חיים פלאגיי בספרו הכתוב לחיים (דף כג) : אמרו רבותינו ז"ל, אם אדם מטה אוזנו לשמוע תורה מאחרים, גם הוא שיאמר דברי תורה, זוכה שישמעו ממנו. והמסיר אוזנו משמוע תורה מאחרים, כשהו יפתח פיו, אזי אין האחרים שומעים אותו. (והו"ד בספר דרופתקי דאורייתא).

ה. אם חבירך מספר לך "בדיחה", יש להעמיד פנים שוחקות, אפילו שהבדיחה איננה מצחיקה אותך כל כך, ויש בזה גמילות חסד עם החבר. (8)

(8). ואין למו מכשול חלק ג (עמוד נז).

עידוד

ו. אדם שקנה חפץ מסוים, ובא לשאול את חבירו מה דעתו על החפץ ועל המחיר ששילם עבורו, מצוה לעודדו על החפץ שקנה, ולהבליט לו את המעלות שקיימות בו, אף שאין החפץ מוצא חן בעיניו באמת. (9)

ואפילו אם חבירו לא בא לשאול אותו מה דעתו על החפץ שקנה, יש לשבח את החפץ בפניו, כדי לתת לו הרגשה טובה ומשמחת. ומקיים בזה מצות גמילות חסדים. (10)

ומכל מקום אם יודע אותו אדם שרימו את חבירו, ולקחו לו מחיר מופרז, וישנה אפשרות להחזיר את החפץ ולקבל "זיכוי", רשאי לומר לו שאין החפץ שוה את הכסף ששילם, כדי להצילו מהפסד. (11)

(9). כן כתבנו בס"ד בחלק ג (עמוד פז) על פי הגמרא בכתובות (טז : יז), דתנו רבנן : כיצד מרקדין לפני הכלה [מה אומרים בפניה. רש"י], בית הלל אומרים 'כלה נאה וחסודה' [חוט של חסד משוך עליה]. אמרו להן בית שמאי ; הרי שהיתה חירת או סומא אומרים לה כלה נאה וחסודה, והתורה אמרה "מדבר שקר תרחק"? אמרו להן בית הלל : לדבריכם מי שלקח מקח רע מן השוק, ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו - הוי אומר ישבחנו בעיניו.

וכתב התוספות ר"ד (שס), שצריך לומר לחבירו דבר המתקבל, אף על פי שאומר שקר. וכן מבואר בריטב"א (שס), שכל דבר שהוא משום דרכי שלום, אין בו משום מדבר שקר תרחק. ובאורחות חיים לרבינו אשר (אות צא) כתב : אל תגנה מקח חברך, ואל תחליש דעתו, כי זה מנהג לחסרי הדעת.

(10). כן כתב בספר הבית היהודי (חלק 2 עמוד 56) בשם הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל, ויבלח"ט הגרי"ש אלישיב שליט"א. וראה בגמרא תענית (כב.) שהגורם לשמח את חבריו, הרי הוא בן העולם הבא.

(11). כן כתב הרש"ש בחידושיו לכתובות (דף יז.). ע"ש.

ז. שליח ציבור שמתפלל, ומגיע לסיום ברכה, מצוה לענות "ברוך הוא וברוך שמו" ו"אמן" בקול רם, כדי לעודד אותו שלא ירגיש שאף אחד לא שם לב לתפילתו. וכמו כן, לאחר שירד מהתיבה, יאמרו לו "חזק וברך", ויש בזה מצות גמילות חסד. (12)

(12). פשוט. וכמובן שיש להיזהר שלא לומר לחזן שקרא את הזמירות "חזק וברוך", מפני שאסור לדבר בין "ברוך שאמר" ל"ישתבח", ורק לאחר התפילה יאמרו לו זאת.

תזכורת

ח. מצוה להזכיר למתפללים, לכבות את מכשיר הטלפון הסלולארי לפני התפילה, כדי למנוע מהציבור הפרע בשעת התפילה. (13)

(13). פשוט. ועל כל פנים, אם קרה שאחר המתפללים לא כיבה את הפלאפון, ופתאום התחיל הפלאפון לצלצל, אין להסתכל ולחפש מיהו זה ואיזהו שמלאו לבו לעשות כן, מפני שגורמים לו בכך בושה.

ט. מצוה להכריז בראש חודש לפני התפילה, שצריך לומר "יעלה ויבוא", כדי לגמול חסד עם המתפללים שלא ישכחו זאת. ואין ראוי להסתפק בנקישה על התיבה בלבד, מפני שישנם שאינם מבינים רמז זה. (14)

וכמו כן, ישנם שנוהגים שכאשר מגיע החזן או אחד המתפללים, לאמירת "יעלה ויבוא" בתפילת הלחש, מגביה קולו כדי להזכיר לציבור, וראוי לעשות כן. ומכל מקום לאחר שהכריזו על כך פעם אחת, אין ראוי לכל אחד מהקהל שיגביה קולו באמירת "יעלה ויבוא", מפני שגורם בלבול והפרעה למתפללים. (15)

(14). בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן רצג) נשאל: מה שנוהגים בליל ראש חודש, שהשליח ציבור מכריז בין קדיש לתפילת ערבית של ראש חודש - לומר "יעלה ויבוא". הודיענו אם יש בו משום הפסקה וראוי למחות, או לא? תשובה: אין ראוי למחות בזה כיון שהוא מענין התפילה, וכל דבר שצריך לתפילה אין בו משום הפסקה. וכן נוהגים בכל מקום ולא מיחה אדם בדבר. ע"כ. וכן פסק בשלחן ערוך (סימן רלו ס"ב), ובמשנה ברורה (ס"ק ז).

15). כף החיים סימן רלו (אות טוב), ושו"ת באר משה חלק ד (סימן י). ופשוט שדין זה נאמר לא רק בראש חודש, אלא גם בפורים וחנוכה ובתחילת החורף כשצריך להזכיר ברוך עלינו, וכל כיוצא בזה.

מצות פריקה וטעינה

י. מכונית שנתקעה באמצע הדרך, והנהג עומד על אגם הדרך כשהוא אובד עצות, מצוה וחובה להגיש לו עזרה בכל מה שאפשר [כגון להזמין גרר וכיוצא בזה]. ואין הבדל אם אותו נהג שומר תורה ומצוות או לא. (16)

ואם על ידי שיעזור לנהג, יגרם לו הפסד [כגון שממהר לעבודה וכדומה], פטור מלעזור לו. (17) וכן כשעומדת אשה לא צנועה ומבקשת עזרה, פטור מלעזור לה. (18)

16). כתוב שלחן ערוך (חושן משפט סימן ערב סעיף א): הרואה את חברו בדרך ובהמתו רובצת תחת משא כבד, מצוה לפרוק המשא מעליה, שנאמר: "כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שׁוֹנֵאֵךְ רֹבֵץ תַּחַת מִשְׁאוֹ וְחִדַּלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ, עֲזֹב תֵּעָזֵב עִמּוֹ". ולאחר שפירק את המשא, יעזור לו להקים את הבהמה, ולחזור ולהטעין עליה את המשא, שנאמר: "הקם תקים עמו". ואם הניח את חברו ולא פרק ולא טען, ביטל מצות עשה ועבר על מצות לא תעשה.

ובשו"ת יחווה דעת (חלק ה סימן סד) הביא בשם הרמב"ם שטעם מצות פריקה, אינה בגלל צער בעלי חיים [דהיינו שהבהמה מצטערת כשהיא רבוצה והמשא עליה], אלא טעם המצוה כדי שיעזור לחברו היהודי בעת צרתו, ולא יניחנו כשהוא נבהל ואובד עצות וילך לו לדרכו. ולכן אין הבדל בין בהמתו של היהודי לבין מכוניתו שאירע בה תקלה, ומצוה לעזור לנהג ככל שיוכל. עכ"ד. וראה בשו"ת שבט הלוי (חלק ז סימן יא) ובשו"ת אז נדברו (חי"ד סימן נא).

ודרך אגב, כתב החפץ חיים על התורה (פרשת משפטים), שאם לחמור נושא משא, חייבה התורה לעזור, על אחת כמה וכמה מחויבים לעזור לראשי ישיבות וראשי כוללים, להחזיק את הישיבה והכולל שלא יפלו תחת משאם, ומלבד המצוה הגדולה של החזקת התורה, הרי זה מקיים מצות "עזוב תעזוב עמו".

17). שו"ת ויצבור יוסף (בר שלום חלק ב סימן פה) והוסיף, שאפילו אם אינו הפסד ממש אלא מניעת רויח, נמי אינו חייב לעזור, מפני שאבדתו ואבידת חברו - אבידתו קודמת. ע"כ. וכן מוכח בשו"ת אבני ישפה (חלק ב סימן קי ענף א).

18). כן כתב בשו"ת אבני ישפה חלק ב (סימן קי ענף ג), מטעם דהוי בגדר "זקן ואינה לפי כבודו". אמנם צריך לזהר שבאמת אינה לפי כבודו, דאם היה רואה אשה שהוא מכירה היה מוותר על כבודו ועוזר לה, אם כן אף כאן הוא חייב לעזור לה [באופן שלא יבוא להיכשל באיסור]. ע"ש. וכן כתב בשו"ת ויצבור יוסף הנ"ל.

יא. רכב שנתקע, והנהג מבקש מהעוברים ושבים שידחפוהו, כדי שיוכל להתניע את רכבו, חייבים לעזור לו, אף על פי שהנהג יושב באוטו ואינו עוזר להם לדחוף. ורק מי שהוא זקן או תלמיד חכם וכדומה, פטור מלעזור, מכיון שאין זה מכבודו לעשות כן. (19)

19). על פי מה שנתבאר בסעיף הקודם. וכן כתב בספר עלינו לשבח (חלק א עמוד תר). וראה עוד בהלכות השבת אבידה (עמוד) האם רק זקן ותלמיד חכם פטורים כשאין הדבר לפי כבודם, או גם אדם נכבד ועשיר פטור, אף על פי שאינו זקן או תלמיד חכם. ועיין בשו"ת משפטי עוזיאל (כרך ג סימן ח).

וכתוב במדרש תהלים (צט, ג) : אדם היוצא לדרך וראה חמורו של חבירו רובץ תחת משאו, הולך ונותן לו יד ומסייעו לטעון ולפרוק, והן נכנסים לפונדק והוא אומר : פלוני אוהב אותי, ואני הייתי סבור שהוא שונאי. מיד מדברים זה עם זה ונכנס השלום ביניהם, ומי גרם לזה שיעשו שלום ויעשו אוהבים, על ידי ששמר מה שכתוב בתורה, כי תראה חמור שנאך רובץ וכו', הדא הוא דכתיב "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום".

טרמפ

יב. בעל מכונית החפץ לגמול חסד ולהסיע אדם ברכבו, אך חושש שאם אותו אדם ידע שהוא נוסע במיוחד בשבילו, לא ירצה להטריחו, מותר לבעל הרכב לשנות בדיבורו ולומר : "אני נוסע בין כה וכה לפיוון שאתה צריך", ואין בזה איסור שקר. (20)

20). תתן אמת ליעקב (עמוד ס) בשם הגאון רש"י אורבך זצ"ל. וכתב בשו"ת אשר חנן (אפילו חלק א סימן קטז), שאף על פי שיש מצוה לעצור ולקחת טרמפיסטים, מכל מקום, אם הבעל והאשה נוסעים יחד ואינם חפצים לעלות טרמפיסטים מפני שזו השעה הנוחה ביותר לדבר האחד עם השני על ענינים אישיים, ועוד סיבות כאלו והדומים להם, אין חובה לקחת טרמפיסט. ע"ש.

ובספר עלינו לשבח (חלק א עמוד תרה) מסופר על הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל שפעם אחת שכר מונית מיוחדת שתסיע אותו מירושלים לתל אביב, ותנאי התנה עם הנהג, שיאסוף כל טרמפיסט שיזדמן בדרך, ואף שבימים

ההם היו מצויים טירוריסטים לא חשש להם. והיה טוען, שמי ששוכר מונית ואינו אוסף טרמפיסטים, הרי הוא מבזבז את המקומות הפנויים מבלי להנות את הצריכים להם.

וכמו כן, אדם היכול לנסוע בתחבורה ציבורית, והוא בא לבקש משכנו שיסיענו במכוניתו, ויש בזה טירדה לבעל הרכב, מסתבר שבעל הרכב חייב להסיעו כשהוא נוסע לאותו מקום ששכנו צריך להגיע, משום שבעל הרכב בין כך נוסע, ומה איכפת לו אם גם יסיע את שכנו (שם עמוד תקעו).

התחשבות בזולת

יג. קורה לפעמים, שיושבים באוטובוס ונוסעים נסיעה ארוכה, וישנם אנשים אחרים שאין להם מקומות ישיבה ולכן הם עומדים זמן רב, ומן הראוי שאותם שישבו זמן ממושך, יעשו חסד ויפנו את מקומם לאותם אנשים שהתעייפו מהעמידה [בפרט אם הם מבוגרים]. וכן ראוי לנהוג בכנסים ובעצרות וכיוצא בזה. (21)

(21). ספר עולם חסד יבנה (עמוד שכב). וכתב מרן החיד"א בספר נחל קדומים (פרשת קדושים) בשם רבינו אפרים, על הפסוק "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן", כלומר, כשתראה אדם זקן מאוד עומד, והוא מיצר מאד בעמידתו, ואתה יושב, תקום ותושיבהו במקומך. והדרת פני זקן, שאם אינו זקן כל כך, תהדר אותו בדברים, ותאמר לו, אם תרצה לשבת במקומי שב.

יד. הנוסע באוטובוס ציבורי, ורואה אשה בהריון עולה לאוטובוס, ראוי ונכון לגמול עמה חסד, ולתת לה את מקומו כשאין לה מקום אחר לשבת. (22)

(22). כתב בשו"ת יחוה דעת (חלק ג סימן עא), שאם היושב באוטובוס הוא אדם בריא, ראוי ונכון לנהוג לפני משורת הדין, ולקום מפני אשה שהיא בהריון, כשאין לה מקום לשבת באוטובוס, שיש בזה מצות גמילות חסדים, ובפרט אם בן תורה הוא, שראוי לו לקיים דברי חז"ל במסכת יומא (דף פ.ו.) על הפסוק ואהבת את ה' אלהיך, שיהיה שם שמים מתאהב על ידך, שבזמן שאדם קורא ושונה ונוהג כבוד בתלמידי חכמים ומשאו ומתנו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה, אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני זה שלמד תורה ראו מה נאים דרכיו וכמה מתוקנים מעשיו, ועליו נאמר "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר".

טו. היושב בבית הכנסת, ובא מתפלל חדש לשבת לידו, יש לו לקבלו בכבוד ובשמחה, ויראה לו שהוא שמח שהתיישב לידו, ויוכל להביע את שמחתו על ידי שיזוז מעט ויפנה לו מקום מרווח, וגם יתן לו סידור אם

צריך. ויזהר שלא לעשות תנועות שמראות שלא נח לו שהתיישב לידו, כדי שלא לגרום לאותו אדם צער ואי נעימות. (23)

(23). ואין למו מכשול חלק ג (עמוד לב), וכתבנו שם, שאם אחד האורחים ישב לו על מקומו הקבוע בבית הכנסת, לא יתרעם על כך, אלא ישב במקום סמוך וישא ברכה מאת השם.

להציל מנזק

טז. הרואה את חבירו עושה דברים שגורמים לשיכחה, כגון שרגיל לאכול זיתים, (24) או ששותה ואוכל בכלי שבור, (25) או שמניח ספר פתוח ויוצא החוצה, (26) או שמנגב ידיו בבגדיו, (27) או שישן עם נעלים (28) וכדומה, יש להודיעו על כך, ובזה גומל עמו חסד. (29)

(24). מסכת הוריות (יג:), וכתוב שם, שהזית משכח תלמוד של שבעים שנה. וכתב רבינו בחיי (פי' וישלח פרק לד): ידוע שכל האילנות יש להן לב כשתחתוך אותן, אבל אילן זית אין לו לב, ואולי מפני זה טבע הפרי שהוא משכח התלמוד ומטמטם הלב, כמו שהזכירו רבותינו ז"ל בזית. ע"כ.

וכתב הגר"ח קניבסקי בספר הזכרון (אות יא), שדבר ברור הוא, שדווקא ברגיל יש קפידא [כלשון הגמרא "הרגיל בזתים"], מה שאין כן מי שאוכל לפרקים. וכן מצינו בש"ס שכמה חכמים אכלו זתים. ושיעור רגיל, אפשר ללמוד ממה שאמרו בברכות (מ). **הרגיל** בעדשים אחת לשלושים יום וכו', **הרגיל** בחרדל אחת לשלושים יום וכו'. משמע **דאחת ל-30 יום נקרא רגיל**, אבל יותר מ- (30) לא מצינו דמקרי רגיל. ואין הבדל בין זית כבוש לזית חי. ע"ש. ועיין בשו"ת יביע אומר (חלק ב יו"ד סימן ח).

(25). כף החיים אורח חיים סימן ב (סי"ק ג).

(26). שפתי כהן יורה דעה (סימן רעז) בשם חכמי האמת.

(27). משנה ברורה (סימן קנח סי"ק מה) בשם המגן אברהם, ועיין ילקוט יוסף (חלק ג עמוד כו).

(28). שמירת הגוף והנפש סימן קטו (סעיף א) בשם ספר הזכירה.

(29). עיין בספר פתחי תשובה (אורח חיים סימן קנו), וכן כתב בפתיחה לספר משפט אבידה. ובמקום אחר הארכנו בס"ד בפרטי דינים אלו יותר, ועוד חזון למועד.

חסד עם המתים

יז. חסד גדול הוא, לומר קדיש וללמוד משניות לעילוי נשמת אנשים גלמודים, שלא הניחו ילדים שיתפללו וילמדו לעילוי נשמתם, או שילדיהם אינם שומרים תורה ומצוות, ואינם עושים דברים לעילוי נשמתם. (30)

(30). סדרת תיקון המידות (חלק ז עמוד שכ), וכתב, שגדול החסד של אמת שעושה החי עם המתים, יותר מכל חסדים שעושים עם החיים, ומצוה גדולה מאוד לכל אדם, למעט דין מהמתים בעולם הבא.

וכתב בספר קב הישר (פרק ה), שמבואר בדברי תלמידי האר"י ז"ל, שתועלת גדול הוא תפלות צדיקים לנשמות הנדחות, ואין לך גמילות חסד גדול מזה, ואף כי אין אנו מאנשי הצדיקים הקודמים, והלוואי שתועיל תפלתנו לתועלת עצמינו לכפר על חטאתינו ופשעינו שהכעסנו לבורא יתברך, במרד ובמעל, אף על פי כן טוב לזכור בתפלתו לפני יודע מחשבות, גם לנשמות הנדחות, כי רב חסד הוא הבורא יתברך, וזהו יאות לכל בר ישראל להיות זוכה ומזכה לאחרים. ע"כ.

לומר קדיש על אשתו הראשונה לאחר שנשא אשה אחרת

גרסינן במסכת מועד קטן (כא:): המוצא את חבירו אבל כגון שמתה אשתו ונשא אשה אחרת - אינו רשאי ליכנס לביתו לדבר עמו תנחומין. מצאו בשוק - אומר לו [תנחומין] בשפה רפה ובכובד ראש! ופירש רש"י: שאינו רשאי ליכנס לביתו לנחמו, משום חלישת דעת דאשה אחרונה. ע"כ. וכן פסק בשלחן ערוך (סימן שפה סעיף ב).

ומשמע שרבותינו ז"ל חששו לכך שהאשה השניה עלולה להצטער ולהפגע כשמזכירים לבעלה את אשתו הראשונה שמתה, ואם כן, בודאי ובודאי שיגרם לה צער וחלישות דעת, כשתראה שבעלה זוכר מעצמו את אשתו הראשונה, ועושה דברים לעילוי נשמתה. אולם באופן שקורא עליה קדיש שלא בפני אשתו השניה, לכאורה יש להתיר, מפני שאין חשש שאשתו תיפגע, מאחר ואינה יודעת על כך.

ואכן הלום ראיתי בשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן קיג) שנשאל האם מותר לאדם שמתה עליו אשתו ונשא אשה אחרת, להיות נוכח בהעמדת מצבה לאשתו הראשונה ככלות שנה למיתתה ולדרוש דרשת הספד בשבחה. והביא דברי הכלבו להלכות אבילות (עמוד 404) שכתב בשם ספר 'דודאי השדה', שלא לעשות כן, משום שהוא גורם עגמת נפש לאשתו השניה. והגר"מ גינץ הורה, שלא נכון להדליק נר לאשתו הראשונה בפני אשתו

השניה, שלא לצער אותה, אבל להזכירה בהזכרת נשמות מותר, לפי שאין האשה השניה שומעת ואין מקום להקפדה.

יוצא מדבריו, שאם הבעל מעמיד מצבה ודורש בשבח אשתו הראשונה שלא בפני השניה - מותר, שכיון שאיננה שם, אין מקום להקפדה. וכן מוכח מהגמרא במועד קטן (שם) מטה אשתו ונשא אשה אחרת, אינו רשאי ליכנס לביתו לדבר עמו תנחומין. ובכל זאת נאמר שם, שאם מצאו בשוק, אומר לו תנחומין בשפה רפה ובכובד ראש. והטעם הוא, שבשוק הוא שלא בפני אשתו השניה.

וראיתי בספר כלבו (שם), שכותב: ופלא ראיתי בספר "תולדות רבנו הגאון דמונקאטש" שהגאון ז"ל גירש אשתו ראשונה ונשא אחרת, וכן אשתו הראשונה נישאה לאחר, והגאון ז"ל שמר היארציט של אשתו הראשונה בכל הענינים, בהדלקת נרות ולימוד משניות וקרן קיימת על שמה.

ונראה שאין זה פלא על הגאון ז"ל, משום שהאיסור הוא רק לקבל תנחומין על אשתו הראשונה, שהוא סימן לאבילות, וכשהוא מתאבל הוא גורם צער לאשתו השניה, אבל הזכרת נשמות ולימוד משניות, וכן העמדת מצבה ודרשה בשבח המתה, אינו סימן לאבילות, אלא יש בהן משום עשיית זכר לאשתו הראשונה, שהיתה חברתו בחיים משך הרבה שנים, ואין כאן חשש של חלישות דעת של אשתו השניה, דכי עולה על דעתה שהבעל יעקור מלבו את זכרה של אשתו הראשונה לגמרי? והרי בלאו הכי היא יודעת שהיא, אשתו השניה, והבנים מאשתו הראשונה מזכירים לה זאת בכל שעה. וכל אשה נבונה וברת דעת, דעתה נוחה בכך שבעלה יכבד ויזכור את אשת נעוריו. ואדרבא, אם הבעל עוקר מלבו זכרון אשתו הראשונה, היא חושבת אותו לאדם גס ומחוסר רגש אנושי פשוט. ע"כ דברי השרידי אש.

ואחר המחילה הרבה מהד"ג, מה שכתב לחלק בין קבלת תנחומין שאסור, לבין הזכרת נשמות ולימוד משניות וכדומה שמותר, אין דבריו מוכרחים, שהרי אם רבותינו ראו שבקבלת תנחומים יש לאשתו חלישות דעת אף על פי שאין זה בא מצד בעלה אלא מצד אחרים, אם כן בודאי שאם בעלה יעשה מעצמו דברים לזכר אשתו, הרי יגרום לה בודאי לחלישות דעת ועוגמת נפש, שהרי הוכיח לה בפירוש שעדיין דעתו עליה, ומהיכא תיתי להתיר זאת.

ועוד בה, מה שכתב להתיר לומר דברי הספד וכדומה שלא בפני אשתו הראשונה, הנה בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ח סימן לד) הביא סברא זו ושדא בה נרגא, וזה ת"ד: אף על פי שבגמרא אמרו שאם מצאו בשוק אומר לו בשפה רפה ובכובד ראש, ואם כן לכאורה ניתן ללמוד משם דשלא בפניה של האחרונה מותר. אבל זה ליתא, משום דהתם שאני שהוא בשב ולא תעשה ושומע רק מה שאחרים אומרים לו. מה שאין כן היכא שהוא בקום ועשה מצידו, בזה יש לומר דאזי גם שלא בפניה אסור, היות דעושה

על ידי כך מעשה התעוררות לעורר נפשו לזכור את הראשונה, וזה כדי שלא יהא שתי דעות במטה, או מפני שעל ידי זה יבוא להזכיר לשניה אהבת אשתו הראשונה לקנטרה. וכיו"ב כתבו התוס' במועד קטן (כג. ד"ה עד שיעברו), וכן מסביר הגהת מיימונית (ה' שמחות סימן כ), ואם כן יש למונעו מאמירת קדיש על הראשונה גם שלא בפני השניה.

וטעם נוסף שיש לאסור זאת אפילו שלא בפניה, משום שיש לחוש פן יגיע לאזנה ותחלש דעתה, ומכיון שחכמינו קבעו שיש ליזהר מהחלשת דעתה של אשתו השניה, אם כן החובה מצידו להשמר מכל צד שלא להביא לידי כך שאשתו תיפגע, ולכן גם כשעושה דבר לעילוי נשמת אשתו הראשונה בסתר, עלול הדבר להגיע לאשתו ועוף השמים יוליך את הקול, ולכן אין להתיר זאת.

וכן תחזה בספר מנוחת משה (סימן קיד) שכתב לאסור לבעל שנשא שניה להספיד אשתו הראשונה כשהבנים העמידו מצבה לאמם, ואפילו שלא בפניה של השניה, ומטעם כיון דהבעל זכרונה בלבבו ימים רבים, נחלש מזה דעתה של השניה, שתאמר בלבבה כיון שעתה מעורר על אשתו הראשונה ולא נשכחה ממנו זמן רב, תו לא תהיה נחשבת בעיניו ע"ש. ומוכחשיש לו לחוש שהדבר יגיע לאזנה ותחלש דעתה, דחברך חברא אית ליה.

ועל פי זה נבין מה שמצינו בספר זכרון למשה (דף סה.) שמסופר שם על החתם סופר, שכידוע היתה אשתו השלישית אלמנתו של בעל טיב גיטין זצ"ל, ופעם אחת ראה רבינו החתם סופר שהדליקה נר נשמה לזכרון בעלה הראשון, ונרתע לאחורו כי היה גברא דקפדנא, אבל בצדקתו לא אמר לה שאין ראוי לה לעשות כן ובפרט בפניו, כדי שלא לצער אותה, אבל הוא לעצמו גנח על הדבר. ולדאבון כל בית ישראל נפטר אחר כך גם הוא באותו היום, ומזליה חזא. ע"כ.

ולכאורה מפשטות המעשה משמע שהיא היתה מדלקת הנר לזכרון בעלה הראשון שלא בפניו של החתם סופר, ורק פעם אחת איקלע שנכנס וראה זאת, ואם כן למה נרתע כל כך לאחוריו ומצא מקום קפידא בלבו עליה, וכל כך חלשה דעתו מזה. ובעל כורחך נהג כן מפני שהיה סבור שגם שלא בפניו לא היה ראוי לה לעשות זאת כנזכר לעיל. וראה מה שכתב החתם סופר בתשובותיו (יו"ד סימן שנה). וי"ל.

ואף שהגאון ממונקטש ז"ל היה קורא משניות וכדומה על אשתו הראשונה, יש לומר שהדבר נעשה בהסכמת אשתו הצדיקה בלב גמור ובנפש חפיצה, ובודאי שכל כונתו של הגאון ז"ל היתה לשם שמים ולכן לא חיישינן שמא יעלה על לבו זכרון אשתו הראשונה ואהבתה הגשמית כלל ועיקר. ומה גם שהגאון ז"ל נהג כן כלפי אשתו הגרושה, דבכהאי גוונא לא חיישינן שתחלש דעתה של השניה לחשוב שעדיין זוכר את הראשונה ושמורה אהבתה בלבו, שהרי גירשה מביתו ומדעתו, ועל כגון

זה שכבר גירשה בחייה ועל אחת כמה שגם נשאת לאחר, לא מצינו בשום מקום שאסרו, והרי זה כמי שאומר קדיש על איזה אשה אחרת שרוצה לזכות נשמתה, שאין כל איסור בדבר. עכ"ד.

וכדברים האלה ממש ראיתי גם בשו"ת באר משה (חלק ד סימן קד), והעלה לדינא, שלא יאמר הבעל קדיש לעילוי נשמת אשתו הראשונה אפילו שלא בפני אשתו השניה, משום דחברא חברא אית ליה, ובלא ספק יגיע הדבר לאוזנה, והרי זה כאילו קורא קדיש בפניה, והרי הוא גורם לה חלישות דעת בראותה שאחר זמן זמנים טובא עדיין הוא זוכרה ולא אבד זכרה ממנו, ואיכא למיחש גם לקטטה ולשתי דעות במטה. ע"ש. ושני נביאים מתנבאים בסגנון אחד.

ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ח (יו"ד סימן לו אות ו) שכתב בשם שו"ת איתן אריה (סימן קט), שנוהגים שהבעל אומר קדיש על אשתו, ורק לאחר שנשא אשה שניה אחר פטירתה, אינו ראוי עוד שיאמר קדיש, כעין מה שאמרו במועד קטן (שם) מתה אשתו ונשא אחרת אינו נכנס לביתו לדבר עמו תנחומין. ע"ש.

לסיכום: אין לבעל לומר קדיש על אשתו הראשונה בין בפני אשתו השניה ובין שלא בפניה. וכמו כן לא יעשה לה הזכרות וכדומה ביום היארצייט. ואם רוצה לזכות את נשמתה, יכול לשכור איש אחר שיגיד עבורה קדיש או יעשה הזכרות. אומנם אם אשתו השניה מרשה לו בחפץ לב לעשות דברים לעילוי נשמת אשתו הראשונה, רשאי לעשות כן.

יח. ישנם אנשים שרוצים לעשות דברים לזכר הוריהם שנפטרו, ולכן מבזבזים ממון רב לצורך הקמת מצבה נאה ומקושטת, וחושבים שעושים בזה נחת רוח לנשמת הנפטר. ויש ללמדם שאין בזה שום תועלת לנפטר, ובמקום זה יעשו בכסף גמ"ח קבוע לזכר הוריהם, ויועיל הדבר לכפר על נפשם. (31)

(31). ספר אהבת חסד (פרק טו). וכבר צווח ככרוכיה בקונטרס היחיאלי (פרק טו סימן כט) על אותם שמוציאים הון עתק על הוצאות המצבה, שעתידיים ליתן על כך את הדין ויש בזה עוון פלילי, שהרי העושר לא ניתן להם על מנת שיאבדוהו על אבנים גדולות, אלא כדי להחיות בהם נפשות יקרות.

מצות תוכחה

יט. הרואה את חבירו שחטא, או שהלך בדרך לא טובה, מצוה להוכיחו ולהחזירו למוטב, (32) ויוכיחו בנעימות ובנחת כדי שיתקבלו דבריו. (33) ואין לך חסד גדול כהוכחת חבירו. (34)

(32). בגמרא ערכין (טז:) אמרו: מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו, שנאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך". וכן פסק הרמב"ם (ה' דעות פ"ו ה"ז), וסיים, שכל שאפשר בידו למחות ואינו מוחה, **הרי הוא נתפש בעוון אותם החוטאים**, כיון שאפשר לו למחות בהם. ועיין בשו"ת משפטי עוזיאל (כרך ד סימן ג) שהאריך הרחיב בדין - עד כמה ומתי יש מצוה להוכיח. ע"ש. וראה בספר חשוקי חמד (שבת עמוד תלח).

(33). רמב"ם (שם), וכן כתב בספר יראים (סימן רכג), ולמד זאת מהגמרא שבת (לד.) שצריך לומר לבני ביתו "עשרתם ערבתם הדליקו את הנר" בנחת כדי שיקבלו ממנו. אומנם כתב בספר החינוך (מצוה רלט) שבתחילת התוכחה, ראוי לאדם להוכיח בסתר ובלשון רכה ודברי נחת, כדי שלא יתבייש חבירו. ואין ספק שאם לא חזר בו בכך, שמכלימים את החוטא ברבים ומפרסמים חטאו, ומחרפים אותו עד שיחזור למוטב.

(34). כן כתב הרוקח (ג, א). וכתב בספר ראשית חכמה (שער האהבה פרק יא): מענפי החסד שיוכיח את חבירו, וזה עוד גמילות חסדים שגומל חסד עם הנפש ההיא, ומי שמוכיחים אותו, יקבל תוכחת חבירו לשם שמים, ויחשוב התוכחת ההוא חסד אל עליו, שעל ידו ינצל מדינה של גיהנם, כמו שאמר דוד המלך ע"ה: "יהלמני צדיק חסד ויוכיחני". (תהלים קמא, ה).

וידועים דברי רבינו בחיי בספר חובות הלבבות (שער י אהבת ה' פ"ו) שכתב: וראוי לך אחי לדעת, כי זכויות המאמין, אפילו יהיה מגיע אל התכלית הרחוקה בתיקון נפשו לאלהים יתברך, ואילו היה קרוב לנביאים במדותם הטובות ומנהגיהם המשובחים והשתדלותם בעבודת הבורא, ואהבתם הזכה בו, אינם כזכויות מי שמורה בני אדם אל הדרך הטובה, ומישר הרשעים אל עבודת הבורא, שזכויותיו נכפלות בעבור זכויותם בכל הימים ובכל הזמנים. ועל כן ציוה הבורא להוכיח את המקצרים. ע"ש.

וכתוב במדרש יונה (הנדפס בספר ביהמ"ד חלק א דף קב): כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו או להחזירו בתשובה ואינו מחזירו, בא לידי צער.

כ. תלמיד חכם המוסר שיעור בהלכה לרבים, מצוה עליו להוכיח את העם על דברים שנכשלים בהם, ואפילו אם יודע בברור שאותם שנכשלים באיסור זה, ימשיכו בו גם לאחר מכן. ואין לומר "מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזיזים", כי הוא מחויב ללמד, והקהל מחויב לשמוע. (35)

(35). בתוספות שבת (נה. ד"ה ואע"ג) מבואר, שאין לומר מוטב שיהיו שוגגים אלא כשהדבר ידוע לנו בודאי שלא ישמעו לקול מורים, אבל אם יש ספק שמא יקבלו, צריכים למחות בידם.

וכן תחזה להרשב"ץ בתשובה (חלק ב סימן מז) שכתב, שאם אין לנו יודעים אם יקבלו או לא, חייבים על כל פנים למחות, ואילו הנחנו בני אדם על

מה שהם שוגגים, מטעם שמוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים, היו מוסיפים על חטאתם פשע בכל יום, והיתה התורה נופלת מעט מעט. ולפי זה יוצא, שאם ברור לחכם שרוב הציבור לא ישמעו את תוכחתו, יש לו להימנע מלהוכיחם.

ברם, כבר האריך בזה מרן הראש"ל שליט"א בשו"ת יחווה דעת (חלק ג עמוד קיב והלאה), וכתב, שהדבר ברור, שתלמיד חכם המוסר שיעור בהלכה לרבים, מצוה עליו להסביר לעם בתוך דבריו חומר האיסור שבנידון שלנו. ואפילו אם יודע בברור שאלו שהיו נכשלים באיסור זה ימשיכו בו גם מכאן ולהבא.

והביא דברי הגאון רבי יוסף משאש בשו"ת מים חיים, שכל מה שאמרו שעדיף שיהיו שוגגים, היינו דווקא אם הוא ניצב כמוכיח בשער, ואומר בלשון תוכחת - למה תעשו כך, והרי העושה כן עונשו כך וכך. אבל תלמיד חכם היושב ומלמד את דיני התורה לקהל, אין לחלק בזה שום חילוק בין אם הדבר ספק אם יקבלו, או בודאי לא יקבלו, כי הוא מחויב ללמד, והקהל מחויב לשמוע, השומע ישמע והחדל יחדל. והרי תיקן משה רבינו לישראל להקהיל קהילות וללמד לרבים הלכות חג בחג, מבלי לחקור ולדרוש אם חלק מהשומעים לא יקבלו דבריו. וכן מנהג החכמים שבכל דור ודור, להזהיר בתוך דברי התורה שמשמיעים לקהל, על הדינים שיש נכשלים בהם. ועל כגון זה כתיב: "ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם". ע"ש.

וזה לשון השיטה מקובצת (ביצה ל): והעיד הריטב"א בשם רב גדול מהאשכנזים, שלא אמרו מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים, אלא בדורותם, אבל בדורנו שמקילים בכמה דברים, ראוי לעשות סייג לתורה, ואפילו בדרבנן יש למחות ולקנוס עוברי עבירה לבל יזידון עוד. וכן הוא בירושלמי. והדבר נראה לי נכון. ע"כ.

וראה עוד בשו"ת משפטי עוזיאל (כרך ד סימן א) שהעלה, שכל איש מישראל שרואה בחברו או בצבור דבר עבירה או שלא כשורה אם יש בידו למחות חייב הוא למחות בכל דרכי מחאה כדי למנוע חטא זה מהיחיד או מהצבור, ואפילו אם יודע שלא יקבלו דבריו, כי המחאה עצמה היא מצוה ומצלת את המוחה מאחריות מעשיו של היחיד או הצבור. במה דברים אמורים במי שבידו למחות כגון גדול המשפחה, או גדול העיר או הדור, אבל מי שאין בידו למחות, מצוה וחובה עליו להסתפק בתוכחה ולקיים, בעצמו: כשם שמצוה לומר דבר הנשמע, כך מצוה עליו שלא לומר דבר שאינו נשמע, או מוטב שיהיו שוגגים ולא יהיו מזידיים. ע"ש.

כא. אדם שרואה את אביו או את אמו שעוברים עבירה, אף על פי שמחויב להוכיחם, מכל מקום צריך להוכיחם בדרך כבוד. ולכן לא יאמר להם "אסור לעשות מה שעשיתם", אלא יאמר: "למדנו שאסור לעשות כך וכך", והם יבינו לבד את טעותם. (36)

(36). כתוב בשלחן ערוך (יורה דעה סימן רמ סעיף יא) : ראה אביו עובר על דברי תורה, לא יאמר לו "עברת על דברי תורה", אלא יאמר לו : "אבא, כתוב בתורה כך וכך" כאילו הוא שואל ממנו ואינו מזהירו. ובשו"ת בצל החכמה (חלק ב סימן ז) הוכיח שלא דווקא הרואה אביו, אלא גם אמו, וראיה מרשב"י שאמו היתה מדברת הרבה, אמר לה : "אמא שבת היום", ושתקה.

עוד כתב שם הרב בצל החכמה, שמה אמרו הרואה אביו עובר על דברי תורה, לאו דווקא הוא, אלא הוא הדין כשרואהו עובר על איסור דרבנן, ורק לרבנותא נקט שראהו עובר על דברי תורה, לאשמעינן שגם באיסור חמור שאיסורו מהתורה, לא יאמר לו בפרוש, אלא ברמז, וסמכינן שיבין לבד שהוא טועה.

שלום בית

כב. מצוה גדולה להשכין שלום בין איש לאשתו, ומצוה זו היא מהמצוות המזכות את האדם לאכול משכר המצוה בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא. (37)

אולם כל זה דווקא אם מקפיד לשמור על עיניו כפי הצורך ואינו בא לידי הרהורי עבירה, אבל אם כתוצאה מהשכנת שלום בית ניגרם לו הרהורי עבירה, יתן לאדם אחר לטפל באותו הזוג, ולא יכניס עצמו לזה. (38)

(37). כדתנן בריש מסכת פאה. וכתב רש"י בפירושו לאבות (פרק א מ"ב) : אמרו על אהרן, שאמר אחד לאשתו, קונם שאין את נהנית לי עד שתרוקי בעיני של כהן גדול. היה אהרן שומע והולך אצל אותה אשה, והיה אומר : חשתי בעיני ורוק שלך רפואה יש בו, תרוקי לי בעין, והיתה רוקקת. וכתוב באבות דרבי נתן (פרק יב) : כמה אלפים היו בישראל שנקראו שמם אהרן, שאלמלא אהרן, לא בא זה הילד לעולם, שהיה משים שלום בין איש לאשתו, ומזדווגים זה עם זה, והיו קוראים שם הילוד על שמו.

(38). כתב בספר חסידים (סימן שצג) : כל מצוה הבאה עבירה על ידה, מוטב שלא יעשה המצוה. ולכן אף שמצוה לשמח החתן, אם יש פריצות, ויודע שבלא פריצות לא יהיה או אינו יכול להיות בלא הרהור, או אינו יכול להיות מלראות בנשים, אל יהיה שם. ע"כ.

וכיוצא בזה נשאל בשו"ת חתם סופר (חלק ה השמטות סימן קצ) על דבר בואו של הקיסר לבית הכנסת, ואותו קיסר אוהב תורה ותומך בה, ורוצים הקהל לכבדו בשירים וניגונים על ידי שישירו לו הנשים מהעזרת נשים והגברים יענו להן, האם מותר לעשות כן.

והשיב, שאמנם מחויבים אנחנו לאחוז במצוה הגדולה הזאת של כבוד המלך ביתר שאת ויתר עוז, וכן מצינו בתורתנו הקדושה שהקדוש ברוך הוא ציוה את משה רבינו ע"ה לנהוג כבוד בפרעה מלך מצרים אף שהרשיע לעשות עימנו רעה, ואלהו הנביא רץ לפני אחאב אף שעבר על כל התורה, משום שחייב לנהוג בו כבוד גדול. אומנם לעומת זה צריך להיזהר לבלתי יראה ולא ימצא בעת ההיא שום דבר המתנגד לדתנו, והיות שהשמעת קול הנשים בין האנשים תועבה היא וכערוה יחשב אצלנו, על כן לא יתכן לעשות כן לכבוד המלך, **ופשיטא שכל המצות נדחות מפני חטא הרהור עבירה.** ע"ש.

ולפי זה נראה, שמי שעלול לבוא לידי הרהור על אשת רעהו, ימנע ממלכת להשכין שם שלום בית, וישלח אדם אחר שיעשו כן [כשאין הדבר משפיע על אותו אדם], ושומר נפשו ירחק מזה. וכיוצא בזה כתב בשו"ת חתם סופר חלק א (או"ח סימן קמה): "אין אומרים לאדם חטא ופגם בנפשך, כדי לזכך נפש חברך". ע"ש.

ואנכי הרואה להרה"ג רבי מרדכי גרוס שליט"א בספרו הנפלא אום אני חומה (עמוד יג) שכתב בשם ספר חסידים, שיש דברים שאף על פי שהאדם חוטא קצת, מותר לו לעשותם כדי לקיים מצוה יתירה, כגון איש ואשתו שעשו קטטה בניהם, מותר לו להשלים בניהם אף על פי שיתכן שיגיע לידי הרהור, דאף שם הקודש נמחק כדי לעשות שלום בין איש לאשתו. ע"כ.

והנה מלבד שיגעתי ולא מצאתי דברי הספר חסידים שהזכיר, עוד בה, דהנה כבר הזכרנו דברי החתם סופר, ששפתיו ברור מללו שכל המצוות נדחות מפני הרהור עבירה, ואם כן, מנין יצא לו ההיתר להשכין שלום בין איש לאשתו, כשעלול לבוא לידי הרהורי עבירה הקשים מעבירה.

ולך נא ראה להרב הגאון רבי שמעון חיררי שליט"א בשו"ת שמחת לבו (עמוד תקו) שסיפר על אשה אחת שצלצלה אליו בוכה בדמעות שלישי ומבקשת תיקון לנפשה האומללה. היא ובעלה אינם חיים ביחד, והם בתהליכי גירושין, ויהי היום בא אליה איש מכובד עם תלבושת הדורה וקרא לה ויצאה אליו, והסביר לה שהוא בא לעשות שלום בית בינה לבין בעלה, וזה כדאי מכל הבחינות. היא אמרה לו שהיא מכירה את בעלה, ואם היה טוב, לא היתה מעוניינת בגירושין. ואותו האיש ניסה לשכנע אותה לעשות שלום בית, וכל אותו זמן שדיבר עמה, לא הרים עין להסתכל עליה.

לבסוף אמר לה שלא נעים לדבר כאן בחוץ, וביקש להיכנס בפנים להסביר לה את הנושא, ולהיות שהתרשמה ממנו שהוא אדם כשר, הכניסה אותו ופתחה את החלון כדי שלא יהיה יחוד, ואותו האיש המשיך בשיחתו לשכנע אותה לעשות שלום עם בעלה, ואחר כך שם את ידו על פניה וליטף אותה, כאילו הוא מרחם עליה ומשתתף בצערה, ומיד בערה בו אש

תאותו ושכב עמה בקירוב בשר ממש, והיא התחננה אליו שיעזוב אותה מפני שהיא עדיין אשת איש, וגם הוא נשוי.

ויען ויאמר לה: פת בסלי אין לי, כי אשתי בשמירת הריון ואיני מתקרב אליה, ובענין איסור אשת איש, הרי הוא כבר עשה איסור במה שנגע בה... והיא מתחננת אליו ומסבירה לו שזה לא מתאים לו מה שהוא עושה, והצליחה להתגבר עליו שלא יגע בערותה, אבל הוא לא נח מזעפו עד ששפך זרעו (לא באותו מקום) ע"ש. ועיין סיפור מבהיל מזה בשו"ת בנין ציון (סימן קנד). לפיכך אין כל אחד ראוי וכשר להשכין שלום בית בין בני זוג, וכל ערום יעשה בדעת וכסיל יפרש אולת.

כג. מעיקר הדין מותר להשכין שלום בית גם בין בני זוג שאינם שומרים טהרת המשפחה, ומכל מקום יש להשתדל עד כמה שאפשר לדבר על ליבם של בני הזוג, שיקבלו על עצמם לשמור על הטהרה, ועל ידי זה יזכו שאהבה ואחוה ישכוננו בביתם. (39)

(39). ראה בספר ואין למו מכשול חלק א (עמוד ז). וכעת ראיתי בשו"ת תשובות והנהגות חלק ב (סימן תרסד) שעמד גם כן בנידון זה, ובתחילה כתב שלכאורה אסור לעשות שלום בניהם, מפני שבמצב הנוכחי שהם נמצאים, לא יעברו על איסור נידה, ואם ייעשה בניהם שלום, ממילא יעברו על איסור נידה, ואם כן מה לו להתערב בריב של חופשיים.

אומנם הרב השואל רצה להתיר זאת, משום שאם לא יעשו שלום בניהם, יש לחשוש שהאשה לא תחזיק מעמד, ותלך ותעבור על איסור ניאוף דאשת איש. ועל כל פנים, אם יכולים לפעול שישמרו טהרת המשפחה, בודאי היא מצוה גדולה, ואולי דווקא עכשיו הוא זמן הכושר לשכנע אותם לזה. ע"ש. וראה עוד בשו"ת חדות יעקב חלק א (סימן כד אות יד), ובשו"ת מים ההלכה (חלק ד סימן סד) שצידדו להקל בנידון דידן.

ושוב ראיתי בשו"ת דברי בניהו חלק ו (סימן מ), שיש צד גדול להתיר לעשות שלום בית בין חילונים, כדי שחס ושלום לא יכשלו אחרים באותה אשה ויעברו על איסור אשת איש, כי אם לא תהיה עם בעלה בדור פרוץ כזה, ודאי שילכו לרעות בשדות זרים והנזק יהיה גדול יותר, ולכן אדרבה יעשה כל שביכולתו להחזירם לחיים תקינים, ובתוך דבריו ידבר עמהם על היופי והאושר שבטהרת המשפחה. ע"ש.

**תם ונשלם שבח לאל בורא עולם
ברוך הנותן ליעף כח ולאין אונים עוצמה ירבה**